

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Manisa, 2019

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

KUTADGU BİLİG'DE YÜKLEM OLAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEMİ

Gülfidan BAYLAR

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serpil ERSÖZ**

MANİSA-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kutadgu Bilig’de Yüklem Olan Birleşik Fiillerin İstemi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/06/2019
Gülfidan Baylar
İmza

ÖZET

KUTADGU BİLİĞ’DE YÜKLEM OLAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEMİ

Karahanlı Türkçesi döneminde, Yusuf Has Hacib tarafından yazılan Kutadgu Bilig adlı eser bu çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Kutadgu Bilig’de yüklem olan birleşik fiiller ve istemleri incelenmiştir. Bu inceleme ile birleşik fiillerin istem alma potansiyeli ve istem değişiklikleri değerlendirilmiştir. Çalışmamızda yer alan birleşik fiiller, Helbig ve Schenkel tarafından geliştirilen istem gösterim yöntemi esas alınarak tablolandırılmıştır. Birleşik fiillerin mantıksal, sözdizimsel ve morfolojik incelemesi yapılmıştır. İstemlerin anlamsal rolleri ve sınırlılıkları gösterilmiştir.

Bu çalışmada birleşik fiiller üç başlık altında incelenmiştir: İsim+yardımcı fiil, isim+fiil, fiil+fiil. Bu birleşik fiillerin istem çerçeveleri örnek tablolarla açıklanarak değerlendirilmiştir. Her fiil, bir istem çerçevesine ve mantıksal istem sayısına sahiptir. Fakat bu fiiller birleşik fiil kuruluşlarında kullanıldıklarında (isim+yardımcı fiil ve isim+fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiil yapılarında), yeni yapıya göre istem almıştır. Birleşik fiillerde, birleşğin isim unsuru değiştikçe istem alma potansiyellerinin farklılaştığı görülmüştür. Her bir birleşik fiil kendi anlamsal yapısına bağlı istem almıştır. Fiil+fiil şeklinde kurulan birleşik fiiller ise birinci fiilin istem çerçevesine bağlı kalmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kutadgu Bilig, birleşik fiil, istem

ABSTRACT

VALENCY OF PREDICATE THAT BE COMPOUND VERB IN KUTADGU BILIG

Kutadgu Bilig is a literary work written by Yusuf Has Hacib. This literary work is the main source of the study. In this study has been examined valency of predicate that be compound verb in Kutadgu Bilig. In the examination, valency potential and valency changes of compound verbs have been investigated. Compound verbs that take part in study, have been indicated with valency represent metod that devoloped by G. Helbig and Schenkel verbal valency potential has been described in three levels as a logical, syntactic and morphological. In addition, has been examined semantic limitation of valency.

In this study, compound verbs are examined under three titles. There are the name+auxiliary verb, name+verb and verb+verb. Valency frames of compound verbs has been evaluatted thereby explain with sample table. A verb has a valency potential and number of logical valency. But, this situation changes when used in the form of a compound verb. As a result of evaluation, each compound verb has taken valency frame attached to its semantic structure. Name+verb structure that constituted verb is changed valency potential and frame of valency as name component in Kutadgu Bilig. Compound verb that established form of verb+verb had kept to valency frame of first verb.

Keys Words: Kutadgu Bilig, compound verbs, valency

ÖN SÖZ

İstem, isimler, edatlar ve fiiller gibi sözcük türlerinin sözdizimsel ve semantik çevresini belirleyebilen ve yönetebilen bir kavramdır. Bu sözcük türleri arasında birleşik fiiller de tıpkı fiiller gibi bir kavramı karşılamaktadır. Fiillerle aynı fonksiyonlara sahiptir. Fiillere oranla birleşik fiillerin istemi üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Kutadgu Bilig üzerine bu anlamda bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmayla Kutadgu Bilig’deki birleşik fiillerin istemleriyle olan ilişkisi üzerine kapsamlı bir çalışma yapmak amaçlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kutadgu Bilig’in yazıldığı dönem, Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, istemle ilgili temel konu ve kavramlara değinilmiştir. Mantıksal istem, sözdizimsel istem, semantik istem, durum kavramı ve istem değişikliğine neden olan yapılar ele alınmıştır. İstemle ilgili literatür bilgisi verilmiştir. Üçüncü bölümde, birleşik fiillerle ilgili araştırmacıların görüşlerine değinilmiştir. Birleşik fiiller, üç ana başlık altında toplanmıştır. İsim+yardımcı fiil, isim+fiil ve fiil+fiil şeklinde kurulan birleşik fiiller, kendi yapılarına göre istem çerçeveleri örnek tablolarla karşılaştırılıp değerlendirilmiştir. Devamında Kutadgu Bilig’de yüklem olan birleşik fiillerin istem çerçeveleri yapılarına göre düzenlenerek alfabetik sıralamayla gösterilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Serpil Ersöz’e, bilgi ve tecrübeleriyle tez çalışma aşamasında bana yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Betül Bülbül Oğuz ve Doç. Dr. Ferhat Karabulut hocalarıma, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili hocam Prof. Dr. Ayşe İlker’e, yüksek lisans eğitimim sırasında manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli arkadaşım Havva Baylar’a, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan aileme, özellikle de kardeşlerime yürekten teşekkür ederim.

Gülfidan BAYLAR

Manisa, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	
KONU VE AMAÇ.....	1
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	2
YÖNTEM	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA TÜRKÇE VE KUTADGU BİLİĞ

1.1. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ.....	6
1.2. KARAHANLI TÜRKÇESİ	7
1.3. YUSUF HAS HACİB VE KUTAGU BİLİĞ	8
1.4. KUTAGU BİLİĞ NÜSHALARI.....	9
1.5. KUTADGU BİLİĞ'DE DURUM EKLERİ	10

İKİNCİ BÖLÜM

İSTEM VE İSTEMLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. EVRENSEL DİLBİLGİSİ	13
2.2. İSTEM	14
2.3. İSTEM TÜRLERİ.....	15
2.3.1. Mantıksal İstem.....	16
2.3.2. Sözdizimsel İstem	17
2.3.2.1. Zorunlu İstem.....	17
2.3.2.2. Seçimli İstem	18
2.3.2.3. Eklentiler.....	19
2.3.2.4. Biçimbilgisel İstem	19
2.3.2.4.1. Makro İstem	20
2.3.2.4.2. Mikro İstem.....	20
2.3.3. Semantik İstem	20

2.4.	DURUM KAVRAMI	22
2.5.	İSTEMİN DEĞİŞMESİNE SEBEP OLAN YAPILAR	24
2.6.	İSTEM ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUTADGU BİLİĞ'DE YÜKLEM OLAN BİRLEŞİK FİİLERİN İSTEMİ

3.1.	BİRLEŞİK FİİL	31
3.2.	BİRLEŞİK FİİLLERDE İSTEM	33
3.2.1.	<i>İsim+Yardımcı Fiil</i> Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları	37
3.2.2.	<i>İsim+Fiil</i> Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları	42
3.2.3.	<i>Fiil+Fiil</i> Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları	44
3.3.	İSİM+YARDIMCI FİİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ	46
3.3.1.	İsim+bol-.....	46
3.3.2.	İsim+kıl-.....	96
3.3.3.	İsim + kılın-	151
3.3.4.	İsim+it-.....	154
3.3.5.	İsim+tur-	158
3.3.6.	İsim+tut-.....	164
3.4.	İSİM+FİİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ	201
3.4.1.	İsim+aç-	201
3.4.2.	İsim+ açıl-.....	208
3.4.3.	İsim+ağ-	209
3.4.4.	İsim+al-.....	210
3.4.5.	İsim+alın-.....	218
3.4.6.	İsim+at-.....	219
3.4.7.	İsim+ata-	220
3.4.8.	İsim+ay-	221
3.4.9.	İsim+ba-	222
3.4.10.	İsim+bar-.....	224
3.4.11.	İsim+bas-	230
3.4.12.	İsim+başla-.....	231

3.4.13.	İsim+bil-.....	232
3.4.14.	İsim+bir-	234
3.4.15.	İsim+bul-.....	248
3.4.16.	İsim+bulun-.....	262
3.4.17.	İsim+eg-	263
3.4.18.	İsim+itil-	263
3.4.19.	İsim+ıd-.....	264
3.4.20.	İsim+kal-.....	268
3.4.21.	İsim+keç-	276
3.4.22.	İsim+keçür-.....	278
3.4.23.	İsim+kel-.....	280
3.4.24.	İsim+ kes-	285
3.4.25.	İsim+kir-	287
3.4.26.	İsim+kit-.....	290
3.4.27.	İsim+kol-.....	292
3.4.28.	İsim+kod-.....	295
3.4.29.	İsim+kop-.....	297
3.4.30.	İsim+kör-	298
3.4.31.	İsim+kötür-	301
3.4.32.	İsim+sözle-.....	308
3.4.33.	İsim+tap-.....	309
3.4.34.	İsim+teg-.....	310
3.4.35.	İsim+tegür-.....	316
3.4.36.	İsim+tile-.....	318
3.4.37.	İsim+tir-	321
3.4.38.	İsim+tokı-.....	322
3.4.39.	İsim+tol-.....	324
3.4.40.	İsim+tüg-.....	325
3.4.41.	İsim+ur-	326
3.4.42.	İsim+yadıl-.....	334
3.4.43.	İsim+yaru-.....	335
3.4.44.	İsim+yat-.....	336
3.4.45.	İsim+yaz-	338
3.4.46.	İsim+yetil-.....	340

3.4.47.	İsim+yetür-.....	341
3.4.48.	İsim+yi-.....	343
3.4.49.	İsim+yit-.....	351
3.4.50.	İsim+yorı-	352
3.5.	FiİL+FiİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ	357
3.5.1.	(Fiil-Zarf-Fiil Ekleri) + (Fiil).....	357
3.5.1.1.	(Fiil-Asıl Zarf-Fiil Ekleri) + (Fiil)	357
3.5.1.1.1.	Fiil-A/U + al-	357
3.5.1.1.2.	Fiil-A/-U + bar-.....	357
3.5.1.1.3.	Fiil-A/-U + bil-.....	360
3.5.1.1.4.	Fiil-A/-U + bir-	362
3.5.1.1.5.	Fiil-A/-U + ıd-.....	370
3.5.1.1.6.	Fiil-A/-U + kal-.....	370
3.5.1.1.7.	Fiil-A/-U + kel-.....	371
3.5.1.1.8.	Fiil-A/-U + kıl-.....	374
3.5.1.1.9.	Fiil-A/-U + kılın-	374
3.5.1.1.10.	Fiil+U/A- +kop-.....	374
3.5.1.1.11.	Fiil-A/-U + kör-	375
3.5.1.1.12.	Fiil-A/-U + tut-.....	375
3.5.1.1.13.	Fiil-A/-U + tur-	376
3.5.1.1.14.	Fiil-A/-U + yi-.....	381
3.5.1.1.15.	Fiil-İp + bar-.....	381
3.5.1.1.16.	Fiil-İp + bol-.....	382
3.5.1.1.17.	Fiil-İp + kal-.....	382
3.5.1.1.18.	Fiil-İp + kel-.....	384
3.5.1.1.19.	Fiil-İp + al-.....	385
3.5.1.1.20.	Fiil-sA + bol-	385
3.5.1.2.	(Fiil-Zarf-Fiil İşlevli Zaman Ekleri) + (Fiil).....	387
3.5.1.3.	Fiil-Er bar-	387
3.5.1.4.	Fiil-dİ bar-.....	387
3.5.2.	(Fiil-Sıfat-fiil) + (Fiil).....	388
3.5.2.1.	Fiil-Er bol-	388
3.5.2.2.	Fiil-dİ + bol-.....	388

3.5.2.3. Fiil-gU bil-	389
3.5.2.4. Fiil-gU bol-	389
3.5.2.5. Fiil-mAz + bol-	391
3.5.2.6. Fiil-mİş + bol-	392
SONUÇ	394
KAYNAKÇA	399

KISALTMALAR

-	Fiille bağlanmayı ifade eder.
()	Seçimli istemi ve eklentileri kapsar.
/	Beyitlerin mısralarını bölmek için kullanılmıştır.
[]	Zorunlu istemi kapsar.
+	İsimle bağlanmayı ve istemlerin yapısal bağlarını gösterir.
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
çke.	Çokluk kişi eki.
ET	Eski Türkçe
KB	Kutadgu Bilig
KT	Karahanlı Türkçesi
η	ng
Ø	İstemin, fiilin yalın hâline eksiz olarak geldiğini ifade eder.
s.	Sayfa
tk. emr. ke.	Teklik kişi emir kip eki.
tk. şart. ke.	Teklik kişi şart kip eki.
tke.	Teklik kişi eki.
ÜDD	Üretken Dönüşümlü Dilbilgisi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

KONU VE AMAÇ

Bu çalışmada, Kutadgu Bilig’de yüklem olan birleşik fiillerin istemleri incelenmiştir. Birleşik fiiller, bir kavramı anlatma ve fonksiyonları bakımından basit ve türemiş fiillerden farklılık göstermezler (Ercilasun, 2014, s. 74). Bu yüzden de tıpkı fiiller gibi istemleriyle olan ilişkilerinin incelenmesi gerekli görülmüştür. İstem, isimlerin, edatların, özellikle de fiillerin sözdizimsel ve semantik çevresini belirleyebilen ve yönetebilen bir kavramdır. Bir sözcüğün hangi durum tamlayıcısıyla işaretleneceğini o sözcüğün istemi belirlemektedir. Sağlıklı aktarım yapabilmek ve eseri daha iyi anlayabilmek için isimlerin hangi durum eklerini alarak; isim, edat ve fiillere bağlandığı tespit edilmelidir. Bu bağlamda literatürde, Kutadgu Bilig’deki birleşik fiillerin istemleriyle olan ilişkisi üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle “*Kutadgu Bilig’de Yüklem Olan Birleşik Fiillerin İstemi*” konusu incelenmeye değer görülmüştür. Bu çalışmayla literatüre bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Birleşik fiiller, iki sözcüğün birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadırlar. Bu birleşim, her iki sözcüğün anlam bütünlüğünden meydana gelmektedir. Birleşik fiil, bu yeni anlama göre istem çerçevesi oluşturmaktadır.

Çalışmamız sırasında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Birleşik fiiller, bağlamda ifade ettikleri anlama bağlı istem kullanımında bir değişiklik gösteriyor mu?
2. Eğer değişiklik söz konusuysa hangi yapılarda ortaya çıkmaktadır?
3. Değişiklik göstermeyen yapılar var mıdır?

Böylelikle Kutadgu Bilig’de yüklem olan birleşik fiillerin istemlerini ve istem çerçevelerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışma, Kutadgu Bilig'deki birleşik fiilleri kapsamaktadır. İncelenen birleşik fiiller cümlelerin yüklemi konumunda olan bitimli birleşik fiillerdir. Bu yüzden de fiilimsi yapısında olan birleşik fiiller çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Fiil öbeğinden ayrılan yan cümle öbekleri, kendi öbek yapısı içerisinde yöneten-yönetilen ilişkisine sahiptirler.¹ Bu nedenle yüklem veya ana öbeğin tamamen yönetimi altında olamazlar. Birleşik fiillerin durum tamlayıcıları tespit edilirken sadece fiilin yönetimi altında olan durum ekleri çalışmaya dâhil edilmiştir. İlgi durumu iki ismi birbirine bağlar ve fiilin yönetimi altında olmaz. Bu nedenle çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Çalışmaya dâhil edilmeyen bir diğer yapı da edatlardır. KB'de yer alan *birle* aslında bir edattır. Fakat R. R. Arat'ın Türkçe aktarımında vasıta durum işlevinde olan ve bizim de böyle olduğunu düşündüğümüz noktalarda fiilin bir istemi olarak çalışmamıza dâhil edilmiştir.² KB'de yüklem olan birleşik fiillerin hepsi fişlenmiştir. Bu birleşik fiiller arasından aynı fiil unsuruyla kurulmuş ve eserde en az üç tane örneği bulunan birleşik fiiller çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu şekilde aynı fiil unsuru ile kurulan birleşik fiil yapılarının istem alma potansiyelleri karşılaştırılabilmiştir.

YÖNTEM

İlk olarak Kutadgu Bilig, birleşik fiiller, durum ekleri ve istem konularıyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen kaynaklar doğrultusunda çalışma konumuzla ilgili bilgi edinilmiştir. Daha sonra çalışma yöntemimize karar verilmiştir.

Birleşik fiillerin içinde yer alan sözcüklerin anlamı, R. R. Arat'ın *Kutadgu Bilig İndeksi*'ne ve cümledeki bağlamda ifade ettiği anlama bağlı alınarak

¹ Detaylı bilgi için bkz. (Karabulut, 2007 s. 1259-1261)

²Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eserinde, *birle* edatının yalın hâliyle vasıta hâli görevinde “ile, -den, sebebiyle” ve birliktelik, beraberlik anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir (Hacıeminoğlu, 2013, s.85).

aktarılmıştır. Birleşik fiillerin anlamlarının tespiti için günümüz *Güncel Türkçe Sözlük*’ünden muadillerine bakılmıştır. Ayrıca Ahmet B. Ercilasun’un *Kutadgu Bilig Grameri* (2014) adlı çalışmasının birleşik fiillerle ilgili bölümünden istifade edilmiştir. Beyitlerin orijinalleri ve günümüz Türkçesine aktarımında R. R. Arat’ın *Kutadgu Bilig* üzerine yaptığı *Kutadgu Bilig Metin I* (1999), *Kutadgu Bilig II (çeviri)* (1988) adlı çalışmalar esas alınmıştır. Çalışmamız sırasında bazen mevcut aktarımlardan farklı düşündüğümüz ve farklı yorumlanabilecek noktalar da olmuştur. Bu durumlarda Ayşegül Çakan’ın *Kutadgu Bilig* (2018) adlı çeviri çalışmasından istifade edilmiştir ve her iki aktarım göz önünde tutularak istem tespiti yapılmıştır. İstem ve istem kavramlarıyla ilgili Işıl Aydın Özkan’ın *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem* (2017) çalışması, Nadir Engin Uzun’un *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe* (2000) adlı eseri ve Nuh Doğan’ın *Türkiye Türkçesi Fiillerinde Anlam Değişiklikleri* (2011) adlı doktora tezi çalışmamızın temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Kutadgu Bilig’de yer alan birleşik fiiller metin üzerinden tespit edilerek Microsoft Excel dosyasında fişlenmiştir. Microsoft Excel dosyasında beyitlerin orijinalleri, günümüz Türkçesine aktarımı, birleşik fiiller ve anlamı, aldıkları istemlerin sayısı, bu istemlerin sözdizimsel görünümü için ayrı ayrı sütunlar açılmıştır. Bir birleşik fiilin cümlede aldığı mantıksal, sözdizimsel ve semantik istemleri gösterilmiştir. Semantik rolleri belirlemede, Nadir Engin Uzun ve Nuh Doğan’ın çalışmalarında yer alan semantik roller dikkate alınmıştır. Anlamsal sınırlılıkları belirlemede Katz ve Fodor (1963)’un tasarladığı evrensel niteliklerden istifade edilmiştir. Kutadgu Bilig’de 3.915 birleşik fiil fişlenmiştir. Bu fişlerden 3.201 fişleme çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen birleşik fiiller, yapılarına göre kendi içinde tasnif edilmiştir. Devamında birleşik fiiller, Microsoft Word dosyasına tablolar halinde aktarılmıştır. Tablo hazırlama hususunda Helbig ve Schenkel’in önerdiği istem gösterimi esas alınmıştır. Birleşik fiille kurulan cümlelerin bütün istem düzeyleri bu gösterimle daha açık ve anlaşılır olacağı düşüncesiyle çalışmamızda bu yöntem tercih edilmiştir. Fakat bu gösterim biraz daha genişleterek detaylandırıldı ve çalışmamızın amacına uygun hale getirildi. Örneğin:

TİLDE KESME-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“(bir şeyi) devamlı kılmak, dilden düşürmemek”**

Tilde kesme-_{[2]+(1)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümlenci)}

Tilde kesme-_{[İNSAN]+(İNSAN)+(SOYUT KAVRAM)}

Bu kün **ol** Özne [Yalın, Eden] **ilig+ke** Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) **bağırsaklıkı+n** Belirteç tümlenci (Vasıta, Araç) / **du‘â** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] tilde kesmez ne köñli yakın (5838)
Bugün o hükümdara, muhabbet ve ihlâs ile dâima duâ etmektedir.

TİLDE KESME- Birleşik fiilin zorunlu istemleri iki köşeli ayraç “[]” içerisinde, fiilin altında gösterilmiştir. Devamında tekrar köşeli ayraç içinde bu istemlerin katılanları yazılmıştır: **TİLDE KESME**-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]}. Daha sonra birleşik fiilin günümüz Türkçesi yanına yazılmıştır: **TİLDE KESME**-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} **“(bir şeyi) devamlı kılmak, dilden düşürmemek”**

Birleşik fiilin mantıksal istem yapısı gösterildikten sonra birleşik fiilin örnek cümlesindeki istem yapısı verilmiştir. İstem gösterim sırasına göre zorunlu, seçimli ve eklentiler gösterilmiştir. Birleşik fiilin hemen altında zorunlu istemleri iki köşeli ayraç “[]” içerisinde verilmiştir. Devamında “+” işareti konularak iki yay ayraç “()” içinde seçimli istemlerin sayısal değeri yazılmıştır. Tekrar “+” işareti konularak yay ayraç “()” içinde eklentilerin sayısal değeri verilmiştir: **Tilde kesme**-_{[2]+(1)+(1)} Devamında bu istemlerin katılanları gösterilmiştir: **Tilde kesme**-_{[2]+(1)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümlenci)}.

İstemlerin anlamsal sınırlılıkları birleşik fiilin altında istem gösterim sırasına göre verilmiştir. Zorunlu istemlerin anlamsal sınırlılığı iki köşeli ayraç “[]” içinde, seçimli istemlerin yay ayraç “()” içinde, eklentilerin anlamsal sınırlılığı seçimli istemin anlam sınırlılığından sonra “+” konularak yay ayraç “()” içinde verilmiştir: **Tilde kesme**-_{[İNSAN]+(İNSAN)+(SOYUT KAVRAM)}.

İstem çerçevesini belirlediğimiz **tilde kes-** birleşik fiilinin örnek cümlesinde, aldığı istemlerin sözdizimsel görünümleri koyu yazılarak gösterilmiştir. Tek bir sözcük halinde olanlar kalın yazılmıştır: “**ol**”. İstemi ek halinde olanlar sadece ek kalın yazılarak gösterilmiştir: “**ilig+ke**”. Eksiz olanlar ise eksiz olduğu gösterimde belirtilmiştir: **du‘â** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz]. Bu sözdizimsel görünümünün altında istemlerin zorunlu, seçimli ve eklenti türlerine göre katılanların türleri, anlamsal rolleri belirtilmiştir: **ol** Özne [Yalın, Eden], **ilig+ke** Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef), **du‘â** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz]. Daha sonra örnek cümlemin R. R. Arat çevirisindeki beyit numarası

ve günümüz Türkçesi yazılmıştır: Bu kün **ol** Özne [Yalın, Eden] **ilig+ke**Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) **bağırsaklıkı+n**Belirteç tümleci (Vasıta, Araç) / **du‘â**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] **tilde kesmez** ne köñli yakın (5838) *Bugün o hükümdara, muhabbet ve ihlâs ile dâima duâ etmektedir.*

Zorunlu istem olan *özne* cümlede her zaman bir sözcük halinde gelmemektedir. Bazen mikro istem olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda mikro istem gösterimi, yükleme kişi eki halinde geldiyse bu ek zaman ekiyle beraber kalın gösterilerek belirtilmiştir: Elig til uzun **kıldım**Özne [1. tke. Eden] gibi. Eğer yüklem, üzerine sadece zaman eki aldıysa (Genelde 3.kişi ekleri bu şekilde kullanılır.) bu durumda zaman eki kalın gösterilerek öznenin zaman ekinde gizli olarak var olduğu ifade edilmiştir: bakmaz **bolur**Özne [3. tke. Eden] gibi. Fiil herhangi çekim eki almıyorsa, yalın durumda kullanıldıysa (emir çekiminin eksiz yapıları), özne eksiz işareti “Ø” ile ifade edilmiştir: közni aç-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] gibi.

Böylelikle birleşik fiilin istemleriyle olan ilişkileri bir tabloda betimlenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde birleşik fiil yapıları ele alınmıştır. Kuruluşlarına göre isim+yardımcı fiil³, isim+fiil ve fiil+fiil olmak üzere istemleriyle olan ilişkileri örnek tablolarla yorumlanarak izah edilmiştir. Bütün birleşik fiil yapıları ve aldıkları istem tabloları fiil unsuruna göre alfabetik bir sırayla çalışmamızın son bölümüne eklenmiştir.

³ Yardımcı fiilleri belirlemede, Necmettin Hacıeminoğlu tarafından hazırlanan *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eser esas alınmıştır (2013, s. 176).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORTA TÜRKÇE VE KUTADGU BİLİĞ

1.1. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ

Türk dili, tarih boyunca dilin kendi doğal yapısından kaynaklan birçok değişime uğramıştır. Coğrafi dağılımlar ve farklı sosyo-kültürel çevrelerle olan ilişkiler dilin değişmesine sebep olmuştur. Bu değişimler Türkçenin birçok diyalektini ortaya çıkarmıştır. Türkçe, tarihî gelişim seyrine ve geçirdiği değişim süreçlerine uygun olarak çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Bu dönemler de kendi içinde bölümlere ayrılarak sınıflandırılmıştır. Türkçenin tarihî dönemleri: Altay Dil birliği dönemi, İlk Türkçe Dönemi, Ana Türkçe Dönemi (1.-6.yy), Eski Türkçe Dönemi (6.-11.yy), Orta Türkçe Dönemi (11.-16.yy), Yeni Türkçe Dönemi (16.-20.yy), Modern Türkçe Dönemi (20.yy ve sonrası) şeklinde tasnif edilmiştir (Özyetkin, 2006, s.7).

Bu tarihî devirler içerisinde konumuz dâhilinde olan Orta Türkçe Dönemi, 11. ve 16. yüzyılları kapsayan uzun bir dönemdir. Bu dönem, dil değişimini hızlandıran büyük tarihî hadiselerin olduğu bir dönemdir. Orta Türkçe Dönemi, Türk dünyasının 10. ve 11. yüzyıllardan başlayarak büyük kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmeleriyle başlamıştır. Yine bu dönem içerisinde Türkler, 13. yüzyılda Moğol istilasını neticesinde farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmış ve sosyal, kültürel ve etnik anlamda büyük değişimlere uğramışlardır. Bunun sonucunda Türkçenin çeşitli yazı dilleri oluşmuştur. Orta Asya'ya göç eden Türk toplulukları Avrasya ve ön Afrika coğrafyasına dağılmışlardır. Ogurlar ve Kıpçaklar, Kıpçak bozkırlarına (Deşt-i Kıpçak) ve Mısır-Suriye bölgesine; diğer eski Türk toplulukları batıya, Avrasya'ya; Uygurlar güneye, Şincan'a; Oğuzlar ise güneybatıya, İran, Anadolu ve Balkanlara yönelmişlerdir. Böylelikle Türkçe konuşan topluluklar Avrasya ve Afrika coğrafyasında, çok sayıda siyasî oluşumun, devletin içinde yer almıştır.(Özyetkin, 2006, s.7).

Orta Türkçe döneminin yazı dillerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Karahanlı Türkçesi (11-13. yy)
2. Harezmi Türkçesi (14.yy)

3. Kıpçak Türkçesi (Altın Orda Kıpçak Türkçesi) (13-16. yy), Memlûk Kıpçak Türkçesi (14-16. yy), Ermeni Kıpçakçası (16-17. yy)
4. Eski Anadolu Türkçesi (13-15. yy)
5. Çağatay Türkçesi (15-19.yy) (Özyetkin, 2006, s. 7)

1.2. KARAHANLI TÜRKÇESİ

Karahanlı Türkçesi, Orta Türkçenin başlangıç dönemini oluşturmaktadır. Köktürk ve Uygur Türkçesinin bir devamı niteliğindedir. Yaklaşık olarak iki yüz yıllık bir zaman diliminde hâkimiyetini korumuştur (Hacıeminoğlu, 2013, s.2). Karahanlı Türkçesi, 11-12. yüzyıllarda ilk eserlerini Doğu ve Batı Türkistan'da vermiştir, yerini daha sonra Harezmi Türkçesine (13-14. yy.) bırakmıştır. Karahanlı Türkçesi İslamî dönemin ilk Türk edebî dili olarak tanımlanmaktadır (Eker, 2006, s.194).⁴ Karahanlı Türkçesi Uygur yazı dilinin geliştiği ortamda, Eski Türkçenin fonetik ve morfolojik özelliklerini büyük oranda devam ettirmiştir (Güner, 2008, s.3). Fakat kısmî de olsa Karahanlı Türkçesi, kendine özgü özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin başlıcaları Talat Tekin tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

1. Eski Türkçenin söz içi ve söz sonu /d/ fonemi Karahanlı Türkçesinde disler arası sızıcı /d/ fonemine değişmesi (ET *adaḵ* ‘ayak’ > KT *aḍaḵ*) ET *tod-* ‘doymak’ > KT *tod-*)
2. Eski Türkçenin söz içi ve söz sonu /b/ foneminin /w/’ ye değişmesi (ET *eb* ‘ev’ > KT *ew*, *ebir-* ‘çevirmek’ > KT *ewir-*).
3. Eski Türkçe şart ekinin /r/ foneminin düşmesiyle –sē/-sā biçimini alması (ET *bol-sar* “olsa” > KT *bolsa*, ET *kel-ser* > KT *kelse* vb.).
4. ET olumsuz geniş zaman ekinin –mas/-mes biçimini alması (ET *bol-maz* > KT *bol-mas* “olmaz”, *bil-mez* > *bil-mes* vb.)
5. Güçyetmezliği bildiren *uma-* fiilinin asıl fiil fiilin zarfîli biçimiyle birleşerek –*uma-/üme-* biçimini alması (ET *ısr-u uma-* > KT *ısr-uma-* “ısrıramamak” , *kör-ü uma-* > *körüme-* “görememek” vb.) (Tekin ve Ölmez, 2015, s.36).

⁴ Bu dönem Johanson'un sınıflandırmasında, altı yüzyıl süren Eski Dönem'in son aşaması olarak kabul edilir (1998, s.85).

Karahanlı Türkçesi dönemine ait günümüze kadar ulaşan eserler şunlardır: *Kutadgu Bilig* (1069-1070), *Divânü Lügati't-Türk* (1074), *İlk Kur'an Tercümeleri*, *Atebetü'l-Hakayık*, *Hukuk belgeleri*, *Ahmet Yesevî Hikmetleri* (Ercilasun, 2012, s.293).

1.3. YUSUF HAS HACİB VE KUTAGU BİLİĞ

Kutadgu Bilig İslamî Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseridir. Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. Yusuf Has Hacib Balasagun'da dünyaya gelmiş⁵ ve eserini de ilk burada yazmaya başlamıştır. Yazar, kendisini eserin ana kahramanı olan Ay Toldı ile özdeşleştirmiştir. Bu sebeple yazar hakkındaki bilgileri de eserinden hareketle öğrenebilmekteyiz (Ercilasun, 2012 s.293).

Yusuf Has Hacib 1068 yılında Balasagun'dan ayrılarak Doğu Karahanlı Devletinin merkezi olan Kaşgar'a gider. Orada da bir buçuk yıl eseri üzerinde çalışır. 1069 / 1070 yılında eserini tamamlar ve dönemin hükümdarı Hakan Tavgaç Buğra Kara Han Ebu Ali Hasan'a sunar.

Yusuf Has Hacib'in ana dilden başka Arapça, Farsça Soğdakça ve o dönemde konuşulmakta olan Orta İran dillerine kadar birçok dile hâkim olduğu bilinmektedir. Belagat sanatına, İslamî ilimlere, felsefe konularına, dönemin kültür ve edebiyatına karşı ilgili ve bilgi sahibidir. *Kutadgu Bilig* adlı eserini Türk Hakanına sunduğu zaman yaşı 50'yi henüz geçmişti ve ondan sonra da çok yaşamadığı tahmin edilmektedir (Dilaçar, 2016, s.24).

Yusuf Has Hacib, eserini bir hikâye çatısı ve sembolik şahsiyetlerin karşılıklı konuşması şeklinde oluşturmuştur. Yazar, ideal bir toplum tasarlamış ve geçmiş günlerdeki ideal bir toplum tasvirî yoluyla kendi devrinin tenkidini yapmıştır. Bu şekilde ideal insanın, ideal cemiyet hayatının nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Eserde fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal şekilde tanzimi için lazım olan zihniyet, bilgi ve faziletlerin ne olduğu, bunların ne şekilde elde edileceği ve nasıl kullanılacağı üzerinde durmuştur (Arat, 1999: XXV).

Eserin ilk üç bâbında Tanrı'ya yalvarma, Yalvaç'a (Peygamber'e) ve dört halifeye övgü vardır. Dördüncü bâbda bahar mevsimine ve Buğra Han'a övgü, kitabı

⁵ A. Dilaçar, Yusuf Has Hacib Balasagun Türklerinin İslamiyeti kabul etmelerinden 58 yıl sonra 1018 yılında doğmuş olabileceğini belirtir (Dilaçar, 2016, s. 21). Ahmet B. Ercilasun ise, *Kutadgu Bilig*'in önsözünden hareketle 1010/1015 yılları arasında doğduğunu tahmin etmektedir (Ercilasun, 2012, s. 293).

Buğra Han’a sunuş, kitabın adı ve anlamı, konusu yer almaktadır. Beşinci bâbda evren, 7 yıldız, 12 burç ve mevsimler anlatılmaktadır. Altı ve on birinci bâblarda bilgi, dil ve iyilik, üç erdem olarak belirtilmektedir. On ikinci bâbdan başlayarak münazara devam etmektedir (Levend, 1969, s.2). Eserin temel yapısı manzum hikâye şeklinde olup, dört şahsiyet arasındaki bir münazara temsilidir. Bu bakımdan Türk Edebiyatının ilk tiyatro eseri olarak nitelendirilebilir. Bu dört şahsiyet, yazarca, aynı zamanda dört unsuru kendi bünyesinde canlandırmıştır. Bunlar:

1. Kün- Togdı: Köni törü, doğru yol (Adaleti temsil eden hakan)
2. Ay- Toldı: Kut, saadet, devlet, ikbal (Mutluluğu temsil eden vezir)
3. Ögdülmiş: Ukuş, akıl, mantık (Aklı temsil eden Ay-Toldı’nın oğludur.
4. Odgurmış: Akıbet (Vezirin akrabası kanaati temsil eder.)

Ayrıca Kutadgu Bilig eskiden beri devam etmekte olan Türk devlet ve siyaset anlayışını yansıttığı için siyasetname örneği olarak da tanımlanmaktadır. Kutadgu Bilig Karahanlı Dönemi’nin ölçünlü (standart) Türkçesi ile yazılmıştır. Beyitler halinde yazılmış, mesnevi tarzında kafiyelemiştir. Eklenmiş olan son 3 bölüm ise gazel tarzında yazılmıştır. Eser aruz kalıbıyla (feûlün feûlün feûlün feûl) yazılmıştır, fakat sondaki eklemelerden ilk ikisinde 4 feûlün kalıbı kullanılmıştır (Ercilasun, 2012, s.297). Kutadgu Bilig’in bugüne ulaşmış 3 nüshası vardır. Viyana, Mısır ve Fergana nüshası.

1.4. KUTAGU BİLİĞ NÜSHALARI

Viyana nüshası: İlk ortaya çıkan nüshadır. Herat nüshası olarak da bilinmektedir. 1439 yılında çok kötü bir Uygur yazısıyla yazılı (185 +5 sayfa, 915 beyit) nüshadır. Yazar bu eseri 1069-1070’de tamamladığı tahmin edilmektedir (Dilaçar, 2016, s.38). Herat nüshası Arap harfleri ile yazılmış bir nüshadan Uygur harflerine çevrilmiştir. Eserin bazı kısımları eksiktir. Osmanlı Devleti’nin yazıcılarından biri olan Şehzade Abdurrezzak Bahşi bu eseri Tokat üzerinden İstanbul’a getirmiştir. Yıllar sonra Avusturya’nın doğu bilgini Hammer 18. yüzyılın son yıllarında bu eseri bulup Viyana Saray Kitaplığına vermiştir. Jaubert’in 1825’te Journal Asiatique’te yazdığı bir makale ile Kutadgu Bilig, bilim dünyası tarafından tanınmıştır (Ercilasun, 2012, s. 295).

Mısır/Kahire nüshası: Arap harfleri ile yazılmıştır 5800 beyittir. 1374'ten önceki bir tarihte İzzettin Aydemir adına Arap harfleri ile istinsah edilmiştir (Ercilasun, 2012 s.296). 1896'da Kahire Hidivlik Kitaplığının Alman müdürü Dr. Moritz tarafından ortaya çıkarılmıştır. Eser üzerinde ilk çalışmayı W. Radloff yapmıştır. Eserin yazısı açık ve okunaklıdır. Türk Dil Kurumu Kahire'deki bu yazmanın fotokopisini getirerek 1943'te tıpkıbasımını yayınlamıştır (Dilaçar, 2016 s.39).

Fergana nüshası: *Kutadgu Bilig*'in ele geçen nüshaları arasında en önemli olanıdır. Nüshanın baş ve son kısmı eksiktir. Yazıldığı tarih hakkındaki bilgiler de tahminlere dayanmaktadır. 445 sayfa olup, 6095 beyitlik bir nüshadır. Arap harfleriyle yazılmıştır. 1914'te Z. Velidi Togan bu nüshayı Fergana ilinin Nemengâh şehrinde bulmuş ve Ruslara tanıtmıştır. Bu eser bir aralık ortadan kaybolmuş ve daha sonra 1924'te Buharalı öğretmen Fıtnat tarafından Taşkent'te bir kez daha bulunup tanıtılmıştır. Türk Dil Kurumu bu eserin tıpkıbasımını 1943'te yayınlamıştır. Bu yazma halen Taşkent'te bulunmaktadır (Dilaçar, 2016 s.39).

Viyana, Mısır ve Fergana nüshalarının tıpkıbasımları 2016'da TDK tarafından bir set olarak yayınlanmıştır.

1.5.KUTADGU BİLİĞ'DE DURUM EKLERİ

Yalın durum: Bu durum hiçbir varlık veya özellik ile ilişkilendirilmediği bir durumdur. Yalın durum çekimi söz öbeklerinde niteleyici (sıfat) durumu; cümlelerde yapıcı veya olucu (özne) durumundadır.

İlgi durumu: Bir adın başka bir adla ilişkisi olduğunu ifade eden durumdur. Bir ad ilişkili olduğu diğer bir ada ilgi durumu çekimiyle bağlanır (Karaağaç, 2013, s.331-334).

Belirtme durumu: Söz öbeklerinde ve cümlelerde fiilin etkilediği varlık belirtme durum ekini alır. Belirtme durumu, bir adın geçişli fiile bağlanıp, fiilin hareketinden etkilenen varlık konumunu kazanması durumudur. Bu durumdaki bir ad, cümle içerisinde nesne diye adlandırılır. Adın bu durumu kullanma ve anlama

göre bazen eksik bazen de ekli olabilir. Bütün geçişli fiillerin bir nesnesi vardır. Geçişli fiiller nesnesiz gerçekleşmeyen fiillerdir. Bir cümlede geçişli fiil yüklem olduğu zaman nesnenin bildirilmemesi nesne durumundaki varlığın daha önceki cümlede bildirilmesi ile mümkündür. Cümle içerisinde ekli olarak bulunan nesneye belirtili nesne; eksiz olarak bulunan nesneye belirtisiz nesne denir (Karaağaç, 2013, s. 334). Eski Türkçede ve KB’de belirtme durumu, yalın çekimsiz isimlerden sonra +ğ/+g şeklinde, iyelik eklerinden sonra +n şeklinde, zamirlerden sonra ise +nı/ +ni şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yönelme durumu: Söz öbeklerinde ve cümlelerde fiilin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı, yaklaşma çekimine girer. Ana işlevi ise yaklaşmadır. Yaklaşma işlevinden başka yer, zaman, karşılaştırma, neden, ilgi, gereklilik, görüş bildirmek gibi işlevleri vardır (Karaağaç, 2013, s.338). Bu ek KB’de +ga/+ge, +ka/+ke şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bulunma durumu: Kelime öbeklerinde ve cümlelerde fiilin gerçekleştirdiği yer ve zamanın adı, bulunma çekimine girer. Ana işlevi ise bulunma ifade etmektir. Bu görevinin yanı sıra yer, zaman, iş, devamlılık, süreç bildirme işlevleri de vardır (Karaağaç, 2013, s.340). Eski Türkçe döneminde ve KB’de bulunma durum eki +de/+da; +te/+ta şeklinde isimlere eklenerek kullanılmıştır.

Uzaklaşma/Ayrılma durumu: Kelime öbeklerinde ve cümlelerde fiilin gösterdiği hareketin kendinden uzaklaştığını bildirmek için kullanılan bir ektir. Uzaklaşılın varlığın adı uzaklaşma durum eki alır. Uzaklaşma durumu için daima ek kullanılır. Bu ekin ana işlevi uzaklaşma ifade etmektir fakat bunun yanı sıra çıkma, ayrılma, kaynak, bir tür başlama, yokluk gibi anlamlar da yüklenebilir (Karaağaç, 2013, s.341-342). KB’de ayrılma durum eki +dın/+din, +tın/+tin şeklinde kullanılmaktadır.

Yön Gösterme durumu: Fiilin hangi yöne doğru gerçekleştiğini göstermek için, isim, yön gösterme çekim ekini alır. Eski Türkçede ve KB’de +garu, +gerü şeklinde kullanılmıştır.

Vasıta/Araç durumu: Fiilin bir varlık aracılığıyla yapıldığını ifade etmek için isim araç durum eki çekimine girer. Durum, tarz, neden, sonuç, zaman gibi durum niteleyicilerini yükleme yükler (Karağaç, 2013, s.344-345). KB’de araç durum eki *+n* şeklinde kullanıma girmiştir.

Eşitlik durumu: Söz öbeklerinde ve cümlelerde fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu ve yapıldığını, fiilin oluş ve yapılış tarzını ortaya koymak için isim eşitlik çekim ekini alır. Bu ekin yaygın işlevi gibilik ve benzerlik ifade etmektir. Eski Türkçede kullanılan eşitlik eki, *+çe/+ça* ekidir (Karağaç, 2013: 346).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTEM VE İSTEMLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1.EVRENSEL DİLBİLGİSİ

Evrensel dilbilgisi, yeryüzünde konuşulan bütün dillerin temelde tek ortak dilden meydana geldiğini varsayan bir kuramdır. Evrensel dilbilgisi kuramı, bütün dilleri ortak bir gramerde toplamaktadır. Bu kuram, N. Chomsky tarafından sistemleştirilmeye çalışılmıştır. Chomsky'ye göre doğuştan gelen bir “evrensel dilbilgisi” vardır. Her insan doğuştan belli bir dilbilgisi kurallarını bilerek doğar. Bu doğuştan gelen bir dil yetisidir. Bu dil yetisi bütün dillerin oluşmasını sağlayacak kadar zengindir. Chomsky 1957’de yayımladığı *Syntactic Structures* adlı çalışmasında bu düşüncelerini Üretken Dönüşümlü Dilbilgisi (ÜDD) kuramıyla açıklamaktadır. Dilbilgisini üç tür kural düzleminde toplar: Öbek yapı, dönüşüm ve biçimsesbilim kuralları (Uzun, 2000, s. 17).

ÜDD temelde derin yapı/yüzey yapı ve edinç/edinim olmak üzerine iki başlıktan oluşmaktadır. Derin yapı, bütün dillerin soyut ve tek bir yapıdan oluşan gramerini içermektedir. Derin yapı insanın dil yetisine ait özellikleri barındırır. Yüzey yapı, insanın dile ait olan ve sonradan edindiği, öğrendiği bilgileri barındırmaktadır. Derin yapı ile yüzey yapı birbirlerine bir dizi 'dönüşüm' ile bağlıdır. Dönüşümler, derin yapıda üretilen yapılar üzerinde, yüzey yapıya aktaracağı dile uygun değişiklikler meydana getirirler (Özsoy, 1997, s. 9). Başka bir deyişle derin yapıda var olan soyut özellikler yüzey yapıya aktarılırken bir takım üye ve unsur taşınımı ve dönüşümü geçirir, sesbilimsel yapıya dönüşür. Bu sesbilgisi sonrasında sözcükler, öbek yapılar ve cümleler oluşur. Bu nedenle de dillerin yüzey yapısında bulunan sözdizimsel farklar soyut olan derin yapıdaki ortak kullanımdan meydana gelen ortak bir sistemin parçaları olarak görülür (Aydın Özkan, 2017, s. 32). Chomsky 1982 yılında yazmış olduğu *Lectures on Government and Binding* kitabında öbek yapılar arasındaki ilişkileri, Yönetim ve Bağlama Kuramları çerçevesinde yeniden değerlendirir. İlkeler ve Parametreler Kuramını genel hatlarıyla açıklar. Bu kuram Rol Kuramı, Durum Kuramı gibi alt kuramlardan oluşmaktadır. Dilsel özellikler derin yapıdan yüzey yapıya aktarılırken bu alt kuramlara göre sözdizimine taşınmaktadır. Chomsky'nin öne sürdüğü Yönetim ve Bağlama

Kuramı'na göre dilsel yapılar sözdizimsel açıdan isim ve fiil öbeği olmak üzere iki ögeden oluşmaktadır. Her öbek yapının bir yönetici unsuru vardır. Öbek yapıda bulunan bağımlı unsurlar ise bu yönetici unsurun yönetimindedirler. Bu her iki öge de kendi içlerinde dallara ayrılmaktadır. Bu ayırım ağaç diyagramı ile gösterilmektedir. Cümlelerde öbeğin yöneticisi olan unsur yüklemidir. Yüklem, cümlede yer alacak diğer unsurları belirlemektedir (Hirik, 2017, s.389). Cümlede yer alması gereken zorunlu ve seçimli istem boşlukları da bu doğrultuda meydana gelmektedir. Bu bağlamda Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dil Bilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı, öbek yapılarıdaki istemlerin belirlenmesinde ve yönetici unsura bağlanan yapıların tespitinde çalışmamızda yol gösterici olmuştur.

Sözdizimi kuramlarından bir diğeri Lucien Tesnière'ye (1965) aittir. Tesnière (1965) sözdizimini, Chomsky'den oldukça farklı bir yaklaşımla ele almaktadır. Tesnière'in Bağlantılı Dilbilgisi kuramına göre cümlenin sözdizimsel yapısı fiile bağlanır. Tesnière özneyi de dâhil ederek cümlenin tüm unsurlarını fiilin yönetimi altında toplamaktadır. Cümlede temel yönetici olan fiilin kendisine bağımlı olan diğer unsurların sözdizimindeki yerini belirlediğini ifade eder. Bu bağlamda iki önemli kavram ortaya atar: *Bağımlılık* (connexion) ve *istem* (valence) Tesnière 'ye göre bağımlılık, yönetilen unsurları yöneten unsura bağlayan bir bağıntı ilişkisidir. İstem ise fiil ile ismin yönetim ilişkisi üzerinedir (Doğan, 2011, s. 23).

2.2. İSTEM

İstem, bir sözcüğün (fiil, edat, fiilimsiler vb.) cümlede açtığı mantıksal, anlamsal ve sözdizimsel boşluğu ifade etmektedir. Bu boşluk, yönetici sözcüğün (fiil, edat, fiilimsiler vb.) isteği veya ihtiyacı doğrultusunda doldurulmaktadır. Yönetici sözcüğün cümlede yönettiği sözcüklere katılan adı verilmektedir.

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında, 'nesnenin yükleme göre hâllenmesine' istem adını vermiştir (Banguoğlu, 2011, s.528).

Işıl Aydın Özkan istemi, "bir cümlede bulunan isimlerin, yönetici sözcüğe (fiil, ad, önad ya da ilgece) bağlanırken hangi durum işaretleyicisiyle işaretlendiğini, sözdizimsel açıdan hangi pozisyonda bulunduğunu ve anlamsal olarak hangi "rol"ü yüklendiğini anlatan çok yönlü bir terim" olarak tanımlamaktadır (Aydın Özkan, 2017, s 34).

Uğurlu'ya göre, bitimli veya bitimsiz bir dil birliğinin merkezinde bulunan fiil tabanı, gereklilik durumuna göre anlamsal boşluklar açar. Bu boşlukların sayısı,

fiilden fiile değişiklik gösterir. Bu boşluklar, dilin konuşurları tarafından sezgisel olarak bilinirler. Bu şekilde fiil, anlam bütünlüğünü tamamlamış olur. Uğurlu, bu boşlukları dolduran dil birliğine “*tamlayıcı*” demektedir. Fiilin açtığı ilk boşluğu dolduran dil birliğini, *birinci tamlayıcı*; ikincisini, *ikinci tamlayıcı* vd. şeklinde adlandırmaktadır. Devamında tanımlamasını şöyle açıklamaktadır: “Etken bir fiilin birinci tamlayıcısı cümle içerisinde özne konumunda, ikincisi nesne konumunda olur. Bazı tamlayıcılar olmadıkları zaman fiilin anlamı eksik kalıyorsa, bu tamlayıcılara “*zorunlu tamlayıcılar*” denir. Anlam boşluğu oluşturmayan fakat anlamı biraz daha belirgin hale getiren tamlayıcılara “*ihtiyarî tamlayıcılar*” denir.” (Uğurlu, 2001, s.201).

Erdem, istem terimi yerine *birleşim değeri* terimini kullanmayı tercih eder ve istemi, fiillerin rejimi olarak ifade eder: “İstem, katılanlar (eyleyen, actant) da denilen; zorunlu veya isteğe bağlı sentagmatik tümleçlerin, belirli bir sayıda olmak üzere belirli isimlerin, fiillerin tabii kapasitesi olarak ortaya çıkmasıdır.” (Erdem, 2006, s.38–50).

Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında madde başı olarak “birleşim değeri” adını verdiği istemi, “Bağımsal dilbilgisinde, fiilleri, bunlara bağımlı eyleyenlerin sayısına göre nitelendirme ve sınıflandırma ölçütü.” şeklinde açıklamaktadır. *Öğretmen çalışan öğrenciye armağan verdi* cümlesinde üç eyleyen (katılan), bundan ötürü de *vermek* fiilinin üç birleşim değeri olduğunu belirtmektedir (Vardar, 2002, s. 46).

Abdurrahman Özkan *Türkçede Fiil - Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi* adlı çalışmasında istemi, fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından ele almaktadır ve “Fiilin kullanışa çıkmasını sağlayan ve onun ifade ettiği anlamı tamamlayan unsur veya unsurlara fiilin tamlayıcısı adını vermekteyiz” şeklinde tanımlamaktadır. Fiil tamlayıcıları, fiilin etki ettiği varlığı, nesneyi ve fiilin yöneldiğı yönünü, zamanı vb. özelliklerini belirtmektedir (Özkan, 1999, s. 125).

Doğan, *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri* adlı çalışmasında istemi, “İstem sözlüksel bir unsurun doğal kapasitesidir, özellikle fiillerin sözdizimsel ve semantik çevresini belirleyebilme ve yönetebilme gücünü ifade eder.” şeklinde tanımlamaktadır (Doğan, 2011, s. 1).

2.3. İSTEM TÜRLERİ

İstem türleri ilk olarak niceliksel açıdan incelenmiştir.⁶ Daha sonraki araştırmalarda istem türleri hem niceliksel hem niteliksel açılardan incelenmiştir. İlk defa 1978’de Ruzicka, istemi çeşitli düzeylerde inceler. İstemi anlam bilimsel, sözdizimsel ve edimsel istem olarak üç başlıkta toplar.

Allerton (1982) ise istemin *semantik roller ve süreçler, istem yapıları, yüzey yapılar* olmak üzere üç düzeyde incelemektedir (Doğan, 2011, s. 50). Helbig ve Schenkel (1991), istemin üç düzeyde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. İstem türlerini, mantıksal, sözdizimsel, anlamsal olmak üzere üç aşamaya ayırarak fiillerin istemlerini ve dağılımlarını incelemişlerdir.

2.3.1. Mantıksal İstem

Mantıksal istem, istem alabilme potansiyeline sahip herhangi bir sözcüğün (fiil, isim, edat, fiilimsi vd.), kaç tane isteminin olduğunu belirleyen bir kavramdır. Mantıksal istem, bir sözcüğün açtığı istem boşluklarını ve bu boşlukların sayı değerini karşılamaktadır (Doğan, 2011, s.51). Mantıksal istem, fiilin gerçekleşmesi için zorunlu olarak kaç tane istemin gerekli olduğunu derin yapıda tespit eder ve yüzey yapıya aktarır. Fiilin mantıksal istemi, sözlüksel anlamından yola çıkarak tespit edilebilmektedir. Örneğin “ver-“ fiilinin ifade ettiği anlam “birinin birine bir şeyi vermesi”dir. Bu anlamdan yola çıkarak “ver-“ fiilinin mantıksal isteminin üç olduğu tespit edilebilir. Birincisi, vermek fiilini yapan; ikincisi, verilen şey; üçüncüsü verilen kişi.

Mantıksal istem, bir fiili doyuran veya fiilin doygunluğa ulaşabilmesi için gerekli olan zihinsel bileşenlerdir (Doğan, 2011, s.51). Helbig’e göre mantıksal istem düzeyinde, yüklemciller ve onlara bağlı üyeler arasında zihinsel ilişkiler çözümlenir: Örneğin “yüz-” fiilinin mantıksal yapısı birdir. Çünkü yüzme fiili, tek bir kişi tarafından yapılabilir dolayısıyla tek bir katılana ihtiyaç duyar. Fakat “ziyaret et-” fiilinin mantıksal yapısı, ziyaret eden kişi ve ziyaret edilen kişiye ya da ziyaret edilecek bir yere ihtiyaç duyar dolayısıyla mantıksal istemi ikidir (Helbig ve Schenkel, 1991, s. 7).

Mantıksal istem ve mantıksal istemin sayısı dillere göre farklılık göstermemektedir. Farklı dillerde aynı anlama gelen fiillerin mantıksal istemi

⁶ Tesniere, istem kategorisini sadece niceliksel olarak incelemiştir (Tesniere, 1965)

değişmemektedir. Çünkü bir fiilin gerçekleşebilmesi belli koşullara bağlıdır. Bu koşullar gerçekleşirse fiil tamamlanır. Dolayısıyla başka bir dilde aynı fiil söz konusu olduğu zaman, bu koşullar da diller arasında paralellik göstermekte ve evrensellik kazanmaktadır (Aydın Özkan,2017, s. 89-90).

2.3.2. Sözdizimsel İstem

Sözdizimsel istem, fiilin anlamına göre derin yapıda mantıksal istem olarak belirlenen durum tamlayıcılarının, biçimbilgisel ve sayısal olarak yüzey yapıdaki görünümleridir. Sözdizimsel istem, mantıksal ve anlamsal istemlerin biçime aktarılmış hâlidir. Bir dilin kendine özgü biçimsel ve sözdizimsel yapılarıyla ilgili bir özelliktir. Herbst (1996)’e göre sözdizimsel istem düzeyi, bir fiilin alabileceği durum tamlayıcılarının sayısını ve yönetebildiği tamlayıcıların biçimini ya da tipini ifade eder.

Fiillerin sözlüksel özelliklerine göre alacağı durum tamlayıcıları da farklılık gösterir. İstem çerçevelerini, geçişli-geçişsiz yapılarına göre biçimlendirirler. Geçişli fiiller, geçişsiz fiillerden farklı olarak nesne durum tamlayıcısı alabilmektedir. Yine bir fiilin hangi öbek yapıları ihtiyaç duyduğu, o fiilin bildirdiği iş, oluş ve durumla bağlantılıdır. Dolayısıyla sözdizimsel istem de fiilin bu özellikleri doğrultusunda şekillenir (Uzun, 2000, s. 96).

Bir fiil farklı anlamları arasında, aynı mantıksal ve semantik isteme sahip olabilmektedir. Ancak istemin yüzey yapıya yansımaları, yani tamlayıcıların biçimi ve sözdizimsel ilişkileri farklılaşabilmektedir. Başka bir ifadeyle, aynı mantıksal isteme sahip fiiller, farklı tamlayıcı tipleriyle ve farklı dil bilgisel ilişkilerle görünebilmektedir (Doğan,2011, s. 52).

2.3.2.1. Zorunlu İstem

Bir fiilin, cümle içerisinde anlamsal olarak tamamlanabilmesi için gerekli olan istemlerin yüzey yapıda yer almasıdır. Örneğin; gel- fiilinin cümlede zorunlu olarak istemi öznedir. Örneğin, “Ayşe uçurdu.” cümlesinin fiili anlamsal olarak tamamlanmak için bir nesneye ihtiyaç duyar. Dolayısıyla uçur- fiilinin zorunlu istemi

özne ve nesne konumunda olan katılanlar olur. Böylece “Ayşe uçurtmayı uçurdu” şeklinde kurulan bir cümlede fiilin anlam bütünlüğü sağlanmış olur.

Zorunlu istem, bir yüklemın dilbilgisel anlamda tamamlanmış bir cümle kurabilmesi için cümlede kullanılması zorunlu olan katılanları ifade eder. Zorunlu katılanlar cümleden çıkarıldığında cümle dilbilgisel olarak eksik kalır ve yüklem konumunda olan sözcüğün anlamı tamamlanmaz. Evrensel olarak bir cümlede yüklem varsa mantıksal olarak da özne olmak zorundadır (Aydın Özkan, 2017, s. 104).

Zorunlu istemler, bağlamın etkisiyle bazen cümlede sözdizimsel olarak yer almayabilir. Birbiri ardına oluşan ve bağlamsal olarak konu bütünlüğü olan bazı cümle yapılarında özne ve nesne ortak olabilir. Bu sebeple her cümleinin yüzey yapısında bu ortak ve zorunlu olan istemler kullanılmayabilir. Bağlamsal olarak birbirine bağlı cümlelerde bu tür kullanımlar, dilin konuşurları tarafından yapılan tercihlere bağlıdır. Örneğin: “Ayşe okula ders kitabını getirmedir, evde unuttu.” Bu cümlede iki fiil var ve her iki fiilin zorunlu istemleri aynıdır. Her iki fiilin de zorunlu katılanları veya istemi “Ayşe” ve “ders kitabını”dır. Fakat bu katılanlar sadece birinci cümlede yer almaktadır.

2.3.2.2. Seçimli İstem

Seçimli istem, fiilin derin yapısında yani mantıksal ve anlamsal istem düzeyinde var olan yapılardır. Seçimli istemlerin, yüzey yapıda yani sözdizimsel düzeyde yer almaları zorunlu değildir. Cümlede kullanılmadıkları takdirde dilbilgisel olarak bir eksikliğe neden olmazlar (Aydın Özkan, 2017, s. 107).

Mantıksal bağlamda bu katılanların yokluğu fiilin gerçekleşmesine engel değildir. Fiilin mantıksal istem düzeyinde belirlediği, ancak sözdizimsel istem düzeyinde kullanmadığı yapılar, konuşurun veya dinleyicinin zihninde tamamlanmaktadır. Bu yapıların istem boşlukları ve anlamsal rolleri konuşurun veya dinleyicilerin derin yapısında tamamlanmış olur (Doğan, 2011, s.55). Örneğin: “Ayşe cüzdanını evde unuttu.” cümlesinde yer alan “+(n)ı” belirtme durum eki zorunlu, “+de” bulunma duru eki ise seçimli istemdir. Zorunlu istemin dilbilgisel olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Seçimli istem ise sözdizimsel olarak kullanılmadığında

dilbilgisel olarak bir eksiklik oluşmamaktadır. Bu yapının cümlede sözdizimsel olarak kullanılması konuşurun veya yazarın tercihinine bağlıdır.

2.3.2.3. Eklentiler

Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2012)'nde eklentileri *tümleyen* terimiyle madde başı olarak almaktadır. Vardar bu madde başını; “Bağımsal dilbilgisinde, fiilin belirttiği oluşla ilgili zaman, yer, koşul neden, vb. anlatan belirteç ya da belirteç nitelikli birim ya da birimler bütünüdür. Tümleyenlerin sayısı belirsizdir; kullanımları da zorunlu değildir.” şeklinde açıklamaktadır.

Eklentiler, bir cümlede zorunlu ve seçimli istemleri gibi fiilin gerçekleşme sürecinde mantıksal veya anlamsal olarak fiili tamamlayan veya katkı sağlayan unsurlar değildir. Sadece fiille ilgili yüzey yapıda daha fazla bilgi sağlamaktadır. Bu bağlamda eklentinin cümlede kullanılıp kullanılmaması dilbilgisel açıdan bir eksiklik yaratmaz. Cümlede birçok eklenti kullanılarak fiilin ifade ettiği anlam detaylandırılabilir veya hiç eklenti kullanmadan ifade edilebilir. Eklentiler cümlede anlamsal olarak yer, zaman, tarz vb. belirteç tümleci oluşturan ifadelerdir (Aydın Özkan, 2017, s. 109-110).

2.3.2.4. Biçimbilgisel İstem

Biçimbilgisel istem, fiilin mantıksal yapıda oluşturduğu boşlukların ve bu boşlukları dolduran katılanların yüzey yapıda belli yapılarla biçimbilgisel olarak işaretlenmesidir. Yani istemin sözdizimsel görünümünü, biçimbilgisel olarak ifade etmektir (Aydın Özkan, 2017, s. 96).

Fiil, cümlede istem sayısını, istemin farklı sözdizimsel gelişmelerini ve istemin semantik niteliğini belirlediği gibi istem boşluğunu yüzey yapıda dolduracak olan tamlayıcının şekil bilgisini ve durum biçim birimini de belirler. Fiiller, sözdizimsel olarak açılan istem boşluklarını ilgili anlam değişkesine göre gereken durum ekli biçimbirimlerle doldurur. Her fiil, her durum ekli tamlayıcıyı alamaz ve yönetemez. Bir fiil sözdizimsel yapıda belli sayıda tamlayıcıyı belli durum biçimbirimlerle yönetebilir (Doğan, 2011, s. 59).

2.3.2.4.1. Makro İstem

Makro istem, istemin sözdizimsel yapıda cümlelerin bir ögesi olarak yer almasıdır. Makro istem, sözdizimsel yapıda bir katılan aracılığı ile gösterilir. Örneğin: “Ben ^{özne}ders çalıştım.” Bu cümlede *çalış-* fiilinin istemi olan *özne*, *ben* 1. tekil kişi zamiri ile kullanılmıştır. *Çalış-* fiilin istemi sözdizimsel olarak *ben* zamiriyle gösterilmesi bu istemin makro düzeyde bir istem olduğunu ifade eder (Aydın Özkan, 2017, s. 98).

2.3.2.4.2. Mikro İstem

Mikro istem, makro istem gibi cümlede bir öge olarak yer almaz. Bu istem, cümlede biçimbilgisel işaretleyiciler aracılığıyla gösterilir. Örneğin: “(Ø) Ders çalıştım” cümlesinde *özne* silinmiştir. Bir öge olarak yer almamaktadır. Fakat bu cümlelerin zorunlu istemi olan *özne*, yüklemde 1. tekil kişi biçimbirimiyle gösterilmiştir. Herhangi bir istem, bir katılan olarak sözdizimsel yapıda gösterilmeyebilir. Bu durum istemin varlığını yok saymaz. Yüzey yapıda gösterilmeyen istemler varlığını derin yapıda korur (Aydın Özkan, 2017, s. 98).

2.3.3. Semantik İstem

Semantik istem veya anlamsal istem, fiilin yönetim çerçevesinde olan katılanların, anlamsal niteliklerini belirlemektedir. Cümledeki tamlayıcılar, fiilin semantik istemleriyle uyum içinde olur. Fiil ancak bu semantik tamamlanmayla anlam kazanır. Bu nedenle fiilin semantik tamamlanma istemine *semantik istem* denir. Semantik istem, fiilin anlamının doğrudan belirlendiği, semantik ilişkiler kurgusu ve sınırlılıkları içermektedir (Doğan, 2011, s. 62).

Semantik istem, fiilin anlamsal tamamlayıcıları ile ilgilidir. Bu tamamlayıcılar, semantik sınırlılıklar ve semantik roller olarak iki türdür. Semantik sınırlılıklar bir fiilin taşıdığı anlama göre alabileceği istemin sınırını belirler. Örneğin, *ye-* fiili bir canlı tarafından yapılabilir, cansız bir nesne tarafından bu fiil gerçekleşmez. Bu da fiilin anlam sınırlılığıdır. Katz ve Fodor 1963’te bütün diller için ortak bazı anlamsal teoriler belirlemiştir: [CANLI], [HAYVAN], [İNSAN],

[BİTKİ], [KURUM], [YER], [NİTELİK], [OLAY], [MADDE] vb... Bu anlamsal özellikler, fiilin cümledeki istemlerinden beklediği anlamsal talepleri ifade etmektedir (Aydın Özkan, 2017, s. 93).

Semantik roller, istemle fiil arasındaki anlamsal ilişkiye dayanmaktadır. Fiilin sözlüksel olarak barındırdığı bilgilerin belirginleşmesi ve bunların sözdizimsel yapılara yansımaları sağlayan düzenlemeleri içeren bir kavramdır (Uzun, 2000, s. 102). Örneğin: Ayşe [Eden] eve [Hedef] gitti.

Uzun'a göre, literatürde sıklıkla kullanılan semantik veya anlamsal roller ve tanımları şöyledir:

EDİCİ: İş bilerek, isteyerek veya kendi iradesiyle yapan.

EKİLENEN: İşten etkilenen.

DENEYİMCİ: Bir oluştan duygusal ve algısal olarak etkilenen.

KONU: Bir harekette, bir oluştan yer alan ama etkilenmeyen.

HEDEF: Hareketin yönü üzerinde olan, fiilin içeriğinde bulunan yönelişi gösteren.

KAYNAK: Hareketin başladığı noktada veya çıkış yerinde bulunan.

YER: İş, oluş ve durumun gerçekleştiği konum.

YARARLANICI: İş, oluş ve durumdan faydalanan veya fiilin sonucu açısından yararlanan.

ARAÇ: İşin veya hareketin yapılmasında aracı olan (Uzun, 2000, s. 105) .

Doğan (2011), Türkçenin rol yapısını, mevcut olan tüm yaklaşımlardan faydalanarak hazırlamıştır.⁷ Sıklıkla kullanılan rollerin dışında şu rolleri de çalışmasına dâhil etmiştir:

UYARICI, Duygusal ve duygusal fiillerin ifade ettiği olay ya da sürecin kışkırtıcısı ve uyarıcısını ifade eder.

SEBEP, Fiilin ifade ettiği sürecin nedenini ifade eder.

İÇERİK, İdrak ya da algılama fiillerinin ifade ettiği sürecin bilişsel içeriğini oluşturur.

ALICI, Alıcı, iletişim fiillerinde söylemin yöneldiği ya da söz aktarımının yapıldığı varlığı karşılar. Söz aktarımının yapıldığı alıcının semantik niteliği insan ya da kurum ve kuruluştur.

⁷ Türkçedeki semantik roller hakkında daha detaylı bilgi için bkz. (Doğan, 2011).

AMAÇ, Fiilin belirttiği hareketin yapılma amacını ifade eder.

ÜRÜN, Fiilin belirttiği fiilin ürünü ya da sonucunu ifade eder. Edenin meydana getirdiği ya da oluşturduğu şey, ürün olarak adlandırılabilir.

MATERYAL, Edenin oluşturduğu ürünün başlangıçtaki durumu ya da materyalini ifade eder.

SÖYLEYEN, Bir sözü iletebilecek şekilde düşünülen insan dışı varlıklara yüklenilen bir roldür.

SÖZ, Söyleme edimini gerçekleştiren söyleyenin dile getirdiği şeyi, sözü ifade eder.

MEVZU, Sözel fiil tiplerinde söyleyenin söyleme edimine konu ettiği şeyi ifade eder.

GÜÇ, Süreci bilinçsiz olarak meydana getiren güç ya da direnci ifade eder. Fiilin belirttiği süreç, doğal bir güç sonucu ortaya çıkar.

DEĞER/NİTELİK, Bazı fiiller ölçülebilir niteliklere sahip bir varlığı gerektirir ve değer rolünü üstlenir. Ölçülebilir bir nitelik gösteren bu varlık, özne konumunda olur.

MİKTAR, Miktar, değer rolündeki varlığın maddî ya da uzunluk, ağırlık vs. gibi sayısal değerini gösterir.

GÜZERGÂH, Fiilin belirttiği hareketin rotasını ya da güzergâhını ifade eden yön ve yer olarak tanımlanabilir.

ZAMAN, Fiilin bildirdiği hareketin, oluşun ya da durumun meydana geliş zamanını ifade eder.

DURUM, Fiilin ifade ettiği hareketin, oluşun ya da durumun nasıl gerçekleştiğini belirtir.

SÜREÇ, Fiilin ifade ettiği sürece katılan başka bir süreci tanımlar (Doğan, 2011, s.66-80).

2.4. DURUM KAVRAMI

Durum (case) terimi, Eski Yunanca ve Latince dilbilgisi geleneğine dayandırılmaktadır. Bu terim, Eski Yunancada “düşen, uzaklaşan” anlamındaki *ptotis* sözcüğünün Latince karşılığı olan *casus* sözcüğüyle ilişkilendirilmektedir (Uzun,

2004, s.169). Durum kavramı, dilbilgisel anlamda ilk kez Aristo'nun Poetika'sında değerlendirilmiştir.

Cümlede tek başına yer almayan ve başka birimlere ihtiyaç duyan yapılara bağımlı biçimbirimler denir. Durum ekleri de cümlede tek başına kullanılamayan ve başka bir birime ihtiyaç duyan bağımlı biçimbirimlerdir. Biçimbirimlerin içerdiği anlam, başka bir dilbilgisel kategoriye veya kavrama göndermede bulunmaktadır. Durum biçimbirimlerin sözlüksel bir anlamı yoktur fakat dilbilgisel bir anlama sahiptirler.

İsimler, kelime grupları ve cümleler içinde diğer kelimelerle anlamsal bir ilişki kurarlar. İsimler bu münasebetleri bazen eksiz, çoğu zaman da hâl eki alarak ifade etmektedirler. Bu ilişkinin türüne göre, çeşitli hâllerde bulunurlar. Her hâl eki bir çeşit durumu belirtmektedir (Mert, 2002, s.7).

Türkçede durum kavramı, geleneksel dilbilgisi ve Evrensel dilbilim anlayışıyla iki yönlü ele alınmaktadır. Bütün gramer kitaplarında yer alan bu dilbilgisel kategori, geleneksel çalışmalarda sözcüğün cümledeki görevine göre biçimlenmelerini “durum” adı altında ele alınmakta ve biçimbirimler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Evrensel dilbilimi ise, isim öbeklerinin bu gibi biçimbilgisel görünümelerini, onların öbek yapıdaki konumlarıyla olan ilişkileri sonucunda sözdizimsel yapıda ortaya çıkan biçimbirimler olarak görmekte ve incelemektedir (Uzun, 2000,s.190).

Geleneksel dilbilgisi anlayışıyla durum kavramını tanımlayan bazı araştırmacıların görüşleri şöyledir;

M. Ergin'e göre hâl, ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir (Ergin, 2012, s.129).

Korkmaz, “Adın cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. Cümle içinde, adları, başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli durumlara sokan ekler” şeklinde tanımlamaktadır. Bu ekleri: Yükleme hâlu eki +I/+U, ilgi durumu eki +(I)n/+(U)n, +nln/nlln, yönelme durumu eki +(y)A, bulunma durumu eki +DA, çıkma durumu eki +DAn ile karşılandığını belirtmektedir (Korkmaz, 1992, s.77).

Banguoğlu durum tanımını, “Adlar söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu hâller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere “adın hâlleri (cas.)”, bir adın bu türlü ekler almasına ise “ad çekimi (declinaison)” deriz.” şeklinde yapmaktadır. Banguoğlu hâl eklerini

sözdizimindeki işlekliklerine göre 1. *İççekim hâlleri*, 2. *Dışçekim hâlleri* olmak üzere iki bölüme ayırır. İççekim ve dışçekim hâl eklerini *kim?* soru zamirine verilen cevaba göre belirler. İççekim hâlleri, *kim*, *kimi*, *kime*, *kimde*, *kimden*, *kimin* sorularının karşılığı olan hâllerdir. Dışçekim hâlleri ise *kimle*, *kimce*, *kimli*, *kimsiz* soru zamirlerine verilen cevaba göre belirlenen hâllerdir (Banguoğlu, 2011, s.326-330).

Dil kullanımında iki varlık (söz öbeği) arasında veya varlık ile fiil cümle yapılarındaki ilişkilerin adlarına ad çekimi denir. Eski Türkçe döneminden beri Türkçenin ad çekiminin bir bölümü, ad durum ekleri ile bir bölümü de çekim edatları ile yapılmaktadır. Durum ekleri de ad çekimleri içerisinde yer alır. Durum ekleri ad ile ad ya da ad ve fiil arasındaki ilişkiyi ve bağlantıyı sağlayan sözdizimsel ve biçimbilgisel bir kategoridir (Karaağaç, 2013, s. 324).

Evrensel dilbilimi anlayışıyla durum kavramını ele alan bazı araştırmacılara göre, dil yalnızca *dizisel* ilişkiler içermez bu dizide yer alan öğeler *dizimsel* ilişkiler de içerir. Dolayısıyla sözcükler dizimsel düzlemde birbirleriyle kurdukları bağlantı türüne göre (iş yapan, işe konu olan, işin yapıldığı yer gibi) bir “*duruş biçimi*” almaktadır. Bu *duruş biçimlerine* durum, onları bu duruma göre biçimlendirenlere de durum belirleyicileri denir (Uzun, 2004, s.168-169).

Vardar, durum kavramını “Adın cümledeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dil bilgisi ulamı (Vardar, 2002 s. 84).” şeklinde açıklar.

Necip Üçok, “Hâller, failin cümlede açıklanan işe nazaran herhangi bir yönden durumunu belirtmeğe yararlar ve esas olan yalın hâl (nominatif; Nominativ)e göre birer çekim eki (desinence) ile belli edilirler (Üçok, 2004, s.84).”

Durum eklerinin sayısı konusunda ise, araştırmacılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır (Aydın Özkan, 2017, s.46). Biz, KB’de kullanılan durum eklerini, geleneksel dilbilgisi kitaplarında yer alan ve birçok araştırmacının hemfikir olduğu durum ekleri olarak ele aldık. KB’de durum ekleri; yalın durum, ilgi durumu, yönelme durumu, yön gösterme durumu, belirtme durumu, ayrılma durumu, vasıta durumu, yön gösterme durumu şeklinde kullanılmıştır.

2.5. İSTEMİN DEĞİŞMESİNE SEBEP OLAN YAPILAR

Sözcüklerin anlam değıştirmesi veya yeni anlamlar kazanmasının pek çok sebebi vardır. Fakat en önemli sebebi dilin değışme ihtiyacıdır. Her sözcüğün bir temel anlamı vardır. Fakat sözcükler, kullanıldıkları durum veya bağlama göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Sözcüklerin anlam yapısını; anlam genişlemesi, anlam kaybı, deyim aktarımı vb. faktörler etkilemektedir. Sözcüğün birden fazla anlam kazanmasına sebep olmaktadır (Aydın Özkan, 2017, s.134).

Eski Türkçeden günümüze fiillerin bazı durum ve sebepler karşısında zaman zaman istem tercihlerinin farklılaştığı görülmüştür. Fiilin yaptığı bu tercihlerin nedeni, tarihsel süreç içinde dilin gösterdiği değışimlerdir. Bir sözcüğün anlamının genişlemesi veya daralması istemini de etkilemektedir. Örneğin ara- fiili “kaybolan bir şeyi aramak” anlamında kullanılırken, zaman içerisinde “telefonla aramak” anlamı ile kullanılmaya başlanmış ve bir vasıta durum tamlayıcısıyla işaretlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla fiilin istediği durum işaretleyicisi, zaman içerisinde dilbilgiselleşmeye uğrayıp işlevinin ve anlam çerçevesinin genişlemesine ve farklılaşmasına neden olmuştur.

Bir fiilin isteminin değışmesine sebep olan diğer unsurlardan biri de fiilin çatısıdır. Ettirgen veya edilgen gibi biçimbilgisel değışimler fiilin istem potansiyelinin değışmesine neden olabilmektedir (Aydın Özkan, 2017, s.134). Örneğin:

Ayşe[Özne] uyudu.

Ayşe[Özne] çocuğu[Dolaysız Nesne] uyuttu.

Yukarıdaki örnekte çatı ile ilgili istem farklılıkları, fiilin istem sayısında değışikliğe neden olmuştur. Edilgen, ettirgen veya işteş oluşlarına göre istem sayısı ya artar ya da azalır. Bu istem değışiklikleri anlam değışikliğine yol açmaz (Doğan, 2011, s.106).

T. Kahraman, Türkçede kelimelerin çokanlamlılık kazanmasını onunla bağlantılı olan tamlayıcı arasındaki ilişkiye bağlamaktadır. Aynı ses yapısına sahip farklı fiiller veya bir fiil, yan anlamlarına ihtiyaç duyulup kullanıldığı zaman durum ekli tamlayıcıları farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle de fiilin zorunlu ve seçimli istemlerinde farklılık meydana geldiğini belirtmektedir (Kahraman, 1996, s.412)

Fiiller farklı sözdizimsel ve semantik bağlamları seçerek çok anlamlılık kazanabilmektedir. Bir fiil, yan anlamını kullanarak bir cümle kurduğunda, seçtiği istemler değışebilmektedir. Çok anlamlı fiil yapıları başka bir anlama geçerken

fiillerin görüldüğü sözdizimsel çevre etkili olur. Sözdizimsel istem farkları anlam değişikliklerine yol açar (Uzun, 1997, s. 14).

Aydın Özkan, Türk dilinin tarihsel dönemleri boyunca bazı fiillerin istem değiştirdiğini ifade eder ve değişikliklerin çeşitli türlerini şöyle açıklar:

1. *Bir fiilin anlamı değişmediği halde başka bir isteme gereksinim duyması, diğer bir deyişle eskiden farklı bir istemle kullanılan bir fiilin bugün başka bir istemle kullanılması*
2. *Bir fiilin istemiyle beraber anlamının da değişmesi*
3. *Türk dillerinin ortak söz varlığında yer alan bir fiilin farklı Türk dillerinde farklı istemlerle kullanılması*
4. *Sesbilgisel etkenler nedeniyle istemin değişmesi*
5. *Yabancı bir dilin etkisi nedeniyle istemin değişmesi*

Aydın Özkan'a göre bu değişmelerin temel nedenleri kimi zaman hem anlamsal hem sözdizimsel olabilirken, kimi zaman bu değişmeler sadece anlamsal süreçlerden kaynaklanmaktadır (Aydın Özkan, 2017, s.134).

Doğan (2011), ilgili çalışmasında, değişik düzeylerdeki istem farklılıklarının fiilin anlam değiştirmesinde belirleyici olduğu ifade eder. Ayrıca bir fiilin anlam değiştirmesine bağlı fiilin temel istem çerçevesinde meydana gelebilecek değişiklikleri maddeler halinde belirtmiştir. Bu maddeler şu şekildedir:

- a) *Mantıksal ya da sayısal istemi farklılaşabilir.*
- b) *Mantıksal istemi aynı kalsa bile tamlayıcılarının tipi değişebilir.*
- c) *Fiilin mantıksal istemi ve tamlayıcı tipleri değişmediğinde tamlayıcılarının şekilbilgisi değişebilir.*
- d) *Fiilin farklı anlamları tamlayıcılarının zorunlu ve seçimli gerçekleşmesine yol açabilir.*
- e) *Fiilin mantıksal ve sözdizimsel isteminin aynı olması durumunda fiilin semantik istem yapısındaki rol yapısı değişebilir.*
- f) *Rol yapısının aynı olduğu durumlarda seçme sınırlılıkları fiilin anlamlarını belirginleştirebilir (Doğan, 2011, s. 110)*

İstemi etkileyen ve değişimine neden olan en önemli süreçler anlam değişmesi ve çokanlamlılıktır. Anlam değişmesi ve çokanlamlılık fiilin mantıksal, semantik ve sözdizimsel istem düzeyi üzerinde etkilidir. Fiilin yönetim çerçevesini değiştirmektedir. Bu durum sözdizimsel düzeyde fiilin katılanlarının niteliksel ve niceliksel olarak farklılaşmasına neden olur (Aydın Özkan, 2017, s. 44).

Bizce bu durum birleşik fiil yapılarında da söz konusudur. Birleşik fiil yapıları da bu anlayışla ele alınmalıdır. Birleşik fiil yapılarının yönetim çerçevesinde bulunan istemler, birleşik fiilin cümlede aldığı anlama göre şekillenmektedir. Birleşik fiiller, fiile çokanlamlılık kazandırmak, yeni bir fiil oluşturmak amaçlı kullanılmaktadır. Bu nedenle birleşik fiil yapılarının istemleri, birleşik fiillerin kurdukları yeni anlama göre değerlendirilmelidir.

2.6. İSTEM ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Fiillerin istemi, ilk olarak batılı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. İstem konusuna ilk değinen Lucien Tesniere'dir. Tesniere kimyada kullanılan "valence" terimini dilbilimine aktarmıştır. Tesniere'nin istem kategorisine yaklaşımı fiillerin sayısal olarak istem kapasitesini belirlemek şeklinde olmuştur. Tesniere'den sonra Ballweg, Engel, Heringer, Engelen, Schumacher Vater gibi bazı araştırmacılar istemi bağımsal dilbilgisi dâhilinde ele almışlardır. Allerton, Emons, Herbst istemi sadece fiil üzerinde değerlendirmeyip diğer sözcüklerin istemine de dikkat çekmişlerdir (Aydın Özkan, 2017, s. 21).

1978'de istemi ilk defa düzeyler halinde Ruzicka, *Three Aspect of Valence* adlı çalışmasıyla ele almıştır. Ruzicka, anlamsal, sözdizimsel ve edimsel istem düzeyi olarak üç düzeyde incelemiştir. 1978'de *Valency and the English Verb* adlı çalışmasıyla Allerton, istemi anlamsal, yapısal ve yüzey yapı düzeyi olarak üç başlıkta ele almıştır. Araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen yaklaşımlardan biri de Helbig ve Schenkel'in belirlediği istem düzeyleridir. Helbig ve Schenkel, *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* adlı çalışmada istemi mantıksal, sözdizimsel ve anlamsal olarak üç düzeyde ele almışlardır. Ayrıca bu çalışma istemle ilgili yapılmış ilk kapsamlı sözlüktür (Aydın Özkan, 2017, s. 21-22).

Türkiye'de istem dilbilgisinden ilk bahseden Tahsin Banguoğlu'dur. Banguoğlu, "Türkçenin Grameri" adlı çalışmasında, nesnenin yükleme göre hâllenmesine *istem* adını vermiştir. Ayrıca nesne dışındaki unsurlara *isimleme* ve *zarflama* adını vermiştir. *İsimlemenin* her cümlenin doğal bir üyesi olmayacağını, geçişli fiil cümlelerinde isteğe bağlı bulunabileceğini ifade eder. Bu yapıları (isimleme-zarflama) istem adını verdiği nesneden ayırır (Banguoğlu 2011, s. 528).

Fiil-tamlayıcı ilişkisi yani istem üzerinde Türkiye’de ilk yapılan çalışma Tahir Kahraman’ın “Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları” (1996) adlı eseridir. Kahraman eserinde ilk olarak fiillerin yapı özelliklerine göre gruplanmış listesini vermiştir. Tespit ettiği fiillerden durum eki almış fiillerin örnek fişlerini alfabetik sırayla verdikten sonra durum ekli tamlayıcı alan fiillerin bu tamlayıcılarla ilişki derecelerini tablolar şeklinde göstermiştir.

Abdurrahman Özkan’ın 1999’da “Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi” adlı çalışması yayımlanmıştır. Bu çalışmada bazı fiillerin istemlerinin, Türkçenin tarihsel dönemlerden bugüne değişmesi üzerinde durulmaktadır.

Mevlüt Erdem, “Eski Anadolu Türkçesinde Fiiller ve Unsurları (2004)” adlı çalışmasında Eski Anadolu Türkçesi dönemi içerisinde, bazı fiillerin, durum eki kullanımında oluşan tercih farklılıklarına değinmiştir.

Aysun Demirez Güneri, “Yeni Uygur Türkçesinde Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları” (2007) adlı doktora tezinde Yeni Uygur Türkçesi sözlüğünden tespit ettiği fiillerin durum ekleriyle ilişkilerini örnek cümlelerle birlikte alfabetik olarak listelemiştir. Çalışmanın “Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıların Özet Listesi” bölümünde de fiillerin birinci derecede ve ikinci derecede ihtiyaç duydukları durum eklerine göre listesini vermiştir.

Dursun Ahmet Atacık, Türkiye Türkçesinde istemi ele aldığı “Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)” (2008) çalışmasının birinci bölümünde Türkiye Türkçesinde bulunan Türkçe kökenli fiillerin istem durumlarını ikinci bölümünde Türkiye Türkçesinde bulunan yabancı kökenli fiillerin istem durumlarını incelemiştir.

İstem konusunda Türkiye’de yapılan en önemli çalışmalardan biri Nuh Doğan’a aittir. Doğan, “Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri” (2011) adlı doktora tezinde istem konusunda diğer çalışmalardan daha farklı bir yöntem izlemiştir. Doğan tezinin birinci bölümü olan “temel konu ve kavramlar” adlı bölümde Türkiye Türkçesinde istem kavramına bakışı değerlendirmiştir. Devamında durum dilbilgisi, modern istem dilbilgisinin temel kavram ve ilkeleri, istem türleri ve düzeyleri, çok anlamlılık kavramlarını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. İkinci bölümde ise Türkiye Türkçesinde isteme göre anlam değişikliği gösteren fiilleri ve istem çerçevelerini örnek cümlelerle birlikte göstermiştir. “İsteme göre Türkçe fiil sınıfları” adını verdiği üçüncü bölümde ise

fiillerin mantıksal istem yapılarına göre, sözdizimsel istem yapılarına göre ve semantik istem yapılarına göre listelerini vermiştir. Doğan'ın yapmış olduğu çalışma Türkiye'de bu alanda yapılmış ilk ve en kapsamlı çalışma olarak görülebilir.

2017'de Işıl Aydın Özkan tarafından hazırlanan “Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem” adlı çalışma Doğan'dan sonra istem konusu üzerine yapılan en kapsamlı çalışmadır. Bu çalışma istem kavramını, Türkçede istem potansiyeli taşıyan bütün yapıları, Evrensel Dilbilgisi ve Bağımsal Dilbilgisi çerçevesinde ele alınmıştır. İstem kavramının, sadece biçimbilgisel bir yapı olmayıp, aynı zamanda biçimsözdizimsel bir olgu olduğunu söyler. Ayrıca istem değişikliğine sebep olan kavramları hem anlamsal hem de biçimbilgisel süreçler açısından değerlendirmiştir. Türkçede istemi artıran, azaltan kategoriler belirlemiş ve istem nöbetleşmenin sebeplerini incelemiştir. İstemle doğrudan ilişkisi olan; durum kavramı, çatı, geçişlilik-geçişsizlik, eşdizimlilik, kılınış, görünüş, kiplik gibi katagorileri inceleyerek istemle olan ilişkilerini değerlendirmiştir.

Bu çalışmaların dışında istem konusu üzerine yapılan çalışmalar: Arzu Özdemir “Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları” (2004) adlı yüksek lisans tezi, Derya Acar'ın “Die Syntaktische Valenz Deutscher und Türkischer Verben und Ihr Einfluss Auf Das Deutschlernen Türkischer Studierender” (2005) adlı yüksek lisans tezi, Aysun Demirez Güneri'nin “Yeni Uygur Türkçesinde Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları” (2007) adlı doktora tezi, Yasemin Kaya'nın “Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı” (2007) adlı yüksek lisans tezi, Dursun Ahmet Atacık'ın Türkiye Türkçesinde istemi ele aldığı “Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)” (2008) çalışması, Hilal Uzunboy'un Türkmen Türkçesinde istem konusunu incelediği “Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)” (2008) adlı çalışması, Feyzi Çimen'in Özbek Türkçesinde yaptığı “Özbek Türkçesinde İstem (Valenz) (2009) çalışması, Vildan Emre'nin istemle ilgili “Dede Korkut Hikâyelerindeki Fiillerin Birleşim Değerleri” (2008) adlı çalışması, Seçkin Uysal'ın “Nehcü'l-Feradis'te Kıl- Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı” (2010) adlı yüksek lisans tezi, Nesrin Arı'nın “Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları” (2010) adlı yüksek lisans tezi, Oktay Selim Karaca'ın “Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri” (2011) adlı çalışması vardır.

İstem konusunda bildiri ve makale düzeyinde yapılmış pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalara: Esin İleri'nin “Türkçedeki Fiillerin Birleşim Değeri”

(1996) adlı bildirisi, Leyla Karahan'ın “Fiil- Tamlayıcı İlişkisi Üzerine” (1997) adlı makalesi, Ayşe İlker'in “Ağız Alanında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbirleriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış” (2013) adlı çalışması, Abdurrahman Özkan'ın “Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi” (1999) ve “Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler” (2011) adlı makaleleri, Mustafa Uğurlu'nun “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” (2001) adlı bildirisi, Melek Erdem'in “Türkmen Türkçesinde Hareket Fiillerinin “İstem”e Göre Anlam Değişimleri” (2006) adlı çalışması ve “Türkmen Türkçesinde Hareket Fiillerinin “İstem”e göre Anlam Değişimleri” (2006) adlı makalesi, Muhsine Börekçi'nin “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme” (2007) adlı bildirisi, Aysun Demirez Güneri'nin “Yeni Uygur ve Türkiye Türkçesinde Fiil-Tamlayıcı İlişkileri” (2009); Talat Dinar'ın “Kül Tigin Abidesi ve Kutadgu Bilig'deki Ortak Fiillerin Tamlayıcı İlişkisi Açısından İncelenmesi” (2010) adlı çalışmaları örnek verilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUTADGU BİLİG'DE YÜKLEM OLAN BİRLEŞİK FİİLERİN İSTEMİ

3.1. BİRLEŞİK FİİL

Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri, “bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu” şeklinde tanımlar. Devamında ise şu açıklamaları yapar: “İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılmaktadır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır” (Ergin 1989, s. 364).

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri -Şekil Bilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiili şöyle tanımlar: “Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz 2003, s. 791).

Korkmaz, birleşik fiilleri, taşıdıkları birbirinden farklı yapı, işlev ve anlam özelliklerine göre kendi içlerinde: *I. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, II. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller*, olmak üzere iki ana gruba ayırır (Korkmaz 2003, s. 791).

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı eserinde “*Birleşik Fiil Tabanları*” başlığı altında ele aldığı birleşik fiilleri; zarf öbeği (ileri sürmek, geri kalmak vb.), çekim öbeği (yağmur yağmak, şafak sökmek, gözü kararmak, keyfi kaçmak vb.), bağlam öbeği (sayıp dökmek, yiyip içmek, evirip çevirmek vb.) kalıbında olmak üzere üçe ayırır (Banguoğlu, 2011, s. 310-318).

Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde *birleşik fiil* terimini kullanmayı tercih etmiştir. Birleşik fiili tanımlayarak örneklerini şu şekilde verir: “Bir kelime ile anlam bakımından kaynaşıp kalıplaşan fiil türüdür. Örneğin: reddetmek, hissetmek, addetmek, kaybolmak, kaydolmak, gidivermek, bakakalmak, yapabilmek, düşeyazmak, ifade etmek, hitap etmek, icat etmek, rica etmek, hasta olmak, yok olmak, gidecek olmak.” (Hatiboğlu 1969, s. 20).

Kutadgu Bilig'deki fiiller üzerine çalışılmış en kapsamlı çalışmalardan biri Ahmet B. Ercilasun'a aittir. Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)* adlı eserinde birleşik fiile ilgili görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

Birleşik fiil bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas, manaca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mana ifade etmek üzere bir araya gelirler. Birleşik fiilde de bu böyledir. İster bir tarafı isim, ister bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, bir tek kavramı karsılar. Hareket, oluş ifade eden bir kavramı karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl istifade ediyorsak, birleşik fiillerden de aynı şekilde faydalanırız. Yani bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiçbir fark yoktur. Basit fiilin yapısında sadece kök ve ek, birleşik fiilin yapısında iki veya daha fazla kelime vardır. Tıpkı, yapım ekiyle türetilmiş bir fiilin tek bir oluşu veya kılışı ifade etmesi gibi, kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen birleşik fiil de tek bir oluşu veya kılışı anlatır. “Hastalanmak” ne ifade ediyorsa, “hasta olmak” da aynı şeyi ifade eder (Ercilasun, 2014, s. 75).

Ercilasun'un önemle belirttiği bir husus da KB'de birleşik yapı oluşturan ve bildirme işlevi gören er-, tur-, ve bol- yardımcı fiil yapılarını birbirinden ayırmaktır. Ercilasun, birleşik fiili cümle içinde olsun veya olmasın yeni ve müstakil bir kavramı karşılayan bir kelime grubu olarak tanımlamaktadır. Bildirmeyi ise birleşik fiil yapısıyla değil, cümle kuruluşuyla ilgili bir husus olarak görmektedir. Ercilasun, KB'de isimlerle birleşik fiil yapımında en sık kullanılan yardımcı fiilin bol- olduğunu belirtmektedir. Eğer bu yardımcı fiil cümlede bildirme vazifesi görüyor ve cümle dışında müstakil bir birlik meydana getirmiyorsa birleşik fiil içinde ele alınmaması gerektiğini ifade etmektedir (Ercilasun 2014, s.74).

Ercilasun, KB'de er- fiilinin çekimli fiillerle kullanılışının birleşik fiil içinde ele alınmaması gerektiğini ve er- fiilinden önceki fiilin bir zarf veya isim şekli olmadığını, çekimli bir fiil olduğunu belirtmektedir. Ayrıca er- fiiliyle kullanılan sıfat-fiil şekillerinin müstakil bir birlik arz etmediklerini söylemektedir (Ercilasun 2014, s.74).

Ercilasun, Kutadgu Bilig'deki birleşik fiilleri;

1. Bir tarafı isim bir tarafı fiil olan birleşik fiiller (isim+fiil)

2. İki tarafı fiil olan birleşik fiiller (fiil+fiil) olarak ikiye ayırıp, bu yapıları ayrıntılı olarak incelemiştir. (Ercilasun 2014, s.76)

KB'de isim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerde genellikle isim unsuru tek kelimedenden oluşur. Bunula beraber birden fazla kelimedenden oluşan, isim unsuru sıfat veya zarf olan yapılar da karşımıza çıkmaktadır. İsim unsuru çoğunlukla yalın durumdadır. Fakat iyelik ve durum ekleri aldığı yapılar da mevcuttur. İsim+fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiil yapılarının çoğu mecazlı bir ifade taşımaktadır (Ercilasun, 2014, s.77).

Fiil+fiil şeklinde kurulan birleşik fiiller KB'de çok ve çeşitli değildir. Ercilasun, bunun nedenini ünlü zarf-fiil eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin müstakil yapılarını bu dönemde korumaları olduğunu belirtmektedir Bu dönemde ünlü zarf-fiil ekleri cümlede genellikle zarf görevinde karşımıza çıkmaktadır (Ercilasun, 2014, s.113). KB'de fiille birleşik fiil yapıları oluşturan yardımcı fiiller; bil-, bir-, tur-, bar-, kal-, kör-, bol- ve kel-'dir.

3.2. BİRLEŞİK FİİLLERDE İSTEM

Birleşik fiiller, birden fazla sözcüğün bir anlam üzerinde birleşmesiyle oluşan yapılardır. Birleşik yapıyı oluşturan sözcükler kendi aralarında niteleme, sınıflama gibi anlamsal bir ilişkiye sahiptir. Nitelenen, sınıflanan veya sıralanan sözcük baş görevindedir ve birleşğin merkezi olarak bilinir.⁸ Bu tür birleşik sözcüklerde baş, sözcüğün ana karakteristiğini belirleyen ögedir. Baş konumunda olan sözcüğün türü, aynı zamanda birleşğin de türü olur. Buna göre birleşik ad, birleşik sıfat, birleşik zarf ve birleşik fiil gibi türlere ayrılır (Uzun, 2006, s.40-41).

İsim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller, asıl fiiller gibi cümlenin yöneticisi konumundadırlar. İsim+fiil şeklinde oluşan yapıların fiil unsuru, asıl kullanımında aldığı istemle, birleşik fiil halinde aldığı istem arasında farklılık gösterebilmektedir. Bunun sebebi isim+fiil şeklinde oluşan öbek yapının oluşturduğu yeni anlamdır. Doğan, isim+fiil/yardımcı fiil ile oluşan birleşik fiil yapılarında isim unsurunun semantik açıdan tamamlayıcı bir rol taşıdığını söylemektedir. Bu tamamlayıcının

⁸ “Baş veya birleşğin merkezi olan sözcük, birleşik öbek yapıyı yöneten sözcüktür. Örneğin, “üstgeçit” birleşğini ele alalım. Bu birleşik, bir geçit türünü göstermektedir ve bu açıdan nitelenen sözcük, yani baş *geçit* sözcüğüdür. *üst* ise, başı bir geçit türünü göstermek üzere niteleyen, bir tür niteleyici tümleçtir (Uzun, 2006).”

varoluş sebebini genellikle fiilin belirli ve sınırlı kavram ya da unsurlarla görünme isteğine bağlamaktadır (Doğan, 2011, s.79).

Doğan, ilgili çalışmasında bu konuyu “*Tamamlayıcı*” başlığıyla ele almıştır. Doğan, bir fiilin belirli ve kısıtlı kavramları istemesi tamamlayıcı role ihtiyacından ileri geldiğini ifade etmektedir. Bu ihtiyacı karşılayan unsurun fiilin hemen önünde, genellikle nesne ya da özne durumunda olan yapılar olduğunu söylemektedir. Bu yapıları da *tamamlayıcı* olarak nitelendirmektedir. Bu tamlayıcıyla fiil arasında fiil birleşmesi eğilimi gösteren sözdizimsel bir birliktelik meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Doğan’a göre bu, sözdiziminde tamlayıcının her zaman fiilin önünde kullanılmasından ileri gelen özel semantik bir ilişki ya da birleşmeden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bazı örneklerde bu tamlayıcıların fiilden ayrıldığı yapıların da mevcut olduğunu belirtmektedir (Doğan, 2011, s.82).

Doğan, sözlüksel birleşmelerde birleşikteki unsurlardan biri ya da her ikisi anlamsal özelliklerini kaybettiğini söylemektedir. Sözlüksel birleşme sözcüklerin anlamlarının toplamından başka bir şey ya da bir süreç ifade ettiğini dile getirmektedir. Doğan’a göre, sözdizimsel birleşme sözlüksel birleşmeden farklılaşmaktadır. Sözdizimsel birleşimlerde birleşikteki unsurların anlamsal özellikleri korunmaktadır. Bu birleşimlerde, sözdiziminde meydana gelen ve bazı sınırlılıkları gerektiren anlamsal birliktelik ya da ilişkiler bulunmaktadır (Doğan, 2011, s.82). Doğan bu nedenle isim unsurunu tamamlayıcı olarak adlandırmayı uygun görmektedir. Bu ifadelerinin ardından ise:

Tamamlayıcı ile fiilin oluşturduğu yapı ne tamamıyla birleşik bir fiil ne de tümüyle geniş bir birleşim değerine sahip müstakil bir fiil olarak görülebilir. Yani ne fiilin çevresinde geniş bir kavram dizisiyle gerçekleşen haricî bir istemdir ne de birleşik fiilin yapısında gerçekleşen dâhilî bir istem. Bu bakımdan tamamlayıcının diğer rol ve tamlayıcılardan farklı olduğu söylenebilir (Doğan, 2011, s.83) şeklinde bir görüş belirtmektedir.

Doğan, birleşik fiil yapılarında tamamlayıcı konumunda gördüğü isimle ilgili, fiilin katılanı mı yoksa katılanı değil mi konusunda net bir yargıda bulunmamaktadır. Bu nedenle tamamlayıcı rolün, diğer tamlayıcılardan farklı bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir.

Akşehirli, “*Türkçede Et- Katkısız Fiilinin Sözlüksel İşlevleri*” adlı çalışmasında et- yardımcı fiilini katkısız fiil⁹ olarak tanımlamaktadır. Bu gibi yardımcı fiillerin katkısızlık derecelerine göre birleşiminde bulunan ad unsuruna bağlı biçimbirimler olarak görmektedir:

Katkısız fiiller genellikle bir ad unsuru ile birlikte kullanılır ve bu adın türünü değiştirerek bir fiil oluştururlar. Sözlüklerde yer alsalar da tıpkı sözcük türetiminde kullanılan bağımlı biçimbirimler gibi işlev gördükleri için, dilbilgiselleşme sürecindedirler (Karimi Doostan, 2005). Katkısız fiillerin birlikte kullanıldığı ad unsurları “adlaşmış fiil” ya da “yüklemcil ad” olarak adlandırılır. Bunun nedeni ise bir fiil öbeği olan (KEY)¹⁰’lerde bu öbeğin üye yapısının söz konusu ad unsuruna bağlı olmasıdır (Brugman, 2001). Bir başka deyişle katkısız fiiller, içinde yer aldıkları fiil öbeğinin gerektirdiği ad öbeklerinin (belirtili nesne, belirtisiz nesne ve diğer tümleçler) belirlenmesinde hiçbir etkiye sahip değildir (Akşehirli, 2013, s.482).

Akşehirli’nin katkısız fiil bahsi altında değerlendirdiği yardımcı fiiller (et-, ol, kıl, vb.) bir isim unsuru ile birleşik yapı oluşturduklarında bir fiili ifade etmektedir. Bu bakımdan yardımcı fiiller, isimden fiil yapma işlevinde olan bir biçimbirim konumunda görünmektedirler. Fakat işlevsel olarak biçimbirimlere benzeseler de anlamsız yapılar oldukları düşünülmemektedir. Çünkü yardımcı fiil bir oluş, kılış ve durum ifade ederek isme anlam katar ve isimi fiilleştirir. Bu öbek yapıyla (isim + yardımcı fiil) yeni bir anlam ortaya çıkmaktadır. Yardımcı fiil her ne kadar isme bağlı ise, isim de fiille beraber bir yüklem olabilmekte ve fiilleşebilmektedir. Dolayısıyla her iki unsur da birbirinden bağımsız değildir.

Dinar’a göre fiil tamlayıcı ilişkisini belirleyen önemli unsurlardan biri fiilin cümlede yüklendiği anlamdır. Bu anlama göre fiil, farklı bir tamlayıcı alabilmektedir. Dinar, *Kül Tigin Abidesi ve Kutadgu Bilig’deki Ortak Fiillerin Tamlayıcı İlişkisi* adlı çalışmasında bu görüşünü şöyle örnekler:

⁹ Akşehirli, ilgili çalışmasında katkısız fiilleri şu şekilde tanımlamaktadır: “Katkısız fiil, anlambilimsel olarak tek başına yüklem olamayan ve sözlüksel olarak bir anlam taşımayan fiiller veya yardımcı fiillerdir” (Akşehirli, 2013, s. 482).

¹⁰ Katkısız Fiil Yüklemciği/Yapıları

“*Beḡgü taşka urtum.*” cümlesinde “*taşa yazmak*” anlamında kullanılan ur-fiiline gelen tamlayıcı, yönelme hâli (+kA) ile kullanılırken; “*Yarıkında yalmasında yüz artuk okun urtı.*” cümlesinde “*vurmak*” anlamında ise fiil vasıta ekli (+In) tamlayıcısı ile kullanılmaktadır.” (Dinar, 2010, s. 1048).

İsim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerde fiil unsuru, yüklemleştirici görevini görmektedir. Birleşimindeki sözcükle oluşturduğu yeni yapının cümlede yüklem görevini üstlenmesini sağlamaktadırlar. Çoğunlukla bu durum yabancı dilden alınan sözcüklerin yüklem olarak kullanılabilmesini sağlamak için oluşmaktadır. Örneğin, *zikret-, hisset-, hasta ol-* vb. (Aydın Özkan, 2017, s.243).

Yabancı isim unsuru ve yardımcı fiille oluşan birleşik fiiller, birleşigi oluşturan isim ve yardımcı fiilden kısmen bağımsız yeni bir kavram oluşturmaktadırlar. Yardımcı fiilin istem potansiyelinden yararlanarak kendine özgü bir istem çerçevesi belirlemektedirler. Bu sebeple yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiil yapıları incelendiğinde, o bağlam içerisinde kastedilen anlamın gerektirdiği boşlukları kendi anlam çerçevesine uygun olarak doldurmaktadır ve buna göre durum tamlayıcıları almaktadır. Bu manada sözlükselleşmiş bir fiilden farklı hareket etmemektedir. Yüklemleştirmeyi sağlayan yardımcı fiil veya fiil, istem potansiyelini korumaktadır. Fakat diğer anlamsal ve sözdizimsel yapılarında değişmeye uğramaktadır. Yeni bir anlamda yeni bir sözdizimsel yapı meydana getirmektedir. Sözdizimsel olarak ortaya çıkan yeni biçime göre de yeni anlamsal bir rol ve istem yönetim şeması oluşturmaktadır (Aydın Özkan, 2017, s. 246).

Fiillerin yan anlam veya çok anlamlılık kazanmasında durum tamlayıcıları etkili bir rol oynamaktadır. Bu daha çok sözdizimsel istem yapısında şekillense de anlamsal rol ve mantıksal istem düzeyinde de değişikliğe neden olabilmektedir. Uzun, fiillerin çokanlamlılığa geçişinde diğer sözcüklerin rolünün göz ardı edilemeyecek şekilde belirgin olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin, “Söyledikleri yazıya geçsin” cümlesindeki *yazıya geç-* birleşik yapının yan anlama geçiş sürecinde yalnızca *geçmek* fiilinin etkili bulunmadığını ve *yazıya* sözcüğünün de yan anlama geçişte etkili olduğunu dile getirmektedir. Bu süreci ise, özne ve nesne konumundaki öbeklere uygulanan **geçişme**¹¹ süreci olarak görmektedir. Bu geçiş görünümlerini,

¹¹“ Geçişmede özne, nesne ve tümleş konumundaki öbekler, anlamca gönderimsizleşir ve fiile sözdizimsel olarak bitişir. Böylelikle süreçte, ilgili ad ile fiil, anlamsal birleşimselliği bozarak, yani “sözlüksel geçişme”ye uğrayarak bitişebilir (Uzun,1997).”

yapısallık-dışı çokanlamlılık olarak tanımlamaktadır ve *deyimsel çokanlamlılık* başlığı altında toplamaktadır (Uzun, 1997, s.18).

Birleşik fiil yapılarının da yan anlam veya çokanlamlılık kazanmasında bu başkalaşımların etkili oluşu düşünülmektedir. Bu yüzden çalışmada iki sözcüğün birleşmesi sonucunda oluşan birleşik fiillerin anlamlarına göre aldıkları istem çerçeveleri incelenmiştir. Birleşik fiiller isim+yardımcı fiil, isim+fiil ve fiil+fiil şeklinde oluşan olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmıştır. Bir sonraki konu başlığı altında bu birleşik fiillerin aldıkları istemler ve bu istemlerle olan ilişkileri örnek tablolarla izah edilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. *İsim+Yardımcı Fiil* Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları

KB’de kullanılan yardımcı fiiller *bol-*, *kıl-*, *it-* *tut-* *tur-* olarak ele alınmıştır. Bu yardımcı fiillerle kurulan birleşik yapıların aldıkları istemleri, yardımcı fiil ve birleşiminde bulunan isimin oluşturduğu yeni yapı ve anlam belirlemiştir. Birleşik fiilin kurduğu cümlede, yardımcı fiilin yönetimi etkili olmuştur. Ancak bir fiilin birleşiminde bulunan isim unsuru birleşik fiilin anlamının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Cümledeki durum tamlayıcılarının kullanımını etkilemektedir. Örneğin, *bol-* yardımcı fiili, KB’de birleşik fiil yapımında en çok kullanılan yardımcı fiildir. *Bol- meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak (bir şey) olmak*¹² anlamındadır ve geçişsiz bir yapıya sahiptir. Mantıksal istemi birdir. Dilbilgisel olarak tamamlanmak için sadece özne istemektedir. Fakat birleşik fiil oluşturduğunda birleştiği isimle yeni bir anlam ve istem çerçevesi oluşturmaktadır:

1. BAŞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yol göstermek, rehber olmak”

Baş Bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)

Baş Bol-[NİTELİK, DURUM] +(0)+(0)

¹² Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, http://www.Türk Dil Kurumu Yayınları.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1 (23. 04. 2019).

Mini birle bolsa meniñ ol kadaş / kamuğ iş+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolğay
anıñ bilgiÖzne [Yalın, Eden] baş (3151) *Benim bu akrabam burada yanımda bulunsa idi, o
bize her işte bilgisi ile rehberlik ederdi.*

2. TÜZ BOL-[2]:[Özne, Belirteç Tümlenci] “(bir şeyle) eşit olmak”

Tüz bol [2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümlenci] +(0)+(0)

Tüz bol [İNSAN, YER] +(0)+(0)

Çığay bay ikigün ölümde kidin / yana tüz bolurlarÖzne [3. Çşe. Eden] kara yir
katı+nBelirteç Tümlenci [Vasıta- bulunma, Yer] (3617)*Fakir ve zengin, ölümden sonra, her ikisi de
kara toprağın altında tekrar müsavi olur.*

3. İMİN BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) emin olmak”

İmin bol [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne] +(0)+(0)

İmin bol [TOPLULUK, İNSAN]+ +(0)+(0)

Sakınuk kerek dñn idisi arığ / imîn bolsa il bodnıÖzne [Yalın, Eden] an+dınDolaylı
Nesne [Ayrılma, Kaynak] arığ (2190) *Vezir imanlı, takva sahibi ve temiz olmalı, memleket ve
halk ondan her bakımdan emin bulunmalıdır.*

Yukarıdaki 1. örnekte *baş bol*- birleşik fiilin mantıksal istemi özne ve dolaylı nesnedir. Zorunlu tamlayıcı olarak yönelme durumu almaktadır (birinin birine yol göstermesi). 2. örnekte *tüz bol*- (bir şeyle eşit, denk olmak) birleşik fiili iki mantıksal istem almıştır(özne ve dolaylı nesne). Vasıta durumu bu birleşik fiilin zorunlu tamlayıcısıdır. *İmin bol*- (bir şeyden emin olmak) birleşik fiili ise anlam bütünlüğünü tamamlamak için özne ve dolaylı nesneye ihtiyaç duyar. Zorunlu tamlayıcı olarak ayrılma durum tamlayıcısı almaktadır. Zorunlu istem olarak, 1. örnekteki birleşik fiil özne ve yönelme, 2. örnekteki birleşik fiil özne ve vasıta, 3. örnekteki birleşik fiil ise özne ve ayrılma durum ekini istemektedir. Örneklerde görüldüğü gibi *bol*- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiillerin isim unsuru değişikçe anlamsal farklar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamsal farklara bağlı olarak birleşik fiilin istem tercihi de değişmektedir. Sonuç olarak *bol*- fiilinin birleşiminde olan isim unsurunun

değişmesiyle oluşan yeni anlama bağlı zorunlu ve seçimli istem yapıları farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmalar diğer yardımcı fiiller için de söz konusu olabilmektedir. Örneğin:

4. AL KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) utandırmamak”

Al kılma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne] +(Ø)+(Ø)

Al kılma-[İNSAN, UZUV] +(Ø)+(Ø)

Kesildi sözüm sen esen edgü kal / iligke bitig bir **yüzüm** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] kılma-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] al (3709) *Başka bir diyeceğim kalmadı, sen sağ ve esen kal; hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme.*

5. BASUT KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardım etmek, yapmak”

Basut kıl-[2]+(0)+(1):[Özne]+(0)+(Belirteç Tümleci)

Basut kıl-[İNSAN, İNSAN]+(0)+(SOYUT KAVRAM)

Bu künde naru sen bağırsaklıkı+n Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) / basut kıl man+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan] sen Özne [2. tke. Eden] ay köñli yakın (5614) *Bugünden sonra da sen sadâkatle bana yardımda devam et, ey gönülü bana yakın olan insan.*

6. KIYAM KIL-[1]:[Özne] “ayakta durmak”

Kıyam kıl-[1]+(0)+(0):[Özne] +(Ø)+(Ø)

Kıyam kıl-[İNSAN] +(Ø)+(Ø)

Örü turdı odgurmış aydı selâm / ilig me yanut birdi kıldı Özne [3. tke. Eden] kıyâm (5443) *Odgurmış ayağa kalktı ve selâm verdi; hükümdar da ayağa kalkıp, ona mukabelede bulundu.*

7. ÖRK KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) yular yapmak”

Örk kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] +(Ø)+(Ø)

Örk kıl- [İNSAN, SOYUT KAVRAM, SOYUT KAVRAM] +(Ø)+(Ø)

Biri beg sözini katıg tutsa berk / ikinci havâ+**ka** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
ukuş Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] **kıl**sa Özne [3. tke. Şart. Ke. Eden] örk (2504) *Biri—hâcib beyin
sözüünden kat'iyen dışarı çıkmamalı; ikincisi hava ve heveslerine aklını yular
yapmalıdır.*

4., 5., 6. ve 7. örneklerde görüldüğü üzere kıl- yardımcı fiili ile oluşan *al kıl-*,
basut kıl-, *kıyam kıl-* ve *örk kıl-* birleşik fiillerinin mantıksal, sözdizimsel ve anlamsal
istemleri birbirinden farklılık göstermektedir. Kıl- fiili ile kurulan her birleşik fiilin
istem alma potansiyeli farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, birleşiminde bulunan ismin,
birleşik fiile olan anlam etkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin:

6. **AJUN TUT** ^{-[1]:[Özne]} “dünyaya hükmetmek”

Ajun tut- ^{-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne] +(Ø)+(Ø)}

Ajun tut- ^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ajun tuttu **tawğaç uluğ buğra han** Özne [Yalın, Eden] / kutadsu atı birsü iki cihân
(88) *BüyükTavgaç Buğra Han dünyaya hâkim oldu; adı kutlu olsun, Tanrı onu her
iki cihanda aziz etsin.*

7. **ADAŞ TUT** ^{-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “arkadaş edinmek, dost edinmek”

Adaş tut- ^{-[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne] +(Ø)+(Ø)}

Adaş tut- ^{-[İNSAN, İNSAN] +(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı özke kör itti işig / adaş tutdı Özne [3. tke. Eden] anda bir atlıg
kişi+**g** Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (501) *Ay Toldı bir gün ileri-gelen biri ile ahbap oldu;
onu dost edindi ve işlerini ona danıştı.*

8. **KÖDÜL TUT** ^{-[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “gönül bağlamak, gönlünü ve dikkatini
bir yere yöneltmek”

Köñül tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne] +(Ø)+(Ø)}

Köñül tut-_{[İNSAN, İNSAN] +(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı aydı eşit ay oğul / sözümni unıtma man+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]}
tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} köñül (1167) *Ay-Toldı dedi: Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle.*

9. **SİZİK TUTMA-**_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) şüphe etmemek”}

Sizik tutma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne] +(Ø)+(Ø)}

Sizik tutma-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM] +(Ø)+(Ø)}

Barır-men mun+**gar**_{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef]} **sen**_{Özne [1. tke. Eden]} sizik tutmağıl / toğuglı kim ölmez tise bütmeğil (1090) *Ben gidiyorum, sen bundan hiç şüphe etme; doğan bir kimsenin ölmeyeceğini söylerlerse, inanma.*

Yukarıdaki 6., 7., 8. ve 9. örnek tablolarda fiil unsuru değişiklik göstermediği halde istem alma potansiyelleri farklılaşmaktadır. İsim unsuru değişikçe oluşan yeni birleşik fiil yapısı, kendi anlamına göre bir istem çerçevesi kurmuştur.

Cümle içerisinde dilbilgisel olarak tamamlanmayı sağlayan bazı durum tamlayıcılarının yani zorunlu istemlerin kullanılmaması, daha önce metnin bağlamında bu tamlayıcıların kullanılmış olmasıyla açıklanabilir. Örneğin:

BEKRÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sıkı tutmak”}

Bekrü tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne] +(Ø)+(Ø)}

Bekrü tut-_{[İNSAN] +(Ø)+(Ø)}

Yayığ kutnı bulsa idi bekrü tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} / kalı beklemeşe yana bardı büt (725) *Kararsız saadeti bulursan, çok sıkı tut; eğer muhafaza altına almazsan, tekrar gideceğinden şüphe etme.*

Yukarıdaki örnekte yer alan *bekrü tut-* birleşik fiilinin mantıksal istemi özne ve dolaysız nesnedir. Fakat dolaysız nesnenin alacağı belirtme durum tamlayıcısı

cümlede kullanılmamıştır. Bir önceki cümlede, yani bağlamda ifade edilmiştir (*Yayığ kutnı bulsa*).

KB konu bütünlüğü olan bir eserdir ve bağlam içinde yer alan önceki cümlelerde ortak durum tamlayıcıları kullanılmıştır. Bu sebeple her cümlelerin sözdizimsel yapısına zorunlu istemler yansımayaabilir. Bu durum cümleyi dilbilgisel olarak eksik kılmamaktadır. Bir cümlede yüklem dışında edatlar ve fiilimsiler gibi başka unsurlar da istem alabilmektedir. Bu da bağlamsal olarak ortak kullanımı doğurabilmektedir. Birleşik fiilin sözdiziminde yer almayan zorunlu istemler bu şekilde sezgisel olarak ifade edilmektedir.

3.2.2. *İsim+Fiil* Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları

KB’de isim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerin kullanımı oldukça yoğundur. Birçok fiil birleşik fiil yapımında kullanılmıştır. Bu yapılarda fiilin yönetimi etkili olmaktadır. Fakat bir fiilin birleşiminde bulunan isim unsuru, birleşik fiilin anlamının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Birleşik fiil öbeğinin içinde yer alan sözcükler öbek yapıya bağlı sözlüksel anlamda değişmeye ve yeni bir anlam içinde kullanılmaya başlamıştır. Bu yeni oluşan anlam, isim+yardımcı fiil yapıları ile oluşmuş birleşik fiillerde olduğu gibi cümlede durum tamlayıcılarının kullanımını etkilemektedir. Örneğin, *bir-* fiilinin sözlüksel temel anlamı “bir şeyi birisine erdirtmek, iletmek” demektir. Mantıksal istemi üçtür. Bunlar özne, dolaysız ve dolaylı nesnedir. Fakat *bir-* fiili ile kurulan birleşik fiillerde bu durum farklılık göstermektedir:

1. **AÇIĞ BİR**-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “**ihşanda bulunmak, bağışlamak**”

Açığ bir - _{[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Açığ bir - _{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(ORGAN)}

Ağırladı ilig bu ay toldını / açığ birdi Özne [3. tke. Eden] elgi+n Belirteç Tümlenci (Vasita, Araç) tili+n Belirteç Tümlenci (Vasita, Araç) öğdi+ni Dolaysız Nesne [Belirtme, Söz] (1035) *Hükümdar Ay-Toldı'yı taltif etti; ona karşı dili ile medihte ve eli ile ihşanda bulundu.*

2. **AĞIRLIK BİR-** [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “değer vermek”

Ağırlık bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne] +(Ø)+(Ø)

Ağırlık bir- [İNSAN, İNSAN] +(Ø)+(Ø)

Yarattı kalın barça sansız kuluğ / tilemiş+**ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **birdi** Özne [3. tke. Eden] ağırlık kamuğ (3722) *Bütün bu sonsuz ve sayısız kulları o yarattı; dilediğine her türlü izzeti ihsan etti.*

Yukarıdaki 1. tabloda *açığ bir-* birleşik fiili “ihanda bulunmak, bağışlamak” anlamıyla kullanılmıştır. Mantıksal istemleri özne ve dolaysız nesnedir. Eklenti, istem olarak zarf tümleci almıştır. Zorunlu tamlayıcısı belirtme durumudur. Fakat 2. tabloda *ağırlık bir-* birleşik fiili cümlede aldığı “değer vermek” anlamına göre sadece yönelme durum tamlayıcısını zorunlu istem olarak alır. Görüldüğü üzere fiil sabit tutulup ismin değişmesi istemin de değişmesine sebep olmuştur.

Örneğin *kör-* (göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek) fiili yalın kullanımında mantıksal istem olarak özne ve dolaysız nesne ister. Bunun dışında kalan durum tamlayıcılarını seçimli veya eklenti olarak alır. Fakat birleşik fiil oluşturduğu yapılarda bu durum farklılaşmaktadır:

4. **UZ KÖR-** [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) uygun, denk görmek,

Uz kör- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] +(Ø)+(Ø)

Uz kör- [İNSAN, İNSAN, YER] +(Ø)+(Ø)

Ata bardı orni kuruğ hem kokuz / kokuz tolğu+**ka** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **kördüm** Özne [1. tke. Eden] oğlu+**n** Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **ked uz** (1626) *Baba gitti, yeri boş ve açık kaldı; bu boşluğu doldurmak için, oğlunu çok el-verişli gördüm.*

5. **KÜN KÖR-** [1]:[Özne] “rahatlık içinde yaşamak”

Kün kör- [1]+(0)+(0):[Özne] +(Ø)+(Ø)

Kün kör-[TOPLULUK] +(Ø)+(Ø)

Kara edgü bolsa bir özke bolur / begi edgü bolsa **bodun**Özne [Yalın, Eden] kün körür (3268) *Halk iyi olursa, bu iyiliği onun yalnız kendisi içindir; beyi iyi olursa, halk gün görür.*

4. ve 5. örnek tablolarında *kör-* fiili ile kullanılan *uz kör-*, *kün kör-* birleşik fiillerinin istem çerçeveleri gösterilmiştir. *Uz kör-* birleşik fiili zorunlu istem olarak özne, belirtme ve yönelme durum tamlayıcılarını alır. *Kün kör-* birleşik fiili ise zorunlu istem olarak sadece özne ister. Birleşik fiillerin fiil unsuru, yalın kullanımlarında farklı zorunlu istem alabilir. Bir isimle birleşerek birleşik fiil oluşturduğunda farklı istem çerçevesi oluşturur.

Sonuç olarak birleşik fiil çeşitli sebeplerle başka bir anlamı karşılamak için kullanılabilir. Tıpkı bir sözcükte olduğu gibi bu kullanımıyla belirli bir sözlükselleşme süreci geçirmekte, anlamca başkalaşmakta ve çokanlamlılık¹³ kazanmaktadır. Bu nedenle, sözcüğün yan anlam kazanması veya anlam genişlemesine uğraması bir tür türetim işi olarak görülmektedir (Uzun, 1997, s. 5-19). Dolayısıyla isim+ fiil veya yardımcı fiilin birleşmesiyle ortaya çıkan yeni bir fiil ve anlam da bir tür türetim işi olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle fiil veya yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin isim unsurunun onun katılanı değil, yeni bir birleşik fiil oluşumunda anlamını tamamlayan bir unsur olarak görülmelidir. Yani yeni oluşan fiilin bir parçasıdır. Bu bakımdan her yeni anlam yeni bir istem çerçevesini doğurabilir. Her bir birleşik fiil yapısının istem çerçevesi aldığı fiil unsuruna göre değil, isim+fiil veya isim+yardımcı fiil birleşiminde ortaya çıkan yeni anlama göre belirlenmelidir.

3.2.3. Fiil+Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiillerin İstem Kullanımları

Fiil+fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller KB’de çok ve çeşitli değildir. Bunun nedeni, ünlü zarf-fiil eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin başka bir yapıya bağımlı olmadan anlamlarını bu dönemde korumalarıdır. Ünlü zarf-fiil

¹³ “Çokanlamlılık, sözcüğün temel anlamından uzaklaşarak başka bir (yan)anlama geçmesiyle ortaya çıkan bir anlambilimsel görünümdür (Uzun, 1997)”.

biçimbirimleri cümlede genellikle zarf görevinde karşımıza çıkmaktadır (Ercilasun, 2014, s.113). KB’de fiille birleşik fiil yapıları oluşturan fiiller genellikle; *bil-*, *bir-*, *tur-*, *bar-*, ve *kel-*’dir. Bu fiillerle kurulan birleşik fiil örnekleri yoğunluktadır. Fakat bunun dışında *kör-*, *kal-*, *bol-* vb. fiiller de fiil+fiil şeklinde birleşik fiil yapıları kurmuştur.

Fiil+Fiil şeklinde oluşan birleşik fiil yapılarında ikinci fiil, ilk fiilin anlamını çeşitli yönlerden etkilemekte ve kendi anlamını kısmen kaybetmektedir. Bu tür birleşik fiillerin yapısı, Türkçede genellikle *fiil+zarf+yardımcı fiil* şeklinde oluşmamaktadır. İkinci fiil, zarf biçimbirimiyle beraber bir türetim biçimbirimi gibi davranmaktadır. İlk fiilin anlamını tezlik, süreklilik, yeterlilik, yaklaşıma gibi açılardan değiştirmekte ve pekiştirmektedir. Bu şekilde oluşan yapılarda ikinci fiil kendi anlamını kaybettiği için ilk fiilin istemini almaktadır (Özkan, 2017, s.248-249). Örneğin:

1. **UKA BAR-** [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “anlayıvermek”

Uka bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne] +(0)+(0)

Uka bar- [İNSAN, SÖZ] +(0)+(0)

Negü tir eşit emdi kökçin sakal / uka bar mu+nıDolaysız Nesne [Belirtme, İçerik] **sen**Özne [2. tke. Deneyimci] turu kalma kal (4636) *Şimdi ak-sakal ne der, dinle; bunu anlamağa çalış ve ihtiyarlığında şaşırma.*

2. **KÖRÜ BAR-** [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “görüvermek”

Körü bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne] +(0)+(0)

Körü bar- [İNSAN, İNSAN] +(0)+(0)

Körü bargu **begler**Özne [Yalın, Deneyimci] tapuğcı kulı+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / tapındurğu kulnı sınaıy ulın (1755) *Beyler hizmetkârlarına dikkat ve hizmete girecekleri de esaslı bir şekilde tecrübe etmelidir.*

3. İTLÜ BAR-_{[1]:[Özne]} “düzeltivermek”

İtilü bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne] +(Ø)+(Ø)}

İtilü bar-_{[YER] +(Ø)+(Ø)}

Kayuka elig ursa itlü barır_{Özne [3. tke. Eden]} / kayuka sözi tegse yetlü barır (1853)
Nereye eli dokunursa, orası düzelir; sözü nereye erişirse, orası o söze uyar.

Fiil+fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller yukarıdaki 1. 2. ve 3. tabloda görüldüğü gibi birinci fiilin anlamına göre istem almaktadır. Bu şekilde oluşan yapılarda ikinci fiil, yapım eki gibi bir işleve sahip olup, ikinci fiil kendi anlamını kaybederek ilk fiilin istemini almaktadır. İkinci fiil konumunda olan fiil, kendi başına bağımsız bir sözlüksel birimdir. Belli bir yönetim çerçevesine, üye yönetme potansiyeline sahiptir. Fakat bu fiil, birleşik yapılarında kullanıldığında dilbilgiselleşmeye uğramaktadır. Bunun sonucunda anlamsızlaşmaya ve kısmen de olsa kategorisizleşmeye uğrayıp anlamını yitirmektedir. Aynı zamanda sözdizimi üzerindeki biçimleri belirleme gücünü kaybetmektedir. İkinci fiilin geçirdiği bu aşamalar sonrasında ortaya çıkan sözlüksel yapıda, bu süreçlere uğramayan ilk fiilin istem çerçevesi korunmaktadır (Özkan, 2017, s.248-249). Dolayısıyla iki fiilden oluşan birleşik fiil yapılarının istemi, birinci fiilin istem çerçevesini oluşturmaktadır. Birleşik yapıda bulunan ikinci fiil, istemi belirlemede bir rol oynamamaktadır.

3.3. İSİM+YARDIMCI FİİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ

Bu bölümde *bol-*, *kıl-*, *kılın-*, *it-*, *tur-* ve *tut-*¹⁴ yardımcı fiillerinin istem çerçeveleri yer almaktadır.

3.3.1. İsim+bol-

AÇ BOLMA-_{[2]: [Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) ihtiras beslememek”

¹⁴ Necmettin Hacıemnoğlu’nun *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eserinde yer alan yardımcı fiiller esas alınmıştır (2013, s. 178).

Aç bolma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Aç bolma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Cefâ birle önmiş igidmiş yığaç / yimişi ağı ol an+**gar** Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] bolma-Ø Özne [2 tk. emr. ke. Eden] aç (4522) *Onlar zahmetle süren ve yetişen bir ağaca benzer; meyvası zehirdir, ona karşı iştihâ ve ihtiras besleme.*

AÇIĞ BOL-[2]: [Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) zehir olmak”

Açığ bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Açığ bol-[YİYECEK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana aydı ilig ay ögdülmişim / açığ boldı emdi man+**ga** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **yir aşım** Özne [Yalın, Eden] (5456) *Sonra: Ey Ögdülmiş'im, yemek bana artık zehir oluyor, dedi.*

ADAŞ BOLMA-[2]:[Özne, Belirteç Tümlenci] “(biriyle ya da bir şeye) arkadaş olmamak, ilgilenmemek”

Adaş bolma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Adaş bolma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişide yırak bolmağınça kadaş / bayat tapğinga tegse bol**maz** Özne [3.tke. Eden] adaş (4806) *Ey kardeş, insanlardan uzaklaşmadıkça, Tanrıya ibâdet ile meşgul olunamaz.*

ADINSIĞ BOL-[1]:[Özne] “değişik olmak”

Adınsığ bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Adınsığ bol-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Ara körmedük teg yüz ewrer özün / adınsıg bolur barça **kalkın sözün**Özne [Yalın, Etkilenen] (718)*Gün olur, görmezlikten gelirsın, yüzünü çevirirsın; bütün tavrın ve sözün bir anda değışiverir.*

AĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**tuzak, ağ olmak**”

Ağ bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağ bol-[NESNE, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig aydı emdi bu erse yarağ / bitiyin bitigim an+**gar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] bolsuÖzne [3. tk. emr ke. Eden] ağ (3185) *Hükümdar: Münâsip görüyorsan, şimdi mektubu yazayım, bu onu avlayacak bir ağ olsun, dedi.*

AĞIR BOL-[1]:[Özne] “**değerli olmak**”

Ağır bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ağır bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayıttukta sözle okıduktaki kir / selâmet tirilgil tuçı bol-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Etkilenen] ağır (4101) *Sorduğu vakit cevap ver, çağırıldığı vakit yanına gir; sağ ve selâmet yaşa, dâima değerli ol.*

AKI BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(birine karşı) cömert olmak**”

Akı bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Akı bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Saran bolma **ilig**Özne [Yalın, Eden] akı bol akı / kalır menü ölmez akılık atı (1402) *Ey hükümdar, hasis olma, cömert ol, cömert; cömertliğin adı ebedî kalır, ölmez.*

ALTUN ÖDİ BOL-[1]:[Özne] “**altın rengini almak**”

Altun öñi bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Altun öñi bol-_{[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Ajun kırtışı Özne [Yalın, Etkilenen] boldı altun öñi/ yaşık za‘ferân kıldı yâkût öñi (5669) *Dünya yüzü altın rengine girdi; güneş yakut rengini safrana çevirdi.*

AMUL BOL-_{[1]:[Özne]} “sakin olmak”

Amul bol-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Amul bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(VASITA)}

Bayat birdi emdi saña ög köñül / ukuş hem bilig **birle**_{Belirteç Tümleci (Vasita, Araç)} bolduñ_{Özne [Yalın, Eden]} amul (1940) *Şimdi Tanrı sana akıl ve gönül verdi; akıl ve bilgi sayesinde sen işleri sükûnetle ele alıyorsun.*

ARKA YÖLEK BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) destek olmak”

Arka yölek bol-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Arka yölek bol-_{[YARATICI]+(YER)+(Ø)}

Ya rab üste devlet tükel kıl tilek / kamuğ iş+**te**_{Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer)} bolğıl **sen**_{Özne [2. tke. Eden]} arka yölek (116) *Ey rabbim, sen onun devletini arttır; bütün dileklerini yerine getir, her işinde arka ol, destek ol.*

ASIĞ BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “faydalı olmamak”

Asığ bolma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Asığ bolma-_[İNSAN, İNSAN]

Öz asğı tilerke kiñeşmegü söz / san+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} asğı bolmaz_{Özne [3.tke. Etkilenen]} ayâ kutluğ öz (3492) *Kendi istifadesi bahis mevzuu olan bir kimse ile istişarede bulunmamalı; ey mübarek insan, bundan sana fayda gelmez.*

AŞLIĞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “bağlı olmak”

Aşlığ Bol -_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Aşlığ Bol-_{[SİSTEM, MESLEK]+(Ø)+(Ø)}

Siyâset yorıtğu kerek sü başı / siyâset+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} aşlığ bolur **sü işi**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} (2300) *Ordu kumandanı siyaset etmesini bilmeli; ordu işi siyasete bağlı olur.*

ATAĞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyin birine) ad olarak vermek”

Atağ bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Atağ bol-_{[İSİM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kul atı_{Özne [Yalın, Etkilenen]} anın boldı **kul+ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} atağ tapuğ kılrsa tün kün ulu bolsa tağ (3357) *Kul adı bundan dolayı kula unvan oldu; o dağa çekilip, gece-gündüz ibâdet etmelidir.*

ATLIĞ KÜLÜĞ BOL-_{[1]:[Özne]} “ün, şöhret sahibi olmak”

Athğ Külüğ bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Athğ külüğ bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bayat kimke birse ‘inâyet ülüğ / tilekke tegir boldı_{Özne [3. tke. Etkilenen]} atlığ külüğ(1797) *Tanrı kime inayet eder ve kısmet verirse, o dileğine kavuşur, şöhret sahibi olur.*

BAĞIRSAK BOL-_{[2]:[Özne: Dolaylı Nesne]} “(birine karşı) merhametli olmak”

Bağırsak bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak bol-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak bolur halk+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan] **edgü kişi**Özne [Yalın, Eden] /
bağırsak bolun bulduñ edgü başı (3272) *İyi insan halka karşı şefkatli olur;
merhametli olursan, sen de iyi insan olursun.*

BAŞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yol göstermek, rehber olmak”

Baş bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baş bol-[SOYUT, DURUM]+(Ø)+(Ø)

Mini birle bolsa meniñ ol kadaş / kamuğ iş+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **bolğay**
anıñ bilgiÖzne [Yalın, Eden] baş (3151) *Benim bu akrabam burada yanımda bulunsa idi, o
bize her işte bilgisi ile rehberlik ederdi.*

BAY BOL-[1]:[Özne] “zenginleşmek”

Bay bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bay bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tirildi bu yañlıg sewinçin kün ay / **tüzü il karası**Özne [Yalın, Etkilenen] tükel boldı
bay (1787) *Günler ve aylar böyle sevinç içinde geçti; bütün memleket halkı hep
zenginleşti.*

BEDÜK BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinin gözünde) büyümek, değer
kazanmak”

Bedük bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bedük bol-[İSİM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bodun+**da**Dolaylı Nesne [Bulunma, Yer] **bedük boldı belgü nişân**Özne [Yalın, Etkilenen] /
ajunda çawı bardı edgü du‘ân (1693) *Derecesi ve mevkii halk arasında yükseldi;
hayır-duâlar aldı ve şöhreti dünyaya yayıldı.*

BEG BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir yere) bey olmak”

Beg bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Beg bol-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tükel beg bolur bu bodun+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} **baş**_{Özne [Yalın, Eden]} /
anıñdın bulur tegme edgü kişi (2166) *Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur;*
insan ondan her türlü iyilik bulur.

BEK BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) çare olmak”

Bek bol-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Bek bol-_{[İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)}

İlig aydı uktum bu irsellikñ / irip kitgü yir+**de**_{Belirteç Tümlenci [Bulunma, Zaman]}
bolur_{Özne [3. tke, Etkilenen]} mu bekiñ (697) *Hükümdar sordu: — Sebatsızlığının sebebini*
anladım; artık bırakıp gittiğin zaman seni alıkoymanın bir çâresi var mı?

BELGÜ NED BOL-_{[1]:[Özne]} “iz ve alamet ortaya çıkmak”

Belgü neñ bol-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Belgü neñ bol-_{[İŞARET]+(SURET)+(Ø)}

Sewügler yüzün+**de**_{Dolaylı Nesne ([Bulunma, Yer])} bolur **belgü neñ**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} /
közün közke tikse anı bilgü teñ (1899) *Sevgililerin yüzünde bunu belirten bir alâmet*
bulunur; göz göze gelince, onlar birbirlerini anlarlar.

BELGÜSÜZ BOL-_{[1]:[Özne]} “belirsiz olmak, kaybolmak”

Belgüsüz bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Belgüsüz bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Anında basa kökke uçtum tenip / **özüm**Özne [Yalın, Eden] belgüsüz boldı örlep sinip (6036) *Ondan sonra havaya yükselerek, göğe uçtum ve yükseklip, gözden kayboldum.*

BERK BOL-[2]:[Özne, Belirteç Tümleci] “(bir şeyle) güçlü olmak”

Berk Bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Berk Bol-[DURUM, ARACI]+(Ø)+(Ø)

Uluğluk bile bul üküş ilke erk / bu erk **birle**Belirteç Tümleci [Vasıta, Araç] **beglik** ulıÖzne [Yalın, Etkilenen] bolsu berk (942) *Kudret ve azametle birçok illere hâkim ol; beyliğinin temeli, bu kuvvet sayesinde, sağlam olsun.*

BİLGE BOL-[1]:[Özne] “âlim olmak”

Bilge Bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bilge Bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Biligke tegir ötrü bilge bolurÖzne [3.tke, Etkilenen] / bu bilgi bile asğı ilke tolur (1820) *Böylece bilgiye erişir ve bir gün âlim olur; bu bilgi ile memlekete çok faydası dokunur.*

BİLGİSİZ BOL-[1]:[Özne] “bilgisiz olmak”

Bilgisiz Bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bilgisiz Bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Biliglig bor içse biligsiz bolurÖzne [3. tke, Etkilenen] / biligsiz esürse adın ne kalu (2650) *Bilgili kimse içki içerse, bilgisiz olur; bilgisiz sarhoş olursa, geriye ne kalır.*

BİTİĞÇİ BOL-[1]:[Özne] “yazıcı olmak”

Bitigçi bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Bitigçi bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bitig bilse sakış ağıçı bolur ukuş ög ked erse bitigçi **bolur**_{Özne [3. tke. Etkilenen]}
(4048) *Yazı ve hesap işlerini bilirse, hazinedar olur; anlayış ve zekâsı iyi ise, kâtip olur.*

BORÇI BOL-_{[1]:[Özne]} “içkiye bağımlı olmak”

Borçı bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Borçı bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kara_{Özne [Yalın, Eden]} borçı boldı neñi boldı yıl/ begi borçı bolsa kaçan turğa il
(2097) *Avam içkiye müptelâ oldu, malı rüzgâr gibi uçtu; bey içkiye müptelâ olursa, memleketi nasıl durur.*

BULUN BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “esir olmamak”

Bulun bolma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bulun bolma -_{[İNSAN, SOYUT]+(Ø)+(Ø)}

Et öz+**ke**_{Dolaylı Nesne [Bulunma, Hedef]} bulun bolma **bilgi**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} uluğ / et öz
bulnasa kör kolur dîn yuluğ (3640) *Ey büyük bilgi sahibi, vücûdun esiri olma; vücût seni esir ederse, fidye olarak, dinini ister.*

BUŞI BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “kızgın, hiddetli olmamak”

Buşı bolma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Buşı bolma-_{[İNSAN]+(Ø)+(YER)}

Buşı bolma iş+teBelirteç Tümleci (Bulunma, Yer) **sen**Özne [Yalın, Eden] öwke yığın / buşı bolsa begler buzar beglikin (1414) *İşinde hiddetli olma, öfkene hâkim ol; beyler hiddetli olurlarsa, mülk ve saltanat haleldar olur.*

BÜTÜN ÇIN BOL_{-[1]:[Özne]} “doğru ve dürüst olmak”

Bütün çın bol_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Bütün çın bol_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İsizke katılmaz ukuşluğ kişi / bütün çın bolur **bu biliglig kişi**Özne [Yalın, Eden] (2897) *Akıllı insan kötüye karışmaz; bilgili insan da doğru ve dürüst hareket eder.*

CÂNINID KÖKİ BOL_{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)} “(bir şeye) bağlanmış olmak”

Cânının köki bol_{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Cânının köki bol_{-[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Kayu neñke kirse kişi emgeki / uş ol neñ+deDolaylı Nesne [Bulunma- Yönelme, Hedef] **boldı**Özne [3.tke. Deneyimci] cânının köki (2907) *İnsanın hangi şeye emeği geçerse, onun canı o şeye bağlanmış olur.*

ÇIN KÖNİ BOL_{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) doğru ve dürüst olmak”

Çın köni bol_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Çın köni bol_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Biliglig kişilerÖzne [Yalın, Eden] bolur çın köni / köni kayda bolsa yaruyur küni (2789) *Bilgili insanlar doğru ve dürüst olurlar; doğru insanın her yerde güneşi parlak.*

DU'AÇI BOL-[2]: [Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) duacı olmak”

Du'açı bol-[2]+(1)+(0): [Özne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Du'açı bol-[İNSAN, İNSAN]+(MEKÂN)+(Ø)

Kodu bir ay ilig mini sen maña / du'âçı bolayınÖzne [1. Tke. Emr, ke. Eden] bu
yır+deDolaylı Nesne (Bulunma, Yer) san+gaDolaysız Nesne [Yönelme, Hedef] (3791) *Ey hükümdar, sen
beni kendi hâlime bırak; burada ben sana duacı olayım.*

EDGÜ KİŞİ BOL-[2]: [Özne, Dolaylı Nesne] “(birine karşı) iyi olmak”

Edgü kişi bol-[2]+(0)+(0): [Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgü kişi bol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ edgü+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bol senÖzne [2. tke. Eden] edgü kişi / isizke
isiz bol ol isiz tuşu (4308) *İyilere karşı dâima iyi insan ol; kötülere karşı da,
kötülükleri derecesinde, kötü ol.*

EGRİ BOL-[1]: [Özne] “eğri olmak”

Egri bol-[1]+(0)+(0): [Özne]+(Ø)+(Ø)

Egri bol-[DURUM]+(Ø)+(Ø)

Köni bolmasa işte işçi başı / kamuğ egri boldı bu **begler işi**Özne [Yalın, Etkilenen]
(2210) *Hizmetkârların başı olan vezir doğru hizmet etmezse, beylerin işi hep eğri
olur.*

ELGİ Kİİ BOL-[1]: [Özne] “eli cömert olmak”

Elgi kiî bol-[1]+(0)+(0): [Özne]+(Ø)+(Ø)

Elgi kiî bol-[TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Tarığcı kişilerÖzne [Yalın, Eden] bolur elgi kiñ / bayat birmişindin tutar köñli kiñ
(4416) *Çiftçilerin elleri geniş olur; Tanrının verdiği geniş gönülle sarf ederler.*

ELĞİ UZUN BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hâkim, egemen olmak”

Elgiñ uzun bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elgiñ uzun bol-[HALK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uzun boldıÖzne [3. tke. Eden] elgiñ bodun+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yakın /
füsûsun keçer bu tiriglik bakın (1464) *İktidara geldin ve halka yakın oldun; dikkat et, sonra bu ömür efsûsla geçer.*

ELİĞ BOLMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “ (bir yere) hükümdar olamamak, hâkimiyet kuramamak”

Elig bolma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig bolma-[İNSAN, ÜLKE]+(Ø)+(Ø)

Ajun+kaDolaylı Nesne [Bulunma, Yer] elig bolmasun ol kişiÖzne [Yalın, Eden] / tili yalğan
erse kılınçı buşı (5074) *Yalancı ve öfkeli insan hiç bir zaman dünyaya hâkim olmasın.*

ELİĞ KISĞA BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yetersiz kalmak, gücü yetmemek”

Elig kısğa bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig kısğa bol-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Neñi bolmasa er alıp birgüke / elig kısğa boldıÖzne [3.tke. Etkilenen] kamuğ
edgü+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] (3983) *Verecek malı olmazsa, insan hiç bir iyiliğe el uzatamaz.*

ELİĞ TUTAÇI BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yardımcı olmak”

Elig tutaçı bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Elig tutaçı bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Habîb sewer yolu mini yetteçi / ol ok **sawçı**Özne [Yalın, Eden] bolsu elig tuttaçı
(388) *Sevgili resulün yolu beni selâmete götürecektir; o resul bizzat bana şefaattsin.*

ERKSİZ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hâkim olamamak”

Erksiz bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Erksiz bol-[İNSAN, SOYUT]+(Ø)+(Ø)

Közi suk kişi öz+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **erksiz bolur**Özne [3. tke. Etkilenen] / bu
suklar yalawačka teñsiz bolur (2611) *Açgözlü adam kendisine hâkim olamaz; haris olanlar elçiliğe lâıyk değildirler.*

ESEN BOL-[2]:[Özne, Belirteç Tümleci] “(bir şeyle) huzur bulmak”

Esen bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Esen bol-[İNSAN, SOYUT]+(Ø)+(Ø)

Bu yanlıg küdezgil taduñnı köni /esen bolğaÖzne [2. tke. Etkilenen] inçi+nBelirteç
Tümleci [Vasıta, Araç] tırıglik küni (4630) *Tabiatini bu şekilde tanzim et, hayatın huzur ve sıhhat içinde geçer.*

ESEN BOL-[1]:[Özne] “selamette olmak, selamete kavuşmak”

Esen bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Esen bol-[MADDE]+(Ø)+(ARAÇ)

Kamuğ işke yanzağ teni ol yanı / **kamuğ neñ**Özne [Yalın, Etkilenen] teni **birle**Belirteç
Tümleci (Vasıta, Araç) **boldı esen** (4985) *Her şeyin bir itidalı, usûlü ve âdabı vardır; her şey
itidal ile selâmete kavuşur*

KÖZ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) göz olmak”

Köz bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köz bol-[SÖZ, CANLI]+(Ø)+(Ø)

Kalı mundağ erse bilip sözle söz / **sözün**Özne [Yalın, Söz] bolsu közsüz
karağu+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **köz** (178) *Mademki böyledir, sözü bilerek söyle;
sözün gözsüzlere, körlere göz olsun.*

HATARLIĞ BOL-[1]:[Özne] “tehlikeli olmak”

Hatarlıg bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Hatarlıg bol-[DURUM]+(Ø)+(YİYECEK)

Bütün çın bışığ bolmasa bu kişi /hatarlıg bolur aş+**ta**Belirteç Tümleci (Bulunma, Zaman)
begler işiÖzne [Yalın, Etkilenen] (2835) *Aşçı güvenilir, doğru ve olgun bir kimse olmazsa,
yemek-içmekte beylerin durumu tehlikeye girer.*

ID ARSLAN BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) arslan kesilmek”

Id Arslan Bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Id Arslan Bol-[HAYVAN]+(Ø)+(Ø)

Kür arslan bolu birse ıtka başı / **bu it**Özne [Yalın, Eden] barça arslan bolur öz tuşı
(2047) *Arslan köpeklere baş olursa, köpeklerin her biri kendi karşısındakine arslan
kesilir.*

İBRET BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) ibret olmak”

İbret bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İbret bol-[DURUM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Munukı körür sen meniñ hâlimi / san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolsuÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] ‘ibret otı kıl emi (6174) *Benim hâlimi işte görüyorsun, bu sana ibret olsun; buna göre bir çâre ve tedbir al.*

İÇGÜÇİ BOL-[1]:[Özne] “içkiye düşkün olmak”

İçgüçü bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İçgüçü bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Begi içgüçü bolsa mufsid otun / kamuğ içgüçü boldı bodnı bütünÖzne [Yalın, Eden] (2106) *Bey içkiye müptelâ, müfsit ve kaba: olursa, onun bütün halkı da ayyaş olur.*

İĞ BOL-[1]:[Özne] “hastalanmak”

İğ bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İğ bol-[CANLI]+(Ø)+(Ø)

İwe kılmış işler neçe yig bolur / iwe bışmış aşnı yise ig bolurÖzne [3. tke. Etkilenen] (632) *Acele ile yapılan işler dâima çiğ kalır; acele ile pişirilen yemeği yiyen insan hasta olur.*

İĞ BOL-[1]:[Özne] “(bir şeyin biri için) hastalık haline gelmek”

İğ bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

İğ bol-[SOYUT KAVRAM]+(İNSAN)+(Ø)

Yana ma **bu ârzû**Özne [Yalın, Etkilenen] man+gaDolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) boldı ig / muni emlemese özüm bargu yig (3871) *Bu arzu benim için artık bir hastalık oldu; bunun burada tedavisine imkân yoksa benim oraya gitmem gerekir.*

İL BOL-_{[1]:[Özne]} “değersizleşmek”

İl Bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İl Bol-_{[İSİM]+(Ø)+(Ø)}

Üküş yigli yalñuk kör igçil bolur / **sarığ menzi kowdak atı**Özne [Yalın, Etkilenen] il bolur (4672) *Çok yiyen insan her vakit hastalıklı olur, yüzü sarı, kendisi cılız olur ve itibardan düşer.*

İMİN BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) emin olmak”

İmin bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İmin bol-_{[TOPLULUK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sakınuk kerek dñn idisi arığ / imîn bolsa **il bodnı**Özne [Yalın, Eden] an+dınDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] arığ (2190) *Vezir imanlı, takva sahibi ve temiz olmalı, memleket ve halk ondan her bakımdan emin bulunmalıdır.*

İNÇLİK BOL-_{[1]:[Özne]} “huzura kavuşmak”

İnçlik bol-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

İnçlik bol-_{[HALK]+(ÜLKE)+(Ø)}

Tuğar kut küni il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Yer] inçlik bolurÖzne [3. tke. Etkilenen] / dirîğa bu yanlığ kişiler ölür (2173) *Orada saadet güneşi doğar ve memleket huzura kavuşur; fakat ne yazık ki, bu gibi insanlar çok yaşamazlar.*

İRİĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) gayretli olmak”

İrig bol-[1]+(1)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İrig bol-[İNSAN, DİNİ RİTÜEL]+(Ø)+(Ø)

Tapuğ+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] irig bol-ØÖzne [3. tke. Eden] yazukta tıdın / saña teggü ermez tapuğda adın (1380) *İbâdette gayretli ol, günahattan sakın; sana âhirette ancak ibâdetin faydası dokunur.*

İRİNÇİĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) bıktırmak”

İrinçig bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İrinçig bol-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Uzun sözleşse **söz**Özne [Yalın, Söz] irinçig bolur / ukuşluğ kişiler sözüg az kılur (3938) *Söz uzun olursa, bıktırır; akıllı insanlar sözü kısa keserler.*

İSİZ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine karşı) kötü davranmak”

İsiz bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İsiz bol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ edgüke bol sen edgü kişi / isiz+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] isiz bol-ØÖzne [2. tk. emr. ke.Eden] ol isiz tuşı (4308) *İyilere karşı dâima iyi insan ol; kötülere karşı da, kötülükleri derecesinde, kötü ol.*

KAM BOL-[1]:[Özne] “hekim olmak”

Kam bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kam bol-[İNSAN]+(Ø)+(VASITA)

Seninde-turur kör bularnıñ emi / otağıl dârû **birle**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç)
bolğılÖzne [2. tke. Eden] kamı (5244) *Bütün bunların devası sendedir; sen onların hekimi
ol, ilâç ver ve tedavi et.*

KARMA KAPUŞ BOL-_{[1];[Özne]} “yağma edilmek, çalınmak”

Karma kapuş bol-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Karma kapuş bol-_{[MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Kapuş karma boldı **müsülmân neñi**Özne [Yalın, Ürün] / kanı adra tutğan harâmıñ
öñi (6482) *Müslümanların malı çalındı, yağma edildi; haramı halâlden ayıran ve
buna riâyet eden nerede.*

KARA BOL-_{[1];[Özne]} “günaha bulaşmak, kötü olmak”

Kara bol-_{[1]+(0)+(1);[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Kara bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)}

Otunka katılma fesâddın yıra / bu iki kılık+**tın**Belirteç Tümleci (Ayrılma, Sebep) bolur
erÖzne [Yalın, Eden] kara (5206) *Küstahlara uyma, fesattan uzak kal; bu iki işiten insan
karaya bulaştırır.*

KARA YİR BOL-_{[1];[Özne]} “kara toprak olmak, ölmek”

Kara yir bol-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kara yir bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İsiz edgü kalmaz neçe tüz ölür / uluğ ya **kiçig**Özne [Yalın, Etkilenen] tut kara yir
bolur (1540) *İyi veya kötü, hiç biri kalmaz, hepsi de ölür; büyük veya küçük, hepsi
kara toprak olur.*

KARI BOL-_{[1];[Özne]} “ihtiyarlamak”

Karı bol-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Karı bol-_{[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Kezigçe kelir kör bu devlet kurı / tezig ol yayıg hem bolur_{Özne [3. tke. Etkilenen]}
terk karı (4760) *Bu saadet nöbeti, bak, sıra ile gelir; o dönektir, kaçmak ister, bir de
çabuk ihtiyarlar.*

KARMA BOL-_{[1];[Özne]} “kayılmak”

Karma bol-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Karma bol-_{[SOYUTKAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Halâl atı kaldı körüglisi yok / **harâm**_{Özne [Yalın, Konu]} karma boldı toduglısı yok
(6458) *Halâlin ancak adı kaldı, onu gören yok; haram kayıldı, hâlâ ona doyan yok.*

KAŞIĞ BOL-_{[1];[Özne]} “heybetli olmak”

Kaşığ bol-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kaşığ bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yülüg bolsa kaşığ bolur ol **vezir**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} / vezîr bolsa kaşığ işi ked
yorır (2217) *Saçı-sakalı düzgün olan vezir heybetli olur; vezir heybetli olursa, işi
yolunda gider.*

KATIĞ BOL-_{[2];[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine karşı) cesur olmak”

Katıg bol-_{[2]+(0)+(0);[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Katıg bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yağ1+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] katıg bolsaÖzne [3. tke. şart ke. Eden] ersiglik / körür közke suw birse körklüglüki (2085) *Düşmana karşı cesur ve mert olmalı; güzelliği bakan gözü sevgi ile parlatmalıdır.*

KATIĞ BOL-[1]:[Özne] “katılaşmak”

Katıg bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Katıg bol-[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

KöjüllerÖzne [Yalın, Etkilenen] katıg boldı til yumşadı / könilik özi bardı kaldı yıldı (6484) *Gönüller katılaştı, diller yumuşadı, doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.*

KEFARET BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “kefareet olmak, bedel olmak”

Kefaret bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kefaret bol-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Yawuz kılma könlün tiliñni yığa / yazuk+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kefareet bolur ig toğaÖzne [Yalın, Etkilenen] (5979) *Gönülüne fena şeyler getirme, böyle şeyler söyleme; ağrı ve hastalık günahlara kefareet olur.*

KENÇ KİÇİĞ BOL-[1]:[Özne] “çocuklaşmak”

Kenç kiçig bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kenç Kiçig bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Biliglig bor içse biligsiz bolur / biligsizÖzne [Yalın, Eden] bor içse bolur kenç kiçig (2659) *Bilgili, içki içerse, bilgisiz olur; bilgisiz kimse içki içerse, kimse küçük çocuğa döner.*

KIZĞU ED BOL-[1]:[Özne] “mutlu olmak, yüzü gülmek”

Kızğu eñ bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kızğu Eñ bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kelü birse devlet yumıtsa bu neñ / kişi köñli tirlür bolur^{Özne [3.tke. Etkilenen]} kızğu eñ (3073) *Saadet gelir ve servet toplanırsa, insanın gönülü huzura kavuşur, yüzü sevinçle parlar.*

KİDEŞÇİ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardımcı olmak”

Kiñeşçi bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kiñeşçi bol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Vezir^{Özne [Yalın, Eden]} **beg+ke**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan]} tutçı kiñeşçi bolur / kiñeşçi kişiler teñeşçi bolur (2256) *Halkı zenginleşir, memleketi de tanzim edilir; hazine çoğalır, beyin hayatı saadet içinde geçer.*

KEREK BOLMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) gerekli olmamak”

Kerek bolma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kerek bolma-[MEKÂN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kerek bolmaz emdi **bu dünyâ**^{Özne [Yalın, Yer]} **man+ga**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} / ya devlet kezigi kezig ay toña (4761) *Bana böyle bir dünyanın lüzumu yoktur; bu sıtmaya benzeyen saadet nöbetini de istemem, ey kahraman yiğit.*

KILKI SİLİĞ BOL-[1]:[Özne] “güzel huylu olmak”

Kılkı silig bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kılkı silig bol-[1]+(Ø)+(ARAÇ)

Oğul kızka öğretgü erdem bilig / bu erdem **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) **bolsu**Özne
[3. tk. emr. ke. Eden] kılkı silig (1228) *Çocuklara fazîlet ve bilgi öğretmeli ki, onlar iyi ve güzel yetişsinler.*

KIP KIZIL BOL-[1]:[Özne] “kıp kırmızı olmak”

Kıp kızıl bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kıp kızıl bol-[ÜRÜN]+(Ø)+(Ø)

At üstem yarıklarÖzne [Yalın, Etkilenen] bolur kıp kızıl / ğızıl kızğu eñler bolur yap
yaşıl (2385) *At, koşum ve zırhlar kıp-kırmızı olur; kırmızı ateş gibi yanan yanaklar mos-mor kesilir.*

KIZ BOL-[1]:[Özne] “nadir olmak”

Kız bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kız bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

KişiÖzne [Yalın, Etkilenen] kızlıkı boldı kayda tilegü tilep /bulğu erse tileyü köreyi
(6566) *İnsan nâdir oldu, onu nerede aramalı; aramakla bulunacaksa, bir arayıp bakayım.*

KİŞİ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “insanca muamele etmek”

Kişi bol-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kişi bol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)

Yorı ud atanma kişilik kıla / kişi+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kişi bol-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] **kişilik bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) (1599) *Yürü, adın öküze çıkmasın, insanlık yap; insanlara karşı insaniyetle hareket ederek, insan ol.*

KODI BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) aşağı olmamak, geri kalmamak”

Kodi bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kodi bol-[İNSAN, SES]+(Ø)+(Ø)

Kaya yankusun+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kodi bolmağılÖzne [2. tk. emr. ke. Etkilenen]
/ sini sen tiseler anı senlegil (431) *Kaya yankısından daha aşağı kalma; sana "sen" diyenleri sen de senle.*

KONUK BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) konuk olmak”

Konuk bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Konuk bol-[SIVI, ATEŞ]+(Ø)+(Ø)

Kara tün yaruk künke yakmaz yağuk / **yaşıl suw**Özne [Yalın, Konu] kızıl
Ot+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolmaz konuk (2250) *Karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz, yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz.*

KÖNİ BOL-[1]:[Özne] “doğru olmak, iyi bir insan olmak”

Köni bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köni bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu dünyâda baylık tilese özün / köni bol-ØÖzne [2.tk. emr. ke. Deneyimci] könilik öze
tut sözüg (1747) *Bu dünyada zenginlik dilersen, özünle ve sözünle doğru ol.*

KÖDLİ AĞIR BOL-[1]:[Özne] “gönlü ağır olmak, gönlü sıkıntılı olmak”

Kögli ağır bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kögli ağır bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tadu tegşürüldi aşı boldı yig / ağır boldı **könli**Özne [Yalın, Etkilenen] katıgı tuttı ig (1054) *Unsurların durumu değışti; yiyeceğı çiğ geldi, gönülünü bir sıkıntı kapladı ve ağır bir hastalığa tutuldu.*

KÖDLİ SÜZÜK BOL-[1]:[Özne] “gönlü temiz olmak”

Könli süzük bol-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Könli süzük bol-[İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)

Tapuğsak ne özkey yine eymenük / emânet **bile**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) **bolsa**Özne [3. tk. şart ke. Deneyimci] **könli süzük**(2237) *Hizmete hâzır, vefalı, emânete karşı titiz ve bir de temiz gönüllü olmalıdır.*

KUĞU KIRTİŞİ BOL-[1]:[Özne] “kuğu rengine bürünmek”

Kuğu kırtışı bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kuğu kırtışı bol-[MEKÂN]+(Ø)+(Ø)

Toğardın yaşık baş kötürdi örü / kuğu kırtışı boldı **dünyâ**Özne [Yalın, Yer] tolu (5449) *Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı; dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.*

KUL BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) kul olmak”

Kul bol [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kul bol [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ajun bodmÖzne [Yalın, Eden] **barça an+gar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] **kul bolur** / ajun yir bu begler tilekin bulur (2076) *Bütün dünya halkı ona kul olur; bu gibi beyler dünyaya hâkim olurlar ve bütün dileklerine kavuşurlar.*

KURĞU BOLMA-[1]:[Özne] “zevzek olmamak”

Kurğu bolma- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kurğu bolma-[İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

İwek kurğu bolma-ØÖzne [2.Tse. Emr. Ke.] kılınç+**n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç)
SÖZÜ+**n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) / seriñil seriñen atanur tüzün (5219) *Harekette aceleci ve sözde zevzek olma, sabırlı ol; sabırlı insana halîm derler.*

KUT KIW BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) saadet ve mutluluk olmak”

Kut kiw bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kut kiw bol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(İNSAN)

Olarda biriÖzne [Yalın, Eden] bilge ‘âlim-turur / bu ‘âlim **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) er+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kut kiw bolur (5551) *Onlardan biri âlimlerdir; bunlar insanı devlet ve saadete kavuştururlar.*

KUTLUĞ BOL-[1]:[Özne] “mutlu olmak”

Kutluğ bol-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Kutluğ bol-[ZAMAN]+(İNSAN)+(Ø)

Ne kutluğ bolur öd bodun+**ka**Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) **küni**Özne [Yalın, Etkilenen] / begi edgü bolsa yorısa köni (455) *Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse, halk için o kadar mes'ûd bir devir ve hayat başlar.*

KÜLÜNÇ BOL- [1]:[Özne] “gülünç duruma düşmek”

Külünç bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Külünç bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Közi tok kişi işte almaz orunç / orunç alsa hâcib bolur **beg**Özne [Yalın, Etkilenen]
külünç (2442) *Gözü tok olan insan vazife başında rüşvet almaz; hâcip rüşvet alırsa, bey gülünç duruma düşer.*

MELİK BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir yere) sultan olmak”

Melik bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Melik bol-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Kişi söz bile koptı **boldı**Özne [3. tke. Eden] melîk / öküş söz başıg yirke kıldı kölik
(173) *İnsan söz ile yükseldi ve sultan oldu; çok söz başı, gölge gibi, yere serdi.*

MEDÜ BOL-_{[1]:[Özne]} “ebedi kalmak”

Meñü bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Meñü bol-_{[ÜNVAN]+(0)+(0)}

Bolur **atı**Özne [Yalın, Etkilenen] meñü karımaz bolup / bolur ornı edgü karısa ulup
(2263) *Adı, şöhreti tazeliğini hiç bir vakit kaybetmez, ebedî kalır; kendisi yıpranarak ihtiyarlasa bile, yeri sağlamlığını muhafaza eder.*

MUDLUĞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) muhtaç olmak”

Muñluğ bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)}

Muñluğ bol-_{[İNSAN, DUA]+(0)+(0)}

Bu kün ya yarın tut yumulsa bu köz / silerniñ du‘â+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
bolur muñluğ **öz**Özne [Yalın, Etkilenene] (6172) *Bugün veya yarın bu göz kapanınca, ben de sizin duanızı muhtaç olacağım.*

MÜFLİS BOL-_{[1]:[Özne]} “müflis olmak”

Müflis bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Müflis bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Telim baynı kördüm boğuz bulnadı / **özi** Özne [Yalın, Etkilenen] boldı müflis çığaylık yedi (4592) *Birçok zenginler gördüm, boğazlarının esiri oldular ve böylece iflâs ederek, tekrar fakirliğe düştüler.*

MÜNKALİB BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) değiştirmek”

Münkaliḳ bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Münkaliḳ bol- [GÖK CİSMİ, MEKÂN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay Özne [Yalın, Eden] **or+nı** Dolaysız Nesne [Belirtme, Yer] boldı ewi münkaliḳ / orunsuz bolur münkaliḳ neḳ kılıp (743) *Bu ay hep yerini, evini değiştirir; dâima yer değiştiren, ne yapsan, bir yere ısınmaz.*

ODUĞ BOL- [1]:[Özne] “(bir duruma) uyanık olmak”

Oduğ bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Oduğ bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Katıḡlan taşırtı kamuğ işke bak / **oduğ bol-Ø** Özne [2. tk. emr. ke. Eden] kulak köz yiti tut ma sak (5936) *Gayret et, dışarıdaki her işi idare et; uyanık ol, gözünü ve kulağını keskin ve tetikte tut.*

OĞUL BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) evlat olmak”

Oğul bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Oğul bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ataŋ öldi erse ata men saŋa / atalık kılayın oğul bol-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden]
man+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] (1552) *Baban öldü ise, ben de sana bir babayım; ben
sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.*

ODAY BOL-_{[1]:[Özne]} “ılımlı olmak”

Oğay bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Oğay bol-_{[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Törü hem toku bilse kılsa tapuğ / oğay bolsa **kılkı kılınç** Özne [Yalın, Etkilenen]
kamuğ (2531) *Hizmet ederken, usûl ve erkânı bilmeli; tabiatı, bütün tavır ve hareketi
mülayim olmalıdır.*

ORNI YİĞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir yerde) makamı yüksek olmak”

Orni yig bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Orni yig bol-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Biliglig ukuşluğ büğü ilç **beg** Özne [Yalın, Etkilenen] / ikigün ajun+da Dolaylı Nesne
[Bulunma, Yer] bulur orni yig (1972) *Bilgili, akıllı ve hakîm hükümdarın her iki dünyada
da makamı yüksek olur.*

ORTA BOL-_{[1]:[Özne]} “orta halli olmak”

Orta bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Orta bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Çığayığ küdezilse ortu bulur Özne [3. tke. Etkilenen] / bu ortu birer tınsa baylık bulur
(5566) *Fakiri korursan, o orta hâili olur; orta hâili biraz kendisini toplarsa, zengin
olur.*

OSAL BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye karşı) ihmalci olmamak, gafil olmamak”

Osal bolma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Osal bolma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Osal bolma-Ø_{Özne} [2. tk. emr. ke. Eden] begler küyer ot-turur / küyer otka yaksa anar yut turur (654) *İhmalci olma, beyler yanar âteştir; yanar âteş, ona yaklaşan için bir felâkettir.*

ÖKÜNÇ BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “pişman olmamak”

Ökünç bolma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ökünç bolma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sözün saknu sözle sakınç kelmegey / yawa kılma üd kün ökünç bolma_{gay} _{Özne} [3. tke. Etkilenen] (4552) *Sözünü düşünerek söyle, sana keder gelmez; hayatını boşuna geçirme, pişman olmazsın.*

ÖLÜĞ BOLMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye karşı) ölü gibi tepkisiz olmamak”

Ölüg bolma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ölüg bolma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kişi emgek ıdsa saña belgülüg / unıtma ol emgekni bolma-Ø_{Özne} [2. tk. emr. ke. Eden] ölüg (1595) *Sana bir kimsenin gerçekten emeği geçmiş ise, bu emeği unutma ve ona karşı, ölü gibi hareketsiz kalma.*

ÖZKEY BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “sadık olmak”

Özkey bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Özkey bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bağırsak tapuğcı Özne [Yalın, Eden] kör özkey bolur / bu özkey tapuğcı begin bay kılur (2767) *Sâdık hizmetkâr sâdık olur; sâdık hizmetkâr beyini zengin eder.*

PEND BOL- [2];[Özne, DolaylıNesne] “(bir şeye) ibret olmak”

Pend bol- [2]+(0)+(0);[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Pend bol- [KAYIP, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kadaşın ölümü Özne [Yalın, Uyarıcı] san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolsu pend / seriñil muyan ur şeker bolsu kand (6314) *Kardeşinin ölümü sana ibret olsun; sabır et, ecrine nâıl olursun, şekerin kand olur.*

SAKINÇ BOL- [1];[Özne] “yeise kapılmak, endişelenmek”

Sakinç bol- [1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sakinç bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Turup ewke kirdi idi kadğuluğ / sewinç kitti boldıÖzne [3. tke. Etkilenen] sakınç uluğ (5968) *Kalkıp, derin kaygı içinde eve girdi; neşesi kaçtı, büyük bir yeise kapıldı.*

SARAN BOLMA- [1];[Özne] “cimri olmamak”

Saran bolma- [1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Saran bolma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Saran bolma **ilig** Özne [Yalın, Eden] akı bol akı / kalır meñü ölmez akılık atı (1402) *Ey hükümdar, hasis olma, cömert ol, cömert; cömertliğin adı ebedî kalır, ölmez.*

SARIĞ BOL- [1];[Özne] “sararmak”

Sarığ bol- [1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Sarığ bol- [UZUV]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Ülüşlerde turma ya tutma neñiñ / ökünçü+**n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) sarığ bolğa
kızğu eñiñÖzne [Yalın, Etkilenen] (4544) *Hisseli işlere girişme ve böyle işe mal yatırma;
al yanağın pişmanlıktan sararır.*

SEBEB BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) sebep olmak”

Sebeb bol- [2]+(1)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Sebeb bol-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(İNSAN)+(Ø)

Sebeb bolğ**ıl**Özne [2. tke. Ke. Eden] emdi man+**ga**Dolaylı Nesne (Yönelme, Alıcı)
edgü+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef] / bayat birge edgü saña ay bōke (3264) *Bugün bana
iyilik yapmam için bir sebep ol; ey pehlivan, Tanrı sana da bunun karşılığını verir.*

SEWINÇLİĞ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “sevinmek”

Sewinçlig bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sewinçlig bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Şeker teg süçiyü barır ol kişi / sewinçlig bol**ur**Özne [3. tke. Etkilenen] anda yazlur
kaşı (813) *O insan benden şeker gibi tatlı-tatlı ayrılır; sevinir ve yüzü güler.*

SEWÜĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) sevimli olmak”

Sewüg bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sewüg bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bodunda sewüg boldı kodkı kişi / sewügsüz bolur köñli katkı **kişi**Özne [Yalın,
Etkilenen] (2232) *Alçak gönüllü insan halk arasında sevimli olur; haşin ve kibirli adam
ise, sevimsiz olur.*

SİLİĞ BOL- [1]:[Özne] “alçakgönüllü olmak”

Silig bol- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Silig bol- [İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)

Yawa bolma boşlağ yügürme özün / köni bol silig bol-ØÖzne [2. tk. emr. ke.Eden]
kılınç+**n**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) SÖZÜ+**n**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) (1505) *Aylak olma ve başı-boş dolaşma, kendi-kendine koşma; işinde ve sözünde dürüst ve mülayim ol.*

SİİMİMLİĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) nazik olmak”

Sıimlig bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sıimlig bol-[SİYASİ OLUŞUM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Silig er+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **devlet**Özne [Yalın, Eden] sıimlig bolur / silig
bolsa kutka tegimlig bolur (2446) *Nâzik insan saadeti hazmeder; insan nâzik olursa, devlete lâayık olur.*

SÖZÜĞ YORIK BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) sözü yürüyen olmak”

Sözüg yorık bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sözüg yorık bol[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Biri dünyâ mâlın bedüse özün / takı bir yorık bolsaÖzne [3. tke. şart ke. Etkilenen]
il+**de**Belirteç Tümlenci [Bulunma, Yer] sözüg (4702) *Biri bu dünya malı ile kendini yükseltmek, biri de memlekette sözü geçen bir adam olmaktır.*

SÜ BOL-[1]:[Özne] “ordu olmak”

Sü bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sü bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Awa yıǵlu tirlür **er**Özne [Yalın, Etkilenen] at sü bolur / er at sü bile er tilekin bulur (2051) *Etrafına üşüşerek, asker toplanır ve ordu olur; asker ve ordu ile insan dileğine kavuşur.*

SÜÇİĞ TİLİN BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) tatlı dilli olmak”

Süçig tilin bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Süçig tilin bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü teg kılınsa sen andağ kılın / süçig sözlese söz süçig bol-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tilin (4307) *Onlar nasıl hareket ederlerse, sen de öyle yap; tatlı söz söyleyenlere sen de tatlı dil ile mukabele et.*

TÂ‘AT YUTİ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) felaket olmak”

Tâ‘at yutı bol-[2]+(0)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tâ‘at yutı bol-[UNVAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Maña at uruldı bu zâhid atı / **bu atım**Özne [Yalın, Eden] man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] boldı tâ‘at yutı (5106) *Bana zahit adı takıldığından beri bu ad benim için bir felâket olmuştur.*

TADİĞ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “faydalı olmak”

Tadıg bol- [1]+(1)+(1):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümleci)

Tadıg bol- [İNSAN]+(YER)+(ARAÇ)

İlig saklıkı kıldı ilke asıǵ / bu asıǵ **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) boldıÖzne [3. tke. Eden] il+deDolaylı Nesne (Bulunma, Yer) tatıǵ (448) *Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir; bu fayda ile memlekette huzur temin edilir.*

TADU BAŞ BOL-[1]:[Özne] “mizacı bozulmak”

Tadu baş bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tadu baş bol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Toru ölmegüçe yigil ây kadaş / yime udlayu **sen**_{Özne [2. Tke. Eden]} tadun bolğa baş
(4770) *Ey kardeş, sen ölmeyecek kadar bir şey ye; öküz gibi çok yeme, mizacın bozulur.*

TAMĞA BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) damga, mühür olmak”

Tamğa bol [2]+(0)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tamğa bol [SOYUT KAVRAM, YER]+(Ø)+(Ø)

Bilig birle yakğıl bayat tapğın / **bilig**_{Özne [Yalın, Eden]} tamğa bolur tamu
kapğın+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} (3223) *Tanrı ibâdetine bilgi ile yaklaş; bilgi cehennem kapısını mühürler.*

TAPI BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) razı olmak”

Tapı bol [1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Tapı bol [İNSAN]+(YARATICI)+(Ø)

Negü kelse rab+**dın** _{Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak)} tapı bol-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} tapı /
özün kullukı ol tapılık tüpi(2159) *Tanrıdan ne gelirse, ona razı ol; her şeye razı olmak kulluk icâbıdır.*

TAPUĞÇI BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) hizmetçi olmak”

Tapuğçı bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tapuğçı bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kul kendü erksiz tapuğçı **bolur**Özne [3. tke. Eden] / tapuğ kılmasa begde berge bulur (2988) *Kul kendi ihtiyarı dışında hizmet eder; işi görmezse, beyden dayak yer.*

TELİM BOL-[1]:[Özne] “çoğalmak”

Telim bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Telim bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

SewigliÖzne [Yalın, Etkilenen] telim boldı sewmez yağı / ilin kodtı kaçtı süzüldi toğı (1773) *Onu sevenler çoğaldı, sevmeyen ve düşman olanlar ülkesini bırakıp, kaçtı; artık meydanda toz-duman nâmına bir zerre kalmadı.*

TETİĞ BOL-[1]:[Özne] “zeki olmak”

Tetig bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tetig bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tetiglik bile bilse törlüg bitig / bitig bilse ötrü bolur **er**Özne [Yalın, Eden] tetig (2628) *Elçi zekâ ile birlikte bir de inşanın nev'ine vâkîf olmalı; inşa bilen insan zâten zeki olur.*

TİLEK BOL-[1]:[Özne] “dileği yerine gelmek”

Tilek bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tilek bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu munça isinmek azu tumlınmak / tilek iki boldı **ay ersig çomak**Özne [Yalın, Faydalanan] (4701) *Sıcakta bu kadar terleyecek ve soğukta bu kadar titreyeceksin ve neticede iki arzunu elde edeceksin, ey müslüman yiğit.*

TİLİ BEDÜKREK BOL-[1]:[Özne] “yüksekten konuşmak, büyüklenmek”

Tili bedükrek bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tili bedükrek bol- [ORGAN]+(Ø)+(Ø)

Urugluğ tarıglıg **bedükler tili**Özne [Yalın, Eden] / bedükrek bolur bolma ewçi kulu
(4496) *Soyu-sopu büyük olan kimseler yüksekten konuşurlar; sen kadın esiri olma.*

TİLVE MUNDUZ BOL-[1]:[Özne] “budala ve deli olmak”

Tilve munduz bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tilve munduz bol- [ÜNVAN]+(Ø)+(Ø)

Bor içme bor içse barır er kutı / bor içse bolur tilve munduz **atı**Özne [Yalın, Eden]
(2655) *İçki içme, içki içen insanın saadeti elden gider; içki içenin adı deli ve budalaya çıkar.*

TİRİĞ BOL-[1]:[Özne] “diri olmak, sağolmak”

Tirig bol[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tirig bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ay köñli köni kılkı alçak bütün / tirig bol-ØÖzne [3. tke. Etkilenen] esen tur tirilgil
kutun (5897) *Ey ihlâs sahibi, dürüst ve mütevazı hükümdar, sağ ol, sıhhatli yaşa ve saadet içinde ömür sür.*

TİRİGLİK BOL-[1]:[Özne] “meydana gelmek, vücut bulmak”

Tiriglik bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu dört iş maña dört tadı teg turur / tüzülse tadı çın tiriglik bolurÖzne [3. tke. Etkilenen]
(60) *Bu dört sahıbe benim için dört unsur gibidir; unsurlar denkleşirse, gerçek hayat vücûda gelir.*

TİRİGLİK YUTİ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) hayat felaketi olmak”

Tiriglik yutı bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglik yutı bol-_{[İNSAN, HALK]+(Ø)+(Ø)}

Kalı kılmasa sen emi ya otı / bodun+**ka** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolur **sen**Özne [2. tke. Eden] tiriglik yutı (5245) *Eğer sen bunlara, ilâç vererek, tedavi etmezsen, halk için bir hayat felâketi olursun.*

TİTİM BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) azimli olmak”

Titim bol-_{[2]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Titim bol-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)}

Yürekliğ kerek beg yime alp atım / yürek **birle**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) **boldı**Özne [3. tke. Eden] yağı+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] titim (2043) *Bey cesur, kahraman ve atılğan olmalı; bey cesareti ile düşmana karşı koyar.*

TOPRAK BOL-_{[1]:[Özne]} “toprak olmak”

Toprak bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Toprak bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İsiz edgüler ölse toprak **bolur**Özne [3. çke. Etkilenen] / isiz neçe bolsa toprak kör atı kalır (1790) *İyi veya kötü, ölünce, hep toprak olur; fakat ne kadar toprak olsalar bile, adları kalır.*

TUŞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) eş olmak”

Tuş bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tuſ bol- [SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kün **bu sözü**Özne [Yalın, Eden] kör san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tuſ bolur / yarın anda körgil sanga tuſ bolur (4869) *Bu sözü, bak, bugün sana eş olur; yarın orada bunun ecrini bulursun.*

TUTUĞ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) esir olmak”

Tutuğ bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tutuğ bol- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kanı ol ölüğ tırgürügli kiſi / ölüm+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tutuğ boldı **âhr işi**Özne [Yalın, Etkilenen] (4717) *Ölüleri diriltten insan nerede; o da nihayet ölümün esiri olmuştur.*

TÜKEL BOL- [1]:[Özne] “tamamlanmak”

Tükel bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tükel bol- [İŞ]+(Ø)+(Ø)

Tükel boldı emdi aş içgü **ışı**Özne [Yalın, Durum] / aç a bir kapuğ barsa tıdma kiſi (4662) *Bu ziyafet işi böylece tamam olur, kapıları aç; misafirler gitmek isterlerse, artık onlara mâni olma.*

TÜŞ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) düş, rüya olmak”

Tüş bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tüş bol- [ZAMAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Keçürmiş tırlıklıkÖzne [Yalın, Eden] san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolğa tüş / negü kıldın erse yanut kelge tuſ (3571) *Geçirdiğin hayat sana bir rüya olacak; ne yaptınsa, bunun karşılığını göreceksin.*

TÜŞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeye) karşılık olmak”

Tüş bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tüş bol-_{[SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu kün **bu sözüm**_{Özne [Yalın, Eden]} kör saña tuş bolur / yarın anda körgil
san+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} tüş bolur (4869) *Bu sözüm, bak, bugün sana eş olur;
yarın orada bunun ecrini bulursun.*

TÜZ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyle) eşit olmak”

Tüz bol_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tüz bol_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Çığay bay ikigün ölümde kidin / yana tüz bolurlar_{Özne [3. Çşe. Eden]} kara yir
katı+**n**_{Dolaylı Nesne [Vasıta- bulunma, Yer]} (3617) *Fakir ve zengin, ölümden sonra, her ikisi de
kara toprağın altında tekrar müsavi olur.*

UÇUZ BOL-_{[1]:[Özne]} “değersiz olmak”

Uçuz bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Uçuz bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Seninde uluğun sini tepsegey / uçuz bolğa **özün**_{Özne [Yalın, Eden]} ökünçler yigey
(4248) *Senden büyükler seni çekemezler; sen de itibardan düşer ve pişman olursun.*

ULUG BOL-_{[1]:[Özne]} “değer kazanmak”

Ulug bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ulug bol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğ birle begler ağırlar kuluğ / tapuğ sinse boldı **kiçig öz**Özne [Yalın, Eden] uluğ
(611) *Beyler kulu hizmetlerinden dolayı yükseltirler; hizmetleri makbule geçtikçe, küçükler yükselir.*

ULUĞ BOL- [2]:[Özne, Belirteç Tümleci] “(bir şeyle) yücelmek”

Uluğ bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Uluğ bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uluğ boldı **begler**Özne [Yalın, Etkilenen] kut+**un**Belirteç Tümleci [Vasıta, Araç] belgülüğ /
kiçig tutğu köñlin kötürse ülüğ (2116) *Beyler, şüphesiz, saadetle büyük olurlar; bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.*

USUZ BOL-[1]:[Özne] “uykusuz olmak”

Usuz bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Usuz bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uluğ tutsa hamyet kür arslanlayu / ügi teg usuz bolsaÖzne [3. tke. Etkilenen] tünle
sayu (2314) *Arslan gibi, hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi, geceleri uykusuz geçirmelidir.*

UWURLUĞ BOL-[1]:[Özne] “haysiyetli olmak”

Uwurluğ bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uwurluğ bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yürekliğ tigüçiÖzne [Yalın. Eden] uwutluğ bolur/ uwutluğ kişi ölse urşu ölür
(2293) *Cesur dediğin haysiyet sahibi olur; haysiyetli insan ölürken, vuruşarak ölür.*

UZUN BOL-[1]:[Özne] “uzun sürmek”

Uzun bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uzun bol [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ gâyib özler körüşse közün / sakınç boldı kışğa **sevinçi**Özne [Yalın, Etkilenen] uzun (3300) *Birbirini kaybedip, tekrar buluşan şahısların kederleri kısa, sevinçleri uzun sürer.*

UZUN YAŞ BOL-[1]:[Özne] “uzun bir ömre sahip olmak”

Uzun yaş bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uzun yaş bol [SIYASİ OLUŞUM]+(Ø)+(Ø)

Beg erdi ajunda бүгү bilge baş / **bu beglik**Özne [Yalın, Etkilenen] özele uzun boldı yaş (405) *Bu dünyada bir bey vardı, hakîm ve bilgin bir baş idi; beylik içinde uzun bir ömür sürdü.*

ÜKÜŞ BOL-[1]:[Özne] “çoğalmak”

Üküş bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Üküş bol [NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Kıçigde edeb yok uluğda bilig / **otunlar**Özne [Yalın, Eden] üküş boldı yitti silig (6469) *Küçüklerde terbiye, büyüklerde bilgi yok; kaba insanlar çoğaldı, nâzik insanlar ortadan kalktı.*

ÜLÜG BOL-[1]:[Özne] “nasip olmak”

Ülüg bol [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ülüg bol [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İkide biriÖzne [Yalın, Eden] boldı şeksiz ülüg / tirildi ölümsüz uzun menlüg (1527)
Şüphesiz, ona ikisinden biri nasip olur; o ölümsüz, uzun, ebedî bir hayat sürmeğe başlar

ÜSTED BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye karşı) galip gelmek”

Üsteñ bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Üsteñ bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İkinci bu saklık oduğluk turur / kayusu sak erse **ol**Özne [Yalın, Eden] üsteñ bolur (2357) *İkincisi, ihtiyatlılık ve uyanıklıktır; harpte kim ihtiyatlı davranırsa, o galip gelir.*

YAĞI BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) düşman olmak”

Yağı bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yağı bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağın boldı erse osal bulmağıl / yağı+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yağı bol-ØÖzne [3. Tşe emr. Ke. Eden] tüzünke tüzün (3402) *Düşmanın varsa, onu ihmâl etme; düşmana karşı düşmanca hareket et; iyi huylu insana karşı da halîm-sehm ol.*

YAĞIÇI BOL- [1]:[Özne] “savaşçı olmak”

Yağıçı bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yağıçı bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yanlar bile er yağıçı bolur / yağıçı **bolur**Özne [3. tke. Eden] hem yarağçı bolur (2315) *İnsan bu vasıflar ile harpçi olur; harpçi olur ve işinin ehli olur.*

YAĞUK BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yaklaşmak”

Yağuk bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yağuk bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağuka asıg kılrsa **boldı**Özne [3. tke. Eden] yağuk / yağı yası kılğay kör asğı anuk (4229) *Düşmanın menfaati te'min edilirse, o sana yaklaşır; böylece onun zararı yerine, sana faydası dokunur.*

YAKIN BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yakın olmak”

Yakın bol- [1]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakın bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tapın öz oğurluğ bağırsaklıkın / tapuğda esüngil man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bol-ØÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] yakın (595) *Sen uğurlu bir sadâkatle bana hizmet et; dâima kapımda bulunarak, bana yakın ol.*

YAP YAŞIL BOL- [1]:[Özne] “mosmor kesilmek”

Yap yaşıl bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yap yaşıl bol- [UZUV]+(Ø)+(Ø)

At üstem yarıklar bolur kıp kızıl / **gızıl kızğu enler**Özne [Yalın, Etkilenen] bolur yap yaşıl (2385) *At, koşum ve zırhlar kıp-kırmızı olur; kırmızı ateş gibi yanan yanaklar mos-mor kesilir.*

YARAĞÇI BOL- [1]:[Özne] “işinin ehli olmak”

Yarağçı bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yarağçı bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yağlar bile er yağıcı bolur / yağıcı bolur hem yarağcı bolurÖzne [3. tke. Eden]
(2315) *İnsan bu vasıflar ile harpçi olur; harpçi olur ve işinin ehli olur.*

YARAĞSIZ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) faydasız olmak”

Yarağsız bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yarağsız bol- [DURUM]+(Ø)+(Ø)

Bu üç işte bolsa yarağsız kişi / yarağsız bolur **barça il kün işi**Özne [Yalın, Etkilenen]
(5334) *Bu üç yerde işe yaramayan insanlar bulunursa, bütün halkın işi kötü olur.*

YARUK BOL- [1]:[Özne] “parlamak”

Yaruk bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yaruk bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Cevâb kıldı ögdülmiş aydı bu söz / sini kördi erse yaruk boldı **köz**Özne [Yalın, Eden] (3321) *Öğdülmiş cevap verdi ve “Bu sözüm şudur” dedi, seni görünce, özüm parladi.*

YARUKLUK BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) iyilik beklemek”

Yarukluk bol- [1]+(Ø)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yarukluk bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağdın negü teg yarukluk bolurÖzne [3. Tşe Eden] / yağı atı yaska tanukluk birür
(3381) *Düşmandan nasıl rahatlık umarsın; düşmanın atı bile senin aleyhine şahitlik eder.*

YAWA BOL- [1]:[Özne] “heder olmak”

Yawa bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yawa bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kalı kıstaçı bolmasa **ol oğul** Özne [Yalın, Etkilenen] / yawa boldı sen ol oğuldın tünjöl
(1220) *Eğer onu sıkı bir terbiye altında yetiştirecek biri bulunmazsa, o çocuk heder olur; sen artık ondan ümidini kes.*

YAWA BOL- [1]:[Özne] “heder olmak”

Yawa bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yawa bol- [ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Kalı sijnmese kör bu kılmiş tapuğ / yawa boldı isiz **tiriglik** Özne [Yalın, Etkilenen]
kamuğ (4750) *Eğer onun bu yapmış olduğu hizmeti makbule geçmezse, bütün bir hayat, çok yazık ki, boşuna geçmiş olur.*

YAWUZ BOL- [1]:[Özne] “kötü olmak”

Yawuz bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yawuz bol- [ÜNVAN]+(Ø)+(Ø)

Yawuzka yağuma ay üdrüm talu / yawuz bolğa **atıj** Özne [Yalın, Etkilenen] irilgey
tolu (4242) *Ey seçkin, güzide insan, kötüye yaklaşma; adın kötü olur ve saadetine halel gelir.*

YAZUKLUG BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyde) yanılmak”

Yazuklug bol- [2]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yazuklug bol- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Ökünçlög bolur tutşı öwke işi / yazuklug bolur Özne [3. tke. Eden] iş+te Dolaylı Nesne
(Bulunma, Yer) buşsa kişi (324) *Öfke ile kalkan pişmanlıkla oturur; insan hiddetlenince, işinde yanılır.*

YILÇA BOL-_{[1]:[Özne]} “yıl kadar uzamak”

Yılça bol- _{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yılça bol- _{[ZAMAN]+(Ø)+(Ø)}

Yatu kördi ança usı kelmedi / **tüni**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} boldı yılça yitip bolmadı(5969) *Bir müddet yattı, baktı ki, uykusu gelmiyor; gecesi yıl kadar uzadı, bitmek bilmedi.*

YILKI BOLMA-_{[1]:[Özne]} “hayvan gibi olmamak”

Yılki bolma- _{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yılki bolma- _{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yorı yılki bolma-_{Özne [2. tk. emr. ke. Deneyimci]} bilig ukuş bilig / birle sözle yorık tut tilig(1846) *Yürü, hayvan olma; akıllı ol ve bilgi öğren; bilgi ile söyle, sözün muteber olsun.*

YIRAK BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) uzak kalmak”

Yırak bol- _{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yırak bol- _{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Yırak boldum_{Özne [1. Tke. Eden]} ilig tapuğın+**da**_{Dolaylı Nesne [Bulunma- ayrılma, Kaynak]} taş / iriglendi üdleک maña tügdi kaş (1586) *Felek bana gadretti ve kaşını çattı; hükümdarın hizmetinden uzakta ve dışarda kaldım.*

YIŞIĞ BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) siper olmak”

Yışığ bol- _{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yışığ bol- _{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İlig+keDolaylı Nesne [Bulunma, Hedef] yışığ boldıÖzne [3. tke. Eden] köñlin bütüp / ağı
kaznakı birdi edgü tutup (1719) *Hükümdara sadâkatle bağlanarak, ona bir siper
oldu; hazineyi ve malı iyi idare etti.*

YİG BOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) daha iyi olmak”

Yig bol-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yig bol-_{[SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşitgil bögü bilge beg / **bu söz**Özne [Yalın, Konu] işke tutsa san+gaDolaylı
Nesne [Yönelme, Alıcı] bolğa yig(2513) *Hakîm ve âlîm bey ne der, dinle; bu söze göre
hareket edersen, senin için çok iyi olur.*

YİL BOL-_{[1]:[Özne]} “yel olmak, rüzgâr gibi uçup gitmek”

Yil bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yil bol-_{[MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Kara borçı boldı **neñi**Özne [Yalın, Etkilenen] boldı yil/ begi borçı bolsa kaçan turğa il
(2097) *Avam içkiye müptelâ oldu, malı rüzgâr gibi uçu; bey içkiye müptelâ olursa,
memleketi nasıl durur.*

YİNİK BOL-_{[1]:[Özne]} “hafiflemek”

Yük yinik bol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yük yinik bol-_{[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Baka kördüm erse yinik boldı **yük**[Yalın, Etkilenen] / özüm aydı sözle sözün barı
tök (195) *Dikkatle bakınca yüküm hafifledi, dedim kendi kendime: Dök içindekileri.*

YİR BOL-_{[1]:[Özne]} “toprak olmak”

Yir bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yir bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe kızgu enlig yüzi suwluğ er / tişilerde ötrü **özi**Özne [Yalın, Etkilenen] boldı yir
(4524) *Nice al yanaklı ve yüzü sıhhatle pırıl-pırıl parlayan erkekler, kadınlar yüzünden, toprak olup-gitmişlerdir.*

YİTİ BOL- [1]:[Özne] “ateş gibi olmak, keskin olmak”

Yiti bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yiti bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kıçig kur **yigitler**Özne [Yalın, Eden] bolur ked yiti / kalı yüz ewürse udıtur otı
(2373) *Genç ve toy yiğitler çok ateşli olurlar; fakat bir yüz çevirdiler mi, bu ateşten eser kalmaz.*

YODUĞ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) felaket olmak”

Yoduğ bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yoduğ bol- [NİTELİK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Menjilig sen emdi ay köñli oduğ / **bu beglik**Özne [Yalın, Konu] man+gaDolaylı Nesne
[Yönelme, Hedef] boldı emdi yoduğ (539) *Ey gönülü uyanık ve huzur içinde bulunan insan, bu beylik şimdi bana bir felâket oldu.*

YOK BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerden) yokolmak”

Yok bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yok bol- [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Sakım ol körü barsa körnü-turur / tutayın tidükte yiter yok **bolur**Özne [3. tke. Etkilenen] (4759) *Dikkat edersen, o ancak göze görünen bir seraptır; tutmak istersen, ele girmez, yok olur.*

YOL KEÇİĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yol gösterici olmak”

Yol keçig bol- [1]+(1)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Yol keçig bol- [İNSAN]+(NİTELİK)+(Ø)

Ataŋ öldi kaldıŋ sen oğlan kiçig / kiçig+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hede] bedük+**tin**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak) **bolur**Özne [3. tke. Eden] yol keçig (1793) *Baban öldüğü zaman sen bir çocuk idin; küçüklere yolu-izi büyükler gösterir.*

YULA BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “meşale olmak”

Yula bol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yula bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olar ‘ilmiÖzne [Yalın, Eden] boldı bodun+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef] yula / yarus a yula tünle azmaz yola (4347) *Onların ilmi halk için bir meş'ale oldu; geceleyin meş'ale yanarsa, insanlar yolu şaşırmazlar.*

YULUĞ BOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) feda olmak”

Yuluğ bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yuluğ bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig inç esenin tirilsün uzun / san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef] **men**Özne [1.tke. Eden] bolayın yuluğ bu özün (3876) *Hükümdar sağlık ve sıhhat içinde çok yaşasın, ben senin uğruna feda olayım.*

YUT BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) felaket olmak”

Yut bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yut bol- [SOYUTKAVRAM, YER]+(Ø)+(Ø)

Bilgisizke devlet kelür erse kut / bodun barça buzlor **bolur**Özne [3. tke. Eden]
il+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Etkilenen] yut (1780) *Bilgisize devlet ve saadet gelirse, halkın
arasına fesat girer ve bu, memleket için, öldürücü bir felâket olur.*

YÜK BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yük olmak”

Yük bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yük bol- [NİTELİK, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Urug isiz ekse isiz ök önür / **ol isiz**Özne [Yalın, Eden] boyun+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme,
Etkilenen] yarın yük bolur(4735) *Fenalık tohumu ekilirse, fenalık çıkar ve bu fenalık
yarın insanın boynuna bir yük olur.*

YÜREKLİĞ BOL- [1]:[Özne] “cesur olmak”

Yüreklig bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüreklig bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yüreklig yüreksizke bolsa başı / yüreklig bolur ötrü **tegme kişi**Özne [Yalın, Eden]
(2045) *Cesur insan korkakların başına geçer ve herkes ondan cesaret alır.*

YÜZİ BOZ BOL- [1]:[Özne] “yüzü kül rengi olmak”

Yüzi boz bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüzi boz bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İweklik belin ol kamuğa yawuz / kalı bolsa begke yüzi boldıÖzne [3. tke. Etkilenen]
boz (1996) *Acelecilik herkes için fenadır ve derûnî bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.*

ZAHİD BOL-[1]:[Özne] “zahit olmak”

Zahid bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Zahid bol- [ÜN VAN]+(Ø)+(Ø)

Özün koldı erse bu zâhid atın / **atın**Özne [Yalın, Etkilenen] boldı zâhid özün tağ katın
(3915) *Sen bu zâhid adını istediğin için, adın zâhid oldu ve kendin de dağlara çekildin.*

ZENGÎ YÜZİ BOL-[1]:[Özne] “zenci yüzü gibi kararmak”

Zengî yüzi bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Zengî yüzi bol- [YERYÜZÜ]+(Ø)+(Ø)

Yüzin kizledi yirke rûmî kızı / **ajun kırtışı**Özne [Yalın, Etkilenen] boldı zengî yüzi
(3948) *Rûmî kızı yüzünü yere gizledi, dünyanın yüzü zenci derisi gibi oldu.*

3.3.2. İsim+kıl-

AÇIĞ KILMA- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi birine) zehir etmemek”

Açığ kılma- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Açığ kılma- [İNSAN, İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe andağ erse bu dünyâ hâli / **açığ kılma-Ø**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] **öz+ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **tiriglik yolu**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Süreç] (3648) *Bu dünyanın hâli her ne kadar dediğin gibi ise de, sen kendisine hayatı o kadar zehir etme.*

AÇIĞ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “ih̡san etmek”

Açığ kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Açığ kıl- [GÖK CİSMİ]+(Ø)+(Ø)

Kereklig ukuşluğ birisi oñay /yulaka nigü teg açığ kıldı ayÖzne [Yalın, Eden] (41)
Aydınlatıcı olarak nasıl ay bağışlandıysa bu işler için de anlayışlı ve uygun kişiler gereklidir.

AÇIĞ KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(yüzünü) ekşitmemek”

Açığ kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Açığ kılma- [İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Kalı teñrilik iş tutunsa özüñ / yükin yüd açığ kılma-ØÖzne [2. tke. Eden] tügme
yüzün]Dolaysız Nesne [Eksiz Belirtme, Uyarıcı] (4204) *Eğer sen menfaatsiz ve ilâhî bir sevgi ile arkadaş edinmek istersen, onun yükünü yüklen, hiç bir vakit yüzünü ekşitme ve kaşlarını çatma.*

ADAK YİTİ KIL-[1]:[Özne] “ayağını sağlam kılmak”

Adak yiti kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Adak yiti kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağıka yalu teg neñiñ alması / uzatsa basıttıñ yiti kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden]
adak (2369) *Düşmana yalın hücum et, ağırlığın düşmanın eline geçmesin; işi uzatırsan, mağlûp oldun demektir; ayağını çevik tut.*

AĞIN KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “dilsiz kılmak”

Ağın kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağın kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Buşı bolma işte sen öwke yığın / kalı kelse öwken **özün** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] kıl-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ağın (5216) *Bir işle meşgul olurken, hiddetlenme, öfkene mâni ol; eğer gazaba gelirsen, dilsiz imiş gibi hareket et.*

AĞIR KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**aziz tutmak, mûteber kılmak**”

Ağır kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ağır kıl- [YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Ağır tut negü erse yarlığların / ağır kılğa **teñri** Özne [Yalın, Eden] bu kün hem yarın (1281) *Onun bütün emirlerine itaat et, Tanrı seni bugün de yarın da aziz eder.*

AĞIR KILMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**endişelenmemek**”

Ağır kılma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ağır kılma- [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Meniñ emgerimke ilig altını / ağır kılması **köñli** Özne [Yalın, Eden] tutsu köni (3139) *Benim zahmetime karşılık hükümdarın altını var; hiç endişe etmesin ve gönülünü ferah tutsun.*

AĞIR KILMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeye) üzülmemek**”

Ağır kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağır kılma- [SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ağır kılma **köñlün** Özne [Yalın, Eden] man+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] ay kadaş / yakınlık içinde mini tutma taş (4873) *Ey kardeş benim için kendini üzme; bana karşı duyduğun sevgiyi eksik etme.*

AĞU KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) zehir olmak”

Ağu kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağu kıl- [YİYECEK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tatığ erdi barça yigitlik işim / ağı kıldı emdi man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]
yir aşımÖzne [Yalın, Eden] (370) *Gençlikte her işim bir zevk idi; şimdi bana yediğim yemek zehir oldu.*

AĞU KIL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi) zehir kılmak”

Ağu kıl- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağu kıl- [YİYECEK, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kötürme bayutma isiz öktemig / ağı kıl**ga**Özne [3. tke. Eden] şeksiz san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] ot emi+**g**Dolaysız Nesne [Belirtme, Ürün] (5522) *Zâlim ve kötü kimseyi yükseltme ve onu zengin etme; o sana, şüphesiz, ilâç ve devayı zehir hâline getirir.*

AKIÇI KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) hazinedar yapmak”

Akıçı kıl- [2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Akıçı kıl-[İNSAN, İNSAN]+(SOYUT KAVRAM)+(Ø)

Ağılık+**ka**Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) kıl**sa**Özne [3. tke. Eden] ağıçı sin+**i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / bütün çın bolup sen yorıgıl köni (4145) *Seni hazineye hazinedar yaparlarsa, itimat kazanmağa çalış; dâima doğru ve dürüst hareket et.*

AKILIK KIL- [1]:[Özne] “cömertliğe kalkışmak”

Akılık kıl- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Akılık kıl- [İNSAN]+(Ø)+(ÜRÜN)

Bor içse akılık kılur **ol**Özne [Yalın, Eden] **neni+n**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) / kişiye üler
neñ alumaz teñin (2765) *İçki içerse, mal ile cömeritliğe kalkışır; malı etrafına dağıtır,
fakat karşılığını alamaz.*

AL KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) utandırmamak”

Al kılma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Al kılma-[İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Kesildi sözüm sen esen edgü kal / iligke bitig bir **yüzüm**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme,
Etkilenen] **kılma-Ø**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] al (3709) *Başka bir diyeceğim kalmadı, sen sağ ve
esen kal; hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme.*

ALIN KIL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) cepe kılmak”

Alın kıl-[3]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Alın kıl- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağıçı ürün kırğıl ersigleri+**g**Dolaylı Nesne [Belirtme, Konu] / yağı+**ka**Dolaylı Nesne (Yönelme,
Hedef) **alın kıl-Ø**Özne [3. tk. emr. ke.] kötürsü çerig (2371) *Düşmanın karşısına yaşlı başlı
yiğitler koy; askeri onlar götürsünler.*

ALPLIK KIL-[1]:[Özne] “kahramanlık yapmak”

Alplık kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Alplık kıl-[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Uwutka bolup **korklık**Özne [Yalın, Eden] **alplık kılur** / öğünçke bolup er özin
öldürür (2292) *Korkak kimse dahi haysiyetini korumak için, kahramanlık gösterir;
öğülmesi için insan kendini ölüme arar.*

AĞU KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) acı, zehir kılmak”

Ağu kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağu kıl- [İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)

Öçeşme bu devlet bile sen yaraş / yaraşmazsa devlet ağı kılğaÖzne [3. tke. Eden]
aşDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] (4299) *Sen ikbâl ile mücâdeleye kalkma, onunla anlaş; anlaşılamazsan, o sana yediğin yemeği zehir eder.*

ASIG KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) fayda vermek, fayda getirmek”

Asıg kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Asıg kıl- [NİTELİK, YER]+(Ø)+(Ø)

İlig saklıkıÖzne [Yalın, Eden] kıldı il+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Yer] asıg / bu asıg bile
boldı ilde tatıg (448) *Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir; bu fayda ile memlekette huzur temin edilir.*

ASIG KILMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) fayda görmemek”

Asıg kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Asıg kılma- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

KişiÖzne [Yalın, Eden] düşmânın+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma Kaynak] asıg kılmadı / kalı
kıldı erse özi uzlukı (4191) *İnsan düşmanından fayda görmemiştir; eğer görmüş ise, bu ancak kendi mahareti sayesinde olmuştur.*

ATALIK KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) babalık, atalık etmek”

Atalık kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Atalık kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ataŋ öldi erse ata **men**Özne [Yalın, Eden] **san+ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan] / atalık
kılayın oğul bol maŋa (1552) *Baban öldü ise, ben de sana bir babayım; ben sana
babalık edeyim, sen de bana oğul ol.*

AZUK KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**azık kılmak**”

Azuk kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Azuk kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yazuk kılsa kul küñ keçür ol yazuk / bu yazuk keçürmiş **muyan**Dolaysız Nesne
[Eksiz belirtme, Konu] **kıl-Ø**Özne [2. tk. emr. ke.Eden] azuk (3435) *Kul ve câriye suç işlerlerse, sen
onların suçunu bağışla; bu suç bağışlama sevabını, âhiret için, kendine azık et.*

BAĞRI KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**dost, kardeş kılmak**”

Bağrı kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bağrı kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Beğiñe asıgçı bağırsaknı bil / bağırsaknı bulsa özün bağrı kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke.
Eden] (2609) *Bil ki, beyine faydalı olan, ona gönülden bağlı kimsedir; içten bağlı
birini bulursan, onu bağrına bas.*

BAŞ KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**(birini) kırmamak**”

Baş kılma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baş kılma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişi emgek ıdsa saŋa itse aş / yawa kılma emgek **a+ni**Dolaysız Nesne [Belirtme,
Etkilenen] **kılma-Ø**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] baş (4608) *İnsan zahmet edip, sana ziyafet
hazırlarsa, bu zahmeti boşa çıkarma; onun hatırını kırma.*

BASUT KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(birine) yardım etmek, yapmak**”

Basut kıl- [2]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Basut kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Bu künde naru sen bağırsaklıkı+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) / basut kıl
man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan] senÖzne [2. tke. Eden] ay köñli yakın (5614) *Bugünden
sonra da sen sadâkatle bana yardımda devam et, ey gönülü bana yakın olan insan.*

BAY KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) zengin etmek”

Bay kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bay kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bağırsak tapuğçı kör özkey bolur / bu özkey tapuğçıÖzne [Yalın, Eden]
begi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] bay kılur (2767) *Sâdık hizmetkâr sâdık olur; sâdık
hizmetkâr beyini zengin eder.*

BEDEL KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) bedel
kılmak”

Bedel kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bedel kıl- [İNSAN, MÜLK]+(Ø)+(Ø)

Bedel kıldı ebdâlÖzne [Yalın, Eden] neñi+n hem mâlı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] /
bakıp kodtı zâhid bu dünyâ ulın (3563) *Tarikat ehli malını-mülkünü hakka verdi;
zâhid, esassız olduğunu anlayarak, bu dünyayı terketti.*

BIÇIŞ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birine) hediye vermek”

Bıçış kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bıçış kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bıçış kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kücün yetse bıçgıl ağı / usa tiş teri bir kesilsü çoğı (4661) *Hediye ver; gücün yeterse, ipekli kumaş ver; mümkün ise, diş kirası ver ki, gelenlerin ağzı kapansın.*

BİLGE KIL-[1]:[Özne] “bilge olmak”

Bilge kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bilge kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İtise okısa eşitse sözüğ / anın ötrü bilge kılurÖzne [3. tke. Eden] er özün (2629) *Yazmalı, okumalı ve başkalarının sözünden de istifade etmelidir; insan bu suretle âlim olur.*

BULUN KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) tutsak etmek, köle etmek”

Bulun kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bulun kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bulun kılğılÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] oğlı+n kızı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] kul küñin / hazîne^ ur anda sen almış neñin(5487) *Oğlunu ve kızını esir ederek, kul ve câriye er; oradan aldığın servetle hazine kur.*

BÜTÜNLÜK KIL-[1]:[Özne] “doğru ve dürüst olmak”

Bütünlük kıl-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Bütünlük kıl-[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Uwut bolmasa er otun il bolur / uwut birleBelirteç Tümleci (Vasita, Araç) yalğukÖzne [Yalın, Eden] bütünlük kılur (2622) *Haya olmazsa, insan küstah ve âdi olur; haya sahibi insan dürüst hareket eder.*

CEFA KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) eziyet etmek”

Cefa kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Cefa kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayur ay inançsız ajun bi-vefâ / nelük kıldın emdi man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **sen**Özne [2. tke. Eden] **cefâ** (1511) *Ey vefasız, güvenilirmez dünya, — dedi—niçin şimdi baha cefa ediyorsun.*

CEVAB KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) cevap vermek”

Cevab kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Cevab kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Cevâb kıldı **ögdülmüş**Özne [Yalın, Eden] aydı bu söz / sini kördi erse yaruk boldı köz (3321) *Öğdülmiş cevap verdi ve : — Bu sözüm şudur — dedi— seni görünce, özüm parladı.*

ÇIĞAY KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) fakirleştirmemek”

Çığay kılma- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Çığay kılma-[İNSAN]+(Ø)+(MÜLK)

Esen tut mini sen tuçı ıgsızın / bayutgıl çığay kılmağılÖzne [2. tke. Eden] neñsizi+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) (3757) *Sen beni dâima sıhhat içinde ve sağ tut; zenginleştir ve hiç bir vakit fakir ve malsız bırakma.*

ÇIKIŞ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) elden çıkarmak, sarfetmek”

Çıkış kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Çıkış kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kirişke körü **sen**Özne [2. tke. Eden] çıkış kıl neñin / sözüg sözlemegil meger öz teñin (1325) *Giderini gelirine göre ayarla; ancak sana yakışacak sözleri sarfet.*

ÇOĞI KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**savaş açmak, savaş yapmak**”

Çoğı kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Çoğı kıl- [NİTELİK, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

BilgisizÖzne [Yalın, Eden] biliglig+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] boldı yağı / biligsiz biligligke kıldı çoğı (200) *Bilgisiz bilgiliye dâima düşman olmuştur; bilgisiz bilgili ile her zaman mücâdele halindedir.*

DA'VÎ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**(bir şeyi) idda etmek**”

Da'vî kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Da'vî kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sewer-men tiyü barçaÖzne [Yalın, Eden] da'vî kılur / bu da'vîka ma'nî negü teg bolur (1895) *Herkes sevdiğini iddia eder; bu iddianın mânası nedir?*

EDGÜ AT KIL-[1]:[Özne] “**iyi ad kazanmak, iyi ad edinmek**”

Edgü at kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü at kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ukuşluğ ked er öwke özdin yırat / **biliglig beg er**Özne [Yalın, Eden] buşma edgü kıl at (322) *Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştı; ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme, iyi ad kazan.*

EDGÜ İŞ KIL-[1]:[Özne] “**iyi bir iş yapmak**”

Edgü iş kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü iş kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Katılsa karılsa tutup edgü iş / işi edgü bolsa kılurÖzne [3. tke. Eden] edgü iş (3405)
İyi arkadaş edinerek, onlarla düşüp-kalkmalı; insanın arkadaşı iyi olursa, kendisi de iyi olur.

EDGÜ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “iyileştirmek”

Edgü kıl- [2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Edgü kıl-[YARATICI, İNSAN]+(HASTALIK)+(Ø)

BayatÖzne [Yalın, Eden] edgü kılğay buig+**din**Dolaylı Nesne (Ayrılma Kaynak) **sin+i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / köñülün çökürme sen inç yat köni (1109) *Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır; gönlünü çökertme, müsterih ol.*

EDGÜ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) iyi yapmak”

Edgü kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgü kıl-[YARATICI, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

İdiÖzne [Yalın, Eden] edgü niyyet+**ni**Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] kılmış özün / bayat
birsü tevfi̇k yarutsu közüñ (5722) *Sen çok iyi niyet etmişsin, Tanrı seni muvaffak ve mes'ûd etsin.*

EDGÜLÜK KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) iyilik yapmak”

Edgülük kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgülük kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tüzü halk+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef] barça kılurÖzne [3. tke. Eden] edgülük / yana
minnet urmaz kişike kölük(857) *O bütün halka hep iyilik eder, fakat yaptığını insanın başına kakmaz.*

EKSÜK KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) eksik etmemek”

Eksük kılma-[2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Eksük kılma-[YARATICI, ÜRÜN]+(İNSAN)+(Ø)

Boğuzka yiyim hem eginke kedimDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] / man+gaDolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) kılmaz eksük **törütgen idim**Özne [Yalın, Eden] (3743) *Boğazım için yiyeceği ve sırtım için giyeceği yaratan Tanrım bana eksik etmez.*

ELGİ UZUN KIL-[2]:[Özne Dolaylı Nesne] “nüfuz sahibi olmak ”

Elgi uzun kıl-[12+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elgi uzun kıl-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kıldıÖzne [3. tke. Eden] kör elgi uzun / uzun boldı elgi yorık til sözün (1765) *Bütün memlekete onu hâkim kıldı; o her işte kudret ve nüfuz sahibi oldu.*

ELİĞ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “yardımcı kılmak”

Elig kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig kıl- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kıyâmette körküt tolun teg yüzün / elig tuttaçı kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] ilâhi özi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (48) *Kıyamette dolun ay gibi yüzünü göster; ey Tanrım, kendisini bana şefaâtçi kıl.*

ELİĞ TİL UZUN KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bir şeye el ve dil uzatmak”

Elig til uzun kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Elig til uzun kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Elig til uzun kıldımÖzne [1. tke. Eden] erdi üküş / ölüm keldi tuttu tınım kıstı uş
(1120) Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım; işte ölüm geldi, yakaladı ve
nefesimi kesti.

ELİĞ UZUN KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) nüfuz vermek”

Elig uzun kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig uzun kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kıldıÖzne [3. tke. Eden] kör elgi uzun / boyun
egdi düşmân kiterdi özün (1037) Bütün memleket üzerinde ona nüfuz verdi; düşmanı
boynunu büküp, ordadan kayboldu.

EM KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “çare bakmak”

Em kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Em kıl- [İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Konukları körgü ya boğuzı yimi / açığığ açığış+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
kılsaÖzne [3. tke. şart ke. Eden] emi (2496) O bunların kalacakları yeri ve yiyecekleri yemeği
tâyin eder, hediyeyle veya hediyesizlerin usûl ve çâresine bakar.

EMİM KIL- [1]:[Özne] “tedbir almak”

Emim kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Emim kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Münümmü üküşrek azu erdemim / ayu bir maña sen kılayımÖzne [1. tk. emr. ke. Eden]
emim (3101) Kusurummu daha çok, yoksa fazîletimmi; bana söyle, ben de ona göre
tedbirler alayım.

ED KIZIL KIL-[1]:[Özne] “yüz kızartmak, utandırmak”

Eğ kızıl kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Eğ kızıl kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yime geçti üdler bir ança bu yañ / bu ay toldı tapğu+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç)
kızıl kıldıÖzne [3.tke. Eden] eñ (954) *Böylece bir müddet geçti; Ay-Toldı hizmeti ile herkesi memnun etti.*

ED SARIĞ KIL-[1]:[Özne] “yüzü sarı kılmak”

Eğ sarığ kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Eğ sarığ kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldı ança yorıdı bu yañ / ğarîblık sakınçıÖzne [Yalın, Eden] sarığ kıldı eñ
(498) *Ay-Toldı bir müddet böyle vakit geçirdi; gariplik içinde düşüne düşüne yüzü sarardı.*

EREJ KIL-[1]:[Özne] “rahat etmek, huzura kavuşmak”

Erej kıl-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Erej kıl-[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Şükür kıl bayatka tapuğ kıl sewin / erej kıl bir ança senÖzne [2. tke. Eden]
inçi+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) aw1+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) (3114) *Tanrıya şükür et, ibâdet kıl ve sevin; müsterih ol, biraz huzur ve rahat içinde yaşa.*

FESAD KILMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) fesatlık, bozgunculuk yapmamak”

Fesad kılma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Fesad kılma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bor içmez kerek **beg**Özne [Yalın, Eden] fesâd kılmasa / bu iki kılıktın kaçır kut basa (2091) *Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalıdır; bu iki hareket yüzünden, sonunda ikbâl elden gider.*

FİDA KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “feda etmek”

Fida kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Fida kıl-[İNSAN, ÜRÜN-İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Fidâ kıldıÖzne [3. tke. Eden] barı neñi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] hem özi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu]/ yalawaç añar birdi iki kızın (56)*O bütün malını ve kendisini feda etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.*

HABIR KİL-[12]:[Özne, Dolaylı Nesne] “tahammül etmek”

Habır kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Habır kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ay ni‘met idisi şükür kıl yigil / ay mihnet idisi haber kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke.Eden]eğil (6449) *Ey nîmet sahibi, bundan şükür ederek istifâde et; ey mihnet sahibi, kaderine boyun eğ, tahammül et.*

HALÂL KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “helal kılmak”

Halâl kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Halâl kıl-[İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)

Halâl yigil kılmaz bayatka yazuk / halâl yi halâl kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke.]Yarınlık **azuk**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] (5350) *Halâl yiyen kimse Tanrıya karşı günâh işlemez; halâl ye, yarın için azığın da halâl olsun.*

HASIM KILMA- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne] “düşman edinmemek”

Hasım kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Hasım kılma- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Hasım kılma-ØÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] öz+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yime tökme
kan / bu iki yazukka ulır çıksa cân (5260) *Kendine düşman edinme ve kan dökme;
can çıkarken, bu iki günahattan dolayı inler.*

HÜRMET AĞIRLIK KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “saygı göstermek”

Hürmet ağırlık kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Hürmet ağırlık kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig il begi ol bodunka uluğ / an+ğarDolaylı Nesne[Yön gösterme, Hedef] kılğuÖzne [2. tke.
Eden] hürmet ağırlık kamuğ (4996) *Hükümdar memleketin beyi ve halkın büyüğüdür;
ona her türlü hürmet ve tazimi göstermek lâzımdır.*

İNANÇ KILMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “inanmamak”

Inanç kılma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Inanç kılma- [YERYÜZÜ]+(Ø)+(Ø)

Inançsız time emdi sökme mini / inanç kılmağaÖzne [2. tke. Eden] dünyâ kodğa
sini (1091) *Sana güvenilmez —diye, şimdi bana şöğme; dünyaya da güvenme, o da
seni bırakacaktır.*

IŞIN KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) çökmüş gösrermek”

Işın kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Işın kıl- [HASTALIK, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Boğuzuğ küdez tutçı ıgsız yorı / kılur **ig**Özne [Yalın, Eden] kişinin yüzi+**ni**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] ışın (4675) Boğazı dâima gözet ve hasta olmamağa çalış; hastalık insanın yüzünü yişin yapar.

İDİLİK KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “tanrılık kılmak”

İdilik kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İdilik kıl-[YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Kuluñ men idim sen kul atı kul ok / idim sen tüzün **sen**Özne [2. tke. Eden] idilik kıl ok (6510) *Ben kulunum, sen rabbimsin, kulun adı kuldur; sen rabbimsin, merhametlisin, sen efendiliğini göster.*

İDİŞÇİ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) saki yapmak”

İdişçi kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İdişçi kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kılınçı arığ erse körklüg yüzi / idişçi kılur **beg**Özne [Yalın, Eden] ay köñli yazı (4047) *Tavrı, hareketi temiz ve güzel yüzlü ise, onu bey saki yapar, ey iyi kalpli insan.*

İGLİĞ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız nesne] “hasta kılmak”

İğlig kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

İğlig kıl-[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tüş ol kör anı körse beklik bulur / ol-ok **tüş**Özne [Yalın, Eden] takı bir+**ni**Dolaysız Nesne [Etkilenen] iğlig kılur (6029) *Rüya vardır ki, onu gören sıhhate kavuşur; aynı rüya başka birini hasta eder.*

İLENÇ ÖZKE KIL-_{[1]:[Özne]} “kendini kabahatli görmek, kabahati kendinde aramak”

İlenç özke kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İlenç özke kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Begi taplamaz işni kılsa kılı / ilenç özke kıl^{gu}Özne [3. tke. Eden] sarılsa kalı(1610)
Kul beyinin hoşuna gitmeyen bir işi yapar da nikbete uğrarsa, kabahati kendinde aramalıdır.

İNÇİN SEWİNÇ KIL-_{[1]:[Özne]} “huzur ve sevince kavuşmak”

İnçin sewinç kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İnçin sewinç kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kutuldu **ilig**Özne [Yalın, Eden] kıldı inçin sewinç / yetildi tiriglik bu buldı awınç
(1774) *Hükümdar sıkıntıdan kurtuldu, huzur ve sevince kavuştu; işleri görüldü, kendisi rahat etti.*

İŞ KIL-_{[1]:[Özne]} “iş yapmak”

İş kıl-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

İş kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(İNSAN)}

Sini küdge-men ewde kelgil maña / yarağın körüp iş kıl^{ayın}Özne [1. tk. emr. ke. Eden] san+**ga**Dolaylı Nesne (Yönelme, Faydalanan] (5013) *Seni evde beklerim, bana gel; senin için ne yapmak icap ederse, onu yapar, hâzırlarım.*

İŞ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini eş, arkadaş edinmek”

İş kıl-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

İş kıl-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(NİTELİK)}

Könilik bütünlük **bile** Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) kıl-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] **bu** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] iş / kişilik bile kıl kamuğ törlüğ iş (1750) *Bunu doğruluk ve imanla kendine eş edin, her türlü işi insanlık ile yap.*

İŞİĞ TÜZ KIL-[1]:[Özne] “işini doğru yapmak”

İşig tüz kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İşig tüz kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sakınuk kişi könlü korklık bolur / köñül korksa **begler** Özne [Yalın, Eden] işig tüz kılur (1986) *Takva sahibi, hataya düşmemek için, dâima titiz davranır; böyle titiz hareket eden beyler doğru iş görürler.*

İSİZ İŞİĞ KILMA-[1]:[Özne] “kötü bir iş yapmamak”

İsiz işig kılma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İsiz işig kılma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uwutluğ **kişi** Özne [Yalın, Eden] kılmaz isiz işig / yarağısızka yakmaz bu sermez kişig (2445) *Hayâ sahibi olan insan kötü iş yapmaz, münâsip olmayan şeylere yaklaşmaz ve başkalarına kabalık etmez.*

İSİZ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “kötülük yapmak”

İsiz kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İsiz kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Takı biri edgü kör ötkünç bolur / isizke katılsa **ol** Özne [Yalın, Eden] isiz kılur (874) *Biri de taklit yolu ile iyi olur; kötüye uyarsa, kötülük yapar.*

İSİZ KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) harap etmemek”

İsiz kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

İsiz kılma- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Yarınlik orun edgü kolsa özün / isiz kılmasunıÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] **bu iki**
ajunDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (1147) *Kim âhiretini mâmur etmek isterse, her iki*
dünyayı harap etmesin.

İTİĞ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**hazırlık yapmak**”

İtig kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İtig kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ölürin bilip kılmuşÖzne [3. tke. Eden] ÖZ+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] itig / bitip
kodmuş atın tirigke bitig (258) *Öleceğini bilerek, kendisi için hazırlık yapmış, adını*
kitaplara geçirerek, yaşayanlara bırakmıştır.

İTİĞ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**muvaffak olmak**”

İtig kıl- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

İtig kıl- [İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Bağırsak kerek hem oduğ sak tetig / tetiglik **bile**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) **er**Özne
[Yalın, Eden] kılur min itig (2761) *Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki*
olmalıdır; insan zekâ ile her işinde muvaffak olur.

İTİĞ KIL- [1]:[Özne] “**(birinin) işlerini görmek, düzenlemek**”

İtig kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İtig kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Telim bolsa ilde tusulur tetig / begig inçke tegrür kılurÖzne [3. tke. Eden] bu itig
(3144) *Memlekette faydalı ve zeki insanlar ne kadar çok olursa, işleri bunlar görürler, bey de o kadar rahat eder.*

İWE KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“acele etmek”**

İwe kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İwe kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik küşüş tut iwe kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tapuğ / ölüm tutmaz erken baka
tur oduğ (5717) *Hayatı aziz bil, ibâdete acele et; ölüm henüz yakalamadan, uyanık dur ve dikkatli ol.*

İWİT KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(bir şeye) karar vermek”**

İwit kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İwit kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tüp inçe tegü ırte artuk ayıt / negü belgürer erse kılğılÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] İwit
(5872) *Sonuna kadar araştır ve iyice soruştur; neticede ne çıkarsa, ona göre karar ver.*

KARA KILMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“karartmamak”**

Kara kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kara kılma- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kara kılkı barça bolur kap kara / kara kılma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] öz+niDolaysız
Nesne [Belirtme, Etkilenen] küdezü tura (4323) *Avâmm, kara halkın, tabiati her vakit kap-karadır; iyice dikkat et, kendini karaya bulaştırma.*

KARA YİR KİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “kara toprağa çevirmek”

Kara yir kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kara yir kıl- [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Neçe karşı ordu neçe berk tura / **ölüm**Özne [Yalın, Eden] buzdı kıldı kara yir köre
(6434) *Nice saray ve köşkleri, nice sağlam kaleleri ölüm bozdu ve kara toprağa çevirdi, bak.*

KARA ZENGÎ KİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “karartmak, kara zenciye döndürmek”

Kara zengî kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kara zengî kıl- [DURUM, YER]+(Ø)+(Ø)

Belinlep odundı kötürdi başın / kara zengî kılmış yüzi+niDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **ışın**Özne [Yalın, Eden] (3286) *Birden silkinerek, tekrar uyandı, başını kaldırdı; sis gökyüzünü siyah zenciye döndürmüştü.*

KAŞ YAZUK KILMA- [1]:[Özne] “kaşını yazık hale getirmemek”

Kaş yazuk kılma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kaş yazuk kılma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Özüñni yol ötgen sakın ay kadaş / sewinç kılma artuk yazuk kılma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kaş (6114) *Ey kardeş, kendini bu yolu geçmiş bil; bu dünyada fazla sevinip gülme.*

KİDEŞ KİL- [2]:[Özne, Belirteç Tümlenci] “istişare etmek, görüş alış verişi yapmak”

Kiñeş kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kıneş kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kıneş kıldıⁿÖzne [2. tke. Eden] emdi inanıp maña / özüm bilmişin barça aydım saña (5814) *Bana itimat ederek, benim ile istişarede bulundun, ben de bütün bildiklerimi söyledim.*

KISGA YAŞLIĞ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) kısa ömürlü kılmak”

Kısğa yaşlıg kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kısğa yaşlıg kıl- [SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kızıl tilÖzne [Yalın, Eden] kılur kısğa yaşlıg sin+ⁱDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / esenlik tilese katıg ba anı (964) *Kırmızı dil senin ömrünü kısaltır; selâmet dilerse, onu sıkı tut.*

KİŞİLİK KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) insanlık yapmak”

Kişilik kıl- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kişilik kıl- [İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Ötemiş bolayın atası hakın / kıl^{ayın}Özne [1. tk. emr. ke. Eden] kişilik bağırıslıklı+ⁿBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) (1634) *Ona şefkatle insanlık göstereyim, böylece babasının hakkını da ödemiş olurum.*

KIYAM KIL- [1]:[Özne] “ayakta durmak”

Kıyam kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kıyam kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Örü turdı odğurmuş aydı selâm / ilig me yanut birdi kıldıⁿÖzne [3. tke. Eden] kıyâm (5443) *Odgurmuş ayağa kalktı ve selâm verdi; hükümdar da ayağa kalkıp, ona mukabelede bulundu.*

KIYIK KILMA-_{[1]:[Özne]} “eğrilik göstermemek”

Kıyık kılma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kıyık kılma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Küdezdi neñin ked özin sakladı / tapundı kayırça kıyık kılma_{Özne [3. tke. Eden]}
(1723) *Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kıl kadar eğrilik göstermedi.*

KOKUZ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “dağıtmak”

Kokuz kıl-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kokuz kıl-_{[İNSAN, MAL]+(Ø)+(Ø)}

Ayâ bay boluğlı bodunda talu / kokuz kıl-_{Özne [2. tke. Eden]} bu **baylık muyan**_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} al tolu (5296) *Ey zengin ve halkın seçkini, bu serveti dağıt, bol-bol sevap al.*

KÖDÜL BAŞ KIL-_{[1]:[Özne]} “gönül kırmak”

Köñül baş kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül baş kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yime tutma borçı kişig sen adaş / vefâ kılmağay ol köñül kıl_{Özne [3. tke. Eden]}
baş (4273) *Bir de içkiye düşkün kimseyi kendine arkadaş edinme; o sana vefa göstermez, ancak kalbini kırar.*

KÖDÜL TÜZ KIL-_{[1]:[Özne]} “kendini ibadete vermek, gönlünü arındırmak”

Köñül tüz kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül tüz kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Velîkin ewürdi bu dünyâda yüz / turup tağka kirdi köñül kıldıÖzne [3. tke. Eden]
tüz (3148) *Fakat o bu dünyadan yüzünü çevirdi; kalkıp dağa çıktı, dünya endişelerini
gönlünden uzaklaştırdı.*

KÖDÜL KILMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “gönül koymamak”

Köñül kılma-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñül kılma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilekin bu erse seniñ ay kadaş / küçemez-men emdi köñül kılma-ØÖzne [2. tke.
Eden] baş (3708) *Ey kardeş, arzun bu ise, ben seni zorlamam; kalbin kırılmasın.*

KÖDÜL TAR KILMA-[1]:[Özne] “gönlü daraltmamak”

Köñül tar kılma-[1]+(Ø)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Köñül tar kılma-[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Yorı yangıl emdi yana ewke bar / sakınç kadğu birleBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç)
köñül kılma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tar (6183) *Haydi, şimdi dön, tekrar evine git; bu
keder ve kaygı ile canını sıkma.*

KOR KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “zarar vermek”

Kor kıl-[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kor kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsiz işke yakma san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kılgaÖzne [3. tke. Eden] kor / isizlik
yılan ol sini tikge kör (1297) *Kötü arkadaşına yaklaşma, sana zarar getirir; kötülük
yıldandır, dikkat et, seni sokar.*

KÖRMEDÜK TEG KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “görmemezlikten gelmek”

Körmedük teg kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Körmedük teg kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ara körse yügrür bezenip udu / ara körmedük teg kılurÖzne [3. tke. Eden] yir kodu (402) *Bir bakarsın, süslenip kuşanarak, arkandan koşar; bir bakarsın, görmezlikten gelir, önüne bakar.*

KÖTKİ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “tepeye çevirmek”

Kötki kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kötki kıl- [SOYUT KAVRAM, YER]+(Ø)+(Ø)

Baka körgil emdi ay köñli tirig / ölümÖzne [Yalın, Eden] kötki kıldı yağız yerleri+gDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (6069) *Ey gönülü diri olan insan, dikkat et, ölüm kara toprakları tepeciklere çevirdi.*

KOWI KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) boş kılmak”

Kowı kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kowı kıl- [İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Üküş kördüm erni yawa kıldı baş / küdezmedi boğuzın kowı kıldıÖzne [3. tke. Eden] yaşDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] (2894) *Çok insan gördüm; boğazını gözetmediğinden, beyhude yere başına kıydı ve hayatını heder etti.*

YİTİ KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) keskin kılmak”

Yiti kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yiti kıl- [İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)

Çın aymış ukuşluğ körü bar bu söz / anıñ ma'nîsi bil yiti kıl-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] **bu köz** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] (1252) *Akıllı bir insan, dikkat edersen, şu sözü çok doğru söylemiş; onun mânasını bil ve iyice dikkat et.*

KÜÇ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**zülmetmek, eziyet etmek**”

Küç kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Küç kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kün biz kılurmız Özne [1. çke. Eden] **özümüz+ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **küç / anjar** ma takı küç kılurmız hem öç (4904) *Bugün biz kendimize zulüm ettiğimiz gibi, ona da zulüm ve eziyet ediyoruz.*

KÜÇ KILMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**(bir şeyi) zorluğa düşürmemek, zorlaştırmamak**”

Küç kılma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Küç kılma- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ra'yyet hakı bar seniñde kör üç / bu haknı öteğil özü+n Dolaysız Nesne [Belirtme Etkilenen] **kılma-Ø** Özne [2. tk. emr. ke. Eden] **küç** (5574) *Tebeanın senin üzerinde üç hakkı vardır; bu hakları öde ve onları zorluğa düşürme.*

TAR KILMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**(birini) daraltmamak**”

Tar kılma- [2]+(1)+(1):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümlenci)

Tar kılma- [İNSAN, YER]+(İNSAN)+(SOYUT KAVRAM)

Bu kiñ dünyâ Dolaysız Nesne [eksik Belirtme Konu] **ÖZ+ke** Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) **küçü+n** Belirteç Tümlenci (Vazıta, Araç) **kılma-Ø** Özne [2. tk. emr. ke.] **tar / yazukluğ** kılma-Ø (3649) *Bu geniş dünyayı kendine zorla daraltma; günahkâr kulu için, Tanrının fazlı ve rahmeti vardır.*

KUĞU ÇAL KIL- [1]:[Özne] “kuğu gibi (saçı, sakalı) beyazlamak”

Kuğu çal kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kuğu çal kıl- [YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Yalın yüzlüğ erdim bütürdi sakal / kara kuzgun erdim kuğu kıldıÖzne [3. tke. Eden]
çal (1098) *Tüysüz idim, sakal bitirdi; kuzgun gibi kara idim, kuğu gibi beyaz yaptı.*

KUĞU TEG ÜRÜD KIL- [1]:[Özne] “kuğu gibi beyaz olmak”

Kuğu teg ürün kıl- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kuğu teg ürün kıl- [İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Kayu başka kirse kuğu kırtışı / kuğu teg ürün kılğu köñli+nBelirteç Tümleci (Vasıta,
Araç) **kişi**Özne [Yalın, Eden] (1101) *Artık başında kuğu rengi beliren insan gayret etmelidir
ki, gönülü de kuğu gibi ak olsun.*

KUL KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) kul etmek, esir etmek”

Kul kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kul kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Asıg bolsa **yalñuk**Özne [Yalın, Eden] **özi**+nDolaysız Nesne [Belirtme Etkilenen] kul kılur / anar
kul bolur özke emgek urur (2981) *Menfaatı olursa, insan kendisini kul yapar;
başkasının kölesi olur ve zahmete katlanır.*

KUMARU KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “öğüt vermek, nasihatte bulunmak”

Kumaru kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kumaru kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Çığayka üledi kör altun kümüş / kadaşlar+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme Alıcı] **kıldı**Özne [3. tke. Eden] kumarı üküş (1150) *Fakirlere altın-gümüş dağıttı; akrabalarına çok öğüt ve nasihatlerde bulundu.*

KÜVENÇ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “güvenmek”

Küvenç kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Küvenç kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldı süzdi kamuğ iş küdüg / küvenç kıldıÖzne [3. tke. Eden] öz+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bu bulmuş ödüg (1038) *Ay-Toldı bütün işleri yoluna koydu; bu ikbâl devresinden istifâde ederek, birçok işler yaptı.*

LİKÂ KIL- [1]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yüzünü göstermek”

Likâ kıl- [1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Likâ kıl- [İNSAN]+(YER)+(Ø)

Kamuğ mü’minig sen tüzü yarlıka / yarınkı bekâ+**dın**Dolaylı Nesne(Ayrılma Kaynak) bu kün kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] likâ (397) *Sen bütün müminlerin hepsine de mağfîret et; yarınkı beka âleminde didârını bana bugün göster.*

MEDİZ AL KIL- [1]:[Özne] “yüzü al kılmak, yüz ağartmak”

Meñiz al kıl- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Meñiz al kıl- [İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Kamuğ törlüg erdem bu bilse tükel / bu erdem **bile**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) **er**Özne [Yalın, Eden] meñiz kılsa al (2630) *O her türlü faziletleri tam olarak bilmelidir; bu faziletler ile insan yüzünü ağartır.*

MEŞGÜL KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “meşkul etmek, oyalamak”

Meşgul kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Meşgul kıl-[DURUM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu dünyâ işiÖzne [Yalın, Eden] kıldı meşgul min+**i**Dolaysız Nesne [Belirtme Etkilenen] / bayat tapğıña öz tegümez kanı (5116) *Bu dünya işi beni meşgul etti; Tanrı ibâdeti nerede, ona artık vakit bulamıyorum.*

MÜN KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sermaye yapmak”

Mün kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Mün kıl-[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik+**ni**Dolaysız Nesne [Belirtme Etkilenen] mün kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] asığ edgölük / yarın bolğa edgü yigü kedgölük (232) *Hayatı sermâye yap, bunun faizi iyiliktir; bu sana yarın için iyi yiyecek ve giyecek temin eder.*

MUDLUĞ KİL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “muhtaç kılmak”

Muñluğ kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Muñluğ kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sini teg et özlüg bayat kulların / san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kıldıÖzne [3. tke. Eden] muñluğ körür sen barın (5193) *Senin gibi olan Tanrı kullarını sana muhtaç etti; işte bunların hepsini görüyorsun.*

NAMAZ KİL-[1]:[Özne] “namaz kılmak”

Namaz kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Namaz kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Namâz kıldıÖzne [3. tke. Eden] yattı töşekke kirip / bir ança udıdı ol ança irip
(5671) *Öğdülmiş namazını kıldıktan sonra, yatağa, girdi; bir müddet düşünerek, uyanık kaldı, sonra bir parça daldı.*

ÖÇ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “kin bağlamak, tutmak”

Öç kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Öç kıl-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Saña kim tegürdi maña ay bu küç / ya kim öwkeledi ya kim kıldıÖzne [3. tke. Eden]
öç (6310) *Bana söyle, seni kim bu sıkıntıya düşürdü; kim sana kızdı veya kim sana kin bağladı.*

ÖKÜNÇ KIL-_{[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “pişman olmak, hayıflanmak”

Ökünç kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Ökünç kıl-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Sözin kıyguçı begke tutma umunç / tiriglik yawa bolğa kılğayÖzne [3. tke. Eden]
ökünç (2013) *Sözünde durmayan beye ümit bağlama, ömrün boşuna geçer ve pişman olursun.*

ÖRK KIL-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) yular yapmak”

Örk kıl-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)}

Örk kıl-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM, SOYUT KAVRAM]+(0)+(0)}

Biri beg sözini katıg tutsa berk / ikinci havâ+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
ukuşDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] kılsaÖzne [3. tke. şart. ke. Eden] örk (2504) *Biri, hâcib beyin sözünden kat'iyen dışarı çıkmamalı; ikincisi hava ve heveslerine aklını yular yapmalıdır.*

ORUN KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) saygı göstermek”

Orun kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Orun kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Orun kıldıÖzne [3. tke. Eden] artuk özin+geDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yakın / ağırladı aşru bağırsaklığın (5038) Kendisinin yanı-başında yer verdi, ona aşırı bir iltifat ve hürmet gösterdi.

OSALLIK KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye karşı) ihmalkâr olmak”

Osallık kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Osallık kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu köñli bedük erÖzne [Yalın, Eden] osallık kılır / osal er ya buzlur ya üdsüz ölür (2297) Mağrur adam ihmalkârlık eder; ihmalkâr adam ya bozulur yahut vakitsiz ölür.

OSALLIK KIL- [1]:[Özne] “gafillik yapmak, gaflete düşmek”

Osallık kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Osallık kıl- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişi imîniÖzne [Yalın, Eden] kör osallık kılır/ yağı yetse öñdün osallar ölür (444) Bak, kendisinden emin insan gaflete düşer; düşman saldırırsa, önce gafiller ölür.

OT KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “ilaç olmak, çare bulmak”

Ot kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ot kıl- [İNSAN, KONU]+(Ø)+(Ø)

Meniñdin kerek bolsa yarı basut / maña ay kılayın ol iş+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} **men**_{Özne [Yalın, Eden]} ot (5850) *Sana her hangi bir işte benim de yardımım icap ederse, bana söyle, ben o işe bir çâre bulayım.*

OTUNLUK KİL_{[1]:[Özne]} “kabalık etmek”

Otunluk kıl_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Otunluk kıl_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neçe me uwutluğ silig kılkı uz / bor içse otunluk kılur **barça öz**_{Özne [Yalın, Eden]} (2653) *Ne kadar hayâ sahibi, nâzik ve iyi tabiatlı olursa-olsunlar, içki içince, insanlar kabalık ederler.*

ÖZ İŞİ KİL_{-[1]:[Özne]} “üzerine düşeni yapmak”

Öz işi kıl_{-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Dolaylı Nesne)}

Öz işi kıl_{-[İNSAN]+(Ø)+(ZAMAN)}

Bu iki kılıkka isinür kişi / isiz edgü+**de**_{Dolaylı Nesne (Bulunma, Zaman)} bu kılur_{Özne [3. tke, Eden]} öz işi (4220) *Bu iki hareket insanı kendine ısındırır; o da iyi ve kötü anlarda kendisinin üzerine düşen vazifeyi yapar.*

RUZİ KİL_{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “rızk vermek”

Ruzi kıl_{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ruzi kıl_{-[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İlahi sen ök sen tözü yarlıқа/ ruzi kıl-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke.Eden]} kamuğ mü'minlar+**қа**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Faydalanan]} lıқа (77) *Tanrım, ancak sensin hepimiz yarlıқа; bütün müminlere nasip et (Tanrı ancak sensin sen herkesi bağışla ve bütün müminlere rızık ver).*

RÛZÎ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “nasip etmek”

Rûzî kıl- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Rûzî kıl- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlâhîÖzne [Yalın, Eden] rûzî kıl sewüg sawçı yüzi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] / yime
tört işiniñ yüzini köreyi (6604) *Ey rabbim, sevgili Peygamberimizin didarnı bana
nasıp et; bir de onun dört arkadaşının yüzlerini göreyim.*

SABIR KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “sabretmek”

Sabır kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sabır kıl-[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

İwe kirme iş+keDolaylı Nesne [Yönelme Hedef] sabır kıl-ØÖzne [2. tke. Eden] serin / iwe
kılmış işler ökünçi yarın (587) *İşe acele ile girme, sabır ve dikkatle hareket et; acele
yapılmış olan işler yarın pişmanlık getirir.*

SAKINÇ KIL-[1]:[Özne] “sıkıntı çekmek”

Sakinç kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sakinç kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sakinç kıldıÖzne [3. tke. Eden] kaç kün bu ögdülmişe / keçürdi bu kadğu yazıldı
kaşa (6340) *Öğdülmiş bir kaç gün yas tuttu; matem günleri geçince, nihayet biraz
kendine geldi.*

SAKLIK KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “tedbirli davranmak”

Saklık kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Saklık kıl-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Sakınuk kişiÖzne [Yalın, Eden] iş+teDolaylı Nesne [Yönelme, Yer] saklık kılur / yarağısızka yakmaz iş uğrın bilür (2192)*Takva sahibi insan işte tedbirli davranır; yakışıksız işlere yaklaşmaz ve işin vaktim bilir.*

SARIĞ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sarartmak”

Sarığ kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sarığ kıl-[SOYUT KAVRAM, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Ġarîblık yirinde kerek bolġa neġ / bu elgim tarusa sarıġ kılġaÖzne [3. tke. Eden] enDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] (477) *Gurbet elde insana mal lâzım olur; elim daralırsa, bu benim yüzümü sarartır.*

SEBEB KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) sebep yaratmak”

Sebeb kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sebeb kıl-[YARATICI, VARLIK]+(Ø)+(Ø)

Kamuġ neġ+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]teġriÖzne [Yalın, Eden] kılur ol sebeb / kamuġ edġü isiz aġar öz ülep (1485) *Tanrı her şeye bir sebep yaratır; iyi ve kötü, her şeyi o nasîb eder.*

SEBEB KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sebep kılmak”

Sebeb kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sebeb kıl-[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig+niDolaysız Nesne [Belirtme, Uyarıcı] sebeb kıldı **erklig idim**Özne [Yalın, Eden] / bu erdem biligdin turu kalmadım (1804) *Kadir rabbim hükümdarı da sebep kıldı, ben de bu fazilet ve bilgiden hâlî kalmadım.*

SELAM KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) selam vermek”

Selam kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Selam kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Selâm kıldı **ilig**Özne [Yalın, Eden] en aşnu körüp / ‘aleyk birdi zâhid selâmka turup
(5036) *Karşılaşınca, önce hükümdar selâm verdi; zahit ise, yalnız onun selâmına mukabele etti.*

SENA KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yalvarmak, dua etmek”

Sena kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sena kıl-[İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Şükür kıldı artuk sewindi ilig / senâ kıldıÖzne [3. tke. Eden] rab+**ka**Dolaylı Nesne
[Yönelme, Hedef] kötürdi elig (3116) *Hükümdar şükür etti ve çok sevindi; elini kaldırdı ve Tanrıya sena etti.*

SEWINÇ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “sevinmek”

Sewinç kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sewinç kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Maña erse emdi bu kadğu sakınç / sakınç kılma kılğıl **sen**Özne [2. tke. Eden] emdi
sewinç (1241) *Bu kaygı ve endişe benim için ise, hiç endişe etme; bilâkis, müsterih ol.*

SİĞİT KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “ağlamak, sızlamak, ağıt yakmak”

Sıgıt kıl-[1]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Sıgıt kıl-[İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(SES)

Odunğıl ay kökçin ölümke anun / bu keçmiş künün+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Uyarıcı]
sığıt kıl-Özne [3. tke. Eden] ünü+**n**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) (376) *Ey kır saçlı uyan, ölüme
hazırlan; geçmiş günlerin için ağla ve sızla.*

SÖZ YORIK KIL-_{[1]:[Özne]} “sözünün dinlenmesini sağlamak”

Söz yorık kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Söz yorık kıl-_{[YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

Uzun kıldı elgin yorık kıld_{Özne [3. tke. Eden]} söz / sewer sewmez erse saña açtı
köz (5806) *O sana salâhiyet verdi ve emirlerinin dinlenmesini sağladı; dost düşman,
herkes sana bakıyor.*

SÖZÜĞ AZ KIL-_{[1]:[Özne]} “sözü kısa tutmak”

Sözüg az kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sözüg az kıl-_{[TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)}

Uzun sözlese söz irinçig bolur / **ukuşluğ kişiler**Özne [Yalın, Eden] sözüg az kılur
(3938) *Söz uzun olursa, bıktırır; akıllı insanlar sözü kısa keserler.*

SUKLUK KIL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye karşı) açközlülük etmek”

Sukluk kıl-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Sukluk kıl-_{[İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)}

Közi suk kişiÖzne [Yalın, Eden] aş+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] sukluk kılur / elig
tegrür aşka aşığ artatur (2847) *Açgözlü kimse yemeğe karşı haris davranır, yemeğe
elini sokar ve onu berbat eder.*

ŞÜKÜR KIL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “şükretmek”

Şükür kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Şükür kıl-[İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Bayat+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **şükür kıldı**Özne [3. tke. Eden] öğdi üküş / ayur ay idim sen bağırsak küşüş (1030) *Tanrıya şükür etti, onu çok öğdü ve dedi:— Ey rabbim, sen merhametli ve azizsin.*

SEWÜĞ BOL-[1]:[Özne] “sevilmek”

Sewüg bol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sewüg bol-[MADDE]+(Ø)+(Ø)

Kayu neñke kirse kişi emgeki / sewüg boldı **ol neñ**Özne [Yalın, Etkilenen] sewüg cân köki (2909) *İnsanın hangi şeye emeği geçerse, o şey sevgili can kökü gibi sevilir.*

TA‘ZİYET KİL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “taziyyede bulunmak”

Ta‘ziyet kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ta‘ziyet kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Eşitti ilig keldi ewdin turup / an+**gar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] ta‘ziyet kıldıÖzne [3. tke. Eden] köñlin urup (6304) *Hükümdar bunu haber alınca, saraydan kalkıp, Öğdülmiş'in yanına geldi; ona gönülden baş-sağlığı diledi.*

TADIĞSIZ KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) tatsız kılmak”

Tadığsız kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tadığsız kıl-[SOYUT KAVRAM, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Ölür-men ökünçün akar köz yulum / tatığlarDolaysız Nesne [eksiz. Belirtme, Etkilenen] tatığsız kılar **bu ölüm**Özne [Yalın, Eden] (6178) *Ölüyorum, pişmanlıktan iki gözüüm iki çeşme oldu; bu ölüm tatlıları tatsızlaştırıyor.*

TAP KIL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) izlemek, takip etmek”

Tap kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tap kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yağı kaçsa tap kıl-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ederme yırak / kalı yandru yansa kaçumaz adak (2390) *Düşman kaçarsa, onu ölçülü takip et, pek uzaklara gitme; eğer düşman geri dönerse, sonra kaçamazsın.*

TAP KIL-_{[2]:[Özne, Belirteç Tümlec]} “(bir şeyle) yetinmek”

Tap kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tap kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ağı çuz kedim ton kişi kedgüsi / et öz örtgü tap kıl-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ay er edgüsi (4773) *İnsanlar ipekli ve sırma elbiseler giyerler; sen ancak vücûdunu örtecek bir şeyle iktifa et, ey erkeklerin iyisi.*

TAPUĞ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) kulluk etmek”

Tapuğ kıl-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğ kıl-_{[İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

Törü kıl katıglan bolup kılma küç / tapuğ kıl-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} bayat+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} anıñ kapğı kuç (1452) *Adaletle iş gör, buna gayret et; hiç bir zaman zulüm etme; Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.*

TAPUĞ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) hizmet etmek”

Tapuğ kıl-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğ kıl-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bayat yarlığın sen ağır tut ağır / ilig+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef]} tapuğ kıl-Ø_{Özne}
[2. tk. emr. ke. Eden] işiñil bağır (1507) *Tanrı buyruğuna çok itaat et; hükümdara hizmet et ve ona gönülden bağlan.*

TAŞ KILMA-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeyden) uzak tutmamak”

Taş kılma-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Taş kılma-_{[İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Velîkin sizikim bu ol ay kadaş / ilig_{Özne [Yalın, Eden]}kılmağay kör sin+i_{Dolaysız Nesne}
[Belirtme, Etkilenen] Öz+**de**_{Dolaylı Nesne [bulnma-aynlma, Kaynak]} taş (3823) *Fakat, ey kardeş, benim şüphem şudur: hükümdar seni kendisinden uzak bırakmayacaktır.*

TATIĞSIZ KIL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “tatsızlaşmak”

Tatıgsız kıl-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tatıgsız kıl-_{[SOYUT KAVRAM, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)}

Süçig bu tatıglığ **tiriglik küñüm**_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} / tatıgsız kılur âhır
açığ ölüm_{Özne [Yalın, Eden]} (3587) *Bu zevk içinde geçen günler tatlıdır; fakat sonunda acı ölüm bunu tatsızlaştırır.*

TED KILMA-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) denk tutmamak”

Teñ kılma-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Teñ kılma-_{[İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ayu birmedimü atañ ya anañ / ay oğlum begiñ+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]}
Özüñ_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} kılma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} teñ (651) Sana baban

yahut annen:— Ey oğlum, kendini efendin ile bir tutma! — demediler mi?

TENSİZ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**densizlik yapmak**”

Tensiz kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tensiz kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yalğan kişiler vefâsız bolur / **vefâsız kişi**Özne [Yalın, Eden] halk+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tensiz kılur (2039) Yalancı insanlar vefasız olur; vefasız kimseler halkın hayrına uygun olmayan işler yaparlar.

TİRİGLİK KIL-[2]:[Özne, Belirteç Tümleci] “**(biriyle) hayat sürmek**”

Tiriglik kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik kıl-[İNSAN, HAYVAN]+(Ø)+(Ø)

Kalı bulmasa men vefâ birle yalñuk / keyik tağı **birle**Belirteç Tümleci [Vasıta, Birliktelik] tiriglik kılurÖzne [1. Tış. Emr. Ke. Eden] (6570) *Eğer ben bir vefalı insan bulamazsam, yabani hayvanlar ile birlikte ömür süreyim.*

TİŞ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeye) gayret etmek**”

Tiş kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tiş kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tapuğ kılmak emgek katığ iş bolur / munı bilse begler **tapuğ**Özne [Yalın, Eden] tiş kılur (2959) *Hizmet etmek zahmetli ve ağır bir iştir; beyler bunu takdir ederlerse, hizmetkâr daha çok gayret eder.*

TÖRÜ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeye karşı) adaletli olmak**”

Törü kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Törü kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Törü kıl-Ø [Özne [2. tk. emr. ke. Eden] katıgılan bolup kılma küç/ tapuğ kıl bayatka anıñ kapğı kuç (1450) *Adaletle iş gör, buna gayret et; hiç bir zaman zulüm etme; Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.*

TÖRÜ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hükmetmek”

Törü kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Törü kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu saklık bile sen yağı boynı yenc / bodun+ka [Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] törü kıl-Ø [Özne [2. tk. emr. ke. Eden] tiril kiñrü inç (2022) *Bu ihtiyat ile sen düşmanın boynunu vur, halka hüküm et, rahat ve huzur içinde yaşa.*

TÖRÜ KIL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi birine) hediye etmek”

Törü kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Törü kıl-[İNSAN, MADDE, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

San+ga [Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] az üküş neñ [Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] törü kılsalar [Özne [3. çk. Şart. ke. Eden] / yanut kılgu ötrü sewinç bulsalar (4432) *Sana az veya çok, bir şeyler hediye ederlerse, karşılığını vermek suretiyle, sen de onları sevindirmelisin.*

TÜKEL KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) tamamlamak, yerine getirmek”

Tükel kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tükel kıl-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ay ilig munu men ötedim hakın / tüköl kıldımÖzne [1. tke. Eden] emdi bağırıslıklıkıDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (1478) *Ey hükümdar, işte ben senin hakkını ödedim; bana gösterdiğin yakınlığın karşılığını yerine getirdim.*

TÜNEK KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir yeri birine) zindanetmek”

Tünek kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tünek kıl-[YARATICI, YER]+(Ø)+(Ø)

Apa yazdı erse bayat kınadı / bu dünyâ+ğDolaysız Nesne [Belirtme, Konu]tünek kıldı **erklig idi**Özne [Yalın, Eden] (3520) *Adem günah işleyince, Tanrı onu cezalandırdı; kadir Tanrı bu dünyayı ona zindan yaptı.*

TUSU KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) fayda vermek”

Tusu kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tusu kıl-[SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

NasihatÖzne [Yalın, Eden] kişi+keDolaylı Nesne [Yönelme Alıcı] kılur ol tusu / nasihat tigüle tilese yisü (5395) *Nasihati insana fayda getirir; nasihati lokma-lokma ver, isterse, yesin.*

TUTAŞI KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) telakki etmek, kabul etmek, öyle saymak”

Tutaşı kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tutaşı kıl-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

A+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tutaşı tirilgü orun / bu ajun neñin kod anar yüz urun (5189) *Ancak orasını ebedî hayat yeri telâkki et; bu dünya malını bırak, yüzünü oraya doğru çevir.*

UÇUZ KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) değersiz kılmamak”

Uçuz kılma-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Uçuz kılma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Kamuğ bir todum yim aş içgü için / özün+**ni**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] uçuz kılmağıl **sen**Özne [2. tke. Eden] küçü+**n**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) (4587) *Bir doyumluk bu' yiyecek ve içecek için, kendini zorla itibardan düşürme.*

ULUĞ KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) yükseltmek, yüceltmek”

Uluğ kıl-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Uluğ kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Sin+**i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] at ayağ **birle**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) kıldıÖzne [3. tke. Eden] uluğ / saña edgülıkke ol açtı kapuğ (5771) *O sana unvan ve rütbeler verdi, seni yükseltti; iyilik kapılarını o sana açtı.*

‘UDRİ KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) özür dilemek”

‘Udri kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

‘Udri kıl- [ORGAN]+(Ø)+(Ø)

Elig til uzattım kişiğe telim / anıñ ‘udri kılsu bu kün **bu tilim**Özne [Yalın, Eden] (5708) *İnsanlara karşı pek çok el ve dil uzattım; bugün dilim bunlardan istiğfar etmelidir.*

UWUT KILMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) unutmamak”

Uwut kılma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uwut kılma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Mini sözçi ıdtı bu işke saña / uwut kılmağıl **sen**Özne [1. Tke. Eden] **min+i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] ay toña (4981) *Bu işi için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni artık utandırma.*

UZ KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) hakkıyla yapmak”

Uz kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uz kıl-[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)

Bu dört neñ tüköl kodmağınça kişi / adın dört kılumaz **kişi**Özne [Yalın, Eden] **uz** iş+iDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (4804) *İnsan şu dört şeyden tamamen vazgeçmedikçe, diğer dört işi iyice yapamaz.*

UZLUK KİL-[1]:[Özne] “zanaatla işi ile uğraşmak”

Uzluk kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uzluk kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Takı bir kotusı bu uzlar-turur / tirilgü tilep özke uzluk kılurÖzne [3. tke. Eden] (4456) *Başka bir zümre de bu zanaat erbabıdır; kendi hayatlarını kazanmak için, zanaat ile meşgul olurlar.*

UZUN KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) uzatmak”

Uzun kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uzun kıl-[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)

Tiler-men seniñdin du‘âm bu sözün / tirig tutğıl ança **yaşım**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] kıl-ØÖzne [3. Tş. Emr. Ke. Eden] uzun (379) *Ben sana şimdi yalvarıyorum ve şunu diliyorum: beni bir parça daha yaşat, ömrümü uzat.*

ÜLÜG KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) bağışta bulunmak”

Ülög kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ülög kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Boluğı bar erdi munuñ belgölüg / anın edledim kıldımÖzne [1. Tke. Eden] açığ ülög (1646) *Bunun, belli ki, bir mayası vardı; onun için onu yetiştirdim ve ona ihsanlarda bulundum.*

ÜLÜG KIL-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden birine) pay vermek, hisse ayırmak”

Ülög kıl-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Ülög kıl-[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(SÖZ)

Neñiñ+deDolaylı Nesne [bulunma-ayırılma, Kaynak] ülög kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] süçig söz bileBelirteç Tümlenci (vasıta, Araç) / aş içgü yitürgil tapuğ kıl küle (4348) *Onlara malından hisse ayır, onları yedir, içir; güler yüz ve tatlı sözle hizmetlerinde bulun.*

ÜLÜG KIL-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden birine) hisse vermek, bölüşmede bulunan parçalardan ayırmak”

Ülög kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ülög kıl-[YARATICI, İNSAN, NESNE]+(Ø)+(Ø)

BayatÖzne [Yalın, Eden]birmişin+dinDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] kıl ülög / tirilsü köñül bolsu nefsim ölög (5103) *Tanrının sana verdiğinden bana da bir hisse ayır; gönülüm dirilsin ve nefsim ölsün.*

ÜLÜŞ KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “bağışlamak”

Ülüş kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ülüş kıl-[İNSAN, MADDE, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Nelük tirdim erdi **bu altun kümüş** Dolaysız Nesne [Eksiz Belirtme, Ürün] / nelük kılmadım **men** Özne [1. Tke. Eden] **çığay+ka** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **ülüş** (1129) *Niçin bu altın-gümüşi topladım, niçin bunları yoksullara dağıtmadım.*

VA'DE KIL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“vadetmek”**

Va'de kıl- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Va'de kıl- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Yime va'de kılmuş Özne [3. tke. Eden] **üküş edgülük** Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] / ağırlık açığlar yigü kedgülük (3734) *Bir de mevki, ihsan, yiyecek ve giyecek hususunda birçok lutuflar vadinde bulunmuşlar.*

VEFA KIL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“vefa göstermek”**

Vefa kıl- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Vefa kıl- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yazukluğ kulur-men kılınçım cefâ / **vefâlığ idim sen** Özne [Yalın, Eden] **man+ga** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **kıl vefâ** (6516) *Ben günahkâr kulunum, yaptığım cefâdır; sen benim vefalı rabbimsin, bana vefa göster.*

YAĞI KILMA- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] **“(birini birine) düşman etmemek”**

Yağı kılma- [3]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yağı kılma- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağı kılma Özne [2. tk. emr. ke. Eden] **öz+ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **kişi+g** Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **bilmedi** / yağlığ kişiler sewinç bulmadı (4187) *İnsanları bilmeyerek kendine düşman etme; düşmanı olan insanlar sevinç yüzü görmezler.*

YAKIN KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) yakın kılmak, yaklaştırmak”

Yakın kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakın kıl-[İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Keçürdi yime ök ata kadgusın / yakın kıldıÖzne [3. tke. Eden] ÖZ+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kişi edgüsi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen](1565) *Böylece geçirdi baba kaygısını, iyi insanları kendine yakın kıldı.*

YAKINLIK KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yakınlık duymak”

Yakınlık kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakınlık kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yakınlık kılar erÖzne [Yalın, Eden] kişi+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tuşu / yawuz bolmasa kılmaz edgü işi (910) *İnsan insana dâima yakın yaşar; kötü olmasa, iyi yapacak iş bulmaz.*

YANUT KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) cevap vermek”

Yanut kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yanut kıl-[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

İlig aydı ay toldı ukğıl bu söz / ayıtmış sözün+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yanut kıldı özÖzne [Yalın, Eden] (938) *Hükümdar ilâve etti: — Ey Ay-Toldı, senin sorduğun suâle cevâbım işte bunlardır— dedi.*

YARI KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardım etmek”

Yarı kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yarı kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Küçük yetmişin kıl inanma / maña takı kalsa yarı kıl**ayın**Özne [1. Tş. Emr. Ke. Eden]
san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] (5937) *Gücün yettiği her şeyi kendin yap, bana bel bağlama; yapamadıkların kalırsa, ben sana yardım ederim.*

YARUK KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) parlatmak”

Yaruk kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yaruk kıl- [GÜNEŞ, YERYÜZÜ]+(Ø)+(Ø)

Toğa keldi örlep çıkardı yüzün / yaruk kıl**dı**Özne [3. tke. Eden] dünyâkolu+**n** Dolaysız
Nesne [Belirtme, Etkilenen] hem özi+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (4968) *Güneş doğdu ve yükselerek, yüzünü gösterdi; dünyanın bütün vadi ve ırmaklarını parlattı.*

YAS KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) iftira etmek”

Yas kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yas kıl- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldıÖzne [Yalın, Eden] aydı man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] yas kılur /
münüm yok velîkin kişiler ayur (684) *Ay-Toldı şöyle cevap verdi : — Bana iftira ederler; kusurum yokken, kusurumun olduğunu söylerler.*

YAS KILMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) zarar vermemek”

Yas kılma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yas kılma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bodunka asığ kıl yulıp kılma-**Ø**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] yas / kılınç edgü tutğıl isiz
yası bas (2161) *Halka faydalı ol, ona zarar verme; iyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır.*

YAWA KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) heder etmek”

Yawa kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yawa kıl-[İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Bu iki bile işke yakma iwe / kalı yaksa kıldınÖzne [2. tke. Eden] tiriglikDolaysız Nesne
[Eksiz belirtme, Etkilenen] yawa (322) *Öfke ve gazap ile işe yaklaşma; eğer yaklaşırsan, ömrü heder edersin.*

Yawa kıldımÖzne [1. Tke. Eden] isiz tiriglik awınçı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] /
ökünç birle közde kanın yaş akıttım (6533) *Yazık, hayatımı boş yere israf ettim; pişmanlıkla gözden kanlı yaşlar akıttım.*

Yawlak kıl-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) kötülük yapmak”

Yawlak kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yawlak kıl-[SOYUTKAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe edgü kılsa et özke sewe / an+ğarDolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı] ança yawlak
kılır bu cefâÖzne [Yalın, Eden] (6360) *Bir kimse ne kadar vücûdu sever ve ona iyilik ederse, o da ona o kadar cefa ve kötülük eder.*

YAZUK KIL-[1]:[Özne] “günah işlemek”

Yazuk kıl-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Yazuk kıl-[İNSAN]+(YARATICI)+(Ø)

Halâl yigliÖzne [Yalın, Eden] kılmaz bayat+kaDolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) yazuk / halâl
yi halâl kıl yarınlık azuk (5350) *Halâl yiyen kimse Tanrıya karşı günâh işlemez; halâl ye, yarın için azığın da halâl olsun.*

YETRÜ KİL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yeterli olmak”

Yetrü kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yetrü kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana bolğa bizni tilegey turup / özi öz yigin kılğaÖzne [3. tke. Eden] yetrü körüp
(4931) *Olabilir ki, bir gün bizi ister; iyice düşünerek, kendisi için hangisi daha faydalı ise, onu yapar.*

YİRKE KÖLİK KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) gölge gibi yere sermek”

Yirke kölik kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yirke kölik kıl-[SÖZ, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Kişi söz bile koptı boldı melîk / öküş sözÖzne [Yalın, Eden] başı+ġDolaysız Nesne
[Belirtme, Etkilenen] yirke kıldı kölik (173) İnsan söz ile yükseldi ve sultan oldu; çok söz başı, gölge gibi, yere serdi.

YİTİ KİL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sağlam tutmak, keskinleştirmek”

Yiti kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yiti kıl-[İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)

Muḥar meḥzetü aydı şâ‘ir bu söz / okısa açılğay yiti kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden]
bu közDolaysız Nesne [eksiz. Belirtme, Etkilenen] (927) *Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; okursan, mânası anlaşılır; görüşünü keskinleştir.*

YOĞ KİL-[1]:[Özne] “(biri için) ölüm yemeği vermek”

Yoğ kıl- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yoğ kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldının kıldı **oğlu**Özne [Yalın, Eden] yoğı / çığayka üledi kümüş hem ağı
(1564) *Oğlu, Ay-Toldı için, ölüm aşısı yaptı; fakirlere gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı.*

YOL KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(birinin yanına gelmesine) izin vermek, yol vermek”**

Yol kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yol kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Okıdı kör ay toldı+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme Hedef] **kıldı**Özne [3. tke. Eden] yol / bu ay
toldı kirdi kawuşturdı kol (766) *Ay-Toldı'yı huzuruna çağırttı; Ay-Toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.*

YORIK KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“(bir şeyi) gerçekleştirmek”**

Yorık kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yorık kıl-[YARATICI, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Bir ök hâcetim bar seniñdin bu kün / yorık kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] **a+nı**Dolaysız
Nesne [Belirtme, Söz] sen sewinçin ögün (5858) *Senden bugün yalnız bir tek dileğim var, düşünerek ve içten duyarak, bu dileğimi kabul et.*

YULUĞ KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] **“(bir şeyi bir şeye) feda etmek”**

Yuluğ kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yuluğ kıl-[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Sen altun kümüş birle alma kuluğ / **bu üç neñ**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]
yulu kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] karnuğnı yawar (2409) *Sen kulu altın ve gümüş ile alma; bu üç şeyi feda et, o herkesi sana getirir.*

YULUĞ KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye)feda etmek”

Yuluğ kıl- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yuluğ kıl- [İNSAN, SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

AtamÖzne [Yalın, Eden] **cânı**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] **boldı ilig+ke**Dolaylı Nesne
[Yönelme, Hedef] yuluğ / yuluğ kılsu teñri saña bu kuluğ (1555) *Babamın canı hükümdarın hizmetinde feda oldu; Tanrı sana bu kulu da feda etsin.*

YULUŞ KIL-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “fidye yapmak”

Yuluş kıl-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yuluş kıl-[İNSAN, MADDE, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Asığ kıldı erse ölümke kümüş / kümüşDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] kılğay erdi
erÖzne [Yalın, Eden] **öz+ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yuluş (1113) *Ölüme karşı gümüş fayda etse idi, insan gümüşü kendisine fidye yapardı.*

YULUŞ KIL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) feda etmek”

Yuluş kıl- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yuluş kıl- [NİTELİK, SOYUT KAVRAM, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Akılık ol ermez ülese kümüş / **akı**Özne [Yalın, Eden] **cânı**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] **halk+ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kılur ol yuluş (6106) *Gümüş dağıtmak cömertlik değildir; cömert halk için canını feda eder.*

YUMUŞ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) hizmet etmek”

Yumuş kıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yumuş kıl-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uluğlar sözün tut yumuş kıl-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yügür / uluğ sözi tutsa tilekke tegir (4179) *Büyüklerin sözünü dinle, hizmetlerine koş; büyüklerin sözünü tutan, arzusuna erişir.*

YUT KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yere) felaket getirmek”

Yut kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yut kıl-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Bu kut bulmaduk er kalı bulsa kut / baru kılkı artar kılurÖzne [3. tke. Eden] il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yut (5757) *Devleti görmemiş olan bir kimse saadete kavuşursa, onun tabiatı gittikçe bozulur ve memlekete felâket getirir.*

YÜZ KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yüz vermek, şımartmak, birine aşırı hoşgörü göstermek”

Yüz kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yüz kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tokun ma keçer hem açın ma keçer / ne beg+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kılurÖzne [3. tke. Eden] yüz ne bay kul seçer (4841) *İnsan doysa da geçer, aç kalsa da geçer; ne beye yüz verir, ne zengin, ne de kul seçer.*

YÜZ SUWI KIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) şeref vermek”

Yüz suwı kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yüz suwı kıl-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olarda birisi tiler yüz suwı / an+garDolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı] yüz suwı kılguÖzne [2. tke. Eden] kansa kıwı (5516) *Onlardan biri şeref için çalışır; onu, şeref vermek suretiyle, tatmin et.*

ZİNÂ KİL-_{[1]:[Özne]} “zina yapmak”

Zinâ kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Zinâ kıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bor içme fesâdka katılma yıra / zinâ kılma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} fâsık atanma kara (1334) *Şarap içme, fesada karışma, uzak dur; zina yapma, fışk ve fücür ile kara yüzlü olma.*

ZİYARET KİL-_{[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) ziyaret kılma, ziyarete gitmek”

Ziyaret kıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ziyaret kıl-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu sözke egildim birür-men boyun / ziyâret kılaysın an+ğar_{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef]} men_{Özne [1. Tke. Eden]} bu kün (4992) *Bu söz karşısında boyun eğiyorum; ben bugün, onu ziyaret ederim.*

3.3.3. İsim + kılın-

MEDÜ KILIN-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) ebedi kılma”

Meñü kılın-_{[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Meñü kılın-_{[İNSAN, ÜNVAN]+(Ø)+(NİTELİK)}

Mün ol bu tiriglik tile edgü at / isiz kılma edgü+n_{Belirteç Tümleci (Vasıt, Araç)} kılın-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} meñü at_{Dolaysız Nesne [E. Belirtme, Etkilenen]} (4468) *Bu hayat bir sermâyedir, onun ile iyi ad kazanmağa çalış; onu boşuna geçirme, iyilik ile adını ebedileştir.*

MESCİD/CEMÂ'AT KILIN-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyin yerini) mescit ve cemaat kılmak”

Cemâ'at kılın-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Cemâ'at kılın-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Ewin barkın örte sığıl burhanın / anıñ or+**nı**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] mescid cemâ'at kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (5486) *Onların evini-barkını yak, burkanını kır; yerine cami yap, etrafına islâm cemâati toplansın.*

EDGÜ KILIN-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “iyilik yapmak”

Edgü kılın-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Edgü kılın-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglik yawa kılma edgü kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / keçer kün içinde kerekin alın (1333) *Hayatı boşuna geçirme, iyilik yap; geçip-gidenlerden ibret al.*

FÂL KILIN-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi birine) uğur tutmak”

Fâl kılın-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Fâl kılın-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kupa körklügü kör kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] **öz+ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] fâl / işiñ edgü bolğay kamuğ sözni üz (2468) *Kumral güzeline bak ve onu kendine uğur tut, işin iyi olur; başka sözü bırak.*

İSİZ KILIN-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) kötülük yapmak”

İsiz kılın-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İsiz kılın-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İsizlik tilese bar isiz kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / ol isiz yanıtı ulıtgay bilin
(6264) *Kötülük istersen, git, kötülük yap; fakat şunu da bil ki, bu kötülüğün karşılığı seni bir gün inletecektir.*

İTİĞİN KILIN-[1]:[Özne] “(bir şeyin) hazırlığını yapmak”

İtigiñ kılın-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İtigiñ kılın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ölümüg unıtma itigiñ kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / özününi unıtma tıp aslıñ
bilin (6091) *Ölümü unutma, bunun hazırlığını gör; kendini unutma, aslını ve menşeyini bil.*

KANAT KILIN-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) kanat edinmek”

Kanat kılın-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kanat kılın-[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Ricâ birle havf+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] kanat **sen**Özne [2. tke. Eden] kılın / bu iki
arakı yoluğ sen alın (3671) *Sen rica ile havfı kendine kanat edin; bu ikisinin arasındaki yoldan şaşma.*

SİLİGLİK KILIN-[2]:[Özne, DolaylıNesne] “(birine) nazik davranmak”

Siliglik kılın-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Siliglik kılın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Özüñ oldurur erse ornuñ bilin / kişig satğamağıl siliglik kılın-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (4112) *Oturduğun vakit yerini bil; insanları incitme; onlara karşı nazikâne muamele et.*

TAPUĞ KILIN-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) hizmet etmek”

Tapuğ kılın-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tapuğ kılın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tapuğka açayın tise er kapuğ / **kiçig oğlan**Özne [Yalın, Eden] erken kılıngu tapuğ
(4037) *İnsan hizmet kapısını açmak isterse, küçük yaşta hizmete başlamalıdır.*

TEVBE KILIN-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “tövbe etmek”

Tevbe kılın-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Belirteç Tümleci)+(Ø)

Tevbe kılın-[İNSAN]+(ARAÇ)+(Ø)

Kalı tuşsa takşır yana ‘udri kol / tili+**n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) künde tevbe
kılıngılÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yanı (5289) *Eğer kusur edersen, Tanrıdan affını dile ve her
gün tekrartekrar tövbe et.*

3.3.4. İsim+it-

AZUK İT-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hazırlık yapmak”

Azuk it-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Azuk it-[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)

Yüz utru-turur bu uzun yol sefer / **ukuşluğ**Özne [Yalın, Eden] bu yol+**ka**Dolaylı Nesne
[Yönelme, Hedef] azuk ked iter (1417) *Önünde uzun bir yol, bir sefer vardır; akıllı olan bu
yol için azığıı iyice hazırlar.*

İLİĞ İT-[1]:[Özne] “memleketi düzenlemek”

İlig it-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İlig it-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sağa kılgu işler bu ol ay ilig / munı kıldın erse sen ittiñ Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ilig
(5540) *Ey Hükümdar, senin yapacağın işler bunlardır; bunları yaparsan, memleket düzene girer.*

İL İT-_{[1]:[Özne]} “memleketi idare etmek, düzenlemek”

İL it-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İL it-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu il itgü Özne [3. tke. Eden] tutğu bodun tüzgüke / bu begler tikildi ajun süzgüke
(4009) *Bu beyler memleketi tanzim ve idare etmek, halkı düzene sokmak ve dünyayı temizlemek için nasbedilmişlerdir.*

İŞ İT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “eş, arkadaş etmek”

İŞ it-_{[2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İŞ it-_{[İNSAN, NİTELİK], İNSAN+(Ø)+(Ø)}

Bu edgü tilegli negü tir eşit / kamuğ edgülük Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] kıl
özün+ke Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] iş it-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] (914) *İyilik dileyen insan ne der, dinle; dâima iyilik et; o senden ayrılmayan bir arkadaşın olsun.*

İŞ İT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi) dert, iş edinmek”

İŞ it-_{[2]+(1)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İŞ it-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Muğar menzer emdi bu sözni eşit / bu söz işke tutğıl özün+ke Dolaylı
Nesne[Yönelme, Alıcı] iş it-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] (1306) *Şimdi buna uygun şu sözü dinle; onu dâima aklında tut ve ona göre hareket et.*

İŞ¹⁵ İT- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardımcı olmak”

İş it- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

İş it- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)

İlig aydı öğlen ay ögdülmişe / du‘â **birle**^{Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç)} itgil
an+**gar**^{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef]} **sen**^{Özne [2. tke. Eden]} işe (6305) *Hükümdar : — Ey
Öğdülmiş, mâkûl ol; sen duâ ile ona yardım etmeğe çalış — dedi.*

İTİĞ İT- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hazırlık yapmak”

İtig it- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

İtig it- [İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(NESNE)

Devât koldı kâğıd bitidi bitig / bitig **birle**^{Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç)} **itti**^{Özne [3. tke. Eden]}
işin+**ge**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} itig (3187) *Hükümdar hokka ve kâğıt istedi,
mektup yazdı; mektup ile işini düzene koydu.*

KILIK İT- [1]:[Özne] “tavrını düzeltmek”

Kılık it- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kılık it- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Könül til köni tuttu tüzdi yorık / kamuğ egriler köndi **itti**^{Özne [3. tke. Eden]} kılık
(6423) *Sadâkat ve hulûs ile hareketlerini tanzim etti; bütün eğriler onu görerek,
doğru yola girdi ve huylarını düzelttiler.*

KOR İT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “boş bırakmak”

Kor it- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

¹⁵ İşe it- birleşik fiilinde kullanılan “+e” eki vezin kaynaklı bir kullanımdır. Bu yüzden birleşik fiil yapısının dışında tutulmuştur. Çalışmamızda vezin kaynaklı yapılan eklemeler bu örnekteki gibi birleşik fiil yapısı dışında tutulmuştur.

Kor it-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Ayur ay bağırsak kişide burun / kapuğum kurıttıñ kor ittiñ Özne [2. tke. Eden]
oru+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (1558) *Ey merhametli insan, ey insanların ileri geleni, kapımı kimsesiz ve yerini boş bıraktın.*

OT İT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “tedavi etmek”

Ot it- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ot it- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yanılsa bu begler ay ilig kutı / anıñ begligi igler itgü Özne [3. tke. Eden] otı (1969)
Beyler işlerinde yanılırlarsa, ey devletli hükümdar, onların beyliği hastalanmış demektir; tedavi etmelidir.

OT İT- [1]:[Özne,] “(bir şeyin) çaresine bakmak”

Ot it- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ot it- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yanıt birdi ögdülmiş ilig kutı / anıñın tilese iteyin Özne [1. Tş. Emr. Ke. Eden] otı
(3175) *Öğdülmiş cevap verdi:— Ey devletli hükümdar, onu sen gerçekten arzu ediyorsan, çâresine bakayım —dedi—*

SOĞIK İT- [1]:[Özne] “soğuk içecek hazırlamak”

Soğık it- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Soğık it- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayusı soğık itti Özne [3. tke. Eden] kattı cülâb / kayu kıldı birdi kereklig şerâb
(1060) *Biri şerbet hazırladı ve gül-suyu kattı; biri lüzumlu gördüğü bir içki yapıp verdi.*

UÇMAK İT-[1]:[Özne] “cennet yapmak”

Uçmak it-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uçmak it-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tutayın ya kistrâ ya kaysarça boldum / ya şeddâdu ‘âd teg takı uçmak ittim^{Özne [1. Tke. Eden]} (6547) *Farzedelim ki, ben kistrâ veya kayser oldum ya Şeddâd ve Âd gibi, bir de cennet yaptırdım.*

ÜN İT-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(biryerden) ses etmek, seslenmek”

Ün it-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ün it-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Kapuğ+da^{Dolaylı Nesne [Bulunma-ayırılma, Kaynak]} ün itti^{Özne [3. tke. Eden]} bedük ündedi / kişi ıdtı tawrak baka kör tidi (5954) *Birinin kapıda gürültü ettiğini ve yüksek sesle bağırdığını duydu ve "Git, bak!" diye, acele birini gönderdi.*

UZ İŞ İT-[1]:[Özne] “iyi bir iş yapmak”

Uz iş it-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uz iş it-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uluştın uluşka köçügli kişi / köçin öndün ıdsa iter^{Özne [3. tke. Eden]} uz işi (4814) *Diyardan-diyara göçen insan eşyalarını önceden gönderirse, işini daha iyi yapmış olur.*

3.3.5. İsim+tur-

ANUK TUR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hazır bulunmak”

Anuk tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Anuk tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ölümüg unıtma anuk tur-Ø_{Özne} [2. Tk. Emr. Eden] sakın / özünü unıtma tüpünke bakın (1323) *Ölümü unıtma, dâima hazır ol, onu hiç bir zaman hatırandan çıkarma; kendini unıtma, aslını dâima göz önünde tut.*

ERTE TUR-_{[1]:[Özne]} “erken kalkmak”

Erte tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Erte tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kiçe yatsa kiç yat yana erte tur-Ø_{Özne} [2. Tk. Emr. Eden] / yatıp erte kopan kutın arturur (1506) *Gece geç yat, yine de erken kalk; yataktan erken kalkan saadetini arttırır.*

ESEN TUR-_{[1]:[Özne]} “ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli kalmak”

Esen tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Esen tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ay köñli köni kılkı alçak bütün / tirig bol esen tur-Ø_{Özne} [2. Tk. Emr. Etkilenen] tirilgil kutun (5897) *Ey ıhlâs sahibi, dürüst ve mütevazı hükümdar, sağ ol, sıhhatli yaşa ve saadet içinde ömür sür.*

EYMENÜ TUR-_{[1]:[Özne]} “terbiyeli durmak, olmak”

Eymenü tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Eymenü tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kaya bakma anda solun ya onun / özün eymenü tur-Ø Özne [2. Tk. Emr. Eden] eşit söz öğün (4059) *Huzurda iken, sağa veya sola bakınma; havf ve hürmət üzere ol, sözü dikkatle dinle.*

FARİĞ TUR-[1]:[Özne] “uzun ömürlü olmak”

Fariğ tur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Fariğ tur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Awurtası edgü kişi tut arığ / oğul kız arığ kopğa turğay Özne [3. tke. Etkilenen] fâriğ (4505) *Sütünesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut; oğlun kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olur.*

KÖZ KULAK TUR-[1]:[Özne] “bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak”

Köz kulak tur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köz kulak tur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağı boynı yençmek tiler erse sen / kulak köz kerek sak kılıp tursa **sen** Özne [2. tke. Eden] (2025) *Düşmanın boynunu kırmak istersen, gözünü, kulağını tetikte bulundurmalısın.*

KAPUĞ TUR-[1]:[Özne] “kapı tıkamak”

Kapuğ tur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kapuğ tur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uwut kimde bolsa kamuğ işni ur / uwut birle **yalıuk** Özne [Yalın, Eden] otun kapğı tur (2202) *Kimde hayâ varsa, ona her işi teslim et; insan hayâ ile küstahın yolunu tıkar.*

KAPUĞDA TUR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**hazır bulunmak, hazır beklemek**”

Kapuğda tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kapuğda tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak tapuğcı işik yastanur / tiledükte tutçı kapuğda turur_{Özne [3. tke. Etkilenen]}
(2727) *Sâdik hizmetkâr eşiği yastık yapar ve her istenildiği zaman kapıda hazır bulunur.*

KÖNİ TUR-_{[1]:[Özne]} “**(birine karşı) doğru davranmak**”

Köni tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köni tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neçe me yakın tutsa begler sini / yaraşgıl er at birle turğıl_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
köni (41739) *Beyler seni ne kadar yakın tutarlarsa tutsunlar, hizmetkârlar ile iyi münâsebet kur ve onlara karşı dürüst ol.*

KÖNİ TÜZ TUR-_{[1]:[Özne]} “**doğru düz durmak**”

Köni tüz tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köni tüz tur-_{[MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ üç adaklığ_{Özne [Yalın, Eden]} köni tüzturur / kalı bolsa tört kör bir egri bolur (804) *Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur; eğer dört ayaklı olursa, biri eğri olabilir.*

KÖNİLİK ÖZE TUR-_{[1]:[Özne]} “**doğruluk üzere olmak**”

Könilik öze tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Könilik öze tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Könilik için tenri tikti sini / köni bol könilik öze tur-Ø Özne [2. Tk. Emr. Eden] kanı
(5195) *Tanrı seni doğruluk için bu mevkiye getirdi; haydi doğru ol ve doğruluk ile yaşa.*

ODUĞ TUR-_{[1]:[Özne]} “uyanık olmak, uyumamak”

Oduğ tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Oduğ tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yüz ursa yağıka bu sü başçısı Özne [Yalın, Etkilenen] / oduğ turğu tün kün kiterse usı
(2331) *Ordu kumandanı düşmanla karşılaşınca, gece-gündüz uyanık bulunmalı ve uykuyu bırakmalıdır.*

ÖYÜ TUR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “aklında tutmak”

Öyü tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Öyü tur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Özüñni yañılma ay ilig bakın / tüpüñni unıtma öyü tur-Ø Özne [2. Tk. Emr. Eden]
sakın (1462) *Ey hükümdar, dikkat et, kendini şaşırma; aslını unutma, bunu dâima hatırında tut ve düşün.*

TAPARU TUR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “saygı göstermek, devamlı hizmette bulunmak”

Taparu tur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Taparu tur-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İlig aydı munda naru ay oğul / man+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tapnu turğıl Özne
[2. Tk. Emr. Eden] çökürme köñül (1591) *Hükümdar: Ey oğlum, dedi: Bundan sonra benim hizmetimde bulun; artık gönlünü ferah tut.*

TÜPLÜĞ TUR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “esas durmak, uygun olmak”

Tüplüğ tur-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Tüplüğ tur-[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(NİTELİK)

Bilgisiz bile tursa devlet kalı / biliglig **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Birliktelik) **turğa**Özne
[3. tke. Etkilenen] tüplüğ erip (1710) *Mademki saadet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esash surette bağdaşacaktır.*

UTRU TUR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “karşı koymak”

Utru tur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Utru tur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muñuksa yağı yüz ölümke urur / ölümke yüz ursa kim utru **turur**Özne [3. tke. Eden]
(2391) *Düşman ümitsizliğe düşerse, ölümü göze alır; ölümü göze alan kimse, çok şiddetle karşı koyar.*

UZUN TUR-[1]:[Özne] “uzun sürmek, devamlı olmak”

Uzun tur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uzun tur-[SİYASİ OLUŞUM]+(Ø)+(Ø)

Bu kaç neñ küdezgil küdezildi il / uzun turğa **beglik**Özne [Yalın, Eden] saña birge il
(1454) *Bu bir kaç şeye dikkat edersen, memleket gözetilmiş olur; saltanat uzun sürer ve sana sulh ve sükûn te'min eder.*

YAKIN TURMA-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) yakın tutmamak, yaklaştırmamak”

Yakın turma-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakın turma-[İNSAN, İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

Özini küdeze ayı ertmese / yawuz yunçı+**g**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]
iş+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yakın turmasaÖzne [3. tk. şart. ke. Eden] (704) Kendisini
gözetmeli ve hiç bir zaman ifrata gitmemeli, kötü ve çirkin işlere yaklaşmamalıdır.

YIRAK TUR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) uzak durmak”

Yırak tur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yırak tur-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Bor içme fesâd+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] yırak tur-ØÖzne [2. Tk. Emr. Eden] teze /
bu kaç neç yorır tutçı beglik buza (1434) *Şarâp içme, fesattan uzak dur, ondan kaç;*
bunlar dâima mülke ve saltanata hâlel veren şeylerdir.

3.3.6. İsim+tut-

AÇIK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) açık tutmak”

Açık tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Açık tut-_{[İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)}

Süçig sözle barça kiçike tilin / açuk tut-ØÖzne [2. Tk. Emr. Eden] yüzün+**ni**Dolaysız
Nesne [Belirtme, Etkilenen] yaruk tut alın (5222) *Herkese tatlı söz söyle, yüzünü açık ve alnını*
parlak tut.

ADAŞ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “arkadaş edinmek, dost edinmek”

Adaş tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Adaş tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı özke kör itti işig / adaş tutd**ı**Özne [3. tke. Eden] anda bir atlıg
kişi+**g**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (501) *Ay Toldı bir gün ileri-gelen biri ile ahbap oldu;*
onu dost edindi ve işlerini ona danıştı.

AĞIR TUT_{-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) değerli tutmak”

Ağır tut_{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ağır tut_{-[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Bayat yarlığı+n_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} **sen**_{Özne [2. tke. Eden]} ağır tut ağır / iligke tapuğ kıl isiñil bağır (1507) *Tanrı buyruğuna çok itaat et; hükümdara hizmet et ve ona gönülden bağlan.*

Ağır tut tişi+g_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} **sen**_{Özne [2. tke. Eden]} negü kolsa bir / ewiñ kapğı bekle yırak tutğıl er (4520) *Kadına saygı göster, ne isterse, ver; evin kapısını kilitle ve eve erkek sokma.*

AĞZI KÖNİ TUT_{-[1]:[Özne]} “kötü söz söylememek”

Ağzi köni tut_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ağzi köni tut_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü kelse tapla kör edgü isiz / boyun bir kazâka köni tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ağız (1431) *İyi veya kötü, ne gelirse, ona razı ol; kazaya boyun eğ, ağzını bozma.*

AJUN TUT_{-[1]:[Özne]} “dünyaya hükmetmek”

Ajun tut_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ajun tut_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ajun tuttı **tawğaç uluğ buğra han**_{Özne [Yalın, Eden]} / kutadsu atı birsü iki cihân (88) *BüyükTavgaç Buğra Han dünyaya hâkim oldu; adı kutlu olsun, Tanrı onu her iki cihanda aziz etsin.*

AKRU TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “yavaşça tutmak”

Akru tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Akru tut-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Keyik tağı kördüm bu türkçe sözü / a+nı_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} akru tuttum_{Özne [1. tke. Eden]} yakurdum ara (6617) *Bu türkçe sözü yabanî geyik gibi gördüm; onu yavaşça tuttum, aldatarak, kendime yaklaştırdım.*

ANUK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “hazır tutmak, hazır bulundurmak”

Anuk tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Anuk tut-_{[İNSAN, YIYECEK]+(Ø)+(Ø)}

Ay dünyâ tirip sen yiyümez kişi / yigüçi anundı anuk tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} aş¹_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün]} (1675) *Ey bu dünyayı toplayıp, yiyemeyen kimse, yiyiciler hazırlandı, sen yiyeceği hazırla.*

ANUK TUT-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye bir şeyi) hazır tutmak”

Anuk tut-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Anuk tut-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Bu sözke tanukı bu beytig okı / bu söz+ke_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} anuk tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} köñül_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} ög takı (2046) *Bu söze şahit olarak, şu beyti oku; bu sözü gönülüne al ve aklına koy.*

ARIĞ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “temiz tutmak”

Arığ tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Arığ tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Özüñ+ni_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} arıĝ tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} kamuĝdın
sınar / arıĝ ol bu begler arıĝ neñ sewer (4109) *Her bakımdan kendini temiz tut; bu
beyler temizdir ve temiz şeyleri severler.*

ATA PENDİ TUT-_{[1]:[Özne]} “baba nasihatini, öğüdünü yerine getirmek”

Ata Pendi tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ata Pendi tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ata pendî tuttu_{Özne [3. tke. Eden]} yorıdı köni / kutı künde arttı yarudı küni (1566)
Baba öğüdü tutu, doğrudan ayrılmadı, kutu günden güne arttı, günü parladı.

AYADA TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “el üstünde tutmak”

Ayada tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ayada tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Anada atada bağırsak bolup / ayada tutar **sen**_{Özne [2. tke. Eden]} küler yüz urup
(717) *Gün olur, anneden babadan daha merhametli olursun; güler yüz göstererek,
insanı el üstünde taşırsın.*

BEDÜK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “büyük tutmak, değerli görmek”

Bedük tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bedük tut-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Bedük tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} bu himmet_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} ediz tut
köñül / kodu bir bu dünyâ munıñdın tünjül (5420) *Himmeti büyük ve gönülü yüksek
tut; bu dünyayı bırak, ondan vaz geç.*

BEK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “korumak, sıkı tutmak”

Bek tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bek tut-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğda ‘azîzrek bu cânıñ ‘azîz / ‘azîz cân+nı_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} bek tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} uzatma sözü (2853) *Her şeyden daha fazla bu canın azizdir; aziz canı koru ve sözü uzatma.*

BEKRÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “sıkı tutmak”

Bekrü tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Bekrü tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yayığ kutnı bulsa idi bekrü tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} / kalı bekleme yana bardı büt (725) *Kararsız saadeti bulursan, çok sıkı tut; eğer muhafaza altına almazsan, tekrar gideceğinden şüphe etme.*

BEKRÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) iyice kavramak, anlamak”

Bekrü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bekrü tut-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Ayıt söz olarka yime bütme terk / biligli bayat ol mu+nı_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} tutğu_{Özne [2. tke. Eden]} berk (4390) *Sözü onlara sor, fakat hemen inanıverme; her şeyi bilen Tanrıdır ve ancak ona kuvvetle sarılmalıdır.*

BÜTRÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) bürünmek, her tarafı sarmak”

Bütrü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bütrü tut-_{[GÖKYÜZÜ, RENK]+(Ø)+(Ø)}

KalkÖzne [Yakın, Eden] bütürü tuttu kara kuş öñiDolaysız Nesne [Eksiz belirtme,Konu] / ajun
barça toldı kara kuş yünj (3949) *Hava tamamiyle kara kuş rengini aldı, bütün dünyaya
kara kuş tüyü ile doldu.*

BÜTÜN TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) doğru ve tam görmek,
tutmak; güvenilir görmek”

Bütün tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bütün tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] bütün tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] küdezgil
özün / özünke bağırsak senin öz közün (2852) *Herkese güven, fakat kendini gözet;
sana karşı şefkatli olan, senin kendi gözündür.*

CANÇA TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) canı kadar tutmak, canı gibi
görmek”

Cança tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Cança tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kimi sewdim erse sewügDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]cânça tuttumÖzne [1. tke.
Eden] / cefâ keldi andın kimi met seweyi (6578) *Kimi sevdim ise, onu sevgili canım
gibi tuttum; fakat ondan da cefâ geldi; artık kimi seveyim.*

DOST TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) dost edinmek”

Dost tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Dost tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İki törlüg ol bu yakınlık işi / bu iki üçün döst tutar olÖzne [Yakın, Eden] kişiDolaysız
Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] (4201) *Yakınlıktan aranan şey iki türlü olur; bu iki şey için
insan dost edinir.*

ECEL TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “öüme yakalanmak”

Ecel tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ecel tut-_{[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Küremiş kürek erdi uş bu özüm_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} / ecel tuttu_{Özne [3. tke. Eden]} iltür ne asğı sözüm (1118) *Ben hayata kaçmış bir kaçak idim; şimdi ecel beni yakaladı ve geri gönderiyor; sözün ne faydası var.*

EDGÜ KILINÇ TUT-_{[1]:[Özne]} “iyi bir tavır, iyi bir huy edinmek”

Edgü kılınç tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Edgü kılınç tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sen edgü kılınç tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} isiz bolmağıl / kayuda tilese yori korkmağıl (3511) *Sen iyilik yap, kötü olma; böylelikle nerede istersen, orada korkmadan dolaşabilirsin.*

EDGÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) uygun, yerinde yapmak ”

Edgü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Edgü tut-_{[İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglik tilese özün ölmegü / kılınçın sözün_{Dolaysız Nesne [eksiz. Belirtme, Konu]} edgü tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ay бүгү (183) *Kendin ölümsüz bir hayat dilersen, ey hakîm, işin ve sözün iyi olsun.*

EDGÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) iyi, hoş tutmak, iyi davranmak”

Edgü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Edgü tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Mi+ni^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} edgü **tuttu**^{Özne [2. tke. Eden]} açındıñ üküş / saña tapnumadın barır bu öz uş (1353) *Bana iyilik ettin ve çok ihsanda bulundun; ben ise, sana karşı vazifemi ifâ edemededen gidiyorum.*

EDGÜYOL TUT-_{[1]:[Özne]} “iyilik yolunu tutmak”

Edgüyoltut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Edgü yol tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İlig aydı edgü iki törlüg ol / **munıñda biri**^{Özne [Yalın, Eden]} çın tutar edgü yol (872) *Hükümdar: İyi insan iki türlü olur, dedi; bunlardan biri doğrudan doğruya iyilik yolunu tutar.*

EDİZ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) yüksek tutmak”

Ediz tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ediz tut-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Bedük tut bu himmet ediz tut-Ø^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} köñül^{Dolaysız Nesne [eksiz. Belirtme, Konu]} / kodu bir bu dünyâ munıñdın tñğül (5420) *Himmeti büyük ve gönülü yüksek tut; bu dünyayı bırak, ondan vaz geç.*

ELİĞ KISA TUT-_{[1]:[Özne]} “cimri olmak”

Elig kısa tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Elig kısa tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Elig kısğa **tuttum**^{Özne [1. tke. Eden]} tawar tirmedim / havâ ârzûlarka köñül birmedim (6079) *Elimi kısa tuttum, mal toplamadım, heva ve arzulara gönül vermedim.*

ELİĞ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “yardım etmek, yol göstermek”

Elig tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Elig tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kitâb atı urdum kutadğu bilig / kutadsu okığlı+ka_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]}
tutsu_{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]} elig (350) Kitabın adını *Kutadgu bilig koydum; okuyana
kutlu olsun ve ona yol göstereyim.*

EREJ TUTMA-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) huzur olarak görmemek”

Erej tutma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Erej tutma-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Bu erter ereji+g_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Uyarıcı]} erej tutmağıl_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} / ya
keçgü sewinçig sewinç timegil (5187) *Geçici rahatı huzur olarak kabul etme,
geçecek sevince de sevinç deme.*

ESEN TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) iyi tutmak”

Esen tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Esen tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Seweri+n_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Uyarıcı]} esen tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} yağısın kötür /
sewinçin tolu tut sakınçin kotur (117) *Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan
kaldır; sevincini dâim kıl, kederini yok et.*

HAVÂNI TUT-_{[1]:[Özne]} “nefsini tutmak, nefesine hâkim olmak”

Havâni tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Havâni tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ edgölükke tegeyin tise / et özni kısa tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] havânı basa (4561) *Her türlü iyiliğe erişmek istersen, vücûdu zapt ve rapt altına al ve nefsine hâkim ol.*

İÇGÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “içecek servis etmek”

İçgü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İçgü tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kişi aş yise sen öz+e Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] içgü tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] / anı içse içgü yime ök anut (4653) *Yemekte misafirin içeceğini eksik etme; biri biter-bitmez, diğeri hazır bulunsun.*

İĞ TUT-_{[1]:[Özne]} “hastalığa yakalanmak”

İğ tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İğ tut-_{[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Tadu tegşürüldi aşı boldı yig / ağır boldı **könli** Özne [Yalın, Etkilenen] katıg tuttı ig (1054) *Unsurların durumu değişti; yiyeceği çiğ geldi, gönülünü bir sıkıntı kapladı ve ağır bir hastalığa tutuldu.*

İL TUT-_{[1]:[Özne]} “memleket zaptetmek”

İl tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İl tut-_{[MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Kılıç Özne [Yalın, Eden] il tutar hem bodun kazğanur / kalem il tüzer hem hazîne[^] urur (2714) *Kılıç memleket zapteder ve zafer kazanır; kalem de memleket tanzim eder ve hazine toplar.*

İMÎN TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) güvenilir kılmak”

İmîn tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İmîn tut-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Üçünçi imîn tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden]kamuğ yolları+ğDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]
/ karakçığ sekerçig arıtgıl arıg (5577) *Üçüncüsü bütün yolları emin tut; yol kesici ve haydutların hepsini ortadan kaldır.*

İŞ TUŞ TUT-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(birini birine) eş ve akran seçmek”

İş tuş tut-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İş tuş tut-_{[CANLI, CANLI, CANLI]+(Ø)+(Ø)}

Yorıgılı uçuglı kamuğ neñni kör / tutar öz+keDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] iş tuş
öziÖzne [Yalın, Eden] ten+niDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] kör (2254) *Yürüyen, uçan her şeye bak; her biri kendi dengini kendisine eş ve akran seçer.*

İŞKE TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) tatbik etmek”

İşke tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İşke tut-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşit emdi ma’nî bu söz / bu sözDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] işke
tutğılÖzne [2. tke. Eden] ayâ edgü öz (3233) *Şimdi bu sözün mânası nedir, dinle; ey iyi insan, bu söze göre hareket et.*

İŞ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) arkadaş edinmek”

İştut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İştut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Biregü tutarÖzne [3. tke. Eden] iş kişi+gDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] teñrilik / bu işlik içinde yok ol eğrilik (4202) *Biri, her türlü menfaat dışında, ilâhî bir sevgi ile arkadaş edinir; bu arkadaşlık içinde sadakatsizlik hâtıra gelmez.*

İSİZ KILKI TUTMA- [1]:[Özne] “kötü huy edinmemek”

İsiz kılkı tutma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İsiz kılkı tutma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsiz kılkı tutma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] ay elgi uzun / isiz kılkı ulıtur ikigün ajun (1463) *Ey iktidar sahibi kötü hareketleri benimseme; kötü hareket seni her iki dünyada inletir.*

KALIN TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bir şeyi miktar olarak çok tutmak”

Kalın tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kalın tut- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Adaş koldaş ardaşDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] kalın tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] katıl / kalın bolsa koldaş öger tegme til (4186) *Çok dost, ahbap ve arkadaş edinmeğe çalış ve onlar ile sık-sık görüş; ahbapların çok olursa, herkes seni medheder.*

KAN TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “kan tutmak”

Kan tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kan tut- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayu aydı kan tutmuşÖzne [3. Tke. Etkilenen] emdi mu+nıDolaysız Nesne (Belirtme, Etkilenen) / aç a birgü ekhel akıtgu kanı (1058) *Biri:—Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak lâzımdır — dedi.*

KAPUĞ AÇUK TUT-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “kapıyı açık tutmak”

Kapuğ açuk tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kapuğ açuk tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yanlış olur bu satıcı kamuğ / katılgıl olar+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
açuk tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kapuğ (4429) Bütün satıcılar hep böyle olurlar, onlara
katıl ve kapını her vakit açık tut.

KAPUĞ TUT-[1]:[Özne] “bir yer edinmek”

Kapuğ tut-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kapuğ tut-[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Aka kelsü ârzû kurıamaz bolup / kapuğ tutsuÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] devlet karıamaz
bolup (943) *Arzun, kurumayan ırmak gibi, akıp-gelsin; saadetin, ihtiyarlamayan bir
hizmetkâr gibi, daimî kapında dursun.*

KATIĞ TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sıkı tutmak”

Katığ tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Katığ tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sınamış bütülmüş kişigDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden]
katığ / saña teggey andın tümen miñ tatığ (1300) *Tecrübe edilmiş ve güvenilir insana
iyice yapış; böyle insandan sen zevk duyarsın.*

KAVŞURU TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “kavuşturmak”

Kavşuru tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kavşuru tut-[İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)

EligDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] kavşuru tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] adakın tüz / bu oñ elgin urğıl sol elgin öze (4056) *Ellerini kavuştur, ayaklarını birbirine bitıştır; sağ elini sol elin üzerine koy.*

KİD TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “bol tutmak, çoğaltmak”

Kiñ tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kiñ tut-_{[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Tuz etmek+niDolaysız Nesne [Belirtme, Ürün] kiñ tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kişiye yitür / kişi ‘aybı körse sen açma yitür (1328) *Tuzu, ekmeği bol tut, başkalarına ikram et; bir kimsenin aybını görürsen, açma, üstünü ört.*

KİDRÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) bol tutmak, çoğaltmak”

Kiñrü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kiñrü tut-_{[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Aş içgü tuz etmekDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] yime kiñrü tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / atıñ edgü bolğay kelü birge kut (4537) *Bir de yiyeceği, içeceği ve tuz-ekmeği bol tut; iyi nâm kazanırsın ve saadet sana yâr olur.*

KİLİNÇ EDGÜ TUT-_{[1]:[Özne]} “iyi hareket etmek, iyi davranmak”

Kılınç edgü tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kılınç edgü tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kılınç edgü tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] neñke kadğurmağıl / kılınç edgü bolsa kelir neñ tigil (1305) *İyi hareket et, mal için kaygılanma; iyi hareket edersen, mal kendiliğinden gelir.*

KILINÇ TUT- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) dürüst davranmak”

Kılınç tut- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kılınç tut- [İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Köni bol bütünlük **bile** Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) **tut-Ø** Özne [2. tk. emr. ke. Eden] kılınç /
könilik içinde-turur bu sewinç (1289) *Doğru ol, dürüst hareket et; doğruluk insanı
mes'ûd eder.*

KISA TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sıkı tutmak, sürekli olarak
denetlemek, kontrol altında bulundurmak”

Kısa tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kısa tut- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Oğulu+ğ Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **kısa tut-Ø** Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ata bolğuçı /
saña külmesüni kidin kelgüçi (1227) *Ey baba olan, çocuğunu sıkı terbiye et; arkadan
gelenler sana gülmesinler.*

KISGA TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) kısa tutmak”

Kısğa tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kısğa tut- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Sakınç Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] **kısğa tutğıl** Özne [2. tk. emr. ke. Eden] tapuğ kıl uzun
/ iwerde amul bol buşarda tüzün (6090) *Dünya düşüncesini kısa tut, ibâdeti uzun;
acele ederken, sakın ve hiddetlenirken de, halîm ol.*

KÖNİ TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) doğru tutmak, saf ve temiz
tutmak”

Köni tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köni tut-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Köñül tıl_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} köni tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} bayatka sığın / idi yarlığın sen ağır tut tapın (2158) *Gönül ve dilini doğru tut, Tanrıya sığın; Allanın emrine itaatsizlik etme.*

KÖNİ YOL ÖZE TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) doğru yola yönlendirmek”

Köni yol öze tut-_{[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köni yol öze tut-_{[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Seniñdin kolur-men basut küç bile / köni yol öze tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} mi+ni_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} sen yöle (3056) *Sana niyaz ederim, yardımın ve kudretin ile doğru yola yönelt, bana destek ol.*

KÖNİLİK ÖZE TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) doğruluk üzerinde tutmak”

Köniliköze tut-_{[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köniliköze tut-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Bu dünyâda baylık tilese özün / köni bol könilik öze tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} Sözü+g_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Söz]} (1747) *Bu dünyada zenginlik dilersen, özünle ve sözünle doğru ol.*

KÖDLİ KİD TUT-_{[1]:[Özne]} “gönlü geniş olmak”

Köñli kiñ tut-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñli kiñ tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tarığcı kişiler bolur elgi kiñ / bayat birmişindin tutar_{Özne [3. tke. Eden]} köñli kiñ (4416) *Çiftçilerin elleri geniş olur; Tanrının verdiği geniş gönülle sarf ederler.*

KÖDLİ KİÇİĞ TUT-[1]:[Özne] “alçak gönüllü olmak”

Köğli kiçig tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köğli kiçig tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Uluğ boldı begler kutun belgülüg / kiçig tutğuÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] köğlin kötürse ülüğ (2116) *Beyler, şüphesiz, saadetle büyük olurlar; bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.*

KÖDÜL ALÇAK TUT-[1]:[Özne] “alçak gönüllü olmak”

Köğül alçak tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köğül alçak tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tili birle yumşak süçig tutğu söz / köğül tutsaÖzne [3. tk. şart ke. Eden] alçak yarak tutsa yüz (2576) *Kapıcı-başı yumuşak ve tatlı sözlü olmalı; gönülünü alçak tutmalı ve her vakit güler yüz göstermelidir.*

KÖDÜL KODKI TUT-[1]:[Özne] “alçakgönüllü olmak”

Köğül kodkı tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köğül kodkı tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kimin birle devlet yaraşa kelip / köğül kodkı tutğuÖzne [3. tke. Eden] kiçiglik kılıp (1702) *Saadet gelip, kiminle bağdaşırsa, o kimse tevâzû göstermeli ve alçak gönüllü olmalıdır.*

KÖDÜL TAŞ TUTMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) gönülden çıkarmamak”

Köğül taş tutma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül taş tutma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bayat birsü tevfiķ saña küç kadaş / du‘âda unıtma köñül tutma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} taş (4879) *Ey kardeşim, Tanrı sana tevfiķ ve kuvvet versin; dualarında beni de unutma, gönülden çıkarma.*

KÖDÜL TİRİĞ TUT-_{[1]:[Özne]} “gönlünü diri tutmak”

Köñül tırig tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül tırig tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ukuş birle işle kamuğ işlerig / havâka basıkma köñül tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} tırig(5196) *Her işi akıl ile işle, nefsin esiri olma, gönlünü diri tut.*

KÖDÜL TUT-_{[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) gönül bağlamak, gönlünü ve dikkatini bir yere yöneltmek” ”

Köñül tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı aydı eşit ay oğul / sözümni unıtma man+ga_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} köñül (1167) *Ay-Toldı dedi: Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle.*

İlig aydı emdi eşit ay oğul / söz aytur özüm sen man+ga_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} köñül (1656) *Hükümdar: Ey oğlum, dedi: Şimdi dikkat et, sana soracaklarım var, beni can ve gönülden dinle.*

KÖZ KULAK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyde) göz kulak kesilmek”

Köz kulak tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köz kulak tut-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

İligÖzne [Yalın, Eden] köz kulak tuttu il+**de**Dolaylı Nesne [Bulunma, Yer] kamuğ / açıldı anar
barça beklig kapuğ (436) *Hükümdar bütün memlekete göz-kulak kesildi; ona bütün
kilitli kapılar açıldı.*

KÖZ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) göz olmak, yol gösterici olmak”

Köz tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Köz tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Muñar menzer emdi eşit uş bu söz / asıg kılğa tutsa_[3. tk. şart ke. Eden] ayâ
öz+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] köz (5155) Şimdi buna benzeyen şu sözü dinle; tutarsan,
faydalı olur ve senin görür gözün olur.

KULAK KÖZ YİTİ TUT-_{[1]:[Özne]} “göznü kulağını tetikte tutmak”

Kulak köz yiti tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kulak köz yiti tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Katıgılan taşırtı kamuğ işke bak / oduğ bol kulak köz yiti tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
ma sak (5936) *Gayret et, dışarıdaki her işi idare et; uyanık ol, gözünü ve
kulağını keskin ve tetikte tut.*

KULAK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) kulak kesilmek, kulak tutmak

Kulak tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kulak tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bularda talusın ayayın saña / kisi alğu erse kulak tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] (4490) *Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana
söyleyeyim; evlenmek istersen, bana kulak ver.*

KÜLER YÜZ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) güler yüzlü davranmak”

Küler yüz tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Küler yüz tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sana tüğmedim men bu kaşım közüm / küler yüz tutar **men**Özne [1. tke. Eden]
sewinçlig özüm (6232) Ben sana karşı henüz kaşımı çatmış değilim; senden çok
memnunum, sana hep iltifat ediyorum.

KÜSÜŞ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) aziz tutmak”

Küsüş tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Küsüş tut-_{[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Küsüş tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yigitlikDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]keçer
sinde terk / kaçar bu tiriglik neçe tutsa berk (361) *Gençliği aziz tut, çabuk geçer; ne
kadar sıkı muhafaza edersen-et, bir gün kaçar.*

KÜZDÜ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) örnek almak, ayna edinmek”

Küzdü tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Küzdü tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Köñül kimke bütse a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] küzdü tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke.
Eden] / özüñ körge sen tip anı utru tut (5618) *Gönülün tamamen inandığı kimseyi
kendine ayna edin; kendini görebilmek için onu dâima karşında bulundur.*

ODUL TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir duruma) uyanık olmak, uyanık bulunmak”

Odul tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Odul tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yana aydı ay toldı uk ay oğul / ölümüg unıtma öyü tur-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
odul (1273) *Ay-Toldı devam etti ve:— Ey oğul, anla— dedi— ölümü unutma, onu dâima düşün ve uyanık bulun.*

ÖLÜG TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) yok saymak, ölü görmek”

Ölög tut-_{[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ölög tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bilig tegmese kimke erse ülög / tirig tise bolmaz a+**ni**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ölög (2450) *Bir kimse bilgiden nasibini alamamış ise, ona diri demek doğru olmaz; sen onu ölü bil.*

ÖLÜM KADĞUSI TUT-_{[1]:[Özne]} “ölüm korkusu çekmek”

Ölüm kadğısı tut-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ölüm kadğısı tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ölüm kadğısı tuttu_{Özne [3. tke. Etkilenen]} kitti sewinç / ölümde kidin iş negü teg erinç (4850) *Ölüm kaygısı sardı, sevinç artık bizden gitti; ölümünden sonra, acaba, hâlimiz nice olacaktır.*

ÖLÜM TUT-_{[1]:[Özne]} “ölüme yakalanmak”

Ölüm tut-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ölüm tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü asğı bar bu ökünçüm bu kün / ölüm tuttu_{Özne [3. tke. Etkilenen]} kesti bu söz birle ün (1132) *Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti.*

ÖLÜM TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) ölüm yakalamak”

Ölüm tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ölüm tut-_{[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ölög pendini bak ayur kör mi+ni_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} / ölüm tuttu_{Özne [3. tke, Eden]} bardım tutar uş sini (6316) Ölenin nasihatine dikkat et, ne der: Bana bak, beni ölüm yakaladı, gittim; şimdi seni de yakalar.

ODAYIN TUT-_{[1]:[Özne]} “kolay olanı almak, kolayı seçmek”

Oğayın tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Oğayın tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Oğayın ilig_{Özne [Yalın, Eden]} tuttu tersi maña / kemişmegil emdi ay ersig toña (1908) *Kolayını hükümdar aldı; ey yiğit kahraman, güç olanı şimdi bana bırakma.*

Öñi tut-_{[1]:[Özne]} “renk tutmak, renk almak”

Öñi tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Öñi tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yaşık yazdı bolğay örüglüg saçı / tiyiñ kiş öñi tuttu dünyâ içi_{Özne [Yalın, Etkilenen]} (5825) *Güneş örülmüş saçını çözmüş olacak, dünya içi sincap ve samur rengine büründü.*

ORTU TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) orta yolda tutmak”

Ortu tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ortu tut-_{[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)}

Bod ortu kerek hem tenjinçe yarağ / işin^{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} ortu tut ay biliglig **kişi**^{Özne [Yalın, Eden]} (2090) *Boy orta ve her şey bununla mütenâsîp olmalı; ey bilgili insan, her işte itidalden ayrılma.*

OTAG TUT^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) oda tutmak”

Otag tut^{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Otag tut^{-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bilişti yime ol kişiler bile / otag **tutti**^{Özne [3. tke. Eden]} **öz+ke**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} yaradı küle (499) *O da nihayet bâzı kimseler ile tanıştı; kendisine bir oda tuttu ve yüzü gülmeğe başladı.*

ÖZİNİ TUT^{-[1]:[Özne]} “kendini tutmak, sabretmek, kendine hâkim olmak”

Özini tut^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Özini tut^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kalı üstese elgi ârzû öze / özini tutunsa^{Özne [3. tk. şart ke. Eden]} köñül til tüze (3447) *Arzusunu elde etmek için kuvvet bulduğu hâlde, kendisini tutar, gönülüne ve diline hâkim olur.*

ÖZİN TUT^{-[1]:[Özne]} “kendini tutmak, sabretmek, kendine hâkim olmak”

Öziñ tut^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Öziñ tut^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sığıt kılma artuk tıda tut-^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} **özün** / bu işni bayat ıdtı kesgil sözüñ (6182) *Fazla ağlama, buna mâni olmağa gayret et; bu Tanrının emridir, işte bu kadar.*

RÛZA TUT- [1]:[Özne] “oruç tutmak”

Rûza tut- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Rûza tut- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Munı barça kodtı özün yalğuzun / namâz rûza tuttıÖzne [3. tke. Eden] ay kılkı tüzün (3242) *Bütün bunları sen terkettin; tek başına namaz kılıyor ve oruç tutuyorsun, ey asîl tabiatlı.*

SAKAL TUT- [1]:[Özne] “sakal tutmak, başkasının sözünden çıkmayacak bir duruma düşmek”

Sakal tut- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sakal tut- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağığ kul kılayın tise sen tükel / töküp ıd saw altun sunup tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] sakal (4277) *Düşmanlarını kendine râm etmek istersen, saf altın dök ve onların sakalını eline al.*

SAKIŞ TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) düşünmek, hesap etmek”

Sakış tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sakış tut- [İNSAN, SAYISAL TERİM]+(Ø)+(Ø)

Elig sakışında keçer erse sen / kerek hendeseDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] sakış tutsa **sen**Özne [2. Tk. Şart ke. Eden] (2783) *Kara-cümleden sonra, hendese hesabını ele alması lâzımdır.*

SAKIŞLIĞ TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sayılı tutmak, hesaplı tutmak”

Sakışlıg tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sakışlıg tut-[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Ağıcı oduğ bolsa iş artamaz / sakışlıg tutar^{Özne [3. tke. Eden] neñ}Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] özin örtemez (2769) *Hazinedar uyanık olursa, işler bozulmaz; malı hesaplı tutar ve kendisini de yakmaz.*

SAW/SÖZ TUT-[1]:[Özne] “söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü benimsemek”

Saw /söz tut- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Saw /söz tut- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bağırsak kişinin sözi tut-^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden] sawı / bu söz saw saña bolğa devlet awı (1358) Samimî insanın sözünü ve öğüdünü tut; bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.}

ŞERÎ‘AT YOLI TUT-[1]:[Özne] “şeriat yolunu tutmak”

Şerî‘at yolu tut-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Şerî‘at yolu tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ağırla bularığ negü aysa kıl / şerî‘at yolu tut-^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden] boyun bir eğil (5552) Onlara izzet ve ikramda bulun, ne derlerse, yap; şeriat yolunu tut, hükümlerine itiraz etme ve önlerinde hüürmetle eğil.}

SİZİK TUTMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) şüphe etmemek”

Sizik tutma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sizik tutma-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Barır-men mun+^{gar}Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] **sen**^{Özne [1. tke. Eden]} sizik tutmağıl / toğuglı kim ölmez tise bütmeğil (1090) *Ben gidiyorum, sen bundan hiç şüphe etme; doğan bir kimsenin ölmeyeceğini söylerlerse, inanma.*

SIR BODUĞ TUTMA-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “boyamamak”

Sır boduğ tutma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Sır boduğ tutma-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşit emdi köñli oduğ / içiñni beze tutma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
taş_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} sır boduğ (5112) *Dinle, şimdi uyanık insan ne der:
içini süsle, dışını boyayıp cilâlama.*

SÖZÜĞ TUT-_{[1]:[Özne]} “(birinin) sözünü tutmak, dinlemek”

Sözüg tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sözüg tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bütülmüş kişike ayıtğu sözüg / bütülmüş kişi aysa tutğu_{Özne [3. tke. Eden]} sözüg
(5621) *Sözü itimat edilen kimseye sormalı ve böyle bir kimsenin de sözünü
tutmalıdır.*

SÖZİ TUT-_{[1]:[Özne]} “(birinin) sözünü tutmak, dinlemek”

Sözi tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sözi tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak kişi ol kişide çını / bağırsak sözi tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} bedütgey
sini (1359) *İnsanların hakikîsi sadakatli insandır; sadakatli insanın sözünü tut, o
seni büyütür.*

SÖZ TUT-_{[1]:[Özne]} “(birinin) sözünü tutmak, dinlemek”

Söz tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Söz tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşitgil awıçğa sözi / awıçğa sözün tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] unitma
kozi (1638) *Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut, ey kuzum, bunu unutma.*

SÖZÜD SÜÇİĞ TUT-[1]:[Özne] “tatlı dilli olmak”

Sözün süçig tut-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sözün süçig tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kamuğka sewitmek tilese özün / köñül til biriktür süçig tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] sözün (4280) *Kendini herkese sevdirmek istersen, sözün ve fikrin birbirine uygun ve dilin tatlı olsun.*

SÖZÜD TUT-[1]:[Özne] “sözünü tutmak, konuşmamak”

Sözün tut-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sözün tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Basıtma katığlan kiçigke özün / tilin oynamağıl tıda tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] sözün (4184) *Gayret et, küçüklerin sana tahakküme kalkışmalarına meydan verme; onlarla ağız şakası yapma, diline hâkim ol.*

TALU TUT-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi) kıymetli tutmak”

Talu tut-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Talu tut-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Talu beg bolayın tise belgülüg / talu tutğuÖzne [3. tke. Eden] erdemDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] ay atlıg külüg (2081) *Seçkin bir bey olabilmek için, fazilete kıymet verilmelidir, ey namılı meşhur.*

TANUK TUT-^{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) şahit tutmak”

Tanuk tut-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tanuk tut-^{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Taşı körse tap tut-Ø^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} için+ge^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} tanuk / taşı teg içi ol içi teg taş ol (2216) *Dışını görürsen, bunu içi için yeter şâhit say; insanın içi dışı gibi ve dışı da içi gibidir.*

TANUK TUT-^{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi birine) armağan sunmak”

Tanuk tut-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tanuk tut-^{[İNSAN, ÜRÜN]+(Ø)+(Ø)}

Talu neñ^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Ürün]} tanuk tuttu^{Özne [3. tke. Eden]} miñ miñ elig / munu kıl tanukı kutadğu bilig (112) *Binlerce el, hediye olarak, ona çok nadide şeyler sundu; işte sen de bu Kutadgu bilig'i hediye et.*

TAŞ TUTMA-^{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) dış tutmamak, dışlamamak”

Taş tutma-^{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Taş tutma-^{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ağır kılma köñlün maña ay kadaş / yakınlık içinde mi+ni^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} tutma-Ø^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} taş (4873) *Ey kardeş benim için kendini üzme; bana karşı duyduğun sevgiyi eksik etme.*

TEDE TUTMA-^{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) denk tutmamak”

Teğe tutma-^{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Teñe tutma- [İNSAN, İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Kümüş kalsa altun meniñdin saña / a+nı Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] tutmağıl Özne
[2. tk. emr. ke. Eden] sen bu söz+ke Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] teñe (188) *Benden sana gümüş ve altın kalırsa, sen onları bu söze denk tutma.*

TEDİ TUT- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) denk tutmak”

Teñi tut- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Teñi tut- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Boşuğ kul bile tutsa bolmaz bu tüz / boşu+ğ Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] boş teñi
tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] kuluğ kulça üz (2991) *Hür insanı kul ile bir tutmak olmaz; hür insana hür muamelesi yap, kulu da kul gibi kullan.*

TİRİĞ TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “canlı tutmak, hayatta tutmak”

Tirig tut- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tirig tut- [İNSAN, ÜNVAN]+(Ø)+(Ø)

Ölür özke tegmez meger edgü at / bu atı+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] tirig
tutsu Özne [3. tk. emr. ke. Eden] erklig bayat (6268) *Ölümlü insan için, iyi addan başka, hiç bir şeyin değeri yoktur; kudretli Tanrım iyi ad ile ömür sürdürsün.*

TOLU TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) dolu tutmak”

Tolu tut- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tolu tut- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Sewerin esen tut yağısın kötür / sewinçi+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] tolu tut-
Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] sakınçın kotur (117) *Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan kaldır; sevincini dâim kıl, kederini yok et.*

TUSUL TUT-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “**‘‘faydalı tutmak’’**”

Tusul tut-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tusul tut-_{[İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negüke tusulğay saña bu özüm / özün+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} özün_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} ök tusul tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} sözüm (3792) *Ben senin neyine faydalı olabilirim; sözümü dinle, sen kendin kendine faydalı ol.*

TÜZ TUT-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Belirteç Tümlecı]} “**‘‘(bir şeyi bir şeyle) bir tutmak’’**”

Tüz tut-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Belirteç Tümlecı]+(Ø)+(Ø)}

Tüz tut-_{[İNSAN, İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Kaşın tügmese ol bu iki yirig / bu cân **birle**_{Belirteç Tümlecı [Vasıta, Araç]} tüz tutgu_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} uş bu eri+**g**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} (4211) *Eğer bunların her ikisinde de infial göstermezse, bu insanı canın gibi aziz tut.*

TÜZ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “**‘‘(bir şeyi) doğruya yöneltmek’’**”

Tüz tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tüz tut-_{[YARATICI, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Küdezsü idim tutsu_{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]} köñlüm_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} tüze / ne kılıkım kılınçım könilik öze (5820) *Rabbim beni korusun, gönlümü temiz tutsun ve hareketlerimde, beni doğru yoldan ayırmassın.*

UÇUZ TUTMA-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “**‘‘(bir şeyi) azımsamamak’’**”

Uçuz tutma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uçuz tutma-_{[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Basası bilig ol bularda biri^{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} / bu tört neñ uçuz tutma-^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} yüksek töri (308) *Hâkimlerin sözünü dinle, düşün ve şu dört şeyin azını az görme.*

UÇUZ TUTMA-^{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) değersiz görmemek”

Uçuz tutma-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uçuz tutma-^{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

İdi yakşı aymış biliglig бүгү / бүгүлер sözi+ⁿⁱ^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} uçuz tutma^{ğü}^{Özne [2. tke. Eden]} (4177) *Bilgili hakîm çok güzel söylemiş; hâkimlerin sözüne itibâr etmek gerekir.*

ULUĞ TUT-^{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) büyük, değerli tutmak”

Uluğ tut-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uluğ tut-^{[YER, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neçe me kiçig erse düşmân saña / a+ⁿⁱ^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu]} **sen**^{Özne [2. tke. Eden]} uluğ tut ay ersig toña (3398) *Düşman senin için ne kadar küçük olursa-olsun, sen onu büyük kabul et, ey merd ve cesur insan.*

UMUNÇ TUT-^{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) ümitvar olmak, umutlanmak”

Umunç tut-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Umunç tut-^{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bütün cân üzülse umunç tut-^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} uluğ / bayat birge edgüke edgü yoluğ (2163) *Can çıksa dahi, ümidini kesme; inan ki, Tanrı iyiye iyi yol gösterir.*

UMUNÇ TUTMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) umut bağlamamak”

Umunç tutma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Umunç tutma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sözin kıyğuçı beg+ke_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} tutma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
umunç / tiriglik yawa bolğa kılğay ökünç (2013) *Sözünde durmayan beye ümit bağlama, ömrün boşuna geçer ve pişman olursun.*

UTRU TUT - [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) karşılamak”

Utru tut - [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Utru tut-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü erse barmu ölümke itig / a+nı_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu]} utru tut_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}
ay bılge tetig (1188) *Ölüme karşı her hangi bir çâre var mı? Eğer varsa, ey zeki âlim, ölüme karşı o çâreye başvur.*

ÜRÜD KUŞ TUT-[1]:[Özne] “muradına ermek”

Ürüng kuş tut-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ürüng kuş tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Serirse kişi öz tilekin tapar / serip turdaçı er_{Özne [Yalın, Eden]} ürüng kuş tutar
(1319) *İnsan sabrederse, dileğine kavuşur; sabredip bekleyen avcı akkuş tutar.*

UZUN TUTMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) bekletmemek”

Uzun tutma-[2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Uzun tutma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kızı+ğ_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} tutma-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ew+de_{Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer)}
uzun begsizin / ökünç birle ölgey özün igsizin (4510) *Kızı çabuk evlendir,*

uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa lüzum kalmadan, yalnız bu pişmanlık seni öldürür.

YAKA TUT-_{[1]:[Özne]} “(birinin) yakasına yapışmak, yakasından tutmak”

Yaka tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yaka tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yarağısız kişiye yorıma yaka / yarağısız şaşa kelge tut^{ga}_{Özne [3. tke. Eden]} yaka (4243) *Münasebetsiz kimselere yakın gitme; yoksa onlar da sana gelir ve yakanı bırakmazlar.*

YAKA YİD TUT-_{[1]:[Özne]} “(birinin) yakasını yenini tutmak”

Yaka tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yaka yiğ tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Köñül birse kurtğa bolur bir turı / yaka yiğ tutar_{Özne [3. tke. Eden]} künde kesmez urı (3541) *Gönül verirsen, huysuz bir acuze olur; yaka ve yene yapışır, dırdırının ardı-arkası kesilmez.*

YAKIN TUT-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) yakın tutmak, yaklaştırmak”

Yakın tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yakın tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İweklik bu erdi sini bilmedin / yakın tuttum_{Özne [1. tke. Eden]} **ÖZ+ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} tapındurmadın (634) *Acelecilik şurada oldu ki, seni tanımadan ve kâfi derecede denemeden, kendime yakın tuttum.*

YAKIN TUT- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) yakın tutmak, yaklaştırmak”

Yakın tut- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakın tut- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yakın tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] **özün+ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] kişi edgüsüDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]/ isizdin yırak tur tokıgay yası (1378) *İyi insanları kendine yakın tut; kötülerden uzak dur; zararları dokunur.*

YAKINLIK TUT- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yakınlık göstermek”

Yakınlık tut- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Yakınlık tut- [İNSAN]+(Ø)+(İNSAN)

Yakınlık bu iki kişi **birle**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / bulardın saña teggey edgü yanut (4237) *Bu iki türlü insana yakınlık gösterir; bunlar senin dostluğuna dâima iyilik ile mukabele ederler.*

YAMÇA TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) avucunda tutmak”

Yamça tut- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yamça tut- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana cem‘ ü tefrîk misâhatka öt / yiti kat felekni yatur yamça tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (4381) *Sonra cemi, tefrik ve mesahayı geç; yedi kat feleği, bir çöp parçası imiş gibi, avucunda tut.*

YÜZ KÖZ YARUK TUT- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) güler yüz göstermek”

Yüz köz yaruk tut- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüz köz yaruk tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yaruk tutsa Özne [3. tk. şart ke. Eden] yüz köz kişiye küle / kılınç edgü tutsa kişilik bile (2476) *İnsanlara açık ve güler yüz göstermeli; başkalarına karşı insaniyet dâiresinde ve iyi muamele etmelidir.*

YÜZÜD YARUK TUT-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) güler yüz göstermek”

Yüzüñ yaruk tut-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüzüñ yaruk tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişi tutçı ögmek tilese özün / kılınç edgü tutğıl yaruk tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] yüzün (4283) *İnsanların seni her vakit eğmelerini istersen, onlara karşı iyi ol ve güler yüzle muamele et.*

YİĞA TUT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) sıkı tutmak”

Yığa tut-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yığa tut-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yawa ıdma boşlağ yığa tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] kısa / yığa tutsa oğlan bulur kut basa (1491) *Serbest ve başı-boş bırakma, sıkı tut ve kötü hareketlerine mâni ol; çocuk sıkı bir terbiye altında bulundurulursa, sonunda bahtiyar olur.*

YIRAK TUT-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeyden) uzaklaştırmak”

Yırak tut-[3]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yırak tut-[İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uşakçı kişig kılma özke yakın / ozunçı+ğ Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] özün+din Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] yırak tut-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] sakın (5303) *Dedi-*

koducu kimseyi kendine yakın tutma; müfteriyi kendinden uzaklaştır, ondan sakın.

YİTİ TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) keskin tutmak”

Yiti tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yiti tut-_{[İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)}

Sü başı ya il başı bolsa özün / köni bol yiti tut-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} kulakın közün_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} (4143) *Eğer sen ordu veya eyâlet başına geçersen, doğruluktan ayrılma; kulağını keskin tut.*

YOL TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) benimsemek, yol edinmek”

Yol tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yol tut-_{[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Ayâ beg bu iki uluğ erdem ol / **bügü ilçi begler**_{Özne [Yalın, Eden]} mu+ni_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} tutğu yol (2717) *Ey Bey, bu iki şey büyük bir fazilettir; hakîm hükümdarlar bunu kendilerine düstûr edinmelidirler.*

YOL TUT-_{[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) yönelmek”

Yol tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yol tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kılıç kayda erse kümüş anda ol / kümüş kayda erse kılıç tuttu_{Özne [3. tke. Eden]} yol (3045) *Kılıç nerede ise, gümüş oradadır; gümüş nerede ise, kılıç oraya yönelir.*

YÖLEK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “yardımcı edinmek”

Yölek tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yölek tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Törümüſke korkma tileme tilek / törütgenke korkgıl a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yölek (4744) Türeyenden korkma ve ondan hiç bir dilekte bulunma; türetenden kork ve her ſeyi ondan iste.

YORIK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir ſeyi) doğru, sağlam tutmak”

Yorık tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yorık tut-_{[İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)}

Yorı yılık bolma bilig ukuſ bilig / birle sözle yorık tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tili+gDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (1846) *Yürü, hayvan olma; akıllı ol ve bilgi öğren; bilgi ile söyle, sözün muteber olsun.*

YORIKID KÖNİ TUT-_{[1]:[Özne]} “doğru tavırlı olmak”

Yorıkıñ köni tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yorıkıñ köni tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yorıkıñ köni tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yañılma özün / köñül til kiçig tut bedütme sözüğ (1282) Tavır ve hareketin doğru olsun, doğru yoldan sapma, alçak gönüllü ol, tevazu ile söz söyle, büyük söz söyleme.

YÜREK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir ſeye) yüreği yetmek”

Yürek tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yürek tut-_{[İNSAN, İŖ]+(Ø)+(Ø)}

Yalawaç barır er idi ked kerek / kamuğ törlüg iş+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bu tutsaÖzne [3 Tk. ſart ke. Eden] yürek (2640) *Her işte emniyetle hareket edebilmesi için, elçi olarak gidecek kimsenin çok iyi bir insan olması lâzımdır.*

YÜZ AÇUK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**yüzünü açık tutumak, güler yüz göstermek**”

Yüz açık tut-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz açık tut-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yime tuttu iş tuş yakın kıldı öz / uluğ+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} kiçig+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} **açuk tuttu**_{Özne [3. tke. Eden]} yüz (500) *Eş, dost edindi, onlara yaklaştı; büyüğe ve küçüğe güler yüz gösterdi.*

YÜZ YARUK TUT-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**güler yüzlü olmak**”

Yüz yaruk tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz yaruk tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tili birle yumşak süçig tutğu söz / köñül tutsa alçak yaruk tutsa_{Özne [3. tk. şart ke. Eden]} yüz (2576) *Kapıcı-başı yumuşak ve tatlı sözlü olmalı; gönülünü alçak tutmalı ve her vakit güler yüz göstermelidir.*

3.4. İSİM+FİİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ

Bu bölümde KB’de isim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerin istem çerçeveleri yer almaktadır.

3.4.1. İsim+aç-

‘**AYBI AÇMA-**_{[1]:[Özne]} “**(birinin) aybı açmamak, saklamak**”

‘**Aybı açma-**_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

‘**Aybı açma-**_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Akı bolğıl alçak tuz etmek yitür / kişi ‘aybı açma **sen**Özne [2. tke. Eden] örtüp yitür (6096) *Cömert ve alçak gönüllü ol, tuz-ekmek yedir; başkalarının aybını görme, ört ve yok farzet.*

AĞIRLIK YOLI AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(birine) izzet ve ihsan kapılarını açmak”**

Ağırlık yolu aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Ağırlık yolu aç-[İNSAN]+(0)+(0)

Beğişe yarağlıg körünse kulı / añar ötrü açğÖzne [3. tke. Eden] ağırlık yolu (1756) *Ancak kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra, bey ona izzet ve ihsan kapısını açmalıdır.*

DEVLET KAPUĞ AÇ- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(birine) mutluluk kapılarını açmak”**

Devlet kapuğ aç- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Devlet kapuğ aç- [İNSAN]+(0)+(0)

Kıyıkız kiçe tañda kıldı tapuğ / yaradı tapuğ açtıÖzne [3. tke. Eden] devlet kapuğ (3069) *Yine sadâkatle, sabah-akşam hizmet etti; hizmeti takdir edildi ve saadet kapıları açıldı.*

DİLİN AÇ-[1]:[Özne] **“söze başlamak”**

Dilin aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Dilin aç-[İNSAN]+(0)+(0)

Yanut birdi ögdülmiş açtıÖzne [3. tke. Eden] tilin / ayur-men urayın bu sözke ulın (1817) *Ögdülmiş cevap verdi; söze başladı ve : — Bunun esâsını izah edeyim — dedi*

EDGÜ YOLIN AÇ-[1]:[Özne] “hayra çevirmek, iyiye yol açmak”

Edgü yolın aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü yolın aç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Takı bir bilig kör bu tüş ‘ilmi ol / tüşese yoruğlı açarÖzne [3. tke. Eden] edgü yol (4366) *Bir ilim de rüya ilmidir; rüya görünce, yoran kimse onu hayra çevirir.*

KAPUĞ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) kapı açmak”

Kapuğ aç-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kapuğ aç-[DİNİ RİTÜEL, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü asğı bar tip ayur sen tapuğ / tapuğÖzne [Yalın, Eden] kulluk ol kul+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] açtı kapuğ(3356) *İbâdetin ne faydası var — diye soruyorsun; ibâdet kulluktur ve kula kapıları açar.*

KEND ULUŞ AÇ-[1]:[Özne] “memleket fethetmek”

Kend uluş aç-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Kend uluş aç-[İNSAN]+(İNSAN)+(Ø)

Kalı alp atım erse birgil kümüş / kılıç ursu açsuÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] san+gaDolaylı Nesne (Yönelme, Alıcı) kend uluş (5519) *Eğer cesur ve kahraman kimse ise, ona gümüş ver; kılıç kullansın, sana şehir ve memleketler fethetsin.*

KÖNİLLİK YOLI AÇ-[1]:[Özne] “doğruluk yolunu açmak”

Könillik yolu aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Könillik yolu aç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Boş âzâd kişi barça edgü kılı / sen edgü kılı aç-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] könilik yolu (2307) *Hür ve serbest insanların hepsi iyilik kuludur; sen iyilik yaparak, doğruluk yolunu aç.*

KÖDLİ SÖZİ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “sırrını açmak”

Köğli sözi aç-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köğli sözi aç-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

An+garDolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı] açtı ay taldıÖzne [Yalın, Eden] köğli sözün / ne ermiş tileki kim ermiş özi (503) *Ay-Toldı ona sırrını açtı, kendisinin kim ve dileğinin ne olduğunu söyledi.*

KÖDÜL SIRRI AÇMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “gönül sırrını açmamak”

Köğül sırrı açma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köğül sırrı açma-[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Köğül sırrı açma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] sözüg tegme+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / kalı açtıñ erse özün emgeke (4293) *Gönül sırrını ve sözünü herkese açma; eğer açarsan, kendin zahmete düşersin.*

KÖZ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) bakmak, dikkat kesilmek”

Köz aç-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köz aç-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uzun kıldı elgiñ yorık kıldı söz / sewer sewmez erse san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Uyarıcı] açtıÖzne [3. tke. Eden] köz(5806) *O sana salâhiyet verdi ve emirlerinin dinlenmesini sağladı; dost düşman, herkes sana bakıyor.*

KÖZ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardımcı olmak”

Köz aç- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köz aç- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Köz açtıÖzne [3. tke. Eden] siler+keDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] bu birdi elig /osal bolmağıl sen ay kılkı silig(6124) *Bugün size baktı ve el uzattı, gâfil olma, ey temiz yürekli insan.*

KÖZ AÇ- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir duruma karşı) dikkatli olmak, uyanık olmak”

Köz aç- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köz aç- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlinde biregü kiçe kalsa aç / anı sindin aytur bayat közni aç-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (5165) *Memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, onu Tanrı sana soracaktır; gözünü aç.*

KULĞAKIN AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) kulağını açmak”

Kulğakın aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kulğakın aç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ra‘iyyet öze ol seniñ üç hakın / tilegü olardın sen aç-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kulğakın (5579) *Tebea üzerinde senin üç hakkın vardır; bunu onlardan istemelisin, iyice dinle.*

KUT KAPUĞ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “mutluluğun yolunu açmak, mutluluğu mümkün kılmak”

Kut kapuğ aç- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kut kapuğ aç- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Meniñdin açığ bolsu sindin tapuğ / tapuğ bolsa ötrü açarÖzne[3. tke. Eden]
kutkapuğ (596) *Senden hizmet olsun, benden ihsan; hizmet yerinde olursa, ikbâl kapılarını açar.*

MA‘NÎ YOLI AÇ-[1]:[Özne] “mana yolunu açmak”

Ma‘nî yolu aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ma‘nî yolu aç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşitgil ukuşluğ tili / **ukuşluğ tili**Özne [Yalın, Eden] açtı ma‘nî yolu (2521)
Akıllı insan ne der, dinle; akıllının dili mâna yolunu açmıştır.

SİR AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) derdini söylemek, sırrını söylemek”

Sır aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sır aç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Et öz eglü bilmez havâ bulnadı /tapuğka tegümez **özüm**Özne [Yalın, Eden] açtı sır
(6464) *Vücûd artık eğilmez, hevâ ve heves onu esir etti; ben artık ibâdetle meşgul olamıyorum; işte sırrımı açtım.*

SÖZ YOLI AÇ-[1]:[Özne] “söze yol açmak, sözün yolunu açmak”

Söz yolu aç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Söz yolu aç-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Muñar menzetü aydı şâ‘ir tili / **bu şâ‘ir sözi**Özne [Yalın, Eden] kör açar söz yolu
(1421) *Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâirin bu sözü, bak, söze yol açar.*

TİL AÇ-[1]:[Özne] “konuşmaya başlamak, konuşmak”

Til aç-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Til aç-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Eşitti oğul kör atası sözün / til açtı_{Özne [3. tke. Eden]} ataka ewürdi yüzün (1184)
Oğlu babasının sözünü dinledikten sonra, yüzünü ona doğru çevirerek, söze başladı.

UŞTMAH YOLI AÇ-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “cennet yolunu açmak”

Uştмах yolu aç-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uştмах yolu aç-_{[SOYUT KAVRAM, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Toğardın ese keldi **öğdün yili**_{Özne [Yalın, Eden]} /ajun itgü+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} açtı uştмах yolu (63) *Şarktan bahar rüzgârı eserek geldi; dünyayı süslemek için, cennet yolunu açtı.*

YOL AÇ-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) sebep olmak”

Yol aç-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yol aç-_{[NİTELİK, DURUM]+(Ø)+(Ø)}

Adın ma iki neñ kapuğ körki ol / bedütür beg atın açar_{Özne [3. tke. Eden]} kut+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} yol (2554) *Şu iki şey de kapının süsüdür; bunlar beyin adını büyütür ve saadete yol açar.*

YOLUĞ AÇ-_{[1]:[Özne]} “(bir şeyin) yolunu göstermek”

Yoluğ aç-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yoluğ aç-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bilir sen selâm fazlı artuk uluğ / kim aşnu aşunsa açar_{Özne [3. tke. Eden]} bu yoluğ (5052) *Bilirsin ki, selâmın fazileti çok büyüktür; kim daha önce bunu yaparsa, bu fazileti o göstermiş olur.*

YÜZ AÇ-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yüzünü göstermek”

Yüz aç-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz aç-_{[GÜNEŞ]+(Ø)+(Ø)}

Yaşık_{Özne [Yalın, Eden]}baş kötürdi yüz açtı yanı / ajun bütrü tuttı ürün kuş öñi
(5828) *Güneş başını kaldırdı, tekrar yüzünü açtı; dünyanın her tarafı ak-kuş rengine girdi.*

3.4.2. İsim+ açıl-

KAPUĞ AÇIL-[1]:[Özne] “nasibi açılmak”

Kapuğ açıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kapuğ açıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İlig köñliñe sıgdı erse tapuğ / elig birdi devlet açıldı_{Özne [3. tke. Eden]}kapuğ
(1607) *Hükümdar hizmetinden memnun kaldıkça, saadet ona el verdi ve kapılar açıldı.*

KÖDLİ AÇIL-[1]:[Özne] “gönlü açılmak, ferahlamak”

Köñli açıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñli açıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı kirdi köründi söküp / açıldı_[3. tke. Eden] ilig köñli ol yüz körüp (581)
Bu Ay-Toldı huzura girip, diz çöktü; onun yüzünü görünce, hükümdarın gönlü açıldı.

KÖZİ AÇIL-_{[1]:[Özne]} “gözü açılmak, iyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt eder duruma gelmek ”

Közi açıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Közi açıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Muḥar meḥzetü aydı şâ'ir sözi / munıḡ ma'nîsi uksa açlur_{Özne [3. tke. Etkilenen]}
közi(1138) *Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; bunun mânasını anlayan kimsenin gözü açılır.*

KÖZÜ KÖNLÜ AÇIL-_{[1]:[Özne]} “gözü gönlü açılmak, ferahlamak, neşelenmek”

Közün könlün açıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Közün könlün açıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Munu sözledim söz eşitti özün / yete baksa könlün açılga_{Özne [3. tke. Etkilenen]}
közün (5392) *İşte ben söyledim, sen dinledin; iyice bakarsan, gönülün ve gözün açılır.*

MA'Nİ AÇIL-_{[1]:[Özne]} “(bir şeyin) manası açılmak, anlaşılmak”

Ma'ni açıl-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ma'ni açıl-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Muḥar meḥzer emdi bu sözni okı / uka tursa ma'nî açılga_{Özne [3. tke. Deneyimci]}
takı (1869) *Şimdi buna benzer şu sözü oku; nüfûz edersen, mânası da aydınlanır.*

3.4.3. İsim+ağ-

KÖKKE AĞ-_{[1]:[Özne]} “göğе çıkmak”

Kökke ağ-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kökke ağ- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ya ‘îsâ bolup kökke ağdımÖzne [1. Tke. Eden] / takı men ya nûşîn-revân teg törü tüz yorıttım (6550) Isa gibi, ben göğşe çıktım veya Nûşirevan gibi, memleketi adaletle idare ettim.

TÖRKE AĞ-[1]:[Özne] “değer kazanmak”

Törke ağ-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Törke ağ-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Anadın toğuğlı biligsiz tuğar / bilig öğrenür ötrü törke ağarÖzne [3. tke. Eden]
(1681) *Anadan doğan bilgisiz doğar, bilgi öğrenir ve böylelikle itibar kazanır.*

TÖRKE AĞ-[1]:[Özne] “başköşeye yükselmek”

Törke ağ-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Törke ağ-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Urug edgü bolsa er edgü tuğar / er edgü bolup ötrü törke ağarÖzne [3. tke. Eden]
(1959) *Uyruğu iyi ise, insan iyi olarak doğar ve iyi olduğu için baş-köşeye geçer.*

3.4.4. İsim+al-

ASĞI AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) fayda görmek”

Asğı al-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Asğı al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşitgil ukuşluğ bilir / bu söz işke tutsa kör asğı alırÖzne [3. tke. Eden]
(1146) *Akıllı ve bilgili insan ne der, dinle; buna göre hareket edenler bundan istifâde ederler.*

ASİĞ AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) faydalanmak”

Asığ al-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Asığ al-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muḡar menḡzetü keldi türkçe mesel / okıḡıl munı sen asığ öz+**ke**^{Dolaylı Nesne}
[Yönelme, Alıcı] al-Ø^{Özne} [2. tke. Eden] (1826) *Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; bunu oku ve istifâde et.*

AT AL-[1]:[Özne] “şöhret kazanmak, ad almak”

At al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

At al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayuka ögelik tegir öḡ bolur / kayu kök ayukluk öze at al**ur**^{Özne} [3. tke. Eden]
(4067) *Kimi akı ile ululuḡa yükselir; kimi kök ayukluk ile şöhret bulur.*

İBRET AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) ibret almak”

İbret al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İbret al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Barur men aḡundın eşit sen özün/ öküş alḡıl ‘ibret me açḡıl^{Özne} [2. tke. Eden]
közün (76) *Ben dünyadan gidiyorum, sen beni dinle, bundan çok ibret al ve gözünü aç.*

İL AL-[1]:[Özne] “memleket ele geçirmek”

İl al-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Belirteç Tümlenci)+(Ø)

İl al-[İNSAN]+(MATERYAL)+(Ø)

Kılıç baldu boldı bu il sakçısı / kılıcı+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) alır il **bodun**
başçısıÖzne [Yalın, Eden] (2140) *Kılıç ile balta memleketin bekçisidir; halkın başında*
bulunan, kılıç sayesinde memleketler ele geçirir.

KAN AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) kan almak”

Kan al-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Kan al-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Anı kan küçemiş bolur belgölüg / ayu bir kan **alsun**Özne [3. tk. emr. ke. Eden]
an+ğarDolaylı Nesne (Yön gösterme, Hedef) ülgölüg (6008) *Belli ki, onun kanı kuvvetlenmiştir,*
ona bir mikdar kan aldırması tavsiye edilir.

KENÇ AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerden) hazine toplamak”

Kenç al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kenç al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ajunçı bögü beg nelük kenç urur / er at kayda bolsa anuk kenç **alur**Özne[3. tke.
Eden] (2056) *Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazîne toplar; asker nerede ise, oradan*
hazır hazîne alır.

KİR AL-[1]:[Özne] “(birinin) itibarına gölge düşmek”

Kir al-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Kir al-[İNSAN]+(İNSAN)+(Ø)

Açığ tıdsa işçi er at köñli sır / er at köñli sınsa **alır**Özne[3. tke. Eden] **beg+ke**Dolaylı
Nesne (Yönelme, Etkilenen) **kir** (2808) *Hizmetkâr ihsana mâni olursa, askerın gönülü kırılır;*
askerin gönülü kırılırsa, beyin adı lekelenir.

KONIDA AL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bağırına basmak”

Konıya al-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Konıya al-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana aldıÖzne [3. tke. Eden] oğlı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] konıya kuça / öpüp yığıladı barnu yaşın saça (1500) *Oğlunu kucaklayarak, tekrar bağırına bastı; öpüp ağladı, yüzü gözyaşları ile kaplandı.*

KÖDÜLÜĞ AL-[1]:[Özne] “(birinin) gönlünü almak, birinin gönlünü razı ve hoşnut etmek”

Köñülüg al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñülüg al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bezenip kör itnıp köñülüg alırÖzne[3. tke. Eden] / köñül birdiñ erse yüz ewrer barır (5232) *O bezenip süslenerek, gönülü alır; gönül verince de senden yüz çevirir, gider.*

KUT AL-[1]:[Özne] “saadete ulaşmak”

Kut al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kut al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kıçigke uluğluk uluğdın kelir / uluğka tapınsa **kıçig**Özne[Yalın, Eden] kut alır (4178) *Küçüğe büyüklük büyükten gelir; büyüğe hizmet ederse, küçük saadete ulaşır.*

MUYAN AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) sevap almak”

Muyan al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Muyan al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayâ bay boluğlı bodunda / talu kokuz kıl bu baylık muyan al-ØÖzne[2. tk. emr. Eden] tolu (5296) *Ey zengin ve halkın seçkini, bu serveti dağıt, bol bol sevap al.*

NED AL- [1]:[Özne] “(birinin) bir şeylerini almak”

Neş al- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Neş al- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İçini taşıyanı adaşın bilir / **bu iç taş biligli kişi**Özne [Yalın, Eden] neş alır (4266)
Arkadaşın senin içini dışını bilir; bu içi dışı bilen insan senden birçok şeyler koparır.

ÖÇÜDNİ AL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) öcünü almak, intikamını almak”

Öçüni al- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öçüni al- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sini kim yise yir sen âhır etin / **öçüni alır sen**Özne [2. tke. Eden] kara yir katın
(3554) *Seni kim yerse, sonunda sen onun etini yersin; kara toprağın altında öcünü alırsın.*

ÖÇİ AL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) öcünü almak, intikamını almak”

Öçi al- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öçi al- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Hazîne^ er at boldı begler küçi /bu iki bile **er**Özne [Yalın, Eden] alır öz öçi (5462)
Hazine ve ordu beylerin kuvvetini teşkil eder; bu ikisi ile insan kendi öcünü alır.

ÖÇİN AL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) öcünü almak, intikamını almak”

Öçin al- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Öçin al- [SOYUT KAVRAM, CANLI]+(Ø)+(Ø)

Neçe me çığay erse kalmaz açın / alır **bu ölüm**Özne [Yalın, Eden] kör tirig+**de**Dolaylı Nesne [Bulunma-ayrılma, Kaynak] öçin (5466) *Ne kadar fakir olsa bile, insan aç kalmaz; bu ölüm her yaşayandan bir gün öcünü alır.*

ÖZİ AL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) benimsemek”

Özi al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Özi al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muğar menzetü keldi bilge sözi / eşitse köñül birsü **alsu**Özne [3. tk. emr. ke. Eden] **ÖZİ** (2491) *Bir âlimin buna benzer bir sözü vardır; duyan bu söze gönül versin ve benimsesin.*

ÖZKE AL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) hayatına geçirmek, özüne kavratmak”

Özke al- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Özke al- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muğar menzetü aydı türkçe mesel / eşitgil munı sen ukup özke al-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (880) *Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; bunu dinle ve sırrına ererek, ona göre hareket et.*

SAKNU AL-[1]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) düşünmek, hatırlamak”

Saknu al- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Saknu al- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana saknu **aldı**Özne [3. tke. Eden] kör ögdülmişi+**g**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / ayur-men unıtmış men edgü işig (1577) *Sonra birden-bire Ögdülmiş'i hatırladı ve dedi: Ben bu iyi işi unutmuştum.*

SATĞIN AL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) satın almak”

Satğın al-[2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Satğın al-[İNSAN, İNSAN]+(ORGAN)+(Ø)

Negü kosa birgil bularka tükel / bularnıñ tilin+**din**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak)
ÖzüñDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] **satğın al-Ø**Özne [2. tk. emr. ke.] (4399) *Bunlar ne isterlerse, ver, hiç bir şeyi esirgeme; böylece bunların dilinden kendini satın al.*

TIN AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “nefesi kesilmek, korkmak”

Tın al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tın al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Anı kördi erse bu ay toldı çın / katıg korktı özke kodı aldıÖzne [3. tke. Eden] tın
(773) *Bunu görünce, Ay Toldı, gerçekten çok korktu ve nefesi kesildi.*

TINA AL-[1]:[Özne] “dinlenmek”

Tına al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tına al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlel tip turup çıktı andın yana / ewiñe kelip tüşti aldıÖzne [3. tke. Eden] tına (6283)
Öğdülmüş "baş üstüne" diyerek, oradan kalkıp çıktı; evine gelip, biraz dinlendi.

TIRĐAK ALMA-[1]:[Özne] “tırnak kesmemek”

Tırñak alma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tırñak alma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana alma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] tırñak adışma butuñ / uçuzluk tegürgey
iletgey kutuñ (4115) *Bir de tırnak kesme, bacaklarını yayıp-oturma; bu insanı itibardan düşürür ve ikbâle mâni olur.*

ÜLGİ AL-[1]:[Özne] “(bir şeyin) payını almak”

Ülgi al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ülgi al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tutsa körklüg kişi kılkı uz /yaraşur alır kör bu cân ülgî **köz**Özne [Yalın, Eden]
(2921) *Güzel yüzlü, tavır ve hareketi zarîf olan kimse ne sunsa, yakışır; bak, göz ondan canın hissesini alır.*

ÜLÜĞ AL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) hisse almak, pay almak”

Ülüg al-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ülüg al-[İNSAN, SÜREC]+(Ø)+(Ø)

Munı ma ayu bir maña belgölüg / bu iş+**tin**Özne [Ayrılma, Kaynak] yime ök alayınÖzne [1. tk. emr. ke. Eden] ülüg (4572) *Bunu da bana açık olarak söyle, bu hususta da biraz malûmatım olsun.*

ORUNÇ ALMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde veya birinden) rüşvet olarak verilen parayı veya malı kabul etmemek”

Orunç alma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Orunç alma-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Közi tok kişiÖzne [Yalın, Eden] iş+**te**Dolaylı Nesne [Bulunma-ayrılma, Kaynak] almaz orunç / orunç alsa hâcib bolur beg külünç (2442) *Gözü tok olan insan vazîfe başında rüşvet almaz; hâcib rüşvet alırsa, bey gülünç duruma düşer.*

TAMUĞ ALMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(kendine) cehennemi satın almamak”

Tamuğ alma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tamuğ alma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olar ma bayat kulları ol kamuğ / anar küç kılıp öz+**ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]
alma-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] tamuğ (4530) *Onlar da Allahın kuludur; onlara zulüm ederek, kendine cehennemi satın alma.*

3.4.5. İsim+alın-

ASĞIN ALIN-[1]:[Özne] “(bir şeyin) faydasını almak”

Asğın alın-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Asğın alın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Katıqlan yañılma könilik yolın / yigitlik yawa kılma asğın alın-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] (360) *Gayret et, doğruluk yolundan şaşma; gençliği heder etme, ondan faydalanmasını bil.*

KÖDÜLKE ALIN- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) gönüle almak, hatırd tutmak”

Köñülke alın- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñülke alın- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşitgil akılar başı / köñülke alıñıl Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ay çırğuy kişi (2809) *Cömertlerin başı ne der, dinle; ey cimri insan, bunu hatırında tut.*

Eşitgil yana bu meniñ sözlerim / köñülke alın-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ay bağırsak erim (3914) *Benim bu sözlerimi de bir kere dinle; ey temiz kalpli insan, bunları iyice düşün.*

KULAÇ YİR ALIN-[1]:[Özne] “bir kulaç yerin içine girmek”

Kulaç yir alın-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kulaç yir alın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kanı ol küçegli kişiler yirin / kulaç yir alındıÖzne [3. tke. Eden] yatur inçıkın
(6439) *Hani o başkalarının memleketine göz diken kimse; şimdi bir kulaç yerde ıztırap çekip yatar.*

YOLUĞ ALIN-[1];[Özne] “yolda ilerlemek”

Yoluğ alın-[1]+(Ø)+(Ø);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yoluğ alın-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ricâ birle havfını kanat sen kılın / bu iki arakı yoluğ **sen**Özne [2. tke. Eden] alın
(3671) *Sen rica ile havfı kendine kanat edin; bu ikisinin arasındaki yoldan şaşma.*

3.4.6. İsim+at-

OK AT-[1];[Özne] “ok atmak”

Ok at-[1]+(Ø)+(Ø);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ok at- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayusı törütmiş idike turup / yağı teg ok attıÖzne [3. tke. Eden] yasını kurup (6397)
Kimi yaratan Tanrıya karşı, düşman gibi, yayını kurup, ok attı.

OTKA AT-[1];[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) ateşe atmak”

Otkā at-[2]+(Ø)+(Ø);[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Otkā at-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişi körse kündüz mini sondağa / özi+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] otkā
atğaÖzne [3. tke. Eden] mini sözlege (5004) *Gündüz insanlar beni görürlerse, peşime takılırlar; benim hakkımda ileri-geri konuşarak, kendilerini ateşe atarlar.*

Men emdi bilindim açıldı közüm / mi+ni Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] otkâ
atmışÖzne [3. tke. Eden] meniñ bu özüm (5399) *Ben artık iyice anladım ve gözüüm açıldı;
ben kendimi ateşe atmışım.*

OTKA ATMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) ateşe atmamak”

Otkâ atma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Otkâ atma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

ÖzünDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]otkâ atma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] bu dünyâ
üçün / havâ boynı bıçgil et özke öcün (1375) *Bu dünya için kendini ateşe atma;
vücûddan öcünü al, nefsin boynunu kopar.*

3.4.7. İsim+ata-

ER ATA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) er kişi diye adlandırmak, insan
adını vermek”

Er ata- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Er ata- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayu erde bolsa ukuş birle ög / a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] er ata+ğılÖzne [2.
tk. emr. ke.] neçe ögse ög (1993)*Hangi insanda akıl ve anlayış varsa, ona insan de, onu
ne kadar öğersen öğ.*

ÖGE ATA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) danışmanlığa atanmak”

Öge ata-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öge ata-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ne edgü-turur bu kişike öge / ögi bolsa ötrü ata^{gu}Özne [2. tk. emr. ke. Eden] öge
(1995) *İnsan için akıl ne iyi şeydir; akıllı insanlara müşavir nazarı ile bakmalı.*

YILKI ATA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) hayvan adlandırmak”

Yılkı ata-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yılkı ata- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yawa söz biligsiz tilindin çıkar / biligsiz kişigDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]^{bilge}Özne [Yalın, Eden] yılkı atar (985) *Boş söz bilgisizin ağzından çıkar; bilgisiz adama âlim hayvan der.*

3.4.8. İsim+ay-

SAW AY- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) emir vermek”

Saw ay- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Saw ay- [İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Kopurdı kutı künde ögdülmişig / saw aydıÖzne [3. tke. Eden] bodun+^{ka}Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] eşitti kişig (1751) *Öğdülmiş'i saadeti günden-güne yükseltti; halka emirler verdiği gibi, onların dileklerini dinlemeği de ihmâl etmedi.*

TERS AY- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “zor soru sormak, sıkıştırmak”

Ters ay- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ters ay- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yanut birdi ögdülmiş aydı ilig / idi ters ayıttı man+^{ga}Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] **bu bilig**Özne [Yalın, Eden] (1930) *Öğdülmiş cevap verdi ve : — Hükümdar bana çok zor bir şey sordu — dedi —*

YAKŞI AY- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “güzel konuşmak”

Yakşı ay- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakşı ay- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Yime yakşı aymış **biliglig**Özne [Yalın, Eden] SÖZ+İDolaysız Nesne [Belirtme, Söz] / biliglig sözi körse barçın tözi (555) *Yine bilgili ne güzel söylemiş; bilen insanın sözü, dikkat edersen, değerli bir metâa benzer.*

YİNÇE AY- [1]:[Özne, Dolaysız Nesne] “nazik, ince konuşmak”

Yinçe ay- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yinçe ay- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Eşit emdi bilge sözi ne tiyür / sözün yañzatur sözke yinçe ayurÖzne [3. tke. Eden] (613) *Şimdi dinle, âlim ne der; onun bu mealdeki sözü bu fikri ne kadar ince ifâde eder.*

3.4.9. İsim+ba-

İŞKE BA-[1]:[Özne] “işine bağlanmak”

İške ba- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İške ba- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muñar menzer emdi bu beyt ay bügü / okıgu munı ötrü işke baġuÖzne [3. tke. Eden] (3506) *Ey hakîm, şu beyit imdi buna benzer; bunu okumalı ve ona göre hareket etmelidir.*

KATIĞ BA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sıkı tutmak”

Katıġ ba- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Katıg ba-[İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)

Kızıl til kılur kısga yaşlıg sini / esenlik tilese katıg ba-Ø Özne [2. tk. emr. ke.]
a+nı Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (964) *Kırmızı dil senin ömrünü kısaltır; selâmet
dilersen, onu sıkı tut.*

KÖDÜL BA-[1]:[Özne] “(bir şeye) gönül bağlamak”

Köjül ba-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köjül ba-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Köjül badım Özne [1. tke. Eden] emdi anıñ yolın+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / sevip
sözi tuttum bütüp qavlıña (46) *Onun yoluna şimdi gönül bağladım; bütün dediklerine
inandım ve severek sözünü tuttum.*

KUR BA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “talihi açılmak”

Kur ba-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kur ba-[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kün edlep ilig mini ündedi / umınçlıgka devlet Özne [Yalın, Eden] man+ga Dolaylı
Nesne [Yönelme, Alıcı] kur badı (1588) *Bugün hükümdar beni hatırlayarak, çağırttı; şimdi
ümitli olabilirim, çünkü saadet bana yâr olmağa başladı.*

KUTUN KUR BA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “saadet kuşağını bağlamak”

Kutun kur ba-[1]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kutun kur ba-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig aydı emdi köni sözledin / sen emdi öziñ+ke Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] kutun
kur badıñ Özne [2. tke. Eden] (19179) *Hükümdar şöyle dedi : — Şimdi doğru söyledin, sen
kendine saadet kuşağını bağladın.*

3.4.10. İsim+bar-

‘AYBI BAR-_{[1]:[Özne]} **“(birinin) kusurunu görmemek”**

‘aybı bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

‘aybı bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Taň ermez seniñdin meselde kelir / kayu neň sewüg bolsa ‘aybı barır_{Özne [3. tke. Eden]} (3514) *Sana hayret etmem; meselde de vardır, hangi şey sevilirse, onun kusurları görünmez.*

ATAKA BAR-_{[1]:[Özne]} **“babaya çekmek, benzemek”**

Ataka bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ataka bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü ekse yirke yana ol önür / oğul tuğsa kılkı ataka barır_{Özne [3. tke. Eden]} (1624) *Yere ne ekilirse, yine o biter; oğlunun tabiatı da babasına çeker.*

ATI BAR-_{[1]:[Özne]} **“adı yayılmak”**

Atı bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Atı bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kişi körse ögse sini alkayu / atıñ barsa_{Özne [2. tk. şart ke.]} ilde vefâlıg tiyü (5786) *İnsanlar gördükçe seni öğsünler, memlekette adın vefalı insan olarak yayılsın.*

ER BAŞI BAR-_{[1]:[Özne]} **“öldürülmek”**

Er başı bar-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Er başı bar-_{[İNSAN]+(SÖZ)+(Ø)}

Eşitmek bile boldı bilge kişi / bu söz sözlemek+**tin**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Sebep)
barırÖzne [3. tke. Etkilenen] er başı (1914) *İnsan dinlemekle âlim olur: çok söz söylemekten insanın başı gider.*

BAŞKA BAR-_{[1]:[Özne]} “başarı ile sonuçlanmak”

Başka bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Başka bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kayu işte aşnu aşunsa ukuş / **ol iş**Özne [Yalın, Etkilenen] başka bardı sinadım üküş
(2604) *Hangi işte akıl ön-ayak olursa o iş başarı ile neticelenir; bunu çok tecrübe ettim.*

CAN BAR-_{[1]:[Özne]} “can vermek, ölmek”

Can bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Can bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tuğuğlu ölür ök sewüg cân **barur**Özne [3. tke. Etkilenen] / kerek beg kerek kul ne
sawçı kalur (6290) *Her doğan ölür, sevgili can gider; dünyada ne bey, ne kul, ne de peygamber kalır.*

ÇAWI BAR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir yerde) şöhreti yayılmak”

Çawı bar-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Çawı bar-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Bodunda bedük boldı belgü nişân / ajun+**da**Dolaylı Nesne [Bulunma, Yer] çawı
bardıÖzne (3. tke. Etkilenen)edgü du‘ân (1693) *Derecesi ve mevkii halk arasında yükseldi; hayır-duâlar aldı ve şöhreti dünyaya yayıldı.*

EMGEK BAR-[1]:[Özne] “zahmetten kurtulmak”

Emgek bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Emgek bar-[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Adakın yorığlıka emgek tegir / könjöl birle mañsa olÖzne [Yalın, Eden] emgek barır
(5047) *Yayan yürüyen insan zahmet çeker; fakat gönül arzusu ile yürüyünce, bu zahmet ortadan kalkar.*

KÖNİ BAR-[1]:[Özne] “dirilik ve düzeni gitmek”

Köni bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köni bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Köni bardıÖzne [3. tke. Etkilenen] keldi neçe egrilik / kanı kalmadı bir kişi teñrilik
(6475) *Doğruluk gitti, yerine nice eğrilik geldi; Allah için iş gören tek bir insan kalmadı.*

KÖNİLİK ÖZİ BAR-[1]:[Özne] “doğruluğun özü gitmek”

Könilik özi bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Könilik özi bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Könüller katıg boldı til yumşadı / könilik özi bardıÖzne [3. Tke. Etkilenen] kaldı yıldı
(6484) *Gönüller katılaştı, diller yumuşadı, doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.*

KÜÇ BAR-[1]:[Özne] “kuvveti kalmamak”

Küç bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Küç bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yigitlik ünde yetürgil tapuğ / karılık yetilse **barır**Özne [3. tke. Etkilenen] küç kamuğ (5716) *İbâdeti gençlik çağında yerine getir; ihtiyarlık gelince, insanın kuvveti kalmaz.*

KUTI BAR-_{[1]:[Özne]} “mutluluğu gitmek, kalmamak”

Kutı bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kutı bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bor içme bor içse barır **er**Özne [Yalın, Etkilenen] kutı / bor içse bolur tilve munduz atı (2655) *İçki içme, içki içen insanın saadeti elden gider; içki içenin adı deli ve budalaya çıkar.*

MÜRÜVVET BAR-_{[1]:[Özne]} “mürüvveti kaybetmek”

Mürüvvet bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Mürüvvet bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğcı kapuğda umınçka turur / umınç birmese beg mürüvvet **barır**Özne [3. tke. Etkilenen] (2972) *Hizmetkâr kapıda ümit ile hizmet eder; bey onun umduğunu vermezse, mürüvvet gider.*

NED BAR-_{[1]:[Özne]} “bir iş, bir davranış sonucu zarara uğramak, mal kaybetmek”

Neğ bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Neğ bar-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Er at tırğüke kör telim neğ **barır**Özne [3. Tke. Etkilenen] / neğ almak tilese körü küç tegir (5464) *Asker toplamak için, çok masrafa lüzum vardır; mal toplamak için de bile bile cebir kullanmak gerekir.*

ÖRÜ BAR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yere) yükselmek, ilerlemek”

Örü bar-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Örü bar-[İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Künün+geDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] örü bardıÖzne [3. Tke. Eden] içrek bolu / kokuz boldı kadğu sewinçi tolu (617) *O günden-güne hükümdara daha fazla yakalaşarak, yükselmekte devam etti; kaygısı gittikçe azaldı, sevinci gittikçe arttı.*

ÖZELÜ BAR-[1]:[Özne] “ızdırap çekerek gitmek”

Özelü bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Özelü bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Özelü barır-menÖzne [1. tke. Eden] öz erksiz bolup / kutulğu yirim yok tiriglik bulup (1096) *Ben, elimde olmayarak ve istemeyerek, gidiyorum; çünkü ölümden kaçıp-sığınacak bir yerim yoktur.*

SAWI BAR-[1]:[Özne] “şöhret kazanmak, anılmak”

Sawı bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sawı bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Çawıksa kim erse bu yalğan tilin / sawı bardıÖzne [3. tke. Eden] yalğuk ara sen bilin (1671) *Eğer bir kimse yalan söylemekle şöhret bulmuşsa, bil ki, o insanlar arasında dâima bu şöhretle anılır.*

TATIĞ BAR-[1]:[Özne] “bir şey hoş gidecek yönlerini yitirmek”

Tatığ bar-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Tatığ bar-[İNSAN]+(İNSAN)+(Ø)

Kimin yaşı altmış tüketse sakış / tatış bardıÖzne [3. tke. Etkilenen] an+dınDolaylı Nesne
(Ayrılma, Kaynak] yayı boldı kış (367)*Kimin yaşı altmışı doldurmuş ise, ondan- hayatın tadı gitmiş, onun yazı kışa dönmüştür.*

TERK BAR-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) bırakmak, terk etmek”

Terk bar-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Terk bar-[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kün keldi devlet tilekçe yorır / inanma añar senDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] yana terk barırÖzne [3. tke. Eden] (4825) *Bugün sana saadet geldi, senin arzuna göre hareket eder; fakat sen ona inanma, o yine çabuk gider*

TİRİGLİK BAR-[1]:[Özne] “ömrünü tüketmek ”

Tiriglik bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik bar-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tiriglik barır erÖzne [Yalın, Etkilenen] açmaz tilin / yawa bolsa emgek açır kiç yılın (2842) *Hayat gider, insan buna acıdığını itiraf etmez; emek boşa giderse, bunun acısı uzun seneler unutulmaz.*

YAĞUK BARMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) yaklaşmamak”

Yağuk barma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yağuk barma-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Karaka bilig birdi bilgi açık / buşar üdte begler+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] barma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Deneyimci] yağuk (778) *Bilgisi herkesçe müsellemlen olan âlim halka şunu bildirmiştir: kızdıkları zaman beylere yaklaşma.*

YAWA BAR-[1]:[Özne] “boşa geçmek”

Yawa bar-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yawa bar-[ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Yawa bardı isiz **yigitlik küni**Özne [Yalın, Eden] / yawa barması bu keligli tünüm
(5701) *Gençlik günlerim boşuna geçti ve yazık oldu, bari o gelecek gecelerim heder olmasın.*

3.4.11. İsim+bas-

HAVA BAS-[1]:[Özne] “nefsine hâkim olmak”

Hava bas-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Hava bas-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Havâ basğılÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] öwkeñ kelir erse yığ / el öz egri yolka barır erse
yığ (6097) *Arzularına hâkim ol; öfkelenirsen, kendini tut; nefsin eğri yola saparsa, ona mâni ol.*

KÖDÜL BAS-[1]:[Özne] “gönlüne hâkim olmak”

Köñül bas-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñül bas-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sen emdi tükel dünyâ devlet yidiñ / köñül bastıñÖzne [2. tke. Eden] ârzû havâ
beklediñ (5759) *Sen imdi dünya ve devletin her çeşidini elde ettin; gönlüne hâkim olarak, heva ve nefsin mâni oldun.*

YAĞIĞ BAS-[1]:[Özne] “düşmanı basmak, saldırmak”

Yağığ bas-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yağığ bas-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yezek hem telim yetse tutgak kitip / yağığ basguÖzne [2. tke. Ke. Eden] bolsa urunsa kayıp (2343) *Keşif kolu gidip, düşmanın kalabalık öncü kuvvetleri ile karşılaşınca, eğer düşmana saldırmak icap ederse, geri dönüp hücum etmelidir.*

YANDRU BAS-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “karşılama, bir şeyin karşılığını vermek”

Yandru bas-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Yandru bas-[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(YİYECEK)

Bu öl tumlğı artsa saña kılsa yas / isigi+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) kuruğu+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] yandru bas-ØÖzne [2. tke. Ke. Eden] (4627) *Bu yaşlık ve soğukluk fazlalaşır ve sana zarar verirse, sıcak ve kuru şeyler ile onları karşıla.*

3.4.12. İsim+başla-

BODUN BAŞLA- [1]:[Özne] “halka baş olmak”

Bodun başla- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Bodun başla-[İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Bilig **birle**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) **begler**Özne [Yalın, Eden] bodun başladı / ukuş birle il kün işin işledi (1952) *Beyler bilgi ile halka baş oldular ve akıl ile memleket ve halkın işini gördüler.*

SÖZÜĞ BAŞLA- [1]:[Özne] “söze başlamak”

Sözüg başla- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Sözüg başla- [İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Bayat atı **birle**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) sözüg **başladı**Özne [3. tke. Eden] / törütgen igidgen keçürgen tidi (3188) *Tanrı adı ile başladı: Yaratan, besleyen ve göçüren odur, dedi.*

SÜSİN BAŞLA-_{[1]:[Özne]} “ordunun başına geçmek”

Süsin başla-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Süsin başla-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Süsin başlasaÖzne [3. tk. şart ke. Eden] hem işin işlese / işin başka iltse hatâ tüşmese (2267) *Ordunun başına geçsin ve işini başarı ile yapsın ve hataya düşmesin.*

TİRKİ BAŞLA-_{[1]:[Özne]} “sofrayı yönetmek”

Tirki başla-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tirki başla-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ayak tirki başlar **bu aş başçısı**Özne [Yalın, Eden] / negü teg kerek aygıl aş işçisi (2824) *Bu aşçıbaşı sofrayı idare eder; bu aşçı-başı nasıl olmalıdır ki,*

3.4.13. İsim+bil-

AL BİLME-_{[1]:[Özne]} “aldatma yollarını bilmemek”

Al bilme-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Al bilme-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü kolsa birgil kerek bolsa al / köni kördüm uş bu kotu bil**mez**Özne [3. Tke. Eden] al (4445) *Ne isterlerse ver; ne lâzım olursa, al; hîle bilmeyen bu zümrenin dâima doğru hareket ettiğini gördüm.*

BEDÜK BİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) büyük görmek, bilmek”

Bedük bil- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Bedük bil- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Bilig birle sözle kamuğ sözni sen / biligi+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) bedük bil kamuğ ÖZ+niDolaysız Nesne [Belirtme, Konu]senÖzne [2. tke. Eden] (209) *Sen her sözünü bilgi ile söyle; herkesin bilgi ile büyük olduğunu bil.*

ÇİĞAY BİL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyde kendini) fakir görmek, muhtaç ve eksik görmek”

Çığay bil- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Çığay bil- [İNSAN, İNSAN, DİNİ RİTÜEL]+(Ø)+(Ø)

Tapuğ+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] özüñ+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] çığay bil-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden.] çığay / tapuğka çığay bil yazuklarka bay (3677) *İbâdetde kendini fakir bil, fakir; ibâdetçe fakir ve günahça zengin bil.*

HAKÎKAT BİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) hakikat bilmek”

Hakîkat bil- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Hakîkat bil- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Hakîkat mu+nDolaysız Nesne [Belirtme, Söz] bil-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] ay ögdülmişim / ayayın saña men özüm bilmişim (4803) *Ey Öğdülmiş'im, ben sana kendi bildiklerimi söyleyeceğim; sen bunları hakikat bil.*

İŞ BAŞI BİL- [1]:[Özne] “işin aslını bilmek”

İş başı bil- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İş başı bil- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşitgil sınımış kişi / **sınımış kişiler** Özne [Yalın, Eden] bilir iş başı (1336)
Tecrübeli kimse ne der, dinle; tecrübeli insanlar işin aslını bilirler.

YAĞI BİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) düşman görmek, bilmek”

Yağı bil- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yağı bil- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Asıgılığ kul erse oğulda yakın / asıgsız oğul+**nı** Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] yağı
bil Özne [2. tk. emr. ke. Eden] sakın (3003) *Faydalı olan kimse, kul bile olsa, oğuldan daha yakındır; faydasız oğulu düşman bil ve ondan sakın.*

3.4.14. İsim+bir-

AĞIRLIK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) değer vermek”

Ağırlık bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ağırlık bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yarattı kalın barça sansız kuluğ / tilemiş+**ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **birdi** Özne [3. tke. Eden] ağırlık kamuğ (3722) *Bütün bu sonsuz ve sayısız kulları o yarattı; dilediğine her türlü izzeti ihsan etti.*

AĞU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “zehir vermek”

Ağu bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ağu bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Şeker birle igdür birür Özne [3. tke. Eden] kin ağ / yayığ kut kılınçı bu ol ay бүгү (6129) *Şeker ile besler, sonunda zehir verir; eyhakîm, döneke saadet böyledir.*

ALEYK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) karşılık vermek”

Aleyk bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Aleyk bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Selâm kıldı ilig en aşnu körüp / ‘aleyk birdiÖzne [3. tke. Eden] zâhid selâmka turup
(5036) *Karşılaşınca, önce hükümdar selâm verdi; zahit ise, yalnız onun selâmına mukabele etti.*

ALKIŞ BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) övmek”

Alkış bir- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Alkış bir- [İNSAN]+(Ø)+(ARAÇ)

Tili+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) birdi alkış kör ögdülmişe / ayur ay бүгү beg uzun
kiç yaşa (6410) *Öğdülmiş hükümdarı öğdü ve : — Ey hakîm hükümdar, ömrün uzun olsun — dedi —*

ARKA BİRME- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) arka vermemek, arkasını dönmemek”

Arka birme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Arka birme- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tiren arka birme-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yağı+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bolup /
yağığ sanç yok erse uruş yat ölüp (2378) *Dayan, düşmana hiç bir suretle arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak, orada öl.*

AŞ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yemek vermek”

Aş bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Aş bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Arığ bolsa aşçı arığ aş birürÖzne [3. tke. Eden] / arığ bolsa aş suw sewe ked yilür
(2846) *Aşçı temiz olursa, temiz yemek verir; yemek temiz olursa, seve-seve yenilir.*

AT BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) ad vermek”

At bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

At bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Apa oğlını emdi erklig bayat / törüttü iki iş üçün birdiÖzne [3. tke. Eden] at (4854)
Kadir Tanrı insan-oğlunu iki şey için yaratmış ve bundan dolayı ona bu adı vermiştir.

BAĞIR BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yakınlık göstermek”

Bağır bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bağır bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bodunka tusulğıl muñıña yara / kadaş+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] bağır bir-
ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yakınlık ula (3237) *Halka faydalı ol, muhtaçlara yardım et; akrabalarına yakınlık göster, bağrını aç.*

BİLİĞ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bilgi vermek”

Bilig bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bilig bir- [İNSAN, ORGAN]+(Ø)+(Ø)

BiligligÖzne [Yalın, Eden] bilig birdi til+keDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] bışığ / ayâ til idisi
küdezgil başığ (168) *Bilgili dil için özlü bir söz söyledi; ey dil sahibi, başını gözet.*

BİTİĞ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “mektup vermek”

Bitig bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bitig bir-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kesildi sözüm sen esen edgü kal / ilig+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} bitig bir-Ø_{Özne}
[2. tk. emr. ke. Eden] yüzüm kılma al (3709) *Başka bir diyeceğim kalmadı, sen sağ ve esen kal; hükümdara bir mektup ver, beni mahcup etme.*

BOYUN BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “boyun eğmek”

Boyun bir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Boyun bir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilin sözlese söz şekerde süçig / boyun birdi **beg kul uluğ ya kiçig**_{Özne [Yalın, Eden]} (2070) *Ağzından çıkan sözler şekerden daha tatlı olsun; böylece bey-kul, büyük-küçük, hepsi sana boyun eğer.*

CAN BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) canını feda etmek”

Can bir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Can bir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İdimmuñka tegdim vefâsızka tuştum / vefâlîğ kim erki sewüg cân bereyi_{Özne [1. tk. emr. ke. Eden]} (6574) *Ey rabbim, sıkıntı içindeyim, vefasızlara rastladım; vefalı acaba kimdir, ona sevgili canımı feda edeyim.*

CAN BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) can vermek”

Can bir-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Can bir-[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bayat_{Özne [Yalın, Eden]} birdi erdi an+**gar**_{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı]} cân revân / yana yandru aldı çıkıp bardı cân (6296) *Bu fânî canı ona Tanrı vermişti, şimdi bunu geri aldı ve can da çıkıp gitti.*

EDGÜLÜK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) iyilik yapmak”

Edgülük bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgülük bir- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

BayatÖzne [Yalın, Eden] birdi barça san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] edgülük / bu edgü yolın aç maña ay külük (5130) *Tanrı sana her türlü iyilikleri ihsan etmiş; ey namlı, bu iyilik yolunu bana da aç.*

ELİĞ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardım etmek”

Elig bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig bir- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Bilig birdiñ il+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] elig birdiñÖzne [2. tke. Eden] erk / könilik öze tut köñül bolsu berk (1784) *Bilgi verdin ve kuvvetle beni ülkenin hâkimi kıldın; gönlüme kuvvet ver ve beni doğru yoldan ayırma.*

ELİĞ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) karşılık vermek”

Elig bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig bir- [YARATICI, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Yanut birdi odğurmuş aydı ilig / **bayat**Özne [Yalın, Eden] birsü barça tilek+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] elig (5192) *Odgurmuş cevap verdi ve: — Ey hükümdar, Tanrı her işte sana tevfikini refik etsin, dedi.*

ELİĞ BİRME- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) mevki vermemek”

Elig birme- [2]+(1)+():[Özne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Elig birme- [İNSAN, İNSAN]+(YER)+(Ø)

Kişi sukin+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} birme-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} il+**de**_{Dolaylı Nesne}
(Bulunma, Yer) elig / sizik tutma buzğay itilmiş ilig (5305) *Açgözlü kimseye memlekette
mevki verme; onun memleket nizâmını bozacağından hiç şüphe etme.*

EMAN BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “aman vermek, güven vermek”

Eman bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Eman bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Emân birdi_{Özne [3. tke. Eden]} er+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} selâm kılğuçı / selâmet
bulundu ‘aleyk alğuçı (5058) *Selâm veren kimse insana âmân verir; selâmı alan
kimse, selâmette olur.*

HABER BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “haber vermek”

Haber bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Haber bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayıttı kadaşların odğurmışa / esen tip haber birdi_{Özne [3. tke. Eden]}
ögdülmüş+**e**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} (3302) *Odgurmuş akrabalarını soruşturdu;
Ögdilmiş onların sağ ve salim olduklarını söyledi.*

İŞ BİRME- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “birine yapacak iş göstermemek”

İş birme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İş birme- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İki neğ kişide bulunsa ilig / an+**gar**_{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı]} birmegil<sub>Özne [2. tk.
emr. ke. Eden]</sub> iş uzatma elig (2507) *Ey hükümdar, bir insanda şu iki şey varsa, ona iş
verme ve yakınlık gösterme.*

KİDEŞ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “fikir vermek”

Kiğış bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kiğış bir-_{[İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)}

Men emdi saña keldim andın turup / bu iş+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} kiğış bir
idi_{Özne [3. tke. Eden]} ked körüp (5719) *Ben şimdi oradan kalkıp, sana geldim; iyice düşünerek, bu hususta bana yol göster.*

KÖDÜL BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek”

Köğül bir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köğül bir-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Asıg kolsa barça özün yassızın / berü kel tapuğ kıl köğül bir-**Ø**_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ısın (106) *Zarar görmeden, kendine hep fayda sağlamak dilersen, beri gel, hizmet et, gönül ver, ısın.*

Sıkadım sewittim köğül birdi_{Özne [3. Tke. Eden]} terk / takı ma belinler birerde yere (6618) *Okşadım, ısındırdım, çabucak bana gönül verdi; yine de ara-sıra ürküyor, korkuyor.*

KÜÇ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) destek olmak, güç vermek”

Küç bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Küç bir-_{[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bayat_{Özne [Yalın, Eden]} birsü tevfiğ san+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} küç kadaş / du‘âda unıtma köğül tutma taş (4879) *Ey kardeşim, Tanrı sana tevfiğ ve kuvvet versin; dualarında beni de unutma, gönülden çıkarma.*

KUT BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) mutluluk vermek”

Kut bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kut bir- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sini ol törüttü san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] birdiÖzne [3.Tke. Eden] kut / maña
birmegeymü munu sözke büt (1244) *Seni o yarattı, o sana saadet verdi; bana da vermeyecek mi; buna iman et.*

MEDÜ KUTI BİR- [1]:[Özne] “mutluluğu ebedi kalmak”

Meñü kutı bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Meñü kutı bir- [ÜNVAN-SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ne kutluğ kut ol erke edgü atı / bu edgü atıÖzne [Yalın, Eden] birdi meñü kutı
(456) *İyi ad insan için ne kadar mübarek bir saadettir; onun bu iyi adı ve saadeti ebedî kaldı.*

NED BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “mal vermek”

Neñ bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Neñ bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

BegiÖzne [Yalın, Eden] neñ birür kul+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] edgü sözün / tapuğcı
et öz birle tapnur özün (2998) *Bey kula mal verir ve iyi sözle onu teşvik eder; hizmetkâr ise, kendi vücûdu ile ona hizmet eder.*

NİŞÂN BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) belirtmek, açıklamak”

Nişân bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Nişân bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldı aydı maña berk kişen / bu bir kaç neñ ol kör bireyinÖzne [1. tk. emr. ke. Eden] nişân (702) *Ay-Toldı dedi : — Benim için bağ ve köstek olacak bir kaç şey vardır; bak, onları belirteyim.*

ORUN BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “önemli bir görev vermek”

Orun bir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Orun bir-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğsuz ağırlap açındım sini / orun birdimÖzne [1. tke. Eden] erse basındıñ mini (646) *Hizmetin dokunmadığı hâlde seni taltif edip, ihsanda bulundum; sana mevki verdim, fakat sen bana tahakküme kalkıştın.*

ÖT/SAW/ERİĞ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek”

Öt/saw/erig bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Öt/saw/erig bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı yasın keçürdi ilig / okıp oğlın+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] birdiÖzne [3. tke. Eden] öt saw erig (1548) *Hükümdar, Ay-Toldı'nın yası sona erince, onun oğlunu çağırarak, ona öğüt ve nasihatte bulundu.*

PEND BİR-_{[1]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) öğüt vermek”

Pend bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Pend bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Saşa sözledim men sözüm ay oğul / san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] birdi bu pend özümÖzne [Yalın, Eden] ay oğul (187) *Ey oğul, bir sözümü sana söyledim; ey oğul, bu nasihatleri ben sana verdim.*

SEWİNÇ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) müjde vermek, müjdelemek, sevindirmek”

Sewinç bir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sewinç bir-_{[YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

Neteg kim sewindi seniñdin köñül / **bayat**_{Özne [Yalın, Eden]} birsü andağ sewinç ay oğul (3066) *Benim gönlüm senden nasıl hoşnut ise, ey oğul, Tanrı seni de öyle sevindirsin.*

SUW BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “su gibi feralık vermek”

Suw bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Suw bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yağık katığ bolsa ersiglik / körür köz+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} suw birse_{Özne [3. tk. şart ke. Eden]} körklüglüki (2085) *Düşmana karşı cesur ve mert olmalı; güzelliği bakan gözü sevgi ile parlatmalıdır.*

SUW BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “birine su vermek, su içmek için birine su getirmek,”

Suw bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Suw bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Başında **bir atçı**_{Özne [Yalın, Eden]} man+**ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} suw birür / alır-men tüketü içip öz kanur (6035) *Son basamakta bir atlı bana su uzattı; ben de alıp, sonuna kadar içtim ve suya kandım.*

TADIĞ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “hoşa giden bir duruma sebep olmak”

Tadığ bir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tadığ bir-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Ata pendini sen katığ tut katığ / kutadğay künün birgeÖzne [3. tke. Eden] künde tatığ (1568) *Baba nasihatini sen sıkı tut, sıkı; günün kutlu olur ve sana her gün bir sevinç getirir.*

TANUKLUK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) şahitlik etmek”

Tanukluk bir- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Tanukluk bir- [İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(ORGAN)

Kamuğ teprenigli bu sansız kalınÖzne [Yalın, Eden] / tanukluk birür bir bayatı+ğDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] tili+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) (1021) *Bütün canlılar, bütün bu sayısız mevcudat Tanrının birliğine dil ile şehâdet getirir.*

TANUKLUK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) şahitlik etmek”

Tanukluk bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tanukluk bir- [HAYVAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)

Yağdın negü teg yarukluk bolur / **yağı atı**Özne [Yalın, Eden] yas+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tanukluk birür (3381) *Düşmandan nasıl rahatlık umarsın; düşmanın atı bile senin aleyhine şahitlik eder.*

TEVFİK BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) yardım ve ihsanda bulunmak”

Tevfik bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tevfik bir- [YARATICI, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

BayatÖzne [Yalın, Eden] birsü tevfik kamuğ edgü+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / kutadsu bu edgü yigü kedgüke (1479) *Bütün iyilikler için Tanrı sana tevfik ihsan etsin; yiyecek ve giyecek hususunda da bu iyiliklerin sana hayrı dokunsun.*

TİLEK BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) dileğini, isteğini vermek”

Tilek bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tilek bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Muñadmış özüm+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} birür **sen**_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} tilek / yawuz arkasızka sen arka yölek (3772) *Başım darda kalırsa, istediğimi verirsin; hiç bir desteği olmayanlara sen destek ve yardımcısın.*

TİR BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “ödül vermek”

Tir bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tir bir-_{[YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İdi yakşı aymış köni sözlüg er / köni sözlüg er+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} **bayat**_{Özne [Yalın, Eden]} birsü ter (5078) *Doğru sözlü insan çok iyi söylemiş; doğru söyleyen insanı Allah ecre nail etsin.*

TİŞ TERİ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “diş kirası vermek”

Tiş teri bir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tiş teri bir-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bıçış kıl küçün yetse bıçgıl ağı / usa tiş teri bir-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} kesilsü çoğı (4661) *Hediye ver; gücün yeterse, ipekli kumaş ver; mümkün ise, diş kirası ver ki, gelenlerin ağzı kapansın.*

TÖRÜ BİR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) hakkını vermek”

Törü bir-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Törü bir-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

San+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] **men**Özne [1. tke. Eden] bireyin törü küç bile / bu yirde tirilgil sewinçin küle (3207) *Ben kudretimle senin hakkını te'min edeyim; neş'e ve sevinç içinde burada yaşa.*

TÖRÜ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**kanun koymak, hüküm vermek**”

Törü bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Törü bir- [İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Törü bir-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] bodun+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] erej kılsunı / saña edgü birle du'â bolsunı (5491) *Halka huzur ve rahat sağlayacak bir nizam kur; sana hayır-duâ etsinler.*

TUTZU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeyi birine) ulaştırmak**”

Tutzu bir- [3]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Tutzu bir- [İNSAN], SÖZ, İNSAN+(Ø)+(ORGAN)

İdi yakşı aymış ötüken begi / tili+nBelirteç Tümlenci [Vasita, Araç] tutzu birmişÖzne [3. tke. Eden]San+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] SÖZ yigiDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] (2682) *Ötüken beyi çok iyi söylemiş, sözlerin iyisini sana dili ile ulaştırmıştır.*

YANUT BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(birine) yanıt vermek, cevap vermek**”

Yanut bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yanut bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yanut birdi **hâcib**Özne [Yalın, Eden] kör ay toldı+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] / ayur emdi iwme maña tur baka (538) *Hâcip Ay-Toldı'ya cevap verdi ve dedi:—Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.*

YANUT BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) karşılığını vermek”

Yanut bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yanut bir- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig aydı emgep yügürdün üküş / yanut birsü **teñri**Özne [Yalın, Eden] ol emgek+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tuş (5020)*Hükümdar şöyle dedi : — Çok koştun ve çok zahmet çektin; bu zahmetlere mukabil Tanrı sana hak ettiğin mükâfatı versin.*

YARI BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yardım etmek”

Yarı bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yarı bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kanıkı muñar teggü işim ay er / munı kılğuka **sen**Özne [2. tke. Eden] ma+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] yarı bir (5494) *Ey yiğit, bununla meşgul olacak insan nerede, bu işleri başarmak için sen bana yardım et.*

YARUKLUK BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “aydınlık vermek”

Yarukluk bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yarukluk bir- [GÖKCİSMİ, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Tuğar kün arığ ya arıgsız timez / kamuğ+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] yarukluk bir**ür**Özne [3. tke. Eden] eksümez (831) *Güneş doğar, temiz veya kirli demeden, her, şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.*

YOLUĞ BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) imkân ve fırsat vermek”

Yoluğ bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yoluğ bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsizig yıratdı kör edgüg kamuğ / öziñe yakın kıldı birdiÖzne [3. tke. Eden] yoluğ
(5625) *Kötüleri kendisinden uzaklaştırdı, bütün iyileri de etrafına topladı ve onlara çalışma imkânları verdi.*

YÜĞ KANAT BİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) kol kanat germek”

Yüğ kanat bir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüğ kanat bir-[YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Kimi beg törütmek tilese **bayat**Özne [Yalın, Eden] / birür aşnu kıl k yan ukuş yüğ
kanat (1934) *Tanrı kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce münâsip tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verir.*

3.4.15. İsim+bul-

AĞIRLIK BUL-[1]:[Özne] “değer görmek”

Ağırlık bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ağırlık bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe ağsa tüşte ağır kut kıwı / ağırlık bulurÖzne [3. tke. Eden] ked bulur yüz suwı
(6040) *Rüyada insan ne kadar yükselirse, onun bahtı ve hâli de o kadar yükselir.*

ALKIŞ BUL-[1]:[Özne] “alkışlanmak, takdir görmek”

Alkış bul-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Alkış bul-[İNSAN]+(Ø)+(ÜNVAN)

KişiÖzne [Yalın, Etkilenen] **edgüatı+n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) kör alkış bulur / atıkmış
isiz ölse kargış bulur (246) *Bak, insan iyi adı ile alkışlanır; adı kötüye çıkmış kimse ölünce beddua alır.*

ANUK BUL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) hazır bulmak”

Anuk bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Anuk bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Er at bolsa begdin sewinçlig yaruk / kayu il tilese bulur **beg**Özne [Yalın, Eden]
anuk(3033) *Asker beyden memnun oldu mu, bey hangi memleketi isterse, onu elinde bulur.*

ANUT BUL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bir yerde var olmak, kendi bulunmak”

Anut bul- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Anut bul- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

añar ma bu kün kılgu edgü yanut / ol edgü yanutı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] bu
bulsuÖzne [3. tk. emr. ke. Eden] anut (1688) *Ona da bugün iyilik ile mukabele etmeliyim; iyiliğinin karşılığını o hazır bulsun.*

ARZU BUL- [1]:[Özne] “isteğine kavuşmak”

Arzu bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arzu bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Maňa Öznesse kim üzelip ölür / maňa kim boyun egse ârzû bulurÖzne [3. tke. Eden]
(678) *Kim bana kafa tutarsa, ıstırap içinde mahvolur; kim bana boyun eğerse, arzusuna kavuşur.*

AWINÇ BUL- [1]:[Özne] “ruhsal yönden rahatlamak”

Awinç bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Awinç bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kutuldı ilig kıldı inçin sewinç / yetildi tiriglik bu bulduÖzne [3. tke. Eden] awınç
(1774) *Hükümdar sıkıntıdan kurtuldu, huzur ve sevince kavuştu; işleri görüldü, kendisi rahat etti.*

BAYLIK BUL-_{[1]:[Özne]} “çok mal ve para edinmek”

Baylık bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Baylık bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Çığayığ küdezilse ortu bolur / bu ortu birer tınsa baylık bulurÖzne [3. tke. Etkilenen]
(5566) *Fakiri korursan, o orta hâili olur; orta hâili biraz kendisini toplarsa, zengin olur.*

BEDÜKLÜK BUL-_{[1]:[Özne]} “bir dereceye yükselmek”

Bedüklük bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Bedüklük bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yawuzka yüz ursa yüzi suwlanur / kiçigke köz açsa bedüklük bulurÖzne [3. tke. Etkilenen]
(3078) *Eğer o kötü birine teveccüh ederse, o kimse şeref kazanır; eğer küçüğe bakarsa, o büyüklük bulur.*

BEGLİK KURIN BUL-_{[1]:[Özne]} “beylik mertebesine kavuşmak”

Beglik kurin bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Beglik kurin bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ işte iwme serin öz tutun / serinse bulur kulÖzne [Yalın, Eden] bu beglik kurin (588) *Hiç bir işde acele etme, sabret, kendini tut; kul sabırlı olursa, beylik mertebesini bulur.*

BEKLİK BUL-_{[1]:[Özne]} “sağlığına kavuşmak, sıhat bulmak”

Beklik bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Beklik bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tüş ol kör anı körse beklik bulur_{Özne [3. tke. Etkilenen]} / ol-ok tüş takı birni iglig kılur (6029) Rüya vardır ki, onu gören sıhhate kavuşur; aynı rüya başka birini hasta eder.

BERGE BUL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) dayak yemek”

Berge bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Berge bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu kul kendü erksiz tapuğçı bolur / tapuğ kılmasa beg+**de**_{Dolaylı Nesne [Bulunma-ayrılma, Kaynak]} berge bulur_{Özne [3. tke. Etkilenen]} (2988) *Kul kendi ihtiyarı dışında hizmet eder; işi görmezse, beyden dayak yer.*

ÖG/BİLİĞ BUL-_{[1]:[Özne]} “bilgilenmek”

Ög/bilig bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ög/bilig bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neñi bolsa **yalñuk**_{Özne [Yalın, Eden]} bulur ög bilig / kamuğ edgülükke uzatur elig (3980) *Varlığı varsa, insan akıl ve bilgiyi bulur ve her türlü iyilik yapmağa muktedir olur.*

BÜTÜN BUL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) doğru bulmak, doğru görmek”

Bütün bul-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bütün bul-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bütün buldı **ilig**Özne [Yalın, Eden] kör öğdülmiş+**i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / siziksiz köni tip negü kılmış (1753) *Bütün yaptıklarının şüphesiz, doğru olduğunu gören hükümdar öğdülmiş'in sadâkatine inandı.*

CAN İLEK BUL[-[1]:[Özne] “ait olduğu yeri bulmak”

Can ilek bul[-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Can ilek bul[-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilek birle maḥsa yırak yir yakın / kaçan körse yüzün bulur Özne [3. tke. Etkilenen] cân ilek (3325) *İstekle yürüyünce, uzak yer yakın olur; arzuladığı yüzü görünce, can sahibini bulur.*

EDGÜ AT BUL[-[1]:[Özne] “iyi ad kazanmak”

Edgü at bul[-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Edgü at bul[-[İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)

Arıḡlıkḡı sewmiş-turur bir bayat / arıḡlık **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) **er**Özne [Yalın, Eden] bulur edgü at (2856) *Tanrı temizliği sever, temizlik ile insan iyi ad kazanır.*

EDGÜ BUL[-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birinden) iyilik görmek”

Edgü bul[-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgü bul[-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tükel beg bolur bu bodunka başı / anın+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] bulur tegme edgü **kişi**Özne [Yalın, Eden] (2166) *Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur; insan ondan her türlü iyilik bulur.*

ELİG BUL[-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] (bir şeye) vesile olmak”

Elig bul[-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig bul-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Yanut birdi odgurmış aydı **ilig**Özne [Yalın, Eden] / bu edgü kılıklar+**ka**Dolaylı Nesne
[Yönelme, Hedef] buldı elig (5081) *Odgurmuş cevap verdi: Hükümdar bu iyi hareketlere
vâsıta oldu, dedi.*

İG BUL-[1]:[Özne] “hasta olmak”

İg bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İg bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yir öpti kör ögdülmiş aydı ilig / ilel köz yarutsa maña bul**dum**Özne [1. tke.
Etkilenen] ig (1601) *Ögdülmiş yer öptü ve dedi: Ey hükümdar, hükümdarın memnuniyeti
bana her şeyden üstündür.*

İNÇLİK BUL-[1]:[Özne] “huzura kavuşmak, ulaşmak”

İnçlik bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İnçlik bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kılıç baldu sakçı tutun ay unur / kılıç sakçı bolsa **beg**Özne [Yalın, Eden] inçlik
bulur (2143) *Ey memlekete hâkim olan, onu muhafaza etmeli; zehir yiyen kimse bunu
gaflet yüzünden yer.*

İNÇLİK BUL-[1]:[Özne] “(bir şeye) uygun, elverişli zaman bulmak”

İnçlik bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İnçlik bul-[İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)

Küser erdim artuk sini körgüke / bu kün bul**dum**Özne [1. tke. Eden] inçlik saña
kelgü+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef](3308) *Seni görmeği candan istiyordum; sana gelmek
için ancak bugün fırsat bulabildim.*

İSİZ URĞI BUL-_{[1]:[Özne]} “kötü tohum içermek, kötülük barındırmak”

İsiz urğı bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İsiz urğı bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kayu neñ emitse kör egri bolur / **kamuğ egriler**Özne [Yalın, Eden] isiz urğı bulur
(806) *Hangi şey yana yatarsa, eğri olur; her eğrilikte bir kötülüğün tohumu vardır.*

KARKIŞ BUL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “beddua almak”

Karkış bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Karkış bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kişi edgü atın kör alkış bulur / atıkmiş isiz ölse karkış bulurÖzne [3. tke. Etkilenen]
(246) *Bak, insan iyi adı ile alkışlanır; adı kötüye çıkmış kimse ölünce beddua alır.*

KEÇİĞ BULMA-_{[1]:[Özne]} “bir yol, bir çare bulamamak”

Keçig bulma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Keçig bulma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Uluğluk ölümke asığ kılmadı / ölümdin kaçığı keçig bulmadıÖzne [3. tke. Eden]
(4837) *Büyüklik ölüme karşı fayda etmedi; ölümden kaçan — kaçacak bir yol bulamadı.*

KÖNİLİK ÖZE BUL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “doğruluk üzere bulmak”

Könilik öze bul-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Könilik öze bul-_{[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)}

Sınadı kör ilig bu ögdülmişig / könilik öze buldıÖzne [3. tke. Eden] **barça işig**Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (1716) *Hükümdar bu Ögdülmiş'i tecrübe etti ve bütün işlerini sadâkatle ifâ ettiğini gördü.*

KUT BUL- [1]:[Özne] “mutluluğa kavuşmak”

Kut bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kut bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bularda biri özde ulğuş-turur / uluğka tapınsa **özün**Özne [Yalın, Etkilenen] kut bulur (4175) *Bunlardan biri senin büyüklerindir; büyüğe hizmet edersen, sen de saadete erersin.*

MAYE BUL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “sermaye elde etmek”

Maye bul- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Maye bul- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Törütürde birse bayat ög köñül / tükel mâye buldı bilig+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **oğul**Özne [Yalın, Eden] (1818) *Tanrı yaratırken, akıl ve gönül ihsan ederse, çocuk bilgi için tam bir sermaye elde etmiş olur.*

MUD BUL- [1]:[Özne] “sıkıntı çekmek”

Muñ bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Muñ bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişig tepsemegil yime içme soñ / bu iki kılınçlıg **bulur**Özne [3. tke. Etkilenen] **tutçı** muñ (1302) *Başkasını kıskanma, çok fazla yiyip-içme; bu iki işi yapan insanın başı derdden kurtulmaz.*

MUYAN BUL-[1]:[Özne] “sevap kazanmak”

Muyan bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Muyan bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İğin edgü bolğa esen bolğa sen / yazukun arıgay muyan bulğa **sen**Özne [2. tke. Eden] (5984) *Hastalığın iyileşecek ve sen de sıhhate kavuşacaksın; günahın temizlenecek ve sevaba nail olacaksın.*

ÖDÜĞ BUL-[1]:[Özne] “bir şeyin yapılması için yeterli zaman bulunmak”

Ödüg bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ödüg bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldı süzdi kamuğ iş küdüg / küwenç kıldı özke bu bulmuşÖzne [3. tke. Eden] ödüg (1038) *Ay-Toldı bütün işleri yoluna koydu; bu ikbâl devresinden istifâde ederek, birçok işler yaptı.*

ÖGDİ BUL-[1]:[Özne] “övgü görmek, övülmek”

Ögdi bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ögdi bul-[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

İsizke söküş **edgü**Özne [Yalın, Etkilenen] ögdi bulur / özünke baka kör kayusın kolur (239) *Kötü sövülür, iyi övülür; iyice dikkat et, canın hangisini ister.*

ÖKÜNÇ BUL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “pişmanlık olmak”

Ökünç bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ökünç bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bularığ kodup sen berü kelse sen / ol işler buzulğay ökünç bulğa **sen**Özne [2. tke. Eden] (5736) *Sen bunları bırakıp, buraya gelirsen, bütün bu işler bozulur ve sen de pişman olursun.*

SEWINÇ BUL-_{[1]:[Özne]} “mutlu olmak”

Sewinç bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sewinç bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Könilik uwut hem bu edgü kılınç / üçegün birikse bu buldıÖzne [3. tke. Etkilenen] sewinç (1664) *Doğruluk, hayâ ve iyi hareket — bu üçü kimde birleşirse, o insan mes'ûd olur.*

TADIĞ BUL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “bir şeyden tat almak”

Tadığ bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tadığ bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Et öz yiti endâmka baksa kör / **er**Özne [Yalın, Eden] tatığ buldı barça öz ülgün tirer (1890) *İnsan kendi vücûduna, yedi endama bakarsa, bunlarda zevk bulur; bunların her biri kendi kısmetini toplar.*

TEVFİK BUL-_{[1]:[Özne]} “Allahın yardımına kavuşmak”

Tevfik bul-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Tevfik bul-_{[İNSAN]+(SOMUT KAVRAM)+(Ø)}

ÖzüñÖzne [Yalın, Eden] buldı tevfik kamuğ edgü+**ke**Dolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) / bodun todtı bütti yigü kedgüke (3113) *Her türlü iyilik için Allah sana tevfik verdi; halkın karnı tok ve sırtı pek oldu.*

TİLEK ARZU BUL-_{[1]:[Özne]} “dilek ve arzularına kavuşmak”

Tilek arzu bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tilek arzu bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sen aymış bu sözler kim öğrenseler / ajun içre bulğay_{Özne [3. tke. Eden]} tilek ârzûlar (4681) *Senin söylediğin bütün bu şeyleri insanlar öğrenirlerse, bu dünyada dilek ve arzularına erişirler.*

TİLEKİN BUL-_{[1]:[Özne]} “dileğine kavuşmak”

Tilekin bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tilekin bul-_{[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Tilekin bulur **edgü**_{Özne [Yalın, Eden]} künde yanı / isizniñ küniñe miñ artar muñı (349) *İyi insan her gün yeni bir dileğine ulaşır; kötünün sıkıntısı ise, her gün bir kat artar.*

TİRİLİK BUL-_{[1]:[Özne]} “canlılık bulmak, canlanmak”

Tirilik bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tirilik bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ölüp kim kalur erse edgü du‘â / yana bir tiriglik bulur bu toğa (5571) *Kim ölür ve hayır-duâ ile anılırsa, o yeniden doğarak, tekrar hayat bulmuş olur.*

TOLUM BUL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “harcamak, sarfetmek”

Tolum bul-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tolum bul-_{[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Seninde kidin kalğa tutsa ölüm / **oğul kız**Özne [Yalın, Eden] isizlik+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bulğay tolum (5291) *Ölüm yakalarsa, bu mal geride kalacak ve evlâtlar onu kötü yollarda sarfedeceklerdir.*

TÖR BAŞI BUL-_{[1]:[Özne]} “başköşeyi hak etmek, başköşeye ulaşmak”

Tör başı bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tör başı bul-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Üküş sözleyü bilge bolmaz kişi / üküş eştü **bilge**Özne [Yalın, Eden] bulur tör başı (1015) *Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş-köşeyi bulur.*

TÖRE BUL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “başköşeye geçmek, oturmak”

Töre bul-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Töre bul-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Yise birse dünyâ tirilse tiril kutun / takı bir ajun+**da**Dolaylı Nesne [Bulunma, Yer] bu buldıÖzne [3. tke. Eden] töre (1976) *Kendisi yaşar, başkalarını da yaşatır ve ömrünü saadet içinde geçirirse, böyle bir insan âhirette de baş-köşeyi bulur.*

TÜKEL BUL-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “bir şeyi tam bulmak, yeterli görmek”

Tükel bul-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tükel bul-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Baka kördi ilig kamuğ törlüğün / tükel buldıÖzne [3. tke. Eden] bilgi ukuşı öğü+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (627) *Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.*

UÇMAK BUL-_{[1]:[Özne]} “cennete kavuşmak”

Uçmak bul-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Uçmak bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Du‘â birle yalñuk bulur edgölük / du‘â birle uçmak bulurÖzne [3. tke. Eden]
meñölük (5833) *İnsan duâ ile iyilik bulur, duâ ile ebedî cennete kavuşur.*

UÇUZLUK BUL-[1]:[Özne] “değersizleşmek”

Uçuzluk bul-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uçuzluk bul-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kul kulka kulluk yarağsız bolur / tapuğcika tapsa uçuzluk bulurÖzne [3. tke. Eden] (3750) *Kulun kula kulluk etmesi yakışmaz; hizmetkâra hizmet eden kimsenin kıymeti kalmaz.*

ÜDİ BULMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) vakit bulamamak”

Üdi bulma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Üdi bulma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Büte keçti üdleک sini körmedim / tiler erdim ârzûn üdi bulmadımÖzne [1. tke. Eden] (3309) *Seni görmeyeli çok zaman geçti; görüşmeği çok arzu ediyordum, fakat vakit bulamadım.*

ÜLÜĞ BULMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) nasibini alamamak”

Ülög bulma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ülög bulma- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Kimiñ himmeti bolmasa ol ölüğ / ikigün ajun+daDolaylı Nesne [bulunma- ayrılma, Yer] bu bulmazÖzne [3. tke. Eden] ülög (2126) *Himmet sahibi olmayan kimse ölüdür; o her iki dünyada da mahrum kalır.*

YOL BUL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**çare bulmak**”

Yol bul- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Yol bul- [İNSAN, YER]+(Ø)+(NİTELİK)

Kamuğ edgölükler bilig asğı ol / bilig **birle**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) **buldı**Özne [3. tke. Eden] mesel kök+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yol (208) *Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile göğe dahi yol bulunur.*

YÖLEK BUL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeye) destek bulmak**”

Yölek bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yölek bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayu işke ârzû yorisa tilek /adak ursa **buldı**Özne [3. tke. Eden] ol ârzû yölek (3324) *Hangi işe arzu ve dilek ile girişilirse, bu dilek her adımda ona bir destek olur.*

YULA BUL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeye) kandil, ışık olmak**”

Yula bul- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yula bul- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

İsiz me katılsa kör edgü bile / kamuğ edgölük+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] bu **buldı**Özne [3. tke. Eden] yula (885) *Kötü de iyi ile düşüp-kalkarsa, bütün iyiliklere ulaşmak için, bir meşale bulmuş olur.*

YÜZ SUWI BUL- [1]:[Özne] “**yüzsuyu bulmak, bahtı açılmak**”

Yüz suwı bul- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüz suwı bul- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe ağsa tüşte ağar kut kıwı / ağırlık bulur ked bulurÖzne [3. tke. Eden] yüz suwı
(6040) *Rüyada insan ne kadar yükselirse, onun bahtı ve hâli de o kadar yükselir.*

3.4.16. İsim+bulun-

BAĞIRSAK BULUN-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “merhamet göstermek”

Bağırsak bulun-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Bağırsak bulun-[İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(VASITA)

Tüzü halk+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] köñlü+nBelirteç Tümleci (Vasita, Araç) bağırsak
bulun-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / tuçı edgülık kıl sen edgü bulun (2160) *Bütün halka içten
gelen bir merhamet göster; dâima iyilik yap ve kendin iyilik Bulunma,*

‘UKBÎ BULUN-[1]:[Özne] “ahireti elde etmek”

‘ukbî bulun-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

‘ukbî bulun-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yüz utru kitergü bu dünyâ salıp / anın bolsa ‘ukbî bulunğayÖzne [3. tke. Eden] alıp
(4799) *Bu dünyadan uzaklaşıp, ondan vaz geçmek lâzımdır; ancak böylelikle ukbâ
elde edilebilir.*

TATIĞ BULUN-[1]:[Özne] “(bir şeyin) tadını almak, bulmak, tadı yerine
gelmek ”

Tatığ bulun-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tatığ bulun-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Eşitti ilig söz sewindi katığ / köñül köz yaruttı bulunduÖzne [3. tke. Eden] tatığ
(5609) *Hükümdar bu sözleri duyunca, çok memnun oldu; sevinçle gönül gözü parladı
ve hayattan tekrar tad almağa başladı.*

3.4.17. İsim+eg-

BAŞ EGME^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) uymamak”

Baş egme^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Baş egme^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşitgil böke yawğusı / bayusa baş egmez^{Özne [3. tke. Eden]} bodun yuwğası (5523) *Böke yavgusu ne der, dinle; en zayıf insan bile, zenginleşirse, ferman dinlemez olur.*

BOYUN EG^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “isteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak”

Boyun eg^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Boyun eg^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ ilke kıldı kör elgi uzun / boyun egdi **düşmân**^{Özne [Yalın, Eden]} kiterdi özün (1037) *Bütün memleket üzerinde ona nüfuz verdi; düşmanı boynunu büküp, ordadan kayboldu.*

3.4.18. İsim+itil-

İL İTİL^{-[1]:[Özne]} “memeleketi idare etmek”

İl itil^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İl itil^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Üküş bolsa ilke basutçı tile / il itlür^{Özne [3. tke. Eden]} bedük beg yatıp yir küle (3143) *Ne kadar çok olursa-olsun, memleket işine yardımcıları ara; memleket böyle tanzim edilir ve büyük bey huzur içinde bütün arzularına kavuşur.*

İŞİ İTİL-_{[1]:[Özne]} “iş yoluna girmek, işi hallolmak”

İşi itil-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İşi itil-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Baka tur negü tir sakınuk kişi / sakınuk sözün tutsa itlür_{Özne [3. tke. Eden]} işi (5274) *Dikkat et, takva sahibi insan ne der; takva sahibinin sözünü tutanların işi yoluna girer.*

KAPUĞ İTİL-_{[1]:[Özne]} “kapı tanzim etmek”

Kapuğ itil-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kapuğ itil-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu iki kişi birle itlür_{Özne [3. tke. Eden]} kapuğ / uluğluk bile atı yadlur kamuğ bu (2556) *İki kimse ile kapı tanzim edilir ve beyin adı büyüklükle her tarafa yayılır.*

3.4.19. İsim+ıd-

AÇIN IDMA-_{[1]:[Özne]} “aç bırakmamak”

Açın ıdma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Açın ıdma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tözüke tegür aş körü kodmağıl / söke barماسunlar açın ıdmağıl_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} (4659) *Herkese yemek yetiştir, hiç kimseyi gözden kaçırma; onları aç bırakma, sana şöğerek dönmesinler.*

BOŞLAĞ YAWA IDMA-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) boş bırakmamak”

Boşlağ yawa ıdma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Boşlağ yawa ıdma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tapuğ kılşa bir neñ yazuk kılşa ur / yawa ıdma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] boşlağ işin aytu tur (4185) *Bunlar hizmet ederken, her hangi bir şeyde yanlışlık yaparlarsa, cezalandır; onları başı-boş bırakma, işlerini dâima murakabe et.*

Çawın ıd-[1]:[Özne] “şöhret kazanmak, adını duyurmak”

Çawın ıd-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Çawın ıd-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yanlış kişi birle begler bedür / yağı boynı yençer kü çawın ıdurÖzne [3. tke. Eden] (2945) *Beyler böyle insanlar ile yükselir, düşmanın boynunu ezer, kendilerinin nâm ve şöhretini yayarlar.*

DUA ıd-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) dua etmek”

Dua ıd-[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Dua ıd-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilekim bu erdi umınçım bu ok / okıglı ma+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] bir du‘â ıdgâÖzne [3. tke. Eden] uk (6504) *Dileğim bu idi, ümidim de budur; okuyan bana her hâlde bir duâ edecektir.*

İNÇ ıDMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “huzur vermemek”

İNç ıdma-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İNç ıdma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Seniñ ornuñka bir isiz ornağay / bodunuğ ulıtğay bir inç ıdmağayÖzne [3. tke. Eden] (5738) *Senin yerine bir kötüsü geçer ve hiç kimseye rahat ve huzur yüzü göstermez.*

İŞKE İD-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “işe kullanmak”

İşke ıd-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İşke ıd-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Küsüş tut tiriglik kerek işke ıd-Ø_{Özne [2. tke. Eden]} / üle neñ kişiğe muyan özke tıd
(5161) *Hayatı aziz bil ve ancak lüzumlu işlerde kullan; insanlara ihsanlarda bulun ve kendine sevap kazan.*

KURUĞ İDMA-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “para, yiyecek vb. şeylerle yardım etmemek”

Kuruğ ıdma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kuruğ ıdma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yitürse içürse todursa karın / kuruğ ıdmasa_{Özne [3. tk. şart ke. Eden]} birse özde barın
(2560) *Yedirip-içirerek, karınlarını doyurduktan sonra da, boş göndermemeli; neyi varsa, onlara ihsanda bulunmalıdır.*

OT İD-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “nifak sokmak”

Ot ıd-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ot ıd-_{[İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)}

Ot ıdtı_{Özne [3. tke. Eden]} bodun+ka_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} buzuldu ili / yıkıldı
siziksiz bu beglik ulı (2137) *O halkın içine ateş atmış olur; memleketi bozulur ve hiç şüphesiz, beyliğin temeli yıkılır.*

SÖZÇİ İD-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(birini bir şeye) elçi yapmak”

Sözçi ıd-_{[3]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Sözçi id- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(İŞ)+(Ø)

Min+**i**Özne [Belirtme, Etkilenen] **sözçi idtu**Özne [3. tke. Eden] bu iş+**ke**Dolaylı Nesne (Yönelme, Sebep) san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / uwut kılmağıl sen mini ay toña (4981) *Bu işi için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni artık utandırma.*

YALWAÇ ID-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “bir kimseyi, uzlaşma sağlamak için bir yerden bir yere göndermek, görevlendirmek ”

Yalwaç id-[3]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Yalwaç id-[İNSAN, İNSAN, YER]+(YER)+(Ø)

Bilir sen siziksiz **ajun begleri**Özne [Yalın, Eden] / yalawaç ıdur il+**din**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak) il+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] er+**i**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (2593) *Şüphesiz, bilirsin ki, dünya beyleri memleketten memlekete elçi gönderirler.*

YAWA IDMA-[1]:[Özne] “fırsatını kaçırmamak, boşa geçirmemek”

Yawa ıdma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yawa ıdma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Munı teg bulur erse sen bir tişi / katıgılan yawa ıdma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] ersig kişi (4503) *Böyle bir kadın bulursan, çabuk davran; fırsatı kaçırma; ey mert kişi.*

YIRAK IDMA-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “uzaklaştırmamak”

Yırak ıdma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yırak ıdma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tüşürse toyuğ ked körüp berk yirig / yırak ıdmasaÖzne [3. tke. Eden] tıdsa yığsa erig (2347) *Karargâh kurarken, çok dikkat etmeli ve mahfuz bir yer seçmeli; askeri toplu bir hâlde bulundurarak, uzaklaşmasına mâni olmalıdır.*

3.4.20. İsim+kal-

AÇIN KALMA-_{[1]:[Özne]} “aç kalmamak”

Açın kalma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Açın kalma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neçe me çığay erse **kalmaz** _{Özne [3. tke. Eden]} açın / alır bu ölüm kör tirigde öçin
(5466) *Ne kadar fakir olsa bile, insan aç kalmaz; bu ölüm her yaşayandan bir gün
öcünü alır.*

ASİĞ KAL-_{[1]:[Özne]} “yararını görememek”

Asığ kal-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Asığ kal-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İşi tüş tüşese yörügke barır / yöre bilmese tüşnün asğı **kalır** _{Özne [3. tke. Etkilenen]}
(6001) İnsan nasıl yorarsa, rüya ona göre zuhur eder; tâbir etmesini bilmezsen,
rüyanın faydası yoktur.

ATASIZ KAL- _{[1]:[Özne]} “babasız kalmak”

Atasız kal- _{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Atasız kal- _{[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)}

Atalığ atasız **kalır** _{Özne [3. tke. Etkilenen]} **yalıjuzu+n** Belirteç Tümleci (Vasıta, Birkiktelik) /
analığ anasız bolur ögsüzün (5380) *Babalı babasız olur, yetim kalır; analı anasız
olur, öksüz kalır.*

ATI KAL- [1]:[Özne] “bir kimse veya bir şey öldükten, ortadan çekildikten sonra dillerde yalnız adı dolaşmak”

Atı kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Atı kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tutamça tiriglik tüker alkınur / isiz edgü erse kör atı **kalur**Özne [3. tke. Etkilenen]
(5265) *Bu bir tutam hayat tükenir, sona erer; insanın, ister iyi, ister kötü olsun, ancak adı kalır.*

ATI KAL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “etkisini kalıcı duruma getirmek, iz bırakmak”

Atıkal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Atıkal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kerek beg kerek kul ne edgü isiz / özi öldi erse atı **kaldı**Özne [3. tke. Etkilenen] iz
(235) *Gerek bey, gerek kul, iyi veya kötü; kendileri öldü, fakat onların nişanı olarak, yalnız adları kaldı.*

ATID SÖZÜĞ KAL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “adını ve sözünü yaşatmak”

Atıñ sözüg kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Atıñ sözüg kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Atıñ edgü bolğa kutulğay özün / seniñde kidin **kalğa**Özne [3. tke. Etkilenen] atıñ
sözüg (5541) *Adın iyi olur, kendin kurtulursun; dünyada senden sonra da adını ve sözlerini dâima yâd ederler.*

AZ KAL- [1]:[Özne] “değeri ve kıymeti azalmak”

Az kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Az kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Üküş sözleme söz serin til küdez / üküş sözlemiş söz suwı kaldıÖzne [3. tke. Etkilenen] az (4332) *Çok söz söyleme, kendine hâkim ol ve dilini muhafaza et; çok söylenen sözün kıymeti kalmaz.*

BegliK KAL-[1]:[Özne] “beyliğin ortadan kalkmak”

Beglik kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Beglik kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bedük işte teñsiz baş ağığ bolur / baş ağığ kötürmese beglik kalırÖzne [3. tke. Etkilenen] (2934) *Büyük işin her türlü derdi olur; bu derdler ortadan kaldırılmazsa, beylik ortadan kalkar.*

BİRİM KAL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “birine borçlu duruma düşmek”

Birim kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Birim kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Atağ tapğı bar erdi artuk telim / öteyümedim bardı kaldıÖzne [3. tke. Etkilenen] birim (1592) *Senin babanın çok büyük hizmeti vardı; hakkını ödeyememiş ve ona borçlu kalmıştım.*

EDGÜ İZ KAL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “iyi iz bırakmak, yokluğunda iyi anılmak”

Edgü iz kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü iz kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsizke katılma küyürgey isiz / atıñedgü bolsa kalırÖzne [3. tke. Etkilenen] edgü iz (5256) *Kötüye katılma, kötü seni yakar; adın iyi olursa, senden iyi iz kalır.*

ESEN EDGÜ KAL-[1]:[Özne] “iyi ve hoşça kalmak”

Esen edgü kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Esen edgü kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İdişlîğ suwuğ içtim emdi tükel / tükettim tiriglik esen edgü kal-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (6060) *Kaptaki suyun tamamını içtim ve hayatımı tamamladım, sen sağ ve hoşça kal.*

KAL KALMA-[1]:[Özne] “duraklamamak, şaşırmamak”

Kal kalma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kal kalma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tegü tir eşit emdi kökçin sakal / uka bar munı sen turu kalma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] kal (4636) *Şimdi aksakal ne der, dinle; bunu anlamağa çalış ve ihtiyarlığında şaşıрма.*

KİÇ KAL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “geç kalmak, vaktinden sonra davranmak, gecikmek”

Kiç kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kiç kal-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayu işke iwse uzar kiç kalurÖzne [3. tke. Etkilenen] / iwe kılmış işler ökünçlüg bolur (556) *Hangi işte acele edilirse, o iş uzar ve gecikir; acele yapılan işler pişmanlık ile neticelenir.*

KOKUZ KAL-[1]:[Özne] “birinin yokluğunda bir yeri anlamsız ve boş görmek”

Kokuz kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kokuz kal-_{[YER]+(Ø)+(Ø)}

Kanı ol kişide üdürmiş talu / kokuz kaldı **dünyâ**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} irildi tolu (4718) *İnsanlar arasında seçilmiş olan o iyi zât nerede; dünya onsuz boş kaldı, bir tarafı eksildi.*

KÖDÜL KALMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) gücenmemek, hatırı kalmamak”

Köñül kalma-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñül kalma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Keliglisi kelgey kalı kelmese / köñül kalmağay_{Özne [3. tke. Etkilenen]} kör anında basa (4650) *Gelen gelir; gelmeyenler olursa, onların da hatırı kalmamış olur.*

KURUĞ KAL-_{[1]:[Özne]} “(bir şeyin) bir durumda anlamsız kalmak”

Kuruğ kal-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kuruğ kal-_{[DİNİ RİTÜEL]+(Ø)+(Ø)}

Ölüm tutmaz erken kılayın tapuğ / ölüm tutsa kalgay **tapuğlar**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} kuruğ (5712) *Ölüm henüz yakama yapışmadan, ibâdet ile meşgul olmalıyım; ölüm bir kere yakaladı mı, artık ibâdet mümkün olmaz.*

KURUĞ KALMA-_{[1]:[Özne]} “birinden daha az başarılı olmamak, bir şeyden mahrum kalmamak”

Kuruğ kalma-_{[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kuruğ kalma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ukuşluğ kişi urğı edgü uruğ / kopar kayda bolsa **bu**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} kalmaz kuruğ (2189) *Soyu iyi olan akıllı insan her yerde yükselir ve hiç bir şeyden mahrum kalmaz.*

MİNİ KALMA-_{[1];[Özne]} “(bir durum karşısında) kendine olan güvenini yitirmemek”

Mini kalma- _{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Mini kalma- _{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Menin kökseğüçi mini kalmadı_{Özne [3. tke. Etkilenen]} / asıg kılmağı sü itiglig tolum (4830) *Ben diyerek, göklere yükselmek isteyen benliğı kalmadı; silâhlı ordular ona karşı kâr etmedi.*

MEDÜ KAL-_{[1];[Özne]} “ebedi kalmak”

Meñü kal- _{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Meñü kal- _{[ÜNVAN]+(Ø)+(Ø)}

Kitâbka bitindi bu hakan atı / **bu at**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} meñü kaldı ay terken kutı (115) *Bu hakan adı kitaba geçti; ey devletli hükümdar, bu ad ebedî kaldı.*

MÜFLİS KAL-_{[1];[Özne]} “bütün herşeyini kaybetmek”

Müflis kal- _{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Müflis kal- _{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğka negü teg mansa bolur / tapındım tiyü bilse müflis kalur_{Özne [3. tke. Etkilenen]} (3985) *İbâdete nasıl inansan da olur; insan ibâdet etmiş olduğunu kabul ederse, bütün yaptıkları boşa gider.*

Ögsüzün Yetim Kal-_{[1];[Özne]} “öksüz ve yetim kalmak”

Ögsüzün yetim kal- _{[1]+(0)+(0);[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ögsüzün yetim kal- _{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Munu men atası ölür-men bu kün / kiçig kaldı **oğlum**Özne [Yalın, Etkilenen] yetîm ögsüzün (1487) *İşte onun babası olan ben bugün ölüyorum; oğlum küçük yaşta yetim ve öksüz kalıyor.*

ORNI KURUĞ KAL-_{[1]:[Özne]} “yeri boş kalmak, yitirilen, elden çıkan bir şeyin, benzerini veya eşini yerine koyamamak”

Ornı kuruğ kal-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ornı kuruğ kal-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kuruğ kaldıÖzne [3. tke. Etkilenen] ornırildi işim/ irükler bütürgü kanı bir kişim (1576) *Arkadaşım kayboldu, yeri boş kaldı; hani bu boşluğu dolduracak bir insan.*

OYUN KAL-_{[1]:[Özne]} “oyunu bırakmak”

Oyun kal-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Oyun kal-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Seninde-turur çın meniinde oyun / oyun kaldıÖzne [3. tke. Eden] çinka birür-men boyun (4877) *Hakikat sendedir, benimki ise, oyundur; hakikate boyun eğiyorum ve oyunu bırakıyorum.*

TA'AT KAL-_{[1]:[Özne]} “verilen buyruğa uymayı bırakmak”

Ta'at kal-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ta'at kal-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Havâ nefis tirilse ölür bu köñül / köñül ölse tâ'at kalurÖzne [3. tke. Eden] ay oğul (4912) *Hava ve nefis canlanırsa, gönül ölür;gönül ölürse, ibâdet ihmâl edilir, ey oğul.*

TİRİĞ KAL-_{[1]:[Özne]} “dinç, sağlıklı görünmek”

Tirig kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tirig kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yanlış kişiler töşendi yirig / ya senmü kalır **sen**Özne [2. tke. Etkilenen] ya menmü tirig (4726) *Bütün bu insanlar toprağı döşendiler; burada senin ile benmi diri kalacağız.*

UNITMAZ KAL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**unutulmaz olmak, kalıcı kalmak**”

Unitmaz kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Unitmaz kal-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ edgü sözler bitigde bolur / bitinmiş üçün **söz**Özne [Yalın, Söz] unitmaz kalur (2697) *Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur; yazılmış olan söz unutulmaz, kalır.*

URĞI KAL-[1]:[Özne] “**soyu devamlı olmak**”

Urğı kal-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Urğı kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana aydı ilig meselde kelir / uruğluğ kişi ölse urğı kalırÖzne [3. tke. Etkilenen] (1623) *Hükümdar devam etti: Şöyle bir mesel vardır, asıl insan ölse dahi soyu kalır, dedi.*

YARAMAZ KAL-[1]:[Özne] “**işe yaramamak**”

Yaramaz kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yaramaz kal-[NESNE]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ neñ kötürgüsi içtin bolur / içi bolmasa **taş**Özne [Yalın, Etkilenen] yaramaz kalur (5113) *Her nesneyi yükselten şey onun içinden gelir; içi yoksa dışı hiçbir işe yaramaz.*

YIDI KAL-_{[1]:[Özne]} “bir şeyden geriye sadece kokusu kalmak”

Yıdı kal-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yıdı kal-_{[NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Köñüller katıg boldı til yumşadı / könilik özi bardı kaldı_{Özne [3. tke. Etkilenen]} yıdı
(6484) *Gönüller katılaştı, diller yumuşadı, doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.*

YOLDA KALMA-_{[1]:[Özne]} “yolda kalmamak, hedefine ulaşmak”

Yolda kalma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yolda kalma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tilek birle mañsa kişi ârzûlap / arıp yolda kal**maz**_{Özne [3. tke. Etkilenen]} tilekin ulap
(3702) *İnsan arzu ile ve isteyerek yürürse, yorulup yolda kalmaz, dileğine ulaşır.*

3.4.21. İsim+keç-

ERDİN KEÇ-_{[2]:[Özne, Belirteç Tümlenci]} “(bir özelliğiyle) başkalarından üstün olmak”

Erdin keç-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümlenci]+(Ø)+(Ø)}

Erdin keç-_{[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Kişi erdemi **birle**_{Belirteç Tümlenci [Vasıta, araç]} erdin keç**er**_{Özne [3. tke. Etkilenen]} / üküş
bolsa erdem er örlep uçar (2646) *İnsan fazileti ile başkalarına üstün olur; kimin fazileti çok ise, o uçar gibi yükselir.*

TERK KEÇ-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir yerden) göçüp gitmek, ayrılmak”

Terk keç-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Terk keç-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Yigitlik kaçır ol tiriglik uçar / bu tüş teg ajun+**dın**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]}
özün_{Özne [Yalın, Eden]} terk keçer (231) *Gençlik kaçır ve hayat uçar; bu rüya gibi dünyadan kendin çabuk göçersin.*

TÖRKE KEÇ-[1]:[Özne] “başköşeye geçmek”

Törke keç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Törke keç-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yok erse ayu birsü öndi törü kılık / **tüzün**_{Özne (Yalın, Eden]} törke keçsü otunuğ süreyi (6594) *Eğer böyle değilse, iyi âdet, kanun ve an'aneleri vaz'etsinler; halîm insanlar baş-köşeye geçsin, küstahları kovayım.*

TÜŞ TEG KEÇ-[1]:[Özne] “rüya gibi çabuk ve hızlı sonlanmak”

Tüş teg keç-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tüş teg keç-[ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Tayanma tiriglikke tüş teg keçer_{Özne [3. tke. Eden]} / küwenme kıwı kutka kuş teg uçar (1332) *Hayata bel bağlama, rüya gibi geçer; boş saadete güvenme, kuş gibi uçar.*

YİL TEG KEÇ-[1]:[Özne] “yel gibi çabuk ve hızlı geçmek”

Yil teg keç-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Yil teg keç-[İNSAN]+(YER)+(Ø)

Inanma tiriglikke yil teg keçer / usanma bu dünyâ+**dın** Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak)
özÖzne [Yalın, Eden] terk köçer (1274) *Hayata inanma, yel gibi geçer; gafıl olma, bu dünyadan çabuk göçersin.*

3.4.22. İsim+keçür-

KADGU KEÇÜR-[1]:[Özne] “endişelenmek, kaygılanmak”

Kadgu keçür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kadgu keçür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sakınç kıldı kaç kün bu ögdülmişe / keçürdiÖzne [3. tke. Deneyimci] bu kadgu yazıldı kaşa (6340) *Öğdülmiş bir kaç gün yas tuttu; matem günleri geçince, nihayet biraz kendine geldi.*

KÜNÜDNİ KEÇÜR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şey uğruna) hayatını, ömrünü tüketmek”

Künüñni keçür-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Künüñni keçür-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Künüñni keçürdüñÖzne [2. tke. Deneyimci] tilek ârzû+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / tiriglik tükedi ökünç ol yoduğ (1400) *Heves ve arzuların için ömrünü harcadın, hayat tükendi; elde ettiğin sâdece pişmanlıktır.*

TEDİNDE KEÇÜRME-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) ölçüden taşdırmamak”

Teñinde keçürme-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Teñinde keçürme-[İNSAN, SÜREÇ]+(Ø)+(Ø)

Teşinde keçürme kamuğ iş+niDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **sen**Özne [2. tke. Eden] / teşinde keçürse yana kaçğa san (4984) *Hiç bir işte ölçüyü kaçırma; ölçüyü aşan iş çıkırından çıkar.*

TİRİGLİK KEÇÜR-_{[1]:[Özne]} “yaşamak, varlığını sürdürmek”

Tiriglik keçür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglik keçür-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

KeçürdiÖzne [3. tke. Deneyimci] tiriglik toru ölmedi / anuk yigililerke neñin kodmadı (6335) *Ömrünü geçirdi ve bu vaziyetten dolayı ölmedi; hazır yiycilere de mal bırakmadı.*

YASIN KEÇÜR-_{[1]:[Özne]} “yasını bitirmek, geçirmek”

Yasın keçür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yasın keçür-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı yasın keçürdi **ilig**Özne [Yalın, Eden] / okıp oğlıña birdi öt saw erig (1548) *Hükümdar, Ay-Toldı'nın yası sona erince, onun oğlunu çağırarak, ona öğüt ve nasihatte bulundu.*

YAZUK KEÇÜR-_{[1]:[Özne]} “(birinin) günahını affetmek, bağışlamak”

Yazuk keçür-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Yazuk keçür-_{[İNSAN]+(İNSAN)+(Ø)}

Beg alçak kerek bolsa köñli açuk / yazukluğ kişi+**din**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak) keçürseÖzne [3. tk. şart ke. Eden] yazuk (2122) *Bey mütevazı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin de suçunu affetmelidir.*

3.4.23. İsim+kel-

AÇIĞ KEL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyin birine) acı gelmek, dokunmak, kırmak, üzmek”

Açığ kel- [2+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)]

Açığ kel-[SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)]

Şekerde süçigrek söz ıdtım saña / ağuda açığ keldi **yañı**Özne [Yalın, Eden]
ma+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] (3913) *Sana şekerden daha tatlı söz gönderdim;
karşılığı bana zehirden daha acı olarak geldi.*

ASIĞ KEL-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(birinden birine) fayda gelmek, faydalanmak”

Asığ kel-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)]

Asığ kel-[İNSAN, İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)]

Kimin aslı bolsa atadın arığ / anıñ+dınDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] **kelir**Özne [3. tke.
Etkilenen] edgü il+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] asığ (5767) *Kimin soyu babadan temiz ise,
ondan memlekete iyilik ve fayda gelir.*

BARGUSI KEL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “gidesi gelmek, gitmek istemek”

Bargusı kel-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)]

Bargusı kel-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)]

Turup sernümedi kadaşı üçün / yana bargusı keldiÖzne [3. tke. Eden] ewre küçün
(6277) *Fakat fazla tahammül edemedi; tekrar gidip, kardeşini görmek istedi.*

BÜTÜNLÜK KEL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “birinden doğruluk görmek”

Bütünlük kel-[2]+(0)+(0):[ zne, Dolaylı Nesne]+( )+( )

Bütünlük kel-[İNSAN, İNSAN]+( )+( )

Sakınuk kerek d n şerî'at bilir / bu mundağ kişi+**d n**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]
bütünlük **kelir** zne [3. tke. Etkilenen] (2844) *Takva sahibi, din ve şeriatı tanır bir insan olmalıdır; böyle insandan doğruluk gelir.*

CEFA KEL-[2]:[ zne, Dolaylı Nesne] “(birinden) eziyet, cefa görmek”

Cefa kel-[2]+(0)+(0):[ zne, Dolaylı Nesne]+( )+( )

Cefa kel-[İNSAN, İNSAN]+( )+( )

Kimi sewdim erse sew c c n a tuttum / cefâ **keldi**3. tke. Etkilenen] an+**d n**Dolaylı
Nesne [Ayrılma, Kaynak] kimi met seweyi (6578) *Kimi sevdim ise, onu sevgili canım gibi tuttum; fakat ondan da cefâ geldi; artık kimi seveyim.*

EDGÜ KEL-[2]:[ zne, Dolaylı Nesne] “(birinden) iyilik görmek”

Edgü kel-[2]+(0)+(0):[ zne, Dolaylı Nesne]+( )+( )

Edgü kel-[İNSAN, İNSAN]+( )+( )

Bu k n kim okısa olarığ bilir / ağar  tk n r an+**d n**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]
edgü **kelir** zne [3. tke. Etkilenen] (259) *Bugün bu kitapları kim okursa, onları tanır; onlara benzemeğe çalışır ve bundan kendisine iyilik gelir.*

İSİZ KEL-[2]:[ zne, Dolaylı Nesne] “birinden kötülük görmek”

İsiz kel-[2]+(0)+(0):[ zne, Dolaylı Nesne]+( )+( )

İsiz kel-[İNSAN, İNSAN]+( )+( )

Seniñ+**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]kaçan kelgeÖzne [3. tke. Etkilenen] isiz yorık / ürün
süt bile kirdi edgü kılık (5881) *Senden ne vakit bir kötülük gelebilir; sen bu iyi ahlâkı
ananın, ak sütü ile kazanmışsın.*

KARŞU KEL-_{[1]:[Özne]} “bir şeyin karşısına gelmek, karşısında durmak”

Karşu kel-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Karşu kel-_{[YER]+(Ø)+(Ø)}

Yaşık yırke indi yüzün kızledi / **kalık**Özne [Yalın, Eden] karşı keldi izin izledi
(6211) *Güneş yere indi ve yüzünü gizledi; gökyüzü karşısından yükselerek, onun izini
takip etti.*

KİŞİLİK KEL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) insanlık görmek

Kişilik kel-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kişilik kel-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ukuşluğ kişi**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kişilik kelürÖzne [3. tke. Etkilenen] / biliglig
kişiler kişisi bolur (2873) *Akıllı insandan İnsanlık gelir; bilgili kimse insanların
insanı olur.*

KÖRKİ KEL-_{[1]:[Özne]} “güzelleşmek”

Körki kel-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Körki kel-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bir ança yime keçti üdle kün ay / **ajun**Özne [Yalın, Etkilenen] körki keldi bodun
boldı bay (5950) *Zaman, aylar ve günler bir müddet bu minval üzere geçti; dünya
güzelliğini buldu ve halk zengin oldu.*

MESELDE KEL-[1]:[Özne] “atasözünden gelmek”

Meselde kel-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Meselde kel-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Taň ermez seniňdin meselde **kelir**Özne [3. tke. Etkilenen] / kayu neň sewüg bolsa ‘aybı barır (3514) *Sana hayret etmem; meselde de vardır: hangi şey sevilirse, onun kusurları görünmez.*

ÖLÜM KEL-[1]:[Özne] “ölme vakti gelmek”

Ölüm kel-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ölüm kel-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sakalın ürün bolsa **keldi**Özne [3. tke. Etkilenen] ölüm / ölümke asıg kılmaz ok ya tolum (3623) *Sakalın beyazlaşınca, ölüm geldi demektir; ok-yay, silâh ölüme karşı fayda etmez.*

ÖTRÜ KEL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) tekrar elde etmek”

Ötrü kel-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ötrü kel-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kalı tegse emgek ya kadgu sakınç / serinse **kelir**Özne [3. tke. Etkilenen] ötrü kayra sewinçDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (1320) *Eğer zahmet, kaygı veya endişeye düşen kimse sabrederse, kaybettiği huzuru tekrar elde eder.*

TANUK KEL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) şahit olmak”

Tanuk kel-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tanuk kel-[SÖZ, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Munukı bu söz+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tanuk keldi sözÖzne [Yalın, Eden] / okıgıl
munı sen ayâ köñlin tüz (1713) *İşte buna şu söz şahiddir; ey kalbi temiz, sen bunu oku.*

TİLEK ARZU KEL- [1]:[Özne] “dilek ve arzularına kavuşmak”

Tilek ârzû kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Tilek ârzû kel- [İNSAN]+(0)+(0)

Erejlensü ilig tuçı inçrünü / tilek ârzû kelsüÖzne [3. tk. emr. ke. Etkilenen] özi tınçrunu
(3138) *Hükümdar her vakit rahat ve huzur içinde bulunsun; sükûn içinde bütün dilek ve arzuları yerine gelsin.*

USI KELME- [1]:[Özne] uykusu gelmemek”

Usı kelme- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Usı kelme- [İNSAN]+(0)+(0)

Sarığ sandwaç ötti ünün sayradı / belinlep odundı usı kelmediÖzne [3. tke. Etkilenen]
(4963) *Sarı bülbül öttü, güzel sesi ile şakıdı; Öğdülmiş irkilerek uyandı, uykusu dağıldı.*

UTRU KEL- [1]:[Özne] “karşılaşmak”

Utru kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Utru kel- [SOYUT KAVRAM]+(0)+(0)

ÖlümÖzne [Yalın, Eden] utru keldi ökündi özüm / asıg kılmadı bu ökünçüm sözüm
(1361) *Ölüm karşıma çıktı, ben pişman oldum; fakat bu sözlerim ve pişmanlığım bir fayda vermedi.*

YANUT KEL-[1]:[Özne] “bir şeyin karşılığını görmek”

Yanut kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yanut kel-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Keçürmiş tiriglik saña bolğa tüş / negü kıldıñ erse yanut kelgeÖzne [2. tke. Etkilenen]
tuş (3571) *Geçirdiğin hayat sana bir rüya olacak; ne yaptınsa, bunun karşılığını
göreceksin.*

3.4.24. İsim+ kes-

TİLDE KESME-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) devamlı kılmak, dilden
düşürmemek”

Tilde kesme-[2]+(1)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümleci)

Tilde kesme-[İNSAN]+(İNSAN)+(SOYUT KAVRAM)

Bu kün ol Özne [Yalın, Eden] ilig+keDolaylı Nesne (Yönelme, Hedef) bağırsaklıkı+nBelirteç
tümleci (Vasıta, Araç) / du‘âDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] tilde kesmez ne könli yakın (5838)
Bugün o hükümdara, muhabbet ve ihlâs ile dâima duâ etmektedir.

SÖZ KES-[1]:[Özne] “sözü bitirmek”

Söz kes-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Söz kes-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sözin kesti iligÖzne [Yalın, Eden] közi yaş saça / turup çıktı andın sakınçığ kuça
(1562) *Hükümdar sözünü kesti, gözünden yaşlar akıttı; Öğdülmiş keder iyinde,
oradan kalkıp, çıktı.*

SÖZİN KES-[1]:[Özne] “susmak”

Sözin kes-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Sözin kes-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sözin ke**ti**_{Özne [3. tke. Eden]} oğlın kuçup yığladı / ulındı yana ol ökünçler yedi
(1510)*Sustu, oğlunu kucaklayıp, ağladı; tekrar ah-vah etti ve pişmanlıklar getirdi.*

TAPUĞ KESME-_{[1]:[Özne]} “işini ve hizmetini aksatmamak, devamlı kılmak

Tapuğ kesme-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Tapuğ kesme-_{[İNSAN]+(Ø)+(ZAMAN)}

Ağırlık üdinde kişig sermedi / uçuzluk üdin+**de**_{Belirteç Tümleci (Bulunma, Zaman)} tapuğ
kesme**di**_{Özne [3. tke. Eden]} (1718)*İtibarda iken, o başkalarına kaba muamele etmedi, itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı.*

TİLDE KESME-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) dilden düşürmemek”

Tilde kesme-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tilde kesme-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Yana aydı ögdülmiş uş bu özüm / saña kadğura tilde kes**mez**_{Özne [3. tke. Eden]}
sözüm_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu]} (3326) *Öğdülmiş devam etti:—İşte ben dâima seni merak ediyorum, dilimden düşürmüyorum.*

UMINÇ KESME-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) umudunu kesmek”

Uminç kesme-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uminç kesme-_{[İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

Yana men idim+**din**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]} umınç kesme**dim**_{Özne [1. tke. Eden]} /
yazuk yarlıkağlı ol ol bir idim (5122) *Buna rağmen, ben rabbimden ümidimi kesmedim; bütün günahları affeden o bir rabbimdir.*

URI KESME-[1]:[Özne] “dırdırı kesmemek”

Uri kesme-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uri kesme-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Köñül birse kurtğa bolur bir turı / yaka yığ tutar künde kesmezÖzne [3. tke. Eden]
urı (3541) *Gönül verirsen, huysuz bir acuze olur; yaka ve yene yapışır, dırdırının
ardı-arkası kesilmez.*

URUĞ KES-[1]:[Özne] “soyu kesilmek”

Uruğ kes-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Uruğ kes-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Oğulsuz kişi ölse kestiÖzne [3. tke. Etkilenen] uruğ / ajunda atı yitti orı kuruğ
(3375) *Evlâtsiz insanın, ölünce, nesli kesilir; dünyadan adı silinir ve yeri boş kalır.*

3.4.25. İsim+kir-

EDGÜ KILIK KİR-[1]:[Özne] “iyi huy kazanmak”

Edgü kılık kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü kılık kir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Seniñdin kaçan kelge isiz yorık / ürün süt bile kirdiÖzne [3. tke. Eden]edgü kılık
(5881) *Senden ne vakit bir kötülük gelebilir; sen bu iyi ahlâkı ananın, ak sütü ile
kazanmışsın.*

EMGEK KİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) emeği geçmek”

Emgek kir-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Emgek kir-[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

KirürÖzne [3. tke. Eden] otrü emgek begi tapğı+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / ol emgek tusulur kulu asğıña (2906) *Böylece beyinin hizmetine onun emeği geçer ve bu emek kulun faydasını te'min eder.*

GURKE KİR-[1]:[Özne] “ölmek”

Gurke kir-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Gurke kir-[İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

İsizim yigitlik tiriglik isiz / ökünçü+**n**Belirteç Tümleci (Vasıta, Birliktelik) sıgıt birle gürke kirürÖzne [3. tke. Eden] (1516) *Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu; pişmanlıkla ve ağlayarak, mezara giriyorum.*

İRLÜ KİR-[1]:[Özne] “küçülmeye başlamak”

İrlü kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İrlü kir-[GÖK CİSMİ]+(Ø)+(Ø)

Yana irlü kirdi bu tolmiş **ayı**Özne [Yalın, Eden] / kadir kışka yandı yarumış yayı (1052) *Dolunayı tekrar küçülmeğe başladı; parlak yazı sert kışa döndü.*

İRÜKLÜK KİR-[1]:[Özne] “çökmeye başlamak”

İrüklük kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İrüklük kir-[YER]+(Ø)+(Ø)

Kayu beg bu dört iş tükel kılmasa / irüklük kirürÖzne [3. tke. Etkilenen] ilke anda basa (5906) *Her hangi bir bey bu dört şeyi tam olarak yerine getirmezse, memleket inhitata doğru gider.*

İWE KİRME-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) aceleyle başlamak”

İwe kirme-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

İwe kirme-[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

İwe kirme-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] iş+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] sabır kıl serin /
iwe kılmış işler ökünçi yarın (587) *İşe acele ile girme, sabır ve dikkatle hareket et;
acele yapılmış olan işler yarın pişmanlık getirir.*

SÖZÜN KİR-[1]:[Özne] “söze başlamak”

Sözün kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sözün kir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana aytu kirdi iligÖzne [Yalın, Eden] öz sözün / yanut birdi ay toldı tügdi yüzün
(626) *Hükümdar, biraz sonra, tekrar söze başladı; Ay-Toldı cevap verdi ve yüzünü
buruşturdu.*

TAGKA KİR-[1]:[Özne] “dağa çıkmak”

Tağka kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tağka kir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Velîkin ewürdi bu dünyâda yüz / turup tağka kirdiÖzne [3. tke. Eden] köñül kıldı
tüz (3148) *Fakat o bu dünyadan yüzünü çevirdi; kalkıp dağa çıktı, dünya endişelerini
gönlünden uzaklaştırdı.*

YİRKE KİR-[1]:[Özne] “batmak, yere girmek”

Yirke kir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yirke kir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tiken ol ukuşluğka dünyâ tolu / adak ursa yirke kirürÖzne [3. tke. Eden] saklağı
(6383) *Akıllı insan için dünya dikenler ile doludur; yere basınca, ayağına batar, dikkat etmek lâzımdır.*

YOLKA KİR-_{[1]:[Özne]} “istenilen biçimde davranışı kabullenmek, düzelmek, uslanmak”

Yolka kir-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Yolka kir-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Açurğu bularığ yolın tutsa ked / anın yolka kirseÖzne [3. tke. Eden] boyun egse ked
(6365) *İyice yola gelmeleri için, bunları aç bırakmak lâzımdır; bunlar ancak böylelikle yola gelir ve boyun eğerler.*

3.4.26. İsim+kit-

EMGEKİ KİT-_{[1]:[Özne]} “sıkıntısı gitmek, zahmetten kurtulmak”

Emgeki kit-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Emgeki kit-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Çığay ölse kutlurÖzne [3. tke. Etkilenen] kiter emgeki / bay ölse kalur neñ iletür yüki
(6375) *Fakir ölürse, zahmetlerinden kurtulur; zengin ölürse, malını bırakır, fakat onun vebalini birlikte götürür.*

İĞİ KİT-_{[1]:[Özne]} “sıkıntıdan kurtulmak, tedavi olmak”

İgi kit-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

İgi kit-_{[YER-İNSAN]+(0)+(0)}

Kayu ilke bolsa bu yañlıg begi / kutuldı ol **il bodnı**Özne [Yalın, Eden] kitti igi
(2172) *Hangi memleketin beyi böyle olursa, o memleket halkı kurtulur; derdi kalmaz.*

SEWINÇ KİT-_{[1];[Özne]} “sevinci kaybolmak, sevincini yitirmek”

Sewinç kit-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(0)+(0)}

Sewinç kit-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Turup ewke kirdi idi kadğuluğ / sewinç kittiÖzne [3. tke. Etkilenen] boldı sakınçı
uluğ (5968) *Kalkıp, derin kaygı içinde eve girdi; neşesi kaçtı, büyük bir yeise kapıldı.*

TADIĞ KİT-_{[1];[Özne]} “tadı gitmek, tadı kaçmak”

Tadığ kit-_{[1]+(0)+(0);[Özne]+(0)+(0)}

Tadığ kit-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Körü barsa tegme işinde hatar / hatarlıg işig körse tatıg kiterÖzne [3. tke. Etkilenen]
(2152) *Dikkat edersen, onun her işinde bir tehlike vardır; tehlikeli işin tadı kaçır.*

TERK KİT-_{[2];[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) çabul ayrılmak”

Terk kit-_{[2]+(0)+(0);[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)}

Terk kit-_{[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(0)+(0)}

Çıgay bay bolup ol bayusa kalı / anıñ+dınDolaylı Nesne [Ayrıлма, Kaynak] kiter terk
könilik yoluÖzne [Yalın, Eden] (5756) *Eğer bir fakir kimse servete kavuşursa ve zenginleşirse, doğruluk yolundan çabucak ayrılır.*

UWUT KİT-_{[1];[Özne]} “hayâyı kaybetmek”

Uwut kit-_{[1]+(1)+(0);[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(0)}

Uwut kit-_{[İNSAN]+(İNSAN)+(0)}

Biliglig köni sözleyümez sözün / tişi+**de**Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer) uwut kittiÖzne [3. tke. Eden] örtmez yüzün (6474) *Bilgili sözünü dos-doğru söyleyemez oldu; kadınlardan haya gitti, yüzlerini örtmezler.*

YÜZ SUWI KİT-[1]:[Özne] “itibar kaybetmek”

Yüz suwı kit-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüz suwı kit-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bayusa bedüse yadılsa çawı / kiter-men anıydın kiterÖzne [3. tke. Etkilenen] yüz suwı (737) *Zenginleşip, büyüyerek, şöhreti yayılınca, ben ondan uzaklaşırım; onun da itibarı gider.*

3.4.27. İsim+kol-

ARZU KOL-[2]:[Özne, Dolaysız nesne] “arzulamak”

Arzu kol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arzu kol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ne inçlik tiler sen tünekte turup / ne ârzû kolur **sen**Özne [2. tke. Eden] köñül ög urup (5424) *Zindanda bulunduğun müddetçe ne huzur istersin, aklına ve kalbine gelen ne gibi şeyi arzu edebilirsin.*

ASİĞ KOL-[1]:[Özne] “menfaatini istemek”

Asığ kol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Asığ kol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Özüñ asğı kolma **bodun**Özne [Yalın, Etkilenen] asğı kol / bodun asğı içre özüñ asğı ol (5353) *Kendi menfaatini arama, halkın menfaatini düşün; senin menfaatin halkın menfaati içindedir.*

BAHİL KOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “helallik istemek, helalleşmek”

Bahl kol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bahl kol-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bahîl koldı barça kadaşlar+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] **ol**Özne [Yalın, Eden] / tiler
boldı cânı yaşıł kökke yol (1518) *Bütün akrabaları ile helâllaştı; canı mâvî göğē
doğru yol almak istedi.*

EREJ KOLMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyde) rahat aramamak”

Erej kolma-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Erej kolma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayâ **beg**Özne [Yalın, Eden] erej kolma emgek kötür / erej birle emgek adakşu yatur
(2936) *Ey beyim, rahat arama, zahmeti ortadan kaldır; rahat ile zahmet bir arada
bulunur.*

EREJ KOLMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bir şeyde huzur aramamak”

Erej kolma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Erej kolma-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Tünek ol bu dünyâ müsülmân öze / tünek+**te** erej kolma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden]
köñlüñ tüze (4809) *Bu dünya müslümanlar için bir zindandır; zindanda huzur
arama; gönlünü doğrult.*

ÖLÜM KOL-[1]:[Özne] “ölmeyi istemek, ölümü kollamak, aramak”

Ölüm kol-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ölüm kol-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muñukmış **kişiler**Özne [Yalın, Eden] ölümüg kolur / ölümüg koluğlı er öldrü ölür
(2397) Ümitsizliğe düşen insanlar ölümü ararlar; ölümü isteyen kimse evvelâ öldürür, sonra ölür.

TEVFİK KOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yardım istemek”

Tevfik kol-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Tevfik kol-[İNSAN], YARATICI+(Ø)+(İŞ)

İlig aydı tevfik kolur-**men**Özne [1. tke. Eden] turup / bayat+**tın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] bu iş+**ke**Belirteç Tümleci (Yönelme, Sebep) köñül tüz urup (5934) *Hükümdar: Ben gönlümü Tanrıya yönelterek, ondan bu iş için tevfik dilerim, dedi.*

‘UDRİ KOL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “özür dilemek”

‘**udri kol**-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

‘**udri kol**-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

ÖzümÖzne [Yalın, Eden] ‘udri koldum men emdi san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] / kodu bir mini sen sarılma maña (3809) *Şimdi ben senden özür dili yorum; bana sarılma, beni kendi hâlime bırak.*

YANIG KOLMA-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “karşılık beklememek”

Yanig kolma-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yanig kolma-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Öz asğın tilemez kişike asığ / birür **ol**Özne [Yalın, Eden] asığ+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] bu kolmaz yanig (858) *Kendi istifâdesini düşünmez, başkasına fayda temin eder ve o faydadan bir karşılık beklemmez.*

YOL KOL-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “izin istemek”

Yol kol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yol kol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yumuşçı bakıp aydı bir er-turur / sözüm bar tuşayın tiyü yol kolur_{Özne [3. tke. Eden]} (5955) *Hizmetçi baktı: —Bir adam gelmiş, söylenecek sözüm var diye, yanınıza girmek istiyor — dedi.*

3.4.28. İsim+kod-

AÇLIK KOD-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “doymak”

Açlık kod-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Açlık kod-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ aç yise içse âhır todur / közi aç kişi ölse açlık kodur_{Özne [3. tke. Eden]} (2003) *Bütün açlar yer ve içerlerse, nihayet doyarlar; aç gözlü adamın açlığı ancak ölümle nihayete erer.*

İSİZ ATIN KOD-_{[1]:[Özne]} “kötü ad bırakmak”

İsiz atın kod-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İsiz atın kod-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

İsiz öñdi ursa özi öz üdin / isiz kodtu_{Özne [3. tke. Eden]} atın özinde kedin (1460) *Bir kimse kendi zamanında kötü teamül vaz'ederse, kendisinden sonra kötü bir nâm bırakmış demektir.*

İZ KOD-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “iz bırakmak”

İz kod-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

İz kod-[İNSAN]+(Ø)+(ÜNVAN)

Ölümke tuğar bu tuğuglı kişi / atı+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) iz kodur bu ölügli
kişiÖzne [Yalın, Eden] (5264) *Her doğan ölmek için doğar; ölen kimse adı ile bir iz bırakır.*

KÖDÜL KOD-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “gönül koymak, gücenmek, alınmak, darılmak”

Köñül kod-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñül kod-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana yandru terkin mini ıdğa ol / eger barmasa sen köñül kodğa olÖzne [Yalın, Eden] (3825) *Çok geçmez, o beni buraya gönderecektir; sen ona gitmedikçe, o ısrar etmekte devam edecektir.*

KURUĞ KOD-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “boş ve kimsesiz bırakmak”

Kuruğ kod-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kuruğ kod-[SOYUT KAVRAM, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Neçe kend uluş bağ çiçeklikleri+gDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / kuruğ kodtı kör
bu ölümÖzne [Yalın, Eden] ay tirig (6435) *Nice şehir ve memleketleri, bağ ve bahçeleri bu ölüm ıssız bıraktı, ey diri.*

SÖZ KOD-[1]:[Özne] “bir şeyi ağzına bile almayacak şekilde unutmak”

Söz kod-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Söz kod-[İNSAN]+(ORGAN)+(Ø)

Taşı bu-turur kör ölügli et öz / ölümüg unıtıp kodurÖzne [3. tke. Eden] til+deDolaylı Nesne (Yönelme, Yer) söz (6074) *Şaşılacak şey şudur ki, fâni vücûd ölümü unutur ve bunun lâfını bile etmez.*

TUL KOD-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “bir şeyi yalnız, eşsiz bırakmak, dul bırakmak”

Tul kod-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Tul kod-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu dünyâ begi sen aña bolma kul / sini kodmazerken a+nı_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} kodğu_{Özne [2. tke. Eden]} tul (1376) *Sen bu dünyanın beyisin, ona kul olma; o seni bırakmadan, sen onu dul bırak.*

3.4.29. İsim+kop-

ADAKIN KOP-_{[1]:[Özne]} “(birinin) harekete geçmek”

Adakın kop-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Adakın kop-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Usı uçtı koptı_{Özne [3. tke. Eden]} adakın örü / kara tün kötürmiş etekin örü (3952) *Uykusu kaçtı, ayağa kalktı; karanlık gece eteğini yukarı kaldırdı.*

ÇOĞI KOP-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “anlaşmazlık çıkarmak, başı derde girmek”

Çoğı kop-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Çoğı kop-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğ öz kılın kılma özke yağı / yağılığ kişi+ke_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} kopar_{Özne [3. tke. Eden]} miñ çoğı (4232) *Sen hizmette kusur etme, kendine düşman edinme; düşmanı olan kimsenin başı bin türlü derde girer.*

KÖK TÜTÜN KOP-_{[1]:[Özne]} “tozu dumana katmak”

Kök tütün kop-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kök tütün kop-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yeter ol biligsiz barır bu otun / işi barça buzlor kopar^{Özne [3. tke. Eden]} kök tütün (1763) *O bilgisiz idare dizginini eline alır ve bu odun onu takip eder; böylece bütün işi bozulur ve toz-dumana katılır.*

3.4.30. İsim+kör-

AGIRLIK KÖR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “itibar görmek, saygı görmek”

Ağırlık kör-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Ağırlık kör-_{[İNSAN]+(Ø)+(VASITA)}

Ukuşun ağırlık ol biligin bedür / bu iki **bile**^{Belirteç Tümlenci (Vasita, Araç)} **er**^{Özne [Yalın, Etkilenen]} ağırlık körür (290) *İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibâr görür.*

ASIG KÖRME-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “fayda görmemek, yarar sağlamamak”

Asıg körme-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Asıg körme- _{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Öküş sözde artuk asıg körmedim / yana sözlemiş+**te**^{Dolaylı Nesne [Bulunma- ayrılma, Kaynak]} asıg tulmadım^{Özne [1. tke. Etkilenen]} (171) *Çok sözden fazla fayda görmedim; ama söylemek de faydasız değildir.*

BAGIRSAK KÖR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “birini merhametli görmek”

Bağırsak kör-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak kör-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bağırsak körür-menÖzne [1. tke. Eden] bu ögdülmişi+gDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] /
bütünlük bile kıldı barça işig (1687) *Ben bu Ögdilmiş'i bana sadâkatle bağılı
görüyorum; her işi dürüstlük ile yerine getiriyor.*

KİŞİ AYBI KÖRME-_{[1]:[Özne]} “kişinin ayıbını görmemek, hoş görmek”

Kişi aybı körme-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kişi aybı körme-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kişisiz tirilme kişiler ara / kişi ‘aybı körme-ØÖzne [2. tke. Eden] özünü köre
(3505) *İnsanlardan uzaklaşıp, yalnız yaşama; başkasının kusurunu görme, kendine
bak.*

KÖZÜN KÖRME-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “gözüyle görmemek, görmez olmak”

Közün körme-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Közün körme-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Seninde kidin men tirig turmayın / seniñ kadğularınDolaysız Nesne [ekssiz Belirtme,
Uyarıcı] közün körmeyinÖzne [1. tk. emr. ke. Etkilenen] (1230) *Ne olurdu, senden sonra
yaşamasa idim ve senin bu ıstıraplarına şahit olmasa idim.*

KÜN KÖR-_{[1]:[Özne]} “gün görmek, rahatlık içinde yaşamak”

Kün kör-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kün kör-_{[TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)}

Kara edgü bolsa bir özke bolur / begi edgü bolsa **bodun**Özne [Yalın, Eden] kün
körür (3268) *Halk iyi olursa, bu iyiliği onun yalnız kendisi içindir; beyi iyi olursa,
halk gün görür.*

SEVÜĞ KÖR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “güzel görmek, kusurları görmemek”

Sevüg kör-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Sevüg kör-_{[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Köñül kimni sewse kamuğı_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Uyarıcı]} sewüg / körür_{Özne [3. Çke. Deneyimci]} közke ursa körünmez bolur (537) Gönül kimi severse, onun her şeyi sevimli olur; gören göze vursa, o bile kötü görülmez.

UÇUZLUK KÖR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “itibar görmemek, değer görmemek”

Uçuzluk kör-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Uçuzluk kör-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Uluğısı bedük tutsa begler köñül / siziksiz uçuzluk körür_{Özne [3. Çke. Deneyimci]} ay oğul (2118) *Beyler büyüklük taslar ve kibirli olurlarsa, ey oğul, onlar, şüphesiz, itibar görmezler.*

UZ KÖR-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) uygun, denk görmek,

Uz kör-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Uz kör-_{[İNSAN, İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Ata bardı ornı kuruğ hem kokuz / kokuz tolğu+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} kördüm_{Özne [1. tke. Eden]} oğlu+**n**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} ked uz (1626) *Baba gitti, yeri boş ve açık kaldı; bu boşluğu doldurmak için, oğlunu çok el-verişli gördüm.*

YAKŞI KÖR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) hoş karşılamak”

Yakşı kör-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yakşı kör-_{[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)}

Yüzi körki kılkı kılınçı özi / kamuğDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Uyarıcı] yakşı
kördiÖzne [3. tke. Etkilenen] tili uz sözi (531) *Yüzünü, kıyafetini, tavır ve hareketini, şahsını, sözünü, konuşmasını, hepsini iyi ve güzel buldu.*

YASİĞ KÖRME^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) zarar görmemek”

Yasığ körme^{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yasığ körme^{-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Neçe bolmasa halkka mindin asığ / yime körmegeylerÖzne [3. Çke. Etkilenen]
meniñ+**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] yasığ (3352) *Her ne kadar benden halka fayda yok ise de, onlar benden zarar da görmezler.*

3.4.31. İsim+kötür-

AD KÖTÜR^{-[1]:[Özne]} “adı yücelmek”

Ad kötür^{-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)}

Ad kötür^{-[İNSAN]+(Ø)+(NİTELİK)}

Kişilik üçün at urundı kişi / kişilik **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç) at kötürdi **kişi**Özne
[Yalın, Eden] (1600) *İnsana insanlığından dolayı bu ad verilmiştir; insan insanlık ile adını yükseltir.*

AĞIRLAP KÖTÜR^{-[1]:[Özne]} “ hürmetle uğurlamak, yolcu etmek”

Ağırlap kötür^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ağırlap kötür^{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kalı ölmüş erse ağırlap kötürÖzne [3. tke. Eden] / oğul kız bar erse anar hak yitür
(2403) *Eğer ölen olursa, hürmetle kaldır; çoluk-çocuğu varsa, onlara haklarını ver.*

ASĞI KÖTÜR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**“faydalanmak, istifade etmek”**”

Asğı kötür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Asğı kötür-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Boğuz todrur aşnu kişi yilkınıñ / basa asğı kötrür bu **yalğuk**_{Özne [Yalın, Etkilenen]}
anıñ (2976) *İnsan önce hayvanın karnını doyurur; sonra bu insan ondan istifâde eder.*

BAŞ KÖTÜR-_{[1]:[Özne]} “**“başını kaldırmak”**”

Baş kötür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Baş kötür-_{[GÖK CİSMİ]+(Ø)+(Ø)}

Toğardın **yaşık**_{Özne [Yalın, Eden]} baş kötürdi örü / kuğu kırtışı boldı dünyâ tolu
(5449) *Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı; dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.*

BAŞI KÖTÜRME-_{[1]:[Özne]} “**“gücü yetmemek, karşı koyamamak”**”

Başı kötürme-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Başı kötürme-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Telim boldı ilde bu yawlak kişi / yavaş boldı satğag kötürmez_{Özne [3. tke. Etkilenen]} başı (6453) *Memlekette fena adamlar çoğaldı; halîm insanlar ayakaltında kaldı, başlarını kaldıramıyorlar.*

EDİZ KÖTÜR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “**“yükseklere çıkarmak, yükseltmek”**”

Ediz kötür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ediz kötür-_{[YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

Yaşıl köktöritt kötürdiÖzne [3. tke. Eden]ediz / kün ay birle yulduz bezedi bediz
(3724) *Mavi göğü yarattı ve yükseklerle çıkardı; güneş, ay ve yıldızlar ile üzerini süsledi.*

EGİN KÖTÜR-[1]:[Özne] “göğüs kabartmak, övünmek, kibirlenmek”

Egin kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Egin kötür-[İNSAN]+(Ø)+(İŞ)

Tapuççı **bile**Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) **beg**Özne [Yalın, Eden] kötürdi egin / tilek teg
tapuç kılsa tındırur begin (1882) *Bey hizmetkârı sayesinde göğüsünü kabartır; o arzu edildiği şekilde hizmet ederse, beyini rahat ettirir.*

ELGİN KÖTÜR-[1]:[Özne] “el açmak, elini kaldırmak,”

Elgin kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Elgin kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu **ay toldı**Özne [Yalın, Eden] elgin kötürdi yana / bayatığ üküş ögdi kıldı senâ
(1256) *Ay-Toldı tekrar elini kaldırdı, Tanrıya çok hamd ve sena etti.*

ELİG KÖTÜR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bir şeye el atmak, el uzatmak bir işe girişmek, teşebbüs etmek”

Elig kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Elig kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yağız yir öze **yalğuk oğlı**Özne [Yalın, Eden] elig / kötürdi kamuğka yetürdi bilig
(302) *İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir; insan-oğlu bilgi ile hâkim vaziyete geçmiştir.*

ELİG KÖTÜR-[1]:[Özne] “muvaffak olmak, başarmak”

Elig kötür-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Elig kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Inançlıg bağırsak bütün sen silig / könilik **bile**^{Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç)} **sen**^{Özne [2. tke. Eden]} kötördün elig (3063) *Güvenilir, içten bağlı doğru ve temizsin; senin bütün hareketlerin dâima doğruluk yolunda olmuştur.*

ELİG KÖTÜR-[1]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bir şeyden elini çekmek”

Elig kötür-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig kötür-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilin me ötünil eşitsün ilig / kodu birsü min+**din**^{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]} kötürsü^{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]} elig (3813) *Bunları şifahen de arzet, hükümdar işitsin; beni kendi hâlîme bıraksın ve benden elini çeksın.*

EMGEK KÖTÜR-[1]:[Özne] “sıkıntıyı ortadan kaldırmak”

Emgek kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Emgek kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayâ beg erej kolma emgek kötür-Ø^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]}/ erej birle emgek adakşu yatur (2936) *Ey beyim, rahat arama, zahmeti ortadan kaldır; rahat ile zahmet bir arada bulunur.*

KÖGSİN KÖTÜR-[1]:[Özne] “göğsünü kaldırmak, yükseltmek”

Kögsin kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kögsin kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

YaşıkÖzne [Yalın, Eden] koptı kögsin kötürdi örü / ajun toldı kâfûr saçar teg tolu
(5450) *Güneş çıktı, göğüsünü yükseltti; dünyanın her tarafı saçılan kâfur ile doldu.*

KÖDÜL KÖTÜR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**gönül bağlamamak, gönül vermemek**”

Köñül kötür-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñül kötür-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tünek ol bu dünyâ kötürgilÖzne [2. tke. Etkilenen] köñül / ediz ordu il kol sen amrul
amul (3084) *Bu dünya bir zindandır, ona gönül bağlama; sen yüksek saray ve ülke iste, huzur ve sükûna kavuş.*

KÖDÜL KÖTÜR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**(bir şeyden) gönül çekmek**”

Köñül kötür-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köñül kötür-[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Cefâlıg ajun+dınDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kötürdümÖzne [1. tke. Eden] köñül /
vefâlıg idimke sığındım amul (3790) *Bu cefalı dünyadan gönlümü çektim; huzur içinde vefalı rabbime sığındım.*

KÖDÜL KÖTÜRME-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**alçak gönüllü olmamak, gururlanmamak**”

Köñül kötürme-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köñül kötürme-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kötürme köñül **sen**Özne [2. tke. Eden] küwezlenmegil / er at sü telim tip kögüz
kermegil (5211) *Alçak gönüllü ol, gururlanma; "hizmetkârlarım ve askerim çok!" diye kibirlenme.*

KÜÇİ KÖTÜR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyden) zorluğu kaldırmak”

Küçi kötür-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Küçi kötür-_{[İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)}

Özün menü beglik tilese tuçı / törü kıl bodun+**dın**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]}
kötür**gil**_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} küçi (1435) *Eğer devamlı ve ebedî beylik istiyorsan, adaletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır.*

ÖRÜ KÖTÜR-_{[12]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “yükseltmek, kaldırmak”

Örü kötür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Örü kötür-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ağırladı ança kötür**di**_{Özne [3. tke. Eden]} örü / uçuzladı ança yawuzrak körü (1717)
Bâzan itibar gösterdi, onu yükseltti; bâzan sert muamele ile, onun itibarını kırdı.

ÖT ERİĞ KÖTÜR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) nasihat ve öğüt almak”

Öt erig kötür-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Öt erig kötür-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Mini kör menin+**din**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]} kötür-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Alıcı]} öt erig /
ökünme yarın sen bu kün sen tirig (1466) *Benim hâlîme bak, benden öğüt ve nasihat al; yarın pişman olma, sen bugün henüz dirisin.*

SÜDÜK KÖTÜRME-_{[1]:[Özne]} “kemik sıyırmamak”

Süçük kötürme-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Süçük kötürme-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bıçak tartma anda kötürme-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] süñük / ayı bolma kowdaş ne silkim sepük (4599) *Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma ve pek de sünepe oturma.*

TAMA‘NI KÖTÜR_{-[1]:[Özne]} “**tamahkârlığı bırakmak**”

Tama‘nı kötür_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tama‘nı kötür_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yakınlık tilese tuçı üstikü / kötür**gil**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] tama‘nı tirilgil бүгü (4294) *Dâima artan bir yakınlık görmek istersen, tamahkârlığı ortadan kaldır; ona her yerde manî ol.*

ÜLÜG KÖTÜR_{-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]} “**(bir şeyden kendine) hisse çıkarmak, pay çıkarmak**”

Ülüg kötür_{-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Ülüg kötür_{-[İNSAN, İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşitgil ay bilge külüg / bu söz+**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kötür**gil**Özne [2. tk. emr. ke. Eden] Özün+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] ülüg (1457) *Ey hükümdar, meşhur âlim ne der, dinle; bu sözden sen kendine hisse çıkar.*

ÜLÜG KÖTÜR_{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**(bir şeyden) bir şeyin karşılığını almak**”

Ülüg kötür_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ülüg kötür_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Boşug kul kılâyın tise belgülüg / akı bol üle neñ kötür**düğ**Özne [2. tke. Faydalanan] ülüg (4556) *Hür insanı gerçekten kul etmek istersen, cömert ol, mal dağıt; karşılığını görürsün.*

YÜK KÖTÜR-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir şeye) dert edinmek”

Yük kötür-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yük kötür-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Negü yük kötürdüñ_{Özne [2. tke. Etkilenen]} köñül+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} bu kün / nişânın körür-men alında tügün (6228) *Gönlüne bugün nasıl bir derd yüklendi; alındaki düğümde bunun alâmetini görüyorum.*

3.4.32. İsim+sözle-

EDGÜ SÖZLE-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “övmek, iyi konuşmak”

Edgü sözle-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Edgü sözle-_{[İNSAN]+(Ø)+(ORGAN)}

Tili+n_{Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç)} edgü sözle-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} işimsinmegil / basınğan bolurlar biligsiz çigil (4448) *Onlara tatlı söz söyle, fakat onlara arkadaş gibi hareket etme; bunlar câhil ve başın insanlardır.*

İRİĞ SÖZLE-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “kaba, sert söylemek”

İrig sözle-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

İrig sözle-_{[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

İrig sözledimmen_{Özne [1. tke. Eden]} sözü+**g**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Söz]} ay kadaş / irilme serilme köñül kılma baş (5773) *Ey kardeş, ben biraz sertçe konuştum; bana kızma, hiddetlenme ve gönlün kırılmasın.*

SÜÇİĞ SÖZLE- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “tatlı ve iyi konuşmak, söylemek”

Süçig sözle- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Süçig sözle-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(ORGAN)

Süçig sözle-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] barça kişi+**ke** Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]
tili+**n** Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) / açuk tut yüzünni yaruk tut alın (5222) *Herkese tatlı söz söyle, yüzünü açık ve alnını parlak tut.*

YANUT SÖZLE- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “karşılık vermek”

Yanut sözle- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yanut sözle-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sini siz tiseler anı siz tigil / takı anda yigrek yanut sözlegil Özne [2. tk. emr. ke. Eden]
(4310) *Sana "siz" diyenlere sen de "siz" tâbirini kullan; mukabelede dâima karşındakinden daha nâzik davran.*

3.4.33. İsim+tap-

DU'A TAP- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “dua etmek”

Du'a tap- [3]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Du'a tap- [İNSAN, SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(ÜNVAN)

Bu begler sewinçi yarınkı asıg / du'â tap-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] man+**ga** Dolaylı
Nesne [Yönelme, Alıcı] edgü atı+**n** Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç) yanı+**g** Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (3020)
Bu beylerin sevinci yarının kârıdır; buna karşılık hayır-duâ ve iyi adla zikredilmem bana yeter.

TİLEKİN TAP- [1]:[Özne] “dileğine kavuşmak”

Tilekin tap-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tilekin tap-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Serirse kişi öz tilekin tapar Özne [3. tke. Faydalanan] / serip turdaçı er ürün kuş tutar
(1319) *İnsan sabrederse, dileğine kavuşur; sabredip-bekleyen avcı ak-kuş tutar.*

3.4.34. İsim+teg-

ASİĞ TEG-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “faydası dokunmak”

Asığ teg-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Asığ teg-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Man+ğar Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Alıcı] asğı tegsün Özne [3. tk. emr. ke. Eden] anar yası yok
/ süzülün özümün kamuğ bulğanuk (4940) *Bana faydası dokunsun, ona bundan bir zarar gelmez; gönlüm saf ve emin olsun.*

BAŞIN KÖKKE TEG-[1]:[Özne] “başı göğ eirmek, beklenmeyen bir mutluluğa eirmek”

Başın kökke teg-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Başın kökke teg-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kimin birle devlet yaraşa kelip / başın kökke tegrür Özne [3. tke. Etkilenen] yokarı kılıp (3072) *Kime saadet gelip, onunla uyuşursa, onun başını yükselterek, göğ eerdilir.*

EDGÜ TEG-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(birinden birine) iyilik gelmek”

Edgü teg-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgü teg-[SOYUT KAVRAM, TOPLULUK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kılınç kōni bolsa kılkı oñay / munıñ+dınDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] tegirÖzne [3. tke. Etkilenen] halk+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] edgü yıl ay (2209) *Doğru hareketli ve mülayim tabiatlı olursa, ondan halka her vakit iyilik gelir.*

EDGÜLÜK TEG- [3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(birinden birine) iyilik gelmek”

Edgülük teg- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Edgülük teg-[SOYUT KAVRAM, TOPLULUK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]tegdiÖzne [3. tke. Etkilenen] sindinDolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kamuğ edgülük / ağırlık ya baylık yigü kedgülük (5898) *Ben senden izzet ve ikram, servet, giyecek ve yiyecek, her türlü iyiliği gördüm.*

ELİG TEG-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bir işe girişmek, teşebbüs etmek”

Elig teg-[2]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Elig teg-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(ZAMAN)

Takı bir sebep kolsa oğlan bilig / kiçig+deBelirteç Tümleci (Bulunma, Zaman) tegürgüÖzne [3. tke. Eden] bilig+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] elig (1822) *Bir şart daha var; çocuk bilgi isterse, öğrenmeğe küçük yaştan başlamalıdır.*

ELİG TEGME- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “eli ulaşmamak, ulaşamamak”

Elig tegme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig tegme- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ağın bolsa yalñuk bilir hem bilig / tuñu bolsa tegmezÖzne [3. tke. Eden] bilig+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] elig (1016) *İnsan, dilsiz de olsa, bilgili olabilir; fakat sağır olursa, bilgiyi elde edemez.*

EMGEK TEG-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “yapılan bir işten sıkıntı, yorgunluk duymak”

Emgek teg-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Emgek teg-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Seniñ bir yüzüñni köreyin tiyü / san+ga_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} tegdi_{Özne [3. tke. Etkilenen]} emgek okıdım berü (5977) *Yüzünü bir defa daha göreyim diye seni buraya çağırdım; sana zahmet oldu — dedi.*

EREJKE TEG-_{[1]:[Özne]} “huzura kavuşmak”

Erejke teg-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Erejke teg-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Birisi sürer kör birisi okır / bu ikin ara kim erejke tegir_{Özne [3. tke. Etkilenen]} (5345) *Biri iter, biri çağırır; bu ikisi arasında kim huzura kavuşabilir.*

İNÇKE TEG-_{[1]:[Özne]} “huzura kavuşmak”

İnçke teg-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İnçke teg-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Sewindi ilig inçke tegdi **özi**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} / ajunda yadıldı kör atı sözi (1044) *Hükümdar rahat etti ve huzura kavuştu; şöhreti ve nüfuzu dünyaya yayıldı.*

KADĞU TEG-- _{[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]} “(birinden birine) kaygı gelmek”

Kadğu teg-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kadğu teg- _{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü kadğu tegdi^{Özne [3. tke. Etkilenen]} ne erki hâlî / maña sözlegil söz sen açğıl
tiliñ (5687) *Başına ne gibi bir derd geldi, neyin var, bana" söyle, izah et.*

KÜWENÇKE TEG-^{[1]:[Özne]} “(birinin) takdirini ve güvenini kazanmak”

Küwençke teg-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Küwençke teg-^{[İNSAN]+(0)+(0)}

Bu yañlıg bolur erse sü başlar er / işi barça itlîp küwençke teger^{Özne [3. tke. Etkilenen]} (2414) *Ordu kumandanı, böyle olursa, bütün işi yoluna girer ve kendisi takdire mazhar olur.*

MUDKA TEG-^{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(birini) sıkıntıya sokmak”

Muñka teg-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(0)+(0)}

Muñka teg-^{[İNSAN, İNSAN]+(0)+(0)}

Mi+ni^{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} muñka tegrür et öz^{Özne [Yalın, Eden]} emgetür / ara
küldürür kör ara yığlatur (3595) *Bana vücûdum ıztırıp ve zahmet çektirir; bâzan güldürür, fakat bâzan da ağlatır.*

MUYANKA TEG-^{[1]:[Özne]} “sevaba girmek”

Muyanka teg-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Muyanka teg-^{[İNSAN]+(0)+(0)}

Köni beg yüzi körse kutluğ bolur / muyanka tegir^{Özne [3. tke. Faydalanan]} hem
yazukı yülür (3465) *Adil beyin yüzünü gören kutlu olur; sevaba girer ve gûnahtan kurtulur.*

ŞER TEG- [3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] **“(birinden birine) kötülük değmek”**

Şer teg- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Şer teg- [İNSAN, YER, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Meniñ+**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] ilig+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] kaçan teggeÖzne [3. tke. Etkilenen] şer / kiçig men kiçigdin negü yası bar (5063) *Benden hükümdara ne gibi bir kötülük dokunabilir; ben küçüğüm, küçükten büyüğe nasıl bir zarar gelebilir.*

TİLEK TEG- [1]:[Özne] **“dileğine kavuşmak”**

Tilek teg- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tilek teg- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Uluğlar sözün tut yumuş kıl yügür / uluğ sözi tutsa tilekke tegirÖzne [3. tke. Faydalanan] (4179) *Büyüklerin sözünü dinle, hizmetlerine koş; büyüklerin sözünü tutan, arzusuna erişir.*

ÜLÜĞ TEGME- [3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] **“(birine birinden) faydalanamamak, nasip olmamak”**

Ülüg tegme- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ülüg tegme- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] tegmediÖzne [3. tke. Etkilenen] bir seniñ+**din**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] ülüg / seniñsiz kişi köñli boldı ölüg (1860) *Bana senden bir parça nasip olmadı; sensiz insanın gönülü ölü sayılır.*

YAKIN TEG- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(bir şeye) yaklaşmak”**

Yakın teg- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yakın teg- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yakın tegdiÖzne [3. tke. Eden] erse kadaşka barıp / atındın kodı tüşti tegdi yorıp
(3290) Akrabasına yaklaşınca, atından aşağı indi, yürüyerek, kapısına geldi.

YASI TEG- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “kötülük görmek”

Yası teg- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yası teg- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negüke buzar sen bu edgülerig / san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] yası teggeyÖzne
[3. tke. Etkilenen] ay köñli tırig (5746) *Bu iyilikleri niçin bozarsın, ey gönülü diri, bunun sana zararı dokunur.*

YODUĞ TEG-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) zarar görmek”

Yoduğ teg-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yoduğ teg-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşit emdi köñli oduğ / ölümke osal bolma teggeyÖzne [3. tke. Etkilenen]
yoduğ (4828) *Şimdi gönülü uyanık insan ne der, dinle; ölüme karşı gafil davranma, zararını görürsün.*

YÜK TEG- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yük olmak”

Yük teg-[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yük teg- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yükümni yüder sen tilek iş yorır / mini tındurur sen san+gaDolaylı Nesne [Yönelme,
Alıcı] yük tegirÖzne [3. tke. Etkilenen] (1876) *Yükümü yükleniyorsun, dilek ve iş oluyor; beni rahat ettiriyorsun, fakat sana zahmet oluyor.*

3.4.35. İsim+tegür-

ELİĞ TEGÜR^{-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) ele geçirmek, ele almak”

Elig tegür^{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Elig tegür^{-[HASTALIK]+(Ø)+(Ø)}

Bu ay toldı hâlin eşitti ilig / **ölüm tutgaki ig**^{Özne [Yalın, Eden]} tegürmiş elig (1067) *Hükümdar Ay-Toldı'nın hâlini işitti; ölümün öncüsü olan hastalık onu eline geçirmişti.*

ELİĞ TEGÜR^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) el uzatmak”

Elig tegür^{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Elig tegür^{-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Örüg bol amul bol tüzün bol silig / kamuğ edgülük+**ke**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} tegür**gil**^{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} elig (1416) *Sakin, halîm-selîm ve yumuşak huylu ol ve böylelikle bütün iyiliklere elini uzat.*

ELİĞ TEGÜR^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “muvaffak olmak”

Elig tegür^{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Elig tegür^{-[İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)}

Tetiglik bile bolsa erke bilig / tüzü iş+**ke**^{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} **tegrür**^{Özne [3. tke. Etkilenen]} bu bilgi elig (2624) *İnsanda zekâ ile birlikte bilgi de bulunursa, o bu bilgisi ile her işte muvaffak olur.*

EMGEK TEGÜRME^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “sıkıntı vermemek”

Emgek tegürme^{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Emgek tegürme- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ayı artuk emgek tegürme-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] an+gar Dolaylı Nesne [Yön gösterme Hedef]/ bayat ol saña hasmı andın sınar (4529) *Onlara kudretlerinin fevkinde işler yaptırıp, eziyet etme; aksi hâlde karşında Tanrıyı bulursun.*

ERİNÇKE TEGÜR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sıkıntıya düşürmek, götürmek”

Eriñke tegür- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Eriñke tegür- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Eriñke tegürdi mi+ni Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] bu ölüm Özne [Yalın, Eden] / ölüm ol buzuğlı tüp üm hem ulum (1544) *Bana zevk ve saadet veren bu hayatımdır; benim esas ve temelimi bozan ölümdür.*

İNÇKE TEGÜR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “huzura kavuşturmak”

İnçke tegür- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

İnçke tegür- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Ukuşuğka tegse adın begliki / ili+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] inçke tegrür bu Özne [Yalın, Eden] bir sözke büt (1781) *Eğer beylik akıllı bir insanın eline geçerse, o ülkesini huzura kavuşturur; sen bu söze inan.*

SELAM TEGÜR- [3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “selam ulaştırmak, göndermek”

Selam tegür- [3]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Selam tegür- [YARATICI, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tüzü dört işin+ge Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] meniñ+din Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] selâm / tegür Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ay bayatım tutaşı ulam (6520) *Onun dört arkadaşına benden durmadan ve dâima binlerce selâm eriştir.*

TİLİN TEGÜR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “sözünü ulaştırmak, bildirmek”

Tilin tegür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Tilin tegür-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Takı ma negü erdi erse sözüm / **kadaşın**Özne [Yalın, Eden] tegürgey tilin ay yüzüm
(3274) *Bundan başka daha söylenecek. Ne gibi sözüm varsa, akrabaları da ağızdan bildirecektir, ey ay yüzüm.*

UÇUZLUK TEGÜR-_{[1]:[Özne]} “saygınlığını yitirmek, değersizleşmek”

Uçuzluk tegür-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Uçuzluk tegür-_{[DURUM]+(0)+(0)}

Yana alma tırnak adışma butuñ / uçuzluk tegürgeyÖzne [3. tke. Eden] iletgey kutuñ
(4115) *Bir de tırnak kesme, bacaklarını yayıp-oturma; bu insanı itibardan düşürür ve ikbâle mâni olur.*

YODUĞ TEGÜR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “zarar vermek”

Yoduğ tegür-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)}

Yoduğ tegür-_{[İNSAN, İNSAN]+(0)+(0)}

Kayusı sak erse yağıda oduğ / siziksiz yağı+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] **bu**Özne
[Yalın, Eden] tegür yoduğ (2358) *Harpte kim ihtiyatlı ve uyanık bulunursa, hiç şüphesiz, düşmanı o felâkete uğratur.*

3.4.36. İsim+tile-

ASĞI TİLE-_{[1]:[Özne]} “(birinin) faydasını istemek”

Asğı tile-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Asğı tile-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Öz asğı tilemez bağırsak bolup / beg asğı tiler_{Özne [3. tke. Eden]} künde edgü kolup
(2572) *Candan hizmet eden kimse kendi faydasını düşünmez; o her gün iyi niyetle
beyin menfaati için çalışır.*

ASİĞ TİLE-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) fayda beklemek”

Asığ tile-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Asığ tile-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Munında oza barmadım men añar / öz asğı tiler_{Özne [3. tke. Eden]} erdi
min+**din**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]} sınar (4993) *O benden bir fayda beklediği için,
bundan önce ben ona gitmedim.*

BASUTÇI TİLE-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) yardımcı aramak”

Basutçı tile-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Basutçı tile-_{[İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)}

Üküş bolsa il+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} basutçı tile-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} / il
itlür bedük beg yatıp yir küle (3143) *Ne kadar çok olursa-olsun, memleket işine
yardımcılar ara; memleket böyle tanzim edilir ve büyük bey huzur içinde bütün
arzularına kavuşur.*

ÇIKIŞ YOL TİLE-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “çıkış yol aramak”

Çıkış yol tile-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Çıkış yol tile-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ay yigli içigli yawalık bile / sakışka anungıl çıkış yol tile-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden]
(5277) Ey yiyip-içmekle hayatını boşuna geçiren, hesaba hazırlan, çıkar yol ara.

EDGÜLER TİLE-[1]:[Özne] “iyi şeyler düşünmek”

Edgüler tile-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgüler tile-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negüke ökündi ölürde olar / sen andın yırak tur tile-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden]
edgüler (5141) *Ölürken, onlar neye pişman oldular ise, sen ondan uzak dur ve ancak iyilik düşün.*

KÜÇ TİLE-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] (birinden) güç kuvvet istemek”

Küç tile-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Küç tile-[İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Er at sü bile yenç bu kâfir yağığ / bayat+tın Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] tile-Ø Özne
[2. tk. emr. ke. Eden] küç sen arkan arığ (5484) *Asker ve ordu ile bu düşman kâfirini ez; gönül temizliği ile Tanrıdan kuvvet ve tevfiğ dile.*

TEVFİK TİLE-[3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye birinden) yardım istemek”

Tevfik tile-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tevfik tile-[İNSAN, İŞ, YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Kamuğ iş+ke Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tevfiğ bayat+tın Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]
tile-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] / bayat birge şeksiz saña küç bile (1430) *Her işe Tanrıdan tevfiğ dile; bil ki, sana ancak Tanrı yardım edebilir.*

‘UDRİ TİLE- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek”**

‘udri tile- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

‘udri tile- [İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Özüm yangı boldı bayatka turup / yazuklar+**ka**Dolaylı Nesne (Yönelme, Sebep) ‘udri tileseÖzne [3. tk. şart ke. Eden] kolup (5645) *Artık kalkıp, Tanrıya dönmeliyim; günahlarım için, tövbe ve istiğfar etmeliyim.*

YAKINLIK TİLE- [2]:[Özne, Belirteç Tümleci] **“(bir şeyle) yakınlık kurmak istemek”**

Yakınlık tile- [2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Yakınlık tile- [İNSAN, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Yakınlık tilese özün beg bile / kapıdaki **birle**Belirteç Tümleci [Vasıta, Birliktelik] yakınlık tileÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (4171) *Sen beye yakın olmak istersen, kapıdakiler ile yakınlık te'sis etmeğe çalış.*

YÜZ SUWİ TİLE- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“yüz suyu dilemek, şeref ve itibar istemek”**

Yüz suwı tile- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yüz suwı tile- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olarda birisiÖzne [Yalın, Eden] tiler yüz suwı / añar yüz suwı kılğu kansa kıwı (5516) *Onlardan biri şeref için çalışır; onu, şeref vermek suretiyle, tatmin et.*

3.4.37. İsim+tir-

CÂN TİR- [1]:[Özne] **“can toplamak”**

Cân tir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Cân tir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü asğı âhır ajun tirdükün / **ecel**Özne [Yalın, Eden] cân tirer kör üzer bu kökün
(5383) *Bu dünya malını toplamının nihayet faydası nedir; bak, ecel can toplar ve senin kökünü kazır.*

Neñ tir-[1]:[Özne] “mal biriktirmek”

Neñ tir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Neñ tir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Saran begÖzne [Yalın, Eden]tirer neñ hazîne^ urur / akı beg kılıç birle artlap alır
(3048) *Hasis bey mal toplar ve hazine yapar, cömert bey bunu kılıç ile vura vura alır.*

ÜLGİN TİR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “nasibini almak, toplamak”

Ülgin tir-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ülgin tir-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Et öz yiti endâmka baksa kör er / tatıg buldı barça **öz**Özne [Yalın, Eden] ülgin tirer
(1890) *İnsan kendi vücûduna, yedi endama bakarsa, bunlarda zevk bulur; bunların her biri kendi kısmetini toplar.*

3.4.38. İsim+tokı-

KAĞUĞ TOKI- [1]:[Özne] “kapıya vurmak”

Kağug tokı- [1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kağug tokı-[İNSAN]+(Ø)+(UZUV)

Tegip akru elgi+nBelirteç Tümlenci (Vasita, Araç] tokıdıÖzne [3. tke. Eden] kapuğ / turup çıktı odğurmuş ıdtı tapuğ (3291) *Gelip, eli ile yavaşça kapıyı çaldı; Odğurmuş ibâdeti bıraktı, yerinden kalktı.*

KÖDÜLKE TOKI-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “gönüle nakşetmek”

Köñülke tokı-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(0)+(0)

Köñülke tokı-[İNSAN, SÖZ]+(0)+(0)

Bu sözke tanukı bu beyt ol okı / bu beyti+gDolaysız Nesne [Belirtme, İçerik] okı senÖzne [2. tke. Eden] köñülke tokı (2253) *Bu söze şahit olan şu beyti oku; bu beyti oku ve onu gönülüne yerleştir.*

YASI TOKI-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “zararı dokunmak”

Yası tokı-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)

Yası tokı-[İNSAN, YER]+(0)+(0)

Yalawaç bitigçi kalı bolsa yig / anıy yası il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] tokırÖzne [3. tke. Eden] ay tetig (2930) *Eğer elçi ile kâtip olgun kimseler olmazsa, ey zeki insan, bunun zararı memlekete dokunur.*

YODUĞ TOKI-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “zararı dokunmak”

Yoduğ tokı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Yoduğ tokı-[İNSAN]+(0)+(0)

Ayâ ög köñüllüg ukuşluğ oduğ / ayı sewme dünyâ tokığayÖzne [3. tke. Eden]yoduğ (3082) *Ey akıl ve gönül sahihi, anlayışlı ve uyanık olan insan, bu dünyaya hiç gönül verme, onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur.*

3.4.39. İsim+tol-

ASĞI TOL[-₂]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) çok faydalı olmak”

Asğı tol[-₂]+(0)+(1):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Asğı tol[-İNSAN, YER]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Biligke tegir ötrü bilge bolur / bu bilgi **bile**_{Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç)} asğı il+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} **tolur**_{Özne [3. tke. Etkilenen]} (1820) *Böylece bilgiye erişir ve bir gün âlim olur; bu bilgi ile memlekete çok faydası dokunur.*

KÖZÜD YAŞ TOL[-₂]:[Özne, Dolaylı Nesne] “ (bir durumda) gözü yaş dolmak, duygulanmak, ağlamak”

Közün yaş tol[-₁]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Közün yaş tol[-İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Esürtmesü devlet sini ay kadaş / adıldukta şeksiz közün **tolga**_{Özne [2. tke. Etkilenen]} yaş (6137)*Ey kardeş, saadet seni sarhoş etmesin; ayılınca, hiç şüphe yok, gözün yaşla dolar.*

OT TOL[-₂]:[Özne, Dolaylı Nesne] “ateş kesilmek, sinirlenmek”

Ot tol[-₁]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ot tol[-İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ay toldı aydı ay ilig kutı / negüke buşar erki **toldı**_{Özne [3. tke. Etkilenen]} otı (637) *Ay-Toldı: Ey devletli hükümdar, acaba neye hiddet buyuruldu da böyle âteş kesildin.*

TİRİGLİKİ TOL[-₁]:[Özne] “hayatını tamamlamak”

Tiriglikli tol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglikli tol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglikli toldı **bu ay toldınıñ**Özne [Yalın, Deneyimci] / ökünçün ulır kör asığ yok anıñ (1169) Ay-Toldı'nın artık hayatı doldu; bak, şimdi nedametle inliyor, fakat bunun faydası yoktur.

YARUKI TOL-_{[1]:[Özne]} “aydınlık dolmak, parlaklığı tamamlanmak”

Yarukı tol-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yarukı tol-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kelir kut kişike atı çawlanur / yañı ay teg artar yarukı tolurÖzne [3. tke. Etkilenen] (740) *İnsana saadet gelir, meşhur olur; yeni ay gibi, büyür ve parlaklığı artar.*

3.4.40. İsim+tüg-

ALIN KAŞ TÜĞ-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “yüzünü somurtmak, kızmak”

Alın kaş tüğ- _{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Alın kaş tüğ-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Turup ewke kirdi bu iki kadaş / kadaşın+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **zâhid**Özne [Yalın, Eden] alın tügdi kaş (4976) *İki kardeş böylece eve girdiler; zahit kardeşini biraz soğukça karşıladı.*

KAŞ TÜĞ- _{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “kaşlarını çatmak”

Kaş tüğ- _{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kaş tüğ-_{[SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yırak boldum ilig tapuğında taş / iriglendi **üdlek**Özne [Yalın, Eden] man+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] tügdi kaş (1586) Felek bana gadretti ve kaşını çattı; hükümdarın hizmetinden uzakta ve dışarda kaldım.

YÜZÜN TÜG-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “yüzünü asmak, kızmak”

Yüzün tüg-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yüzün tüg-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

4091. Tapuğka tayanma kötürme köñül / san+**ga**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] tügge **begler**Özne [Yalın, Eden] yañılsa yüzün Hizmete güvenip, gurur getirme; eğer yanılırsan, beyler sana tekrar kaşlarını çatarlar.

3.4.41. İsim+ur-

AT UR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) ad vermek”

At ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

At ur-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu tegme birin+**ge**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] at urmışÖzne [3. tke. Eden] öñin/ bu yañlığ atını atamış kidin (67) *Bunların her birine ayrı ayrı adler vermiş bundan böyle bunlardan bu adlara söz etmiştir.*

CAN UR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) canını feda etmek”

Can ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Can ur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

UrurÖzne [3. tke. Eden]cân yuluğlap tapuğçı kılıç / anıñ asğı il kend uluşlar erinç
(2999) *Hizmetkâr canını feda ederek, kılıç sallar; bunun kârı, şüphesiz, ildeki memleket ve şehirlerdir.*

CEFA UR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) cefa etmek”

Cefa ur- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Cefa ur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Vefâ kitti halkta cefâ urdıÖzne [3. tke. Eden] iz / inangu tayangu kişi boldı kız
(6467) *Halktan vefa gitti, yerini cefâ aldı; itimad edilecek, inanılacak kimse pek nâdir.*

ELİĞ UR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “hâkim olmak, hüküm sürmek”

Elig ur- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig ur- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Bularda kayu buldı erse bilig / **olar**Özne [Yalın, Eden] urmış üd kün ajun+**ka**Dolaylı
Nesne [Yönelme, Hedef] elig (251) *Bunlardan hangileri bilgiyi buldu ise, onlar zamaneye ve dünyaya hâkim olmuşlardır.*

ELİĞ UR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) el uzatmak”

Elig ur- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Elig ur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Elig urdı **ilig**Özne [Yalın, Eden] mini edledi / bolu birdi ewren özüm yokladı (1805)
Hükümdar beni tuttu ve beni değerlendirdi; felek de müsait davrandı ve ben yükseldim.

EMGEK UR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeye) zarar vermek”

Emgek ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Emgek ur-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Asıg bolsa yalñuk özin kul kılur / añar kul bolur öz+ke_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]}emgek urur_{Özne [3. tke. Eden]} (2981) *Menfaati olursa, insan kendisini kul yapar; başkasının kölesi olur ve zahmete katlanır.*

HAZİNE UR-_{[1]:[Özne]} “hazine toplamak, biriktirmek”

Hazine ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Hazine ur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yağız yir katındaki altın kümüş / tirer sen hazîne urur sen_{Özne [2. tke. Eden]} üküş (5363) *Sen kara toprak altındaki altın-gümüşi toplar ve hazineler vücûda getirirsin.*

İŞ UR-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “iş emanet etmek”

İş ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İş ur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Uwut kimde bolsa kamuğ işni ur-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} / uwut birle yalñuk otun kapğı tur (2202) *Kimde haya varsa, ona her işi teslim et; insan haya ile küstahın yolunu tıkar.*

KEDÜK UR-_{[1]:[Özne]} “giysi giymek”

Kedük ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Kedük ur-_{[İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)}

Körü barsa barça **urur**Özne [3. tke. Eden] bu kedük / ukuşluğ biliglig kör aslı ked ök (299) *Dikkat edilirse, herkes üzerine bir şey giyer; fakat akıllı ve bilgili insan hıl'at ile değil, aslında değerlidir.*

KAZGAK URMA-_{[1]:[Özne]} “hazine toplamamak”

Kazgak urma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kazgak urma-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Üküş kaznak urma **sen**Özne [2. tke. Eden] altun kümüş / negü bulsa birgil ülegil üküş (5290) *Çok altın-gümüş toplayıp, hazine yapma; ne bulursan, ver, çok dağıt.*

KENÇ UR-_{[1]:[Özne]} “hazine toplamak”

Kenç ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kenç ur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ajunçı бүгү beg nelük kenç **urur**Özne [3. tke. Eden] / er at kayda bolsa anuk kenç alır (2056) *Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazîne toplar; asker nerede ise, oradan hazır hazîne alır.*

KILIÇ UR-_{[1]:[Özne]} “kılıç kullanmak”

Kılıç ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kılıç ur-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kalı alp atım erse birgil kümüş / kılıç **ursu**Özne [3. tk. emr. ke. Eden] açsu saña kend uluş (5519) *Eğer cesur ve kahraman kimse ise, ona gümüş ver; kılıç kullansın, sana şehir ve memleketler fethetsin.*

KİŞİLİK ULI UR-_{[1]:[Özne]} “insanlığın temelini kurmak”

Kişilik ulı ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kişilik ulı ur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişilik kılurka kişi bol tuşı / **kişi**Özne [Yalın, Eden] mundağ urdı kişilik ulı (2308)
İnsanca hareket etmek için, sen dâima insan ol; insan insanlığın temelini böyle tesbit etmiştir.

KIZIL ED UR-[1]:[Özne] “bahtiyar olmak”

Kızıl eñ ur-[1]+(0)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Kızıl eñ ur-[İNSAN]+(Ø)+(MADDE)

Bilig belgüsi kör iki neñ-turur / bu iki **bile**Belirteç Tümleci (Vasıta, Araç)**er**Özne [Yalın, Eden] kızıl eñ urur (992) *Bak, bilginin iki alâmeti vardır; bu iki şey ile insan bahtiyar olur.*

KÖNİLİKKE UR-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “doğruluk üzerine kurmak”

Könilikke ur-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Könilikke ur-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ukuşka yırak erdi aşnu yolun / könilikke urduñ **sen**Özne [2. tke. Eden] emdi uluñDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (4028) *Önce tuttuğun yol akıldan uzak idi; sen şimdi temelini doğruluk üzerine kurdun.*

KÖDÜL KARIN UR-[1]:[Özne] “içindekini söylemek”

Köğül karın ur-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Köğül karın ur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig ötledi kör miñ edgü sözün / köğül hem karın urdıÖzne [3. tke. Eden] ötlep uzun (6338) *Hükümdar birçok iyi sözle öğüt ve nasihatte bulundu; öğütler vererek, içini boşaltıp, rahatladı.*

MİNNET URMA-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “başa kakmamak”

Minnet urma-_{[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Minnet urma-_{[İNSAN, SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tüzü halkka barça kılur edgölük / yana minnet urmaz_{Özne [3. tke. Eden]}
kişi+ke_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} kölük_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} (857) *O bütün halka
hep iyilik eder, fakat yaptığını insanın başına kakmaz.*

MÜN UR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeye) kusur bulmak, kusur isnat etmek”

Mün ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Mün ur-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yayığ tip sökerler bu kılıkım üçün / man+ga_{Dolaylı Nesne [yön, Alıcı]} mün
ururlar_{Özne [3. Çke. Eden]} bu atım üçün (690) *İşte bu tabiatım, için, döneke diye, bana
söğerler ve bundan dolayı bana kusur isnat ederler.*

NUKUL UR-_{[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]} “(bir şeyi bir yere) aktarmak, taşımak, getirmek”

Nukul ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Nukul ur-_{[İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)}

Aş içgü yiseler nukul ur-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} yimiş_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Ürün]} /
kuruğ öl yimiş ur bir ança simiş (4660) *Yiyecek ve içecek tamam olunca, çerez ve
meyva ver; kuru ve yaş meyva yanında, bir mikdar simiş de bulunsun.*

ÖLÜMKE YÜZ UR-_{[1]:[Özne]} “ölümü göze almak”

Ölümkeyüzur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ölümkeyüz ur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muñksa yağı yüz ölümke **urur** Özne [3. tke. Eden] / ölümke yüz ursa kim utru-turur
(2391) *Düşman ümitsizliğe düşerse, ölümü göze alır; ölümü göze alan kimse, çok şiddetle karşı koyar.*

ÖDDİ URMA-[1]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hükmedememek”

Öğdi urma-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öğdi urma-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsiz öğdi urma-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] ay ilçi бүгү / isiz bolsa bolmaz ajunug
yigü (1459) *Ey hakîm devlet adamı, kötü teamül koyma; kötü kanunlarla dünyaya hüküm edilmez.*

TÖRÜ UR-[1]:[Özne] “kanun vaz'etmek, kanun koymak”

Törü ur-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Törü ur-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bilig kimde erse ajun begleri / törü edgü urmış **kişi yeğleri** Özne [Yalın, Eden] (252)
Dünya beylerinden hangileri bilgili olmuş ise, iyi nizam koyanlar ve iyilikte ileri gelenler onlar olmuştur.

UL UR-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “temel atmak”

Ul ur-[2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ul ur-[İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşitgil бүгү beg tili / bu beglik işin+**ge** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **ol** Özne
[Yalın, Eden] urmış ulı (3029) *Hâkim bey ne der, dinle; bu devler işinin temelini o atmıştır.*

YEMİŞ UR-[1]:[Özne] “yemiş, çerez ikram etmek”

Yemiş ur- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yemiş ur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Aş içgü yiseler nukul ur yimiş / kuruğ öl yimiş ur-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] bir ança simiş (4660) *Yiyecek ve içecek tamam olunca, çerez ve meyva ver; kuru ve yaş meyva yanında, bir mikdar simiş de bulunsun.*

YORIK UTRU UR-[1]:[Özne] “fasih dil kullamak”

Yorik utru ur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yorik utru ur- [INSAN]+(Ø)+(Ø)

Kalı mundağ erse yorik utru ur-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / yorik utru ursa kişig yoklatur (175) *Mademki böyledir, sen fasîh dil kullan; dil fasih olursa, insanı yükseltir.*

YÜZ UR-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “yüzünü döndürmek”

Yüz ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz ur-[İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Öziŋe kerekin itindi itig / ilig+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yüz urdı **bu bilge**
tetiŋÖzne [Yalın, Eden] (475) *Bu âlim ve zeki insan lüzumlu hazırlıklarını tamamladı ve*
hükümdara doğru yöneldi.

YÜZÜN UR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“yüzünü döndürmek, yönelmek”**

Yüzün ur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yüzün ur- [İNSAN, UZUV]+(Ø)+(Ø)

Yir öpti turup çıktı kesti sözün / atın mindi urdıÖzne [3. tke. Eden] ewin+geDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yüzün (6420) Öğdülmiş sözünü kesti, yer öptü ve kalkıp, dışarı çıktı; atına binip, evine doğru gitti.

3.4.42. İsim+yadıl-

AĞI YADIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(birine) tuzak kurmak”

Ağı yadıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)

Ağı yadıl-[İNSAN, İNSAN]+(0)+(0)

İki törlüg ol kör yime ol yağı / yağı bolsa er+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yadıldıÖzne [3. tke. Eden] ağı (4224) *Düşman da iki türlü olur; bir insanın düşmanı olursa, kendisine tuzak kurulmuş demektir.*

ATI YADIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) adı yayılmak”

Atı yadıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(0)+(0)

Atı yadıl-[İNSAN, YER]+(0)+(0)

Telim bolsa erke adaş koldaşı / yadıldıÖzne [3. tke. Etkilenen] atı il+keDolaylı Nesne [Yönelme, Yer] itti işi (3409) *Bir kimsenin arkadaş ve ahababı ne kadar çok olursa, onun adı o nisbette memlekete yayılır ve işi yoluna girer.*

KÜSİ YADIL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “şöhreti yayılmak”

Küsi yadıl-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Küsi yadıl-[İNSAN]+(0)+(0)

Özüñ bulğa iki ajun edgüsi / atıñ edgü bolğay yadılgayÖzne [3. tke. Etkilenen] küsi (4474) *Böylece kendin her iki dünya nimetini elde edersin; iyi nâm kazanırsın ve şöhretin dünyaya yayılır.*

3.4.43. İsim+yaru-

KÖZÜD YARU-_{[1]:[Özne]} “yüzünü güldürmek”

Közün yaru-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Közün yaru-_{[YARATICI]+(Ø)+(Ø)}

İdi edgü niyyetni kılmış özün / bayat birsü tevfik yarutsu_{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]}
közün (5722) *Sen çok iyi niyet etmişsin, tanrı seni muvaffak ve mes'ûd etsin.*

KÜNİ YARU-_{[1]:[Özne]} “bahtı açık olmak”

Küni yaru-_{[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)}

Küni yaru-_{[İNSAN]+(YER)+(Ø)}

Onay bolsa yalñuk kılınçı köni / ikigün ajun+**da**_{Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer)}
yaruyur_{Özne [3. tke. Etkilenen]} küni (1294) *İnsan akıllı tavrı ve hareketi doğru olursa, her iki dünyada güneşi parlar.*

YÜZ YARU-_{[1]:[Özne]} “yüzü parlamak, gülmek”

Yüz yaru-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz yaru-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kamuğ neñke öñdi törü bar sözi / törü tüz yorıtsa yarur **er**_{Özne [Yalın, Etkilenen]}
yüzi (4605) *Her şeyin usûlü, âdap ve erkânı vardır; usûlü tam olarak tatbik eden kimsenin yüzü güler.*

YÜZ YARUMA-_{[1]:[Özne]} “yüzü gülmemek”

Yüz yaruma-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz yaruma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olarda biri bu tapuğ bilmez öz / barıp tapnumasa yarumağaÖzne [3. tke. Etkilenen]
yüz (3738) *Bunlardan biri — ben şahsan bu hizmetleri bilmiyorum; gidip de hizmet
edemezsem, benden hiç kimse memnun kalmaz.*

3.4.44. İsim+yat-

ADAKŞU YAT-[1]:[Özne, Belirteç Tümleci] “(bir şeyle) bir arada bulunmak”

Adakşu yat-[2]+(0)+(0):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Adakşu yat-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ayâ beg erej kolma emgek kötür / erej **birle**Belirteç Tümleci [Vasıta, Araç] **emgek**Özne
[Yalın, Eden] adakşu yatur (2936) *Ey beyim, rahat arama, zahmeti ortadan kaldır; rahat
ile zahmet bir arada bulunur.*

İNÇ YAT-[1]:[Özne] “huzur içinde yatmak”

İnç yat-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İnç yat-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bayat edgü kılğay bu igdin sini / köñülün çökürme sen inç yat-ØÖzne [2. tk. emr.
ke. Eden] köni (1109) *Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır; gönlünü çökertme,
müsterih ol.*

KARA YİR KATIN YAT-[1]:[Özne] “toprak altında yatmak”

Kara yir katın yat-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kara yir katın yat-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Başın kökke tegse bedüklük / atın kirip yatguÖzne [3. tke. Etkilenen] ornuñ kara yir katın (4820) *Büyüklik ve şöhretle başın ne kadar göklere yükselirse-yükselsin, sonunda girip- yatacağın yer kara toprağın altıdır.*

KÖDÜLDE YAT_{-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) gönülden çıkaramamak”

Köñülde yat_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Köñülde yat_{-[SÖZ]+(Ø)+(Ø)}

Tügük yüz açığ söz kişig tumlıtur / tiriglikte kitmez köñülde yaturÖzne [3. tke. Eden] (2577) *Çatık yüz, acı söz insanı soğutur ve bunun tesiri bütün hayat boyunca devam eder, insanın gönlünden çıkmaz.*

ODUĞ YAT_{-[1]:[Özne]} “uyku tutmamak, uyuyamamak”

Oduğ yat_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Oduğ yat_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yumulmadı yandru ikile közi / oduğ yattıÖzne [3. tke. Etkilenen] saknu irikti özi (5674) *Düşünceler içinde bir daha gözlerini kapatamadı; uyuyamadı ve kendisini çok yalnız hissetti.*

TÖRDE YAT_{-[1]:[Özne]} “başköşede durmak”

Törde yat_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Törde yat_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kayu neñ uçuz bolsa yirde yatur / ağı çuz ağır boldı törde yaturÖzne [3. tke. Eden] (902) *Hangi şey değersiz ise, ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır çin kumaşları, değerli olduğu için, baş-köşede yer alır.*

UD TEG YAT-_{[1]:[Özne]} “**aptal, anlayışsız bir biçimde yatmak**”

Ud teg yat-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ud teg yat-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kara karnı todsa kör ud teg yatur_{Özne [3. tke. Eden]} / yawa sözke awnur özin semritür (988) *Avamın karnı doyarsa, bak, öküz gibi yatar; boş sözler ile avunur ve vücûdunu besler.*

YİRDE YAT-_{[1]:[Özne]} “**(değersiz olmak anlamında) yer seviyesinde durmak, yatmak**”

Yirde yat-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yirde yat-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kayu neñ uçuz bolsa yirde yatur / ağı çuz ağır boldı törde yatur_{Özne [3. tke. Eden]} (902) *Hangi şey değersiz ise, ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır çin kumaşları, değerli olduğu için, baş-köşede yer alır.*

3.4.45. İsim+yaz-

ELİĞ YAZ-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “**eli açık olmak**”

Elig yaz-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Elig yaz-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Üçünçi elig yazsa bolsa_{Özne [3. tke. Eden]} akı / tegürse bodunka bağırsaklıkı (5904) *Üçüncüsü açık elli ve cömert olmak, halka karşı şefkat göstermek.*

KAŞ KÖZE YAZ-_{[1]:[Özne]} “**kaşı gözü çözülmek, yüzü gülmek**”

Kaş köze yaz-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Kaş köze yaz-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Begi yarlığı bolsa edgü söze / kulı könli yükser yazarÖzne [3. tke. Eden] kaş köze
(1809) *Bey onun hakkında iyi sözler sarf ederse, kulun gönü açılır, yüzü güler.*

KAŞA YAZ-[1]:[Özne] “yüzü gülmek”

Kaşa yaz-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kaşa yaz-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlel tip turup çıktı ögdülmiş / ewiñe kelip tüşti yazdıÖzne [3. tke. Eden]kaşa (5668)
Ögdülmiş "baş üstüne!" diyerek, kalkıp çıktı ve sevinç içinde evine döndü.

KAŞI KÖZİ YAZ-[1]:[Özne] “yüzü gülmek, kaşı gözü açılmak”

Kaşın közin yaz-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kaşın közin yaz-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tegürdi iligke ukulmuş sözün / sewindi ilig yazdıÖzne [3. tke. Eden] kaşın közin
(5015) *Konuşulan sözleri hükümdara arzetti; hükümdarın sevinç içinde yüzü güldü.*

KÜJEK YAZ-[1]:[Özne] “saçını çözmek”

Küjek yaz-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Küjek yaz-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Küjek yazdıÖzne [3. tke. Eden] rûmî kızı örtti yüz / kara saç boduğı ajun toldı tüz
(4885) *Rûmî kızı zülüflerini çözererek, yüzünü örttü; her taraf siyah zülüf rengini aldı.*

TON YAZ-[1]:[Özne] “çıkarmak, soyunmak”

Ton yaz-[1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ton yaz-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Turup çıktı ay toldı andın yana / ewiçe kelip kirdi yazdıÖzne [3. tke. Eden] tona
(561) *Ay-toldı kalkıp, oradan çıktı; evine döndü ve içeri girip, soyundu.*

YÜZ YAZ_{-[1]:[Özne]} “gülümsemek”

Yüz yaz_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yüz yaz_{-[BİTKİ]+(Ø)+(Ø)}

Kalık kaşı tügdi közi yaş saçar / **çiçek**Özne [Yalın, Eden] yazdı yüz kör küler
katgurar (80) *Gök kaşını çattı, gözünden yaş serpiliyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor(Gözü yaş saçararak gök kaşını çattı, bak gülerek katılarak çiçek yüzünü açtı.).*

3.4.46. İsim+yetil-

BİLİĞ YETİL_{-[1]:[Özne]} “bilgiye güdölmek, bilgi geliştirmek”

Bilig yetil_{-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Bilig yetil_{-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ukuşta adın barça erdemlerig / kişi öğrenür ötrü yetlürÖzne [3. tke. Eden] bilig
(1683) *İnsan akıldan başka bütün faziletleri öğrenir ve böylece bilgisi gelişir.*

ELİĞ YETİL_{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “ulaşabilmek, güç yettirmek”

Elig yetil_{-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Elig yetil_{-[İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Bayat kimke birse ukuş ög bilig / kamuğ ârzûlar+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
yetildiÖzne [3. tke. Etkilenen] elig (1253) *Tanrı kime akıl, anlayış ve bilgi verirse, o bütün arzularına nail olur.*

KÜÇİ YETİL^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “gücü yetmemek”

Küçi yetil-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Küçi yetil-^{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Erejlركة awnıp osal bolğuçı / ölüm tutsa odlur yetilmez^{Özne [3. tke. Eden]} küçi
(1142) *Dünya zevkleri ile oyalanarak, gaflet edenler, ölüm yakalayınca, uyanırlar;
fakat artık ellerinden bir şey gelmez.*

ÖDİ YETİL^{-[1]:[Özne]} “vakti gelmek”

Ödi yetil-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Ödi yetil-^{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kimin egri bolsa köni tal bodı / köni kılğu köñlinyetildi^{Özne [3. tke. Deneyimci]} ödi
(1102) *Kimin düz fidan gibi boyu bükülürse, artık onun gönülünü doğrultma vakti
gelmiştir.*

YAŞI YETİL^{-[1]:[Özne]} “yaşı geçmek”

Yaşı yetil-^{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Yaşı yetil-^{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yitürdüm yigitlik yetildi^{Özne [3. tke. Deneyimci]} yaşım / yıpar kitti kâfûr eşündi
başım (4848) *Gençliği kaybettim, yaşım ileriledi; misk yerine başım kâfur örtündü.*

3.4.47. İsim+yetür-

BİLİĞ YETÜR^{-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “bilgi yettirmek, düşünmek”

Bilig yetür-^{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Bilig yetür-^{[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)}

Yanut birdi ögdülmiş aydı ilig / bu iş+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} idi ked
yetürsü_{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]} bilig (2596) *Öğdülmiş cevap verdi ve — hükümdar bu
meseleyi çok iyi düşünmelidir — dedi —*

ELİĞ YETÜR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(bir şeye) gücü yetmek, ulaşabilmek”**

Elig yetür- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Elig yetür- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Yüzüm körki körklüg ne kılıkım silig / tilemiş tilek+**ke**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]}
yetürdüm_{Özne [1. tke. Eden]} elig (675) *Yüzüm güzel, huyum mülayimdir; arzu edilen her
şey benim elimin altındadır.*

KÜÇİ YETÜR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(bir şeye) gücü yetmek”**

Küçi yetür- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Küçi yetür- [YARATICI, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Ugan ol köni çın törü birgüçi / törümiş kamuğ halk+**ka**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]}
yetrür_{Özne [3. tk. emr. ke. Eden]} küçi (3192) *Kadirdir, âdildir, hak kanunları koyan odur;
yarattığı bütün mahlûklara gücü yeter.*

NAMAZ YETÜR- [1]:[Özne] **“namaz kılmak”**

Namaz yetür- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Namaz yetür- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yidi içti yundi yetürdi_{Özne [3. tke. Eden]} namâz / töşek koldı yattı udıp bardı az
(4962) *Yedi, içti; abdest alıp, namaz kıldı; döşek istedi ve yatıp, biraz uyudu.*

ÖÇYETÜR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] **“(birinden) öç almak”**

Öç yetür- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Öç yetür- [SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Havâ nefis yağı ol kalı bulsa küç / yetürgeyÖzne [3. tke. Eden] siziksiz san+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Kaynak] eski öç (4911) *Hava ve nefis sana düşmandır; imkân bulursa, hiç şüphe etme, senden eski öcünü alacaktır.*

UKUŞ YETÜR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) akıl yettirmek, iyice düşünmek”

Ukuş yetür- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ukuş yetür- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Ay könlü süzük er ay bilgi üküş / baka kör bu söz+keDolaylı Nesne [Yönelme, Söz] yetürgilÖzne [2. tk. emr. ke. Deneyimci] ukuş (3936) *Ey duru gönüllü insan, ey bilgisi çok olan, dikkat et ve bu söz üzerinde düşün.*

3.4.48. İsim+yi-

AJUN Yİ-[1]:[Özne] “dünya üzerinde hüküm sürmek”

Ajun yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ajun yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Erejin awınsa yise il uzun / bütün cân üzülse yise olÖzne [3. tke. Deneyimci] ajun (1929) *Huzur içinde ömür sürsün, uzun zaman hükümrân olsun; bütün canlar feda olsun, tek o yaşasın.*

ARZU NİMET Yİ-[1]:[Özne] “arzu ve nimetlere kavuşmak, nail olmak”

Arzu nimet yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arzu nimet yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tüzü ârzû ni‘met tûkel **men**_{Özne [Yalın, Deneyimci]} yidim / sewinçlig men sindin ay edgü idim (1260) *Bütün arzu ve nimetlere tamamen nâil oldum; ey iyi rabbim, sen beni her bakımdan sevindirdin.*

ARZU Yİ-_{[1]:[Özne]} “arzularına erişmek”

Arzu yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Arzu yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yumıtsa kayuda bu üç törlüg er / tilekin bulur **er**_{Özne [Yalın, Deneyimci]} tümen ârzû yir (2709) *Bu üçü nerede bir araya gelirse, insan orada dileğine kavuşur ve bütün arzularına nail olur.*

AŞ Yİ-_{[1]:[Özne]} “yemek yemek”

Aş yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Aş yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kalı aşka begler okısa sini / edeb birle aş yi-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} ked öğren muni (4128) *Eğer beyler seni ziyafete davet ederlerse, yemeği edep ile ye; bunu iyice öğren.*

ASİĞ Yİ-_{[1]:[Özne]} “bir şeyin faydasını görmek”

Asığ yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Asığ yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Negü tir eşitgil bu şi‘r ayğuç / ikigü yaraşsa asığ yir_{Özne [3. tke. Eden]} tuç (3211) *Şâir ne der, dinle; iki insan birbirine uygun düşerse, bu dâima onların faydalarına olur.*

BAŞ Yİ_{[1]:[Özne]} “başının etini yemek”

Baş yi_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Baş yi_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kara baş yağısı kızıl til-turur / neçe baş yidi_{Özne [3. tke. Eden]} bu takı ma yiyür
(966) *Kara başın düşmanı kırmızı dildir; o ne kadar baş yemiştir ve yine de yemektedir.*

BEGLİK YİME_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “beyliğini sürdürememek”

Beglik yime_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Beglik yime_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu küçkey kişi kendü beglik yemez_{Özne [3. tke. Deneyimci]} / bu küçkey küçini
bodun kötrümez (2030) *Zâlim adam uzun müddet beyliğe sahip olamaz; zâlimin zulmüne halk uzun müddet dayanamaz.*

BERGE Yİ_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birinden) dayak yemek”

Berge yi_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Berge yi_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bedük tutsa köñlin bu sü başlar er / siziksiz yağı+dın_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]}
bu er_{Özne [Yalın, Eden]} berge yir (2296) *Ordu kumandanı mağrur olursa, şüphesiz, düşmandan dayak yer.*

ÇIĞAYLIK Yİ_{[1]:[Özne]} “yoksulluk görmek, fakirleşmek”

Çığaylık yi_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Çığaylık yi_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Telim baynı kördüm boğuz bulnadı / özi boldı müflis çığaylık yedi^{Özne [3. tke. Deneyimci]} (4592) *Birçok zenginler gördüm, boğazlarının esiri oldular ve böylece iflâs ederek, tekrar fakirliğe düştüler.*

CİHÂN Yİ^{[-1]:[Özne]} “dünyayı elde etmek”

Cihân yi^{[-1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)}

Cihân yi^{[-İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)}

Ajunçika erdem kerek miñ tümen / bu erdem bile^{Belirteç Tümlenci (Vasıta, Araç)} yir^{ajunçı^{Özne [Yalın, Eden]}} cihân (3009) *Dünya hâkimine binlerce fazilet lâzımdır; dünya hâkimi bu faziletler ile cihanı elde eder.*

DİN Yİ^{[-1]:[Özne]} “dini ihmal etmek”

Din yi^{[-1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Din yi^{[-İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yana dînka öçlüg bu dünyâ neñi / yise dünyâ dîn yir^{Özne [3. tke. Eden]} baka kör^{munı (3539)} *Bir de bu dünya malının dine karşı kini vardır; dünyaya nail olunca, din ihmâl edilir; buna dikkat et.*

ETİN Yİ^{[-1]:[Özne]} “eziyet çekmek”

Etin yi^{[-1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Etin yi^{[-İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Oğul kızda ötrü ata yir^{Özne [3. tke. Eden]} etin / oğul kız atamaz atası atın (1166) *Oğul ve kızdan dolayı baba dâima eziyet çeker; fakat oğul kız babasının adını dahi anmaz.*

GAM Yİ-_{[1]:[Özne]} “gam yemek, üzüntü çekmek”

Gam yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Gam yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Tirigle tapındıñ ötediñ hakım / ölürde muñadıp yi**diñ**_{Özne [2. tke. Deneyimci]} hem gamım (1559) *Hayatta iken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.*

HALÂL Yİ-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “helal yemek”

Halâl yi-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Halâl yi-_{[İNSAN, YIYECEK]+(Ø)+(Ø)}

Kimiñ sen aşın yise sen kıl işin / bağırsaklık artur halâl yi-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} aşı+n_{Özne [Belirtme, Ürün]} (5796) *Sen kimin ekmeğini yersen, onun işini gör; bağırlığını gittikçe arttır ve yediğin ekmek sana halâl olsun.*

İKİGÜN AJUN Yİ-_{[1]:[Özne]} “her iki dünya nimetlerini elde etmek”

İkigün ajun yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İkigün ajun yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ukuşluğ yise yir_{Özne [3. tke. Eden]} ikigün ajun / ukuşluğ atanur atansa tüzün (2456) *Ancak akıllı kimse her iki dünyayı elde eder; asıl vasfını ancak akıllı insan alır.*

İL Yİ-_{[1]:[Özne]} “memleketi yönetmek”

İl yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

İl yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Erejin awınsa yiseÖzne [3. tke. Şart ke. Deneyimci] il uzun / bütün cân üzülse yise ol
ajun (1929)*Huzur içinde ömür sürsün, uzun zaman hükümran olsun; bütün canlar
feda olsun, tek o yaşasın.*

İNÇLİK YİME-[1]:[Özne] “huzur bulamamak”

İnçlik yime-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

İnçlik yime-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kılıç teprer erken yağı tepremez / kılıç kınka kirse begÖzne [Yalın, Deneyimci] inçlik
yimez (2144) *Kılıç kımıldadığı müddetçe düşman kımıldayamaz; kılıç kınına girerse,
beyin huzuru kaçır.*

KADĞU Yİ-[1]:[Özne] “kaygı çekmek, sıkıntı çekmek”

Kadğu yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kadğu yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sakınuk kişiÖzne [Yakın, Eden] yir kişi kadğusu / sakınuk kişi ol kişi edgüsü (2463)
*Takva sahibi insan başkalarının kaygısını çeker; insanların iyisi takva sahibi olan
insandır.*

KILIÇ BALDU Yİ-[1]:[Özne] “kılıç ve balta darbesine maruz kalmak”

Kılıç baldu yi-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Ø)+(Dolaylı Nesne)

Kılıç baldu yi-[İNSAN]+(YER)+(Ø)

Kayusı çerig+deDolaylı Nesne (Bulunma, Yer) kılıç baldu yirÖzne [3. tke. Eden] / kayusı
turada yuluğda karır (1736) *Kimi orduda kılıç ve balta yer; kimi kaleyi muhafazaya
memur olur, orada ihtiyarlar.*

KIYIN Yİ-[1]:[Özne] “cezasını yemek”

Kıyın yi-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Kıyın yi-[İNSAN]+(YER)+(Ø)

Uluğlukka esrüp kim ahsumlasa / kara yir katın+**da**Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer) kıyın yirÖzne [3. tke. Eden] basa (6140)*Kim büyüklükten sarhoş olup, kendini kaybederse, sonunda kara toprak altında bunun cezasını çeker.*

KÜYER OT Yİ-[1]:[Özne] “yanan ateş yemek”

Küyer ot yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Küyer ot yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kalı bu tigüni yiyü bilmese / katılma kodu bir küyer ot yisüÖzne [3. tk. emr. ke. Deneyimci] (5396) *Eğer bu lokmaları yemeyi bilmezse, karışma; bırak, kor yesin.*

ÖKÜNÇLER Yİ-[1]:[Özne] “pişmanlık duymak”

Ökünçler yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ökünçler yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sözin kesti oğlın kuçup yığladı / ulındı yana ol ökünçler yidiÖzne [3. tke. Deneyimci] (1510) *Sustu, oğlunu kucaklayıp, ağladı; tekrar ah-vah etti ve pişmanlıklar getirdi.*

ÖLÜM Yİ-[1]:[Özne] “ölüm yemek, öldürülmek”

Ölüm yi-[1]+(1)+(0):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Ölüm yi-[İNSAN]+(MADDE)+(Ø)

Yağı sançguka tutğu iki tolum / bu iki tolum+**dın**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak] yağıÖzne [Yalın, Deneyimci] yir ölüm (2355) *Düşmanı vurmak için, şu iki silâh kullanılmalıdır; bu iki silâh düşmana ölüm getirir.*

OT Yİ-[1]:[Özne] “yanmak”

Ot yi-[1]+(1)+(1):[Özne]+(Dolaylı Nesne)+(Belirteç Tümlenci)

Ot yi-[İNSAN]+(YER)+(SOYUT KAVRAM)

Telim halklar öldi bu boğuzı üçün / kara yir katın+**da**Dolaylı Nesne (Bulunma, Yer)
yiyürÖzne [3. tke. Deneyimci] ot öçü+nBelirteç Tümlenci (Vasıta, Durum) (4328) *Birçok kimseler bu boğaz uğrunda canlarını vermişlerdir; şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yerler.*

ÖZİ BAŞI Yİ-[1]:[Özne] “kendi başını yemek”

Özi başı yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Özi başı yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Adın üç iş ol kör tapuğcı işi / küdezmeşe andın özi yirÖzne [3. tke. Deneyimci] başı
(2510) *Bak, daha şu üç şey vardır ki, hizmetkâr bunlardan korunmazsa, kendi başını yer.*

SAKINÇ Yİ-[1]:[Özne] “sıkıntı çekmek, zahmete katlanmak”

Sakinç yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Sakinç yi-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kim erse bu künlük tilese sewinç / isizlik kılur ol yarın yirÖzne [3. tke. Deneyimci]
sakinç (913) *Kim sâdece bugünlük rahatını düşünürse, o kötülük yapar; fakat yarın kaygı çeker.*

TİLEK ÂRZÛ Yİ-[1]:[Özne] “dilek ve arzularına kavuşmak”

Tilek ârzû yi-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tilek ârzû yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kılıç birle tutlur talu edgü il / kalem birle itlür tilek ârzû yir_{Özne [3. tke. Deneyimci]}
(2720) *Güzel ve iyi bir memleket kılıç ile zapt ve kalem ile tanzim edilir; herkes dilek ve arzusuna kavuşur.*

TİRİGLİKİNİ Yİ-_{[1]:[Özne]} “hayatını yemek, bitirmek”

Tiriglikni yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tiriglikni yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Kerek erse bay bol kerek yok çığay / tiriglikni yir_{Özne [3. tke. Deneyimci]} bu keçer
yıl kün ay (4819) *İster zengin ol, ister yoksul ve fakir, her geçen yıl, ay ve gün hayatı kemirmektedir.*

UZUN Yİ-_{[1]:[Özne]} “uzun sürmek”

Uzun yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Uzun yi-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Uluğluk uzun yir **kişi kodkısı**_{Özne [Yalın, Deneyimci]} / bedüklükke tegmez bodun
katkısı (2233) *Alçak gönüllü insan uzun müddet itibarda kalır; haşin ve kibirli insanlar büyüklüğe ulaşamazlar.*

3.4.49. İsim+yit-

ATI YİT-_{[1]:[Özne]} “adını kaybetmek, itibarsızlaşmak”

Atı yit-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Atı yit-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Ol üç neñ kimiñ bolsa keldi kutı / bu üç neñ kimiñ bolsa yittiÖzne [3. tke. Etkilenen]
atı (1676) *O üç şey kimde varsa, saadet onundur; bu üç şey kimde varsa, onun adı mahvolur gider.*

ÖĞİ YİT-[1]:[Özne] “akıl yitirmek”

Ögi yit-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ögi yit-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bügü bilgi kitti ölümüg körüp / ukuşluğ ögi yittiÖzne [3. tke. Etkilenen]ögsüz bolup
(1178) *Ölümü görünce, hâkimin bilgisi gitti, akr ılının aklı kayboldu ve akılsız kaldı.*

TORKA YİT-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) tuzağa itmek”

Torka yit-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Torka yit-[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Usanma yağıka yakın turma kit / yağığ sen usandur a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] torka yit-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (4262) *Gâfil olma, düşmana yakın durma, uzaklaş; düşmanı sen gafıl avla ve onu tuzağa düşürmeğe bak.*

USİ YİT-[1]:[Özne] “uykusu kaçmak”

Usı yit-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Usı yit-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Usı yittiÖzne [3. tke. Deneyimci] artuk uzadı tüni / küsüş boldı ârzûn yaruğu küni
(4965) *Uykusu kaçtı, gece fazla uzun geldi; günün ağarmasını iştiyakla bekledi.*

3.4.50. İsim+yorı-

ARIG YORI-[1]:[Özne] “temiz olmak”

Arig yori-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arig yori-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sana men ayayın yarağısırlarığ / yarağısızka yakma yorığılÖzne [2. tk. emr. ke. Deneyimci] arığ (847) *Ben hoşlaşmadığım şeyleri sana söyleyeyim; sen onlara yaklaşma, temiz olmağa çalış.*

ATI YORI-[1]:[Özne] “adı yürümek, şöhret kazanmak”

Atı yori-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Atı yori-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kimin erdemi bolsa atı yorırÖzne [3. tke. Faydalanan] / kalı bolmasa erdem atsız karır (2645) *Kim faziletli ise, onun adı her tarafa yayılır; eğer bir kimsenin fazileti yoksa, adı anılmadan, ihtiyarlar, gider.*

BAKNU YORI-[1]:[Özne] “bakınarak yürümek”

Baknu yori-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Baknu yori-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Özüñ karşıka kirse baknu yori-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / sini kim ağırlar ağırla anı (4110) *Saraya girdiğin vakit dikkat et; sana kim hürmet ederse, sen de ona hürmet göster.*

EDGÜ SÖZLER YORI-[1]:[Özne] “iyi, güzel sözler söylemek”

Edgü sözler yori-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Edgü sözler yori-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig aydı uktum bu sözler ögün / idi edgü sözler yorıdıÖzne [3. tke. Deneyimci] (2265)
Bugün hükümdar:—bu sözleri iyice anladım — dedi—bugün çok güzel şeyler konuşuldu.

İĞ YORI-[1]:[Özne] “hastalıkla yürümek”

İğ yorı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

İğ yorı-[İNSAN]+(0)+(0)

Yanut birdi ögdülmiş aydı ay cân / tirig bolsa **yalıuk**Özne [Yalın, Deneyimci] yorır
ig toğan (5978) *Öğdülmiş cevap verdi: Ey canım, insan hayatta oldukça, acılara ve hastalığa mâruz kalabilir, dedi.*

İŞİ KED YORI-[1]:[Özne] “iş yolunda gitmek”

İşi ked yorı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

İşi ked yorı-[İNSAN]+(0)+(0)

Yülüg bolsa kaşığ bolur ol vezîr / vezîr bolsa kaşığ işi ked yorırÖzne [3. tke. Deneyimci] (2217) *Saçı-sakalı düzgün olan vezir heybetli olur; vezir heybetli olursa, işi yolunda gider.*

KÖNİ YORI-[1]:[Özne] “doğru davranmak, yürümek”

Köni yorı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Köni yorı-[İNSAN]+(0)+(0)

Katıgılan sen emdi ay könlüm küni / kişig tepsemegil yorıgılÖzne [2. tk. emr. ke. Deneyimci] köni (4252) *Ey gönülümün güneşi, sen şimdi insanlara karşı hasûd olmamağa ve doğruluktan ayrılmamağa çalış.*

Könlü bay yorı-[1]:[Özne] “gönlü zengin yaşamak”

Könlü bay yorı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Könlü bay yorı-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Meñilig-turur kör meñi yok çığay / barın tap kılıp olÖzne [Yalın, Deneyimci] YORIR könlü bay (6370) *Yiyeceği olmayan fakir de huzur içindedir; o eline geçene kanâat eder ve gönül zenginliği içinde yaşar.*

ANUKLAP YORI-[3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) hazır bulundurmak”

Anuklap yorı-[3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Anuklap yorı-[İNSAN, İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kezigçe kelir bu ölümün kırı / ölüm+keDolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] özünDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] çın anuklap yorı-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] (1476) *Ölümün sırası nöbetle gelir; ölüme her an kendini hazır bulundur.*

SELAMET YORI-[1]:[Özne] “emniyet içinde yaşamak”

Selamet yorı-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Selamet yorı-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sözünni küdezgil selâmet yorı-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / sözünni küdezgil esenin karı (1509) *Sözünü gözet, emniyet içinde yaşa; kendini gözet, esenlik ile ihtiyarla.*

SÖZ YORI-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “düşünmek, söz etmek, sözü geçmek”

Söz yorı-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Söz yorı-[İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Ayur söz yorı**dı**Özne [3. tke. Deneyimci] neçe törlüğü+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] / ol aydı men aydım ukuşun öğün (3850) *Aramızda kaç türlü söz geçti; onun akıl ve idrâk dâiresinde söylediği sözlere ben de öylece cevap verdim, dedi.*

TİLEKİ YORI-_{[1]:[Özne]} “dileğine kavuşmak”

Tileki yori-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tileki yori-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Bu himmet mürüvvet bile barsa çaw / bolur **beg**Özne [Yalın, Etkilenen] tileki yorır ötrü aw (2125) *Bey himmet ve mürüvvet ile şöhret bulursa, dileğine erişir ve av ayağına gelir.*

TUTAŞI YORI-_{[1]:[Özne]} “(bir şeyle) birlikte yürümek”

Tutaşı yori-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Tutaşı yori-_{[SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)}

Erej kolsa emgek tutaşı barır / sewinç kolsa kadğu tutaşı yorırÖzne [3. tke. Deneyimci] (434) *Huzur istersen, o zahmet ile birlikte gelir; sevinç istersen, o kaygı ile birlikte bulunur.*

YAKA YORIMA-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “(birine) yakın davranmamak”

Yaka yorıma-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Yaka yorıma-_{[İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Yarağsız kişi+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] yorıma-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] yaka / yarağsız saña kelge tutğa yaka (4243) *Münasebetsiz kimselere yakın gitme; yoksa onlar da sana gelir ve yakını bırakmazlar.*

YAKŞI YORI-_{[2]:[Özne, Dolaylı Nesne]} “iyi davranmak”

Yakşı yorı-[1]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümlenci)

Yakşı yorı- [İNSAN]+(Ø)+(İNSAN)

Uluğluk tapayın tise sen özün / er at **birle**Belirteç Tümlenci (Vasita, Araç)yakşı yorı-
ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] ay tüzün (4172) *Sen büyüklük bulmak istersen, hizmetkârlara iyi muamele et, ey halim insan.*

3.5.FİİL+FİİL ŞEKLİNDE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLERİN İSTEM ÇERÇEVELERİ

Bu başlık altında KB’de yüklem olarak kullanılan, fiil+fiil şeklinde oluşmuş birleşik fiillerin istem çerçeveleri yer almaktadır.

3.5.1. (Fiil-Zarf-Fiil Ekleri) + (Fiil)

3.5.1.1.(Fiil-Asıl Zarf-Fiil Ekleri) + (Fiil)

3.5.1.1.1. Fiil-A/U + al-

TIRLAYU AL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) anlamaya çalışmak”

Tırlayu al-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tırlayu al-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Muḡar menḡzetü aydı şâ‘ir sözi / ukup tırlayu al **kişi arbuzı**Özne [Yalın, Eden](1900) *Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip, anlamağa çalış; ey insanların karpuzu.*

3.5.1.1.2. Fiil-A/-U + bar-

ARTA BAR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “artıvermek”

Arta bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arta bar- [YER]+(Ø)+(Ø)

Turu itlü bargay kamuğ işleriñ **iliñ**Özne [Yalın, Etkilenen] / arta bargay kiñügey yiriñ
(5915) *Böylece bütün işlerin yavaş-yavaş düzene girer; ülken günden-güne genişler ve toprakların artar.*

İTLÜ BAR- [1]:[Özne] “**düzelivermek**”

İtilü bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

İtilü bar- [YER]+(0)+(0)

Kayuka elig ursa itlü **barır**Özne [3. tke. Eden] / kayuka sözi tegse yetlü barır (1853)
Nereye eli dokunursa, orası düzelir; sözü nereye erişirse, orası o söze uyar.

KİTE BAR- [1]:[Özne] “**giderek azalmak**”

Kite bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)

Kite bar- [İNSAN]+(0)+(0)

Neçe me sinadım isiz kılğuçı / kite **bardı**Özne [3. tke. Deneyimci] künde üzüldi küçi
(247) *Kötülük yapanı kaç defa tecrübe ettim; takati her gün biraz daha azaldı, sonunda da takatten düştü.*

KÖRÜ BAR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**görüvermek**”

Körü bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(0)+(0)

Körü bar- [İNSAN, İNSAN]+(0)+(0)

Körü bargu **begler**Özne [Yalın, Deneyimci] tapuğçı kulı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] /
tapındurğu kulnı sinayu ulın (1755) *Beyler hizmetkârlarına dikkat ve hizmete girecekleri de esaslı bir şekilde tecrübe etmelidir.*

TAPA BAR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “**yola çıkamak**”

Tapa bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tapa bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Atın tuttu mindi bir oğlan bile / **kadaşı**Özne [Yalın, Eden] tapa bardı sewnü küle
(4970) *Atını tuttu, bindi ve bir oğlunu yanına aldı; gülererek, sevinerek, kardeşine doğru yola çıktı.*

UDU BAR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “uyup gitmek”

Udu bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Udu bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Turup bardı andın yana tağ tapa / **kadaşı** udu bardıÖzne [3. tke. Eden] elgin öpe
(5446) *Odgurmuş oradan ayrılıp, dağlara doğru gitti; kardeşi elini öptü ve bir müddet beraber yürüdüler.*

UKA BAR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “anlayıvermek”

Uka bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uka bar- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Negü tir eşit emdi kökçin sakal / uka bar mu+**nı**Dolaysız Nesne [Belirtme, İçerik] **sen**Özne
[2. tke. Deneyimci] turu kalma kal (4636) *Şimdi ak-sakal ne der, dinle; bunu anlamağa çalış ve ihtiyarlığında şaşırma.*

URU BAR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “vaz' etmekte devam etmek”

Uru bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uru bar- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Uru bardı **ögdülmiş**Özne [Yalın, Deneyimci] edgü törüDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, İçerin] / ağrladı tegme kişisin körü (1770) *Öğdülmiş iyi kanunlar vaz'etmekte devam etti; herkesi, derecesine göre, taltif etti.*

YETLÜ BAR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yeterli gelmek”

Yetlü bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yetlü bar- [SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Kayuka elig ursa itlü barır / kayuka sözi tegse yetlü barırÖzne [3. tke. Söz] (1853) *Nereye eli dokunursa, orası düzelir; sözü nereye erişirse, orası o söze uyar.*

YORI BAR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yürüyüp varmak”

Yorı bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yorı bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yorı bar-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] okıgıl anı sen maña / tapuğka köründür ay ersig toña (573) *Haydi arslanım, yürü, git; sen onu bana çağır, huzuruma getir.*

3.5.1.1.3. Fiil-A/-U + bil-

ADRA BİLÜME- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “ayıramamak”

Adra bilüme- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Adra bilüme- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Begi+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Uyanıcı] kul+daDolaylı Nesne [Bulunma- ayrılma, Kaynak] adra bilümez **özüm**Özne [Yalın, Deneyimci] / çığayığ bayında seçümez közüm (4724) *Ben orada beyi kuldan seçemiyorum; gözüm fakiri zenginden ayırt edemiyor.*

EGLÜ BİLME- [1]:[Özne] “eğilmemek”

Eglü bilme- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Eglü bilme- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Et özÖzne [Yalın, Eden] **eglü bilmez** havâ bulnadı / tapuğka tegümez özüm açtı sır (6464) *Vücûd artık eğilmez, hevâ ve heves onu esir etti; ben artık ibâdetle meşgul olamıyorum; işte sırrımı açtım.*

TİRE BİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “toplayabilmek”

Tire bil- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tire bil- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Tire bildiñÖzne [2. tke. Eden] **altun**Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] **yyü bilmediñ** / bu altun yığp bir nelük birmediñ (1674) *Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tanesini olsun, neden başkasına vermedin.*

TUTA BİLME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “tutamamak”

Tuta bilme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tuta bilme- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsizim yigitlik isizim yigitlik / **tuta bilmedim** **men**Özne [1. tke. Eden] **si+ni**Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] **terk kaçtım** (6522) *Yazık gençliğime, gençliğime yazık; ben seni tutmasını bilmedim, çok çabuk elden kaçırdım.*

YİYE BİLME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “yemeyi bilmemek”

Yiye bilme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yiye bilme- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Tire bildiñ altunDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] **yyü bilmediñ**Özne [2. tke. Eden] / bu altun yığp bir nelük birmediñ (1674) *Altın toplamasını bildin, fakat yemesini*

bilmedin, bu altını yığdın da, bir tanesini olsun, neden başkasına vermedin.

YİYÜ BİLME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**yemeyi bilmemek**”

Yiyü bilme- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yiyü bilme- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kanı ol suk ilçi ilim az tidi / üküş il küçedi yiyü bilmediÖzne [3. tke. Deneyimci]
(6438) *Hani o memleketim az diyen haris hükümdar; birçok memleketleri hâkimiyeti altına aldı, fakat elinde tutamadı.*

KÖNDRÜ BİLME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “**doğrultamamak**”

Köndrü bilme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Köndrü bilme- [İNSAN, YOL]+(Ø)+(Ø)

Tügük yüz irig söz küwez kür kılık / kişig yirgürür köndrü bilmezÖzne [3. tke. Deneyimci] yorıkDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (2077) *Asık suratlı, kaba sözlü, kibirli ve mağrur insan herkesi kendisinden nefret ettirir ve işini yoluna koyamaz.*

3.5.1.1.4. Fiil-A/-U + bir-

AÇA BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “**söyleyivermek**”

Aça bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Aça bir- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Köñül birdi köz hem ukuş ög bilig / aça birdiÖzne [3. tke. Deneyimci] sözümDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] yorıttı tilig (387) *Gönül, göz, akıl, zekâ ve bilgi verdi; dilimi açtı ve bana ifâde kudreti ihsan etti.*

AÇA BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “**açıvermek, açıklayivermek**”

Aça bir- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Aça bir- [İNSAN, SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Boş âzâd kişi barça edgü kulu / bular+kaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] aça birgüÖzne [3. tke. Eden] edgü yoluDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (2990) *Hür ve serbest insanlar hep iyiliğin kuludurlar; bunlara her vakit iyilik yolunu açık bulundurmalıdır*

ALU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(birinden bir şey) alıvermek”

Alu bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Alu bir- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Alu birseÖzne [3. Tke Eden] açi kör altun kümüş yoluDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] / kayuka at alsa kayuka yumuş (2542) *Onlara hükümdardan altın-gümüüş, ihsanlar koparmalı; bâzılarına unvan ve bâzılarına da vazife verilmesi hakkında tavassutta bulunmalıdır.*

ARTURU BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “artırırvermek”

Arturu bir- [2]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Arturu bir- [YARATICI, SOYUT KAVRAM]+(İNSAN)+(Ø)

BayatÖzne [Yalın, Eden] arturu birsü ilig san+gaDolaylı Nesne (Yönelme, Alıcı) / bu edgü kılıklarDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] bu edgü yaña (5082) *Ey hükümdar, Tanrı senin bu iyi hareketlerin ile bu iyi ahlâkını dâim etsin ve artırsın.*

AYU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “söyleyivermek”

Ayu bir- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ayu bir- [İNSAN, SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayudın çıkar söz kayuka barır / **mu+ni**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, İçerik]} ma ayu bir-
Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} **man+ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} ay bilir (996) *Söz nereden çıkar ve nereye varır; ey bilgili, bana bunu da izah et.*

Mu+ni_{Dolaysız Nesne [Belirtme, İçerik]} ma ayu bir-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} **man+ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı]} sen bu kün / negü teg katılğu ukayın ögün (4164) *Bugün sen bunu da bana söyle; onlar ile nasıl münâsebetler kurmalıdır, bunu da iyice öğrenmiş bulunayım.*

BOLU BİR- [1]:[Özne] “oluvermek”

Bolu bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bolu bir- [YARATICI]+(Ø)+(Ø)

Bayat birdi barça tilemiş tilek / **bayat**_{Özne [Yalın, Eden]} ok bolu birsü arka yölek (90) *Tanrı bütün dileklerini verdi; bundan sonra da Tanrı dâima sana arka ve destek olsun.*

BOLU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) uymak”

Bolu bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bolu bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Munında yası yok saña ay kadaş / bolu bir **ma+ga**_{Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]} **sen**_{Özne [Yalın, Etkilenen]} ayâ bağı taşı (4988) *Ey kardeş, bundan sana bir zarar gelmez; ey taş yürekli insan, bir defa da benim sözümü dinle.*

BOLU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) uymak”

Bolu bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Bolu bir- [SOYUT KAVRAM, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kayu yirde devlet kötürse başı / bolu bir an+ğar^{Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef]}
sen^{Özne [Yalın, Etkilenen]} ay edgü kişi (4298) *Nerede ikbâl başını yükseltirse, ey iyi insan, sen derhâl onun suyuna git.*

BOLU BİRME- [1]:[Özne] “oluvermemek, meydana gelmek”

Bolu birme- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bolu birme- [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Bolu birmez ewren^{Özne [Yalın, Eden]} başı tezginür / anıñ birle kılkı yañı tezginür
(344) *Felek ona yar olmaz, âvâre olur; bununla birlikte hâl ve hareketinde istikrar olmaz.*

BOLU BİRME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “kabul etmemek, yapmamak”

Bolu birme- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bolu birme- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bolu birmedim **men**^{Özne [Yalın, Eden]} sözüg tutmadım / bu alçı ajunka özün
bütmedim (5067) *Ben bunu kabul etmedim ve sözünü dinlemedim; çünkü ben bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.*

İTE BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “düzenleyi vermek”

İte bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

İte bir- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

İtigli bayatım^{Özne [Yalın, Eden]} ite birdi **öz**^{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen]} / ite birdi
tüzdi yaraştırdı tüz (146) *Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; tanzim etti, düzeltti ve birbirleri ile barıştırdı.*

KELÜ BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “gelivermek”

Kelü bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kelü bir- [SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

İş içgü tuz etmek yime kinrü tut / atın edgü bolğay kelü birge kutÖzne [Yalın, Eden]
(4537) *Bir de yiyeceği, içeceği ve tuz-ekmeği bol tut; iyi nâm kazanırsın ve saadet sana yâr olur.*

KODU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) bırakıvermek”

Kodu bir- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kodu bir- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kodu bir ay ilig mi+ni Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] senÖzne [Yalın, Eden] ma+gaDolaylı
Nesne [Yönelme, Hedef] / du‘âçı bolayın bu yirde saña (3791) *Ey hükümdar, sen beni kendi hâlîme bırak; burada ben sana duacı olayım.*

KODU BİRME- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) terk etmemek, bırakmamak”

Kodu birme- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kodu birme- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kodu birmegeyÖzne [3. tke. Eden] âhır iltgey si+niDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / bu
kün bar tidim men ağırlap anı (3864) *Nasılsa seni bırakmayacak ve sonunda kendi yanına alacaktır; ona hürmet göster, şimdiden gel— dedim.*

KOLU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi birinden) istemek, isteyivermek”

Kolu bir- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kolu bir- [İNSAN, SÖZ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İlig+**din**_{Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak]} kolu bir-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} menin
'udrüm_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} / yarağı ne erse otı kıl emi (4871) Hükümdardan
benim için özür dile; ne yapmak lâzım ise, onu yap ve bu işi hallet.

KÖRÜ BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “görüvermek”

Körü bir- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Körü bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sağa hâcetim bu körü bir-Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} mu+**ni**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} / süre ıdma bolğay yawalar sanı (1484) *Senden dileğim şudur: ona nezâret et, kendinden uzaklaştırma; yoksa o yabanî bir diken gibi olur.*

ODGURU BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “uyandırırvermek”

Odguru bir- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Odguru bir- [YARATICI, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ya **rab**_{Özne [Yalın, Eden]} odguru bir mi+**ni**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen]} ay idim / sen
süre ıdmağıl men köñülñi arıttım (6563) *Ey rabbım, beni uyandır; sen rabbımsın, beni kovma, ben gönlümü temizledim.*

SAKNU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) kaçınıvermek”

Saknu bir- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Saknu bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sewinç bolsa kimke özün sewnü bir / sakınç kadğu tegse yime saknu bir-
Ø_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} (425 *Birinin sevinci varsa, buna sen de sevin; o keder ve kaygıya düşerse, sen de kederlen.*

SAYU BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “sayıvermek”

Sayu bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sayu bir- [İNSAN, SOYUR KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ayu birdi kılın kılınçı yaın / sayu birdiÖzne [3. tke. Eden] bilgi+nDolaysız Nesne
[Belirtme, İçerik] ukuşı teın (569) *Onun hâl ve tavrını, tabiatını birer-birer anlattı; akılı ile mütenâsip olan bilgisini bir bir saydı.*

SÖZLEYÜ BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “söyleyivermek”

Sözleyü bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sözleyü bir- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kereklig söz aytur-men emdi saıa / idi ked bakıp sözleyü bir-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] (1904) *Şimdi sana çok mühim bir şey soracağım; bana iyice düşünerek, cevap ver.*

TEGRÜ BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “ulaştırmak, ulaştırıvermek”

Tegrü bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tegrü bir- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

İşin kılsalar terk teri+nDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] tegrü bir-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] /
yitürgil içürgil aşın kiırü bir (4462) *Senin ısmarladığın bir işi yapınca, onların hizmet hakkını derhâl öde, bol-bol yedir, içir.*

TURU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) duruvermek”

Turu bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Turu bir- [İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)

Turu birgüÖzne [2. tke. Eden] aş+taDolaylı Nesne [Bulunma, Yer] körüp yat bazığ / aş içgü tegiri üküş ya azığ (4580) *Ziyafette bilhassa yat ve yabancılara itina göstermeli, yiyecek ve içeceğin az veya çok dağıtılmasına dikkat etmelidir.*

TUTA BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “daim kılmak, tutuvermek”

Tuta bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tuta bir- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Bolu birdi ewren ilig birdi taht / tuta birsü tegriÖzne [Yalın, Eden] bu taht birle bahtDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] (92) *Devran sana memleket ve taht verdi; Tanrı bu taht ile bahtını dâim etsin.*

UDU BİR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “uyuvermek, uymak”

Udu bir- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Udu bir- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bolu birsü ewren oñay ewrölüp / udu birsü üdleÖzne [Yalın, Eden] tilekçe bolup (5896) *Devran onun olsun ve muradınca dönsün; zemâne onun arzu ve dileklerine uygun hareket etsin.*

YAKRU BİR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “getirivermek”

Yakru bir- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yakru bir- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Negü teg kılur sen bu işke itig / man+gaDolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] yakru bir senÖzne [2. tke. Eden] a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] ay tetig (3154) *Bu işin çâresi ne ise, bak; ey zeki, sen onu muhakkak benim yanıma getir.*

YORA BİR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “izah etmek”

Yora bir- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yora bir- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Negü kılınışını sen adra seçe / yora birdiñ [Özne [2. tke. Eden] uktum kamuğ+nı [Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] aç (797) *Niçin yaptığını sen birer-birer izah ettin; ben de her şeyini açıkça anladım.*

3.5.1.1.5. Fiil-A/-U + ıd-

KILDRU IDMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bir şeyin yapılmasına müsaade etmemek”

Kıldru ıdma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kıldru ıdma- [İNSAN, DURUM]+(Ø)+(Ø)

Bayattın yıratır bu dünyâ kişig / tıdar kıldru ıdmaz [Özne [3. tke. Eden] bu edgü işig [Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (6153) *Bu dünya insanı tanrıdan uzaklaştırır; iyi işlere mâni olur ve yapılmasına meydan vermez.*

KÖRÜ IDMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(birini) gözden uzak tutmamak”

Körü ıdma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Körü ıdma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Körü ıdma-Ø [Özne [2. tk. emr. ke. Eden] öğretgil erdem bilig / bilig erdemin bulsu ilke elig (1489) *Gözden uzak bulundurma, ona fazilet ve bilgi öğret; bilgi ve fazilet ile memlekette mevki sahibi olsun.*

3.5.1.1.6. Fiil-A/-U + kal-

Turu kal- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) ebedi kalmak”

Turu kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Turu kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ölümke asıg kıldı erse ot em / **otaçı**Özne [Yalın, Deneyimci] turu kalğay erdi ulam
(1199) *Ölüme karşı ilâç ve deva fayda etse idi, tabipler ebediyen hayatta kalırlardı.*

YATU KAL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir yerde) yatıp kalkmak, hemhal olmak”

Yatu kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yatu kal- [SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Bu til yasıña korksa emdi özün / yatu kalğa barça **asığlıg sözün**Özne [Yalın, Etkilenen]
(983) *Şimdi sen sâaece dilin zararından korkar ve konuşmazsan, bütün faydalı sözlerin olduğu yerde kalır ve bir fayda temin etmez.*

3.5.1.1.7. Fiil-A/-U + kel-

AKA KEL- [1]:[Özne] “(bir şey gibi) akarak gelmek”

Aka kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Aka kel- [SOYUR KAVRAM0]+(Ø).

Aka kelsü ârzûÖzne [Yalın, Etkilenen] kurıamaz bolup / kapuğ tutsu devlet karıamaz
bolup (943) *Arzun, kurumayan ırmak gibi, akıp-gelsin; saadetin, ihtiyarlamayan bir hizmetkâr gibi, daimî kapında dursun.*

ATA KEL- [1]:[Özne] “ata gelmek, ağarmaya başlamak”

Ata kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Ata kel- [YER]+(Ø)+(Ø)

Yana turdı ança bu oldurdiya /**sarığ tañ**Özne [Yalın, Etkilenen] ata keldi onđurdı ya
(5971) *Tekrar kalkıp, bir parça oturdu; sarı tan atmağa başladı ve yayını kurdu.*

KALU KEL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) kalarak gelmek”

Kalu kel- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kalu kel- [GELENEK, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Olar+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] kalu keldi **edgü törü**Özne [Yalın, Konu] / kumaru
turur tegse kopırur örü (269) *İyi nizam, onlardan kalageldi; bu bir mirastır; kimin
eline geçerse, onu yükseltir.*

KOPA KEL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “kopagelmek”

Kopa kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kopa kel- [MADDE]+(Ø)+(Ø)

Kopa keldiÖzne [3. tke. Eden] örlep sata kalkanı / ajun menzi boldı ürün erdini
(3840) *Mızrak ve kalkanı kalkarak, yükselmeğe başladı; dünya yüzü beyaz cevher
gibi oldu.*

MEDZETÜ KEL-[2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) benzer gelmek, benzemek”

Menzetü kel- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Menzetü kel-[İNSAN, NESNE]+(Ø)+(Ø)

Mu+**ğar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] menzetü keldi **şâ’ir sözi**Özne [Yalın, Eden] /
okısa açılğay okıglı közi (412) *Şâirin buna benzer bir sözü vardır; bunu kim okursa,
gözü açılır.*

TOĞA KEL- [1]:[Özne] “doğa gelmek”

Toğa kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Toğa kel- [GÖK CİSMİ]+(Ø)+(Ø)

Toğa keldi Özne [3. tke. Eden] örlep çıkardı yüzün / yaruk kıldı dünyâ kolın hem özin (4968) *Güneş doğdu ve yükselerek, yüzünü gösterdi; dünyanın bütün vadi ve ırmaklarını parlattı.*

UDU KEL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “uyarak gelmek”

Udu kel- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Udu kel- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu kün men barır-men munu erksizin / yarın sen kelir **sen** Özne [2. tke. Eden] udu şeksizin (1365) *İşte bugün ben, elimde olmadan, ölüp gidiyorum; yarın sen de, şüphesiz, arkamdan geleceksin.*

URU KEL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “söyleyerek vurgulanarak dile getirmek”

Uru kel- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Uru kel- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Ajunka apa inmişinde berü / **ukuşluğ** Özne [Yalın, Eden] uru keldi edgü törü Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, İçerik] (219) *Âdem'in dünyaya indiğinden beri iyi nizam dâima anlayışlı insanlar tarafından vaz'edilegelmiştir.*

YAKA KEL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yaklaşmak”

Yaka kel- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yaka kel- [MADDE]+(Ø)+(Ø)

Yaşık örledi yirde koptı toğı / yaka keldi aşnu **tokuz al tuğı** Özne [Yalın, Deneyimci] (4893) *Güneş yükseldi, yerden toz kalktı; dokuz al tuğı yaklaşımağa başladı.*

3.5.1.1.8. Fiil-A/-U + kıl-

SEVE KIL-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) severek yapmak”

Seve kıl-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Seve kıl-[İNSAN, KONU]+(Ø)+(Ø)

Saňa men kerekiň baka turğa-men / kamuğ işleriň+niDolaysız Nesne [Belirtme, Konu]
sewe kılğa menÖzne [1. tke. Eden] (541) *Senin için gerekli olan şeyleri ben takip edeceğim
ve bütün işlerini severek yapacağım.*

3.5.1.1.9. Fiil-A/-U + kılın-

ARIŇU KILIN-[2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) temizlenme yeri yapmak”

ArıŇu kılın-[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

ArıŇu kılın-[YARATICI, YER]+(Ø)+(Ø)

Apa uçmak içre yidi kör ewin / arıŇu kılındıÖzne [3. tke. Eden]bu dünyâ
ewi+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (3522) *Âdem cennet içinde buğday tanesi yedi; bu
dünya evi ona bir temizlenme yeri olarak yaratıldı.*

3.5.1.1.10. Fiil+U/A- +kop-

ÖRÜ KOP-[1]:[Özne] “ayakları üzerinde durmak, dikilmek”

Örü kop-[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Örü kop-[İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sözüg kesti ilig serindi turu / yir öpti tapuğcısı koptıÖzne [3. tke. Eden] örü (3067)
*Hükümdar sözünü bitirdi ve bir müddet sustu, durdu; hizmetkârı yer öptü ve ayağa
kalktı.*

3.5.1.1.11. Fiil-A/-U + kör-

BAKA KÖR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bakıp görmek”

Baka kör- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baka kör- [İNSAN, KONU]+(Ø)+(Ø)

Baka kördi **ilig**Özne [Yalın, Eden] kamuğ törlüğü+nDolaysız Nesne [Belirtme, Söz] / tükel buldı bilgi ukuşı ögün (627) *Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.*

BAKA KÖR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bakıvermek”

Baka kör- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baka kör- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ay ilig baka kör **sen**Özne [Yalın, Eden] öz+**ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] közün / bir özke neçe neñ tirer sen özün (5361) *Ey hükümdar, sen kendine bir bakıver; sen üzerinde ne kadar şey toplamışsın.*

3.5.1.1.12. Fiil-A/-U + tut-

ADRA TUT- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “iki şeyi birbirinden ayırmak, ayrı tutmak”

Adra tut- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Adra tut- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu ma üç kotu ol mu+nDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] adra tut-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] / küçeme küçese bolur ilke yut (5560) *Bunlar da üç zümredir, bunları birbirlerinden ayır tut; onları zorlama; zorlarsan, bu memleket için felâket olur.*

ADRA SEÇE TUT-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “(bir şeyi) ayırıp seçmek”

Adra seçe tut-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Adra seçe tut-_{[İNSAN]+(Ø)+(Ø)}

Asıgılığ kayu ol asıgsız kayu / **sen**_{Özne [2. tke. Eden]} adra seçe tut ay bilge bügü
(5529) *Kim faydalıdır, kim faydasızdır, ey âlim hakîm, sen bunları iyice seç.*

3.5.1.1.13. Fiil-A/-U + tur-

AYTU TUR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “sorup durmak”

Aytu tur-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)}

Aytu tur-_{[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)}

Tapuğ kılsa bir neñ yazuk kılsa ur / yawa ıdma boşlağ işi+**n**_{Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu]} aytu tur-_{Özne [2. tk. emr. ke. Eden]} (4185) *Bunlar hizmet ederken, her hangi bir şeyde yanlışlık yaparlarsa, cezalandır; onları başı-boş bırakma, işlerini dâima murakabe et.*

BAKA TUR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “takip etmek”

Baka tur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Baka tur-_{[İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)}

Saņa men kerekiñ_{Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu]} baka turğa **men**_{Özne [1. tke. Deneyimci]}
/ kamuğ işleriñni sewe kılğa-men (541) *Senin için gerekli olan şeyleri ben takip edeceğim ve bütün işlerini severek yapacağım.*

BAKA TUR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “kullanak”

Baka tur-_{[2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)}

Baka tur- [İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

Çığay tul yetîmi+g Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] baka tur-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden]
körü / bularıg küdezse bolur çın törü (5302) *Fakir, dul ve yetimleri kolla; bunları
korumak, kanunu gerçekten tatbik etmek demektir.*

BAKA TUR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bakadurmak, bakıp durmak”

Baka tur- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baka tur- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Köñülñi çökürme özünñi awıt / baka tur-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] man+ga Dolaylı
Nesne [Yönelme, Hedef] öz tapuğka iwit (1551) *Gönlünü çökertme, kendini avut; benim
yanıma gel ve hizmetimde bulun.*

BAKINU TUR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “bakınadurmak”

Bakınu tur- [1]+(Ø)+(Ø):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bakınu tur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe edgü tutsa özün korku tur / işimsinmegil sen kaya baknu tur -Ø Özne [2. tk.
emr. ke. Eden] (4095) *Beyler sana ne kadar iyi muamele ederlerse-etsinler, sen onlardan
emin olma, onları kendine eş sayma; dâima etrafını kolla.*

BARU TUR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “varıp gitmek”

Baru tur- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Baru tur- [İNSAN, MADDE]+(Ø)+(Ø)

Özüm kendke kirse ilig tapğın / baru turğū Özne [2. tk. emr. ke. Eden] künde anıñ
kapğın+ga Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] (4161) *Ben hükümdarın hizmeti için, şehre inersem,
her gün onun kapısına gitmem icap edecek.*

BİRÜ TUR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeye) verip durmak”

Birü tur- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Birü tur- [İNSAN, SÖZ, TOPLULUK]+(Ø)+(Ø)

Könül tüzdi ilig kör anda naru bodun+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Alıcı] birü tur**dı**Özne [3. tke. Eden] edgü törüDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, İçerik] (3093) *Bundan sonra hükümdar gönlünü doğrulttu; halka iyi kanunlar vaz'etmekte devam etti.*

İTE TUR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “düzene sokmak”

İte tur- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

İte tur- [İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

İte tur süze tur-ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] bu il işleri+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] / bodun inçe teggey özün me yarın (5504) *Halkın ve kendinin yarın huzura kavuşabilmeniz için, bu memleket işlerinin günü- gününe görülmesi lâzımdır.*

KILU TUR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) yapmaya devam etmek”

Kılu tur- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kılu tur- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Satıgıcı küdezsü emanetlerin / kılu tursu **uzlar**Özne [Yalın, Eden] nasihatları+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Söz] (5589) *Satıcı emânetlerini gözetsin; san'at ustaları başkalarını yetiştirmekte devam etsinler.*

KORKU TUR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyden) korkadurmak”

Korku tur- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Korku tur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Neçe edgü tutsa özün korku tur-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] / işimsinmegil sen kaya baknu tur (4095) *Beyler sana ne kadar iyi muamele ederlerse-etsinler, sen onlardan emin olma, onları kendine eş sayma; dâima etrafını kolla.*

ÖĞRENÜ TUR- [2];[Özne, Dolaysız Nesne] “öğrenedurmak”

Öğrenü tur- [1]+(Ø)+(Ø);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öğrenü tur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bilig işke tutgıl takı til köni / takı öğrenü tur-Ø Özne [2. tk. emr. ke. Eden] usanma bu kün (3169) *Bilgi ile iş gör, sözün doğru olsun; öğrenmekte devam et, bugünü boş geçirme.*

OKIYU TUR- [2];[Özne, Dolaysız Nesne] “çağırıp durmak”

Okıyu tur- [2]+(Ø)+(Ø);[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Okıyu tur- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Birig beglenür kör takı bir begin / okıyu turur Özne [3. tke. Eden] tegme künde öñi+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] (3535) *Birini kendisine bey olarak seçer; fakat bakarsın, her gün başka bir beyi çağırmakta devam eder.*

ÖRÜ TUR- [1];[Özne] “ayağa kalkmak”

Örü tur- [1]+(Ø)+(Ø);[Özne]+(Ø)+(Ø)

Örü tur- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tonın kedti **ay toldı** Özne [Yalın, Eden] turdı örü / küsemiş bile çıktı bardı naru (519) *Ay-Toldı yerinden kalktı ve elbisesini giydi; çıkıp, Küsemiş ile birlikte oraya gitti.*

SAKNU TUR- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi bir şeyden) korumaya çalışmak”

Saknu tur- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Saknu tur- [İNSAN, İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

İsizlerke berge urup kõnmese / özün]Dolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Etkilenen] saknu turğÖzne [2. tke. Eden] olar+**dın**Dolaylı Nesne [Ayrılma, Kaynak] usa (5281) *Kötüler, dayak atıldığı hâlde, yola gelmezlerse, kendini mümkün merteye onlardan korumağa çalış.*

SÜZE TUR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “süzedurmak, tartmak”

Süze tur- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Süze tur- [İNSAN, İŞ]+(Ø)+(Ø)

İte tur süze tur ØÖzne [2. tk. emr. ke. Eden] bu il işleri+**n**Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] / bodun inçe teggey özün me yarın (5504) *Halkın ve kendinin yarın huzura kavuşabilmeniz için, bu memleket işlerinin günü- gününe görülmesi lâzımdır.*

YAĞA TUR- [1]:[Özne] “devamlı yağmak”

Yağa tur- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yağa tur- [HAVA DURUMU]+(Ø)+(Ø)

Yağa tursu **yağmur**Özne [Yalın, Eden] yazılsu çiçek / kurımış yıgaçtın salınsu küjek (118) *Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.*

YİYÜ TUR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “yiyip durmak”

Yiyü tur- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yiyü tur- [İNSAN, YİYECEK]+(Ø)+(Ø)

Neçe me tok erse yiyü turğuÖzne [2. tke. Eden] aşDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Ürün] / kişi
aş kişiye körü bir kadaş (4600) *Ne kadar tok olursa-olsun, insan ikram edilen yemeği
reddetmemelidir; ey kardeş, yemeği adamına göre ikram et.*

3.5.1.1.14. Fiil-A/-U + yi-

KÜLE Yİ-_{[1]:[Özne]} “gülerek yaşamak”

Küle yi-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Küle yi-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Seniñ boldı dünyâ tıñlık bile / tıñlık bulunsa yatıp yi-Özne [2. tk. emr. ke. Eden] küle (2162)
Dünya ve hayat senin oldu; hayatta iken, ondan sevinçle istifâde et.

3.5.1.1.15. Fiil-İp + bar-

KEÇİP BAR-_{[1]:[Özne,]} “geçip gitmek”

Keçip bar-_{[1]+(0)+(1):[Özne]+(0)+(Belirteç Tümleci)}

Keçip bar-_{[ZAMAN]+(0)+(SOYUT KAVRAM)}

Keçip bardı üd künÖzne [Yalın, Eden] yawalık bile Belirteç Tümleci (Vasıta, Birliktelik) / bu
kalmış künün birle ‘udrün tile (377) *Hayat boş yere geçti-gitti, bari bu kalan
günlerini tövbe ve istiğfar ile geçir.*

KODUP BAR-_{[2]:[Özne, Dolaysız Nesne]} “bırakıp gitmek”

Kodup bar-_{[1]+(0)+(0):[Özne]+(0)+(0)}

Kodup bar-_{[İNSAN]+(0)+(0)}

Telim dünyâ yigli seniñde oza / kodup bardıÖzne [3. tke. Eden] barça bu inçik öze
(1236) *Senden önce dünyanın zevkini tadan çok kimse, ah-vah ederek, onu bırakıp
gitti.*

UDUP BAR- [1]:[Özne] “uyuyup kalmak”

Udup bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Udup bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Udup bardıÖzne [3. tke. Deneyimci] azrak odundu yana / öçükmiş kömür teg karanlık tüne (3951) *Biraz uykuya daldı, tekrar uyandı; gece, sönmüş kömür gibi, karanlık idi.*

YATIP BAR- [1]:[Özne] “uyuyup kalkmak”

Yatıp bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yatıp bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yatıp bardıÖzne [3. tke. Deneyimci] azrak odundu turup / yaşıl kökke baktı yokarı körüp (6218) *Biraz yattı, uyudu; tekrar uyanıp, kalktı; başını kaldırıp, mavi göğe baktı.*

3.5.1.1.16. Fiil-İp + bol-

YİTİP BOLMA- [1]:[Özne] “bitmek bilmemek”

Yitip bolma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yitip bolma- [ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Yatu kördi ança usı kelmedi / tüni boldı yılça yitip bolmadıÖzne [3. tke. Eden] (5969) *Bir müddet yattı, baktı ki, uykusu gelmiyor; gecesi yıl kadar uzadı, bitmek bilmedi.*

3.5.1.1.17. Fiil-İp + kal-

ARIP KALMA- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yorulup kalmamak”

Arıp kalma- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Arıp kalma- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kişi öz tilekin yorısa barıp / tegir terk tilekke bu kalmaz Özne [3. tke. Eden] arıp (5042) *İnsan kendi arzusu ile yola çıkarsa, gideceği yere çabuk erişir ve yolda yorulup kalmaz.*

ARTAP KAL- [1]:[Özne] “kötü kalmak”

Artap kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Artap kal- [ÜN VAN]+(Ø)+(Ø)

Olar ögseler ögdi ilke barır / kalı sökseler **atı** Özne [Yalın, Etkilenen] artap kalır (4396) *Bunlar medhederlerse, bu medih bütün ülkelere yayılır; eğer hicv ederlerse, insanın adı dâima kötü olarak kalır.*

BAYUP KAL- [1]:[Özne] “zenginleşmek, zengin kalmak”

Bayup kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bayup kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Tilekim bu ol kim maña **tapğuçı** Özne [Yalın, Faydalanan] / bayup kalsa minde kidin kalğuçı (3023) *Dileğim şudur: bana hizmet edenler ve bundan sonra yaşayacak olan hizmetkârlarım sıkıntı çekmesinler.*

EDİP KAL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “(bir şeye) şaşırp kalmak”

Eñip kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Eñip kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kapuğdın yana ewre yandı iwe / enjip kaldı **ögdülmiş**Özne [Yalın, Deneyimci] elgin owa (5967) *Kapıdan tekrar koşarak geri döndü, Öğdülmiş ellerini ovuşturarak, şaşırmış bir hâlde kaldı.*

TANLAP KAL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “saşırp kalmak”

Tanlap kal- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Tanlap kal- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Baka barsa yetrü ajun hâlini / enjip kal**ğu**Özne [3. tke. Deneyimci] tanlap kör uksa anı (6390) *Dünyanın hâline iyice dikkat eder ve onun mâhiyetini anlarsa, insan hayretler içinde kalır.*

3.5.1.1.18. Fiil-İp + kel-

KODUP KEL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bırakıp gelmek”

Kodup kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Kodup kel- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Yana aydı hâli negü ol anıñ / negü teg kodup kel**di**Özne [3. tke. Eden] köñlün senin (6240) *Devamla: Onun hâli nasıldır; onu bırakıp gelmeğe gönlün nasıl razı oldu, dedi.*

TURUP KEL- [3]:[Özne, Dolaylı Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir yerden bir yere) çıkıp gelmek”

Turup kel- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Turup kel- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Turup kel**dim**Özne [1. tke. Eden] emdi köreyin tiyü / sakınç kadğu bağın yöreyin tiyü (3307) *Seni merak ettim, bu meraktan kurtulayım — diye, kalkıp buraya geldim.*

3.5.1.1.19. Fiil-İp + al-

ARTLAP AL- [1]:[Özne] “başına vurup almak”

Artlap al- [1]+(1)+(0):[Özne]+(Belirteç Tümleci)+(Ø)

Artlap al- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Saran beg tirer neñ hazîne[^] urur / **akı beg**Özne [Yalın, Eden] kılıç **birle**Belirteç Tümleci
(Vasita, Araç) artlap alır (3048) *Hasis bey mal toplar ve hazine yapar, cömert bey bunu kılıç ile vura vura alır.*

3.5.1.1.20. Fiil-sA + bol-

BİRSE BOL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “(bir şeyi) verebilmek ”

Birse bol- [3]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Birse bol- [İNSAN, MEVKİ, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

An+**ğar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] birse bolğayÖzne [3. tke. Eden] ağı kaznakıDolaysız
Nesne [Eksiz belirtme,Yer] / inansa yarağay küdezse hakı (2822) *Hazine ve serveti ona tevdi edebilir; ona itimat eder ve onun hakkını gözetirse, yerinde olur.*

BÜTSE BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “inanması gerekmek”

Bütse bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Bütse bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Telim tapğı erse üküş emgeki / an+**ğar**Dolaylı Nesne [Yön gösterme, Hedef] bütse bolğay
açınmış **begi**Özne [Yalın, Eden] (2837) *İhsanını esirgemeyen bey hizmeti uzun ve emeği çok olan kimseye güvenebilir.*

IDSA BOL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “gönderebilmek”

Idsa bol- [2]+(0)+(1):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Idsa bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(İNSAN)

A+nı Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] ıdsa bolğayÖzne [3. tke. Eden] yalawaçlıkı+nBelirteç Tümleci (Vasıta, Araç) / yırak erse yat baz öz erse yakın (2668) *İster uzakta yat-yabancılara, ister yakındaki kendi adamlarına olsun, onu elçilikle gönderebilir.*

INANSA BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “inanabilmek”

Inansa bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Inansa bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Anar ötrü beglerÖzne [Yalın, Eden] inansa bolur / tilemiş tilekin beg andın bulur (2416) *Böyle bir adama beyler inanabilirler; bey onun vâsıtası ile arzu ettiği şeyi bulur.*

SÜRSE BOLMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “devam ettirememek”

Sürse bolma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Sürse bolma- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kılıç birle alsa kayu il küçün / a+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Konu] sürse bolmazÖzne [3. tke. Deneyimci] üküş yıl öçün (2427) *Her hangi bir memleket kılıç ve kuvvetle alınabilir; fakat bu hâkimiyet şiddet ve intikam ile uzun yıllar devam ettirilemez.*

YETSE BOLMA- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “yetişmiş olamamak”

Yetse bolma- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yetse bolma- [İNSAN, ZAMAN]+(Ø)+(Ø)

Üdinde keçürse bu beglik işin / a+nıDolaylı Nesne [Belirtme, Etkilenen] yetse bolmazÖzne
[3. tke. Deneyimci] ederse kuşın (2094) *Devlet işleri ihmâl edilir ve vakfında yapılmazsa, arkasından avcı kuşla takip etsen bile, bir daha ele geçmez.*

3.5.1.2.(Fiil-Zarf-Fiil İşlevli Zaman Ekleri) + (Fiil)

Kip ekleriyle kurulan birleşik fiillerin yapısı fiil+zarf-fiileki+fiil şeklindedir. Bu yapılarda birinci fiil, sözdizimsel olarak ikinci fiile bağlıdır. Anlamsal olarak ise ikinci fiil, birinci fiile bağlanmaktadır. KB’de yer alan fiil+fiil şeklinde oluşmuş birleşik fiil yapıları çoğunlukla -(y)A/-U ve -Ip zarf-fiil ekleri ile birbirine bağlanmaktadır. Fakat bazen zaman ekleri, bu zarf-fiiller ile aynı bir işlevde kullanılabilir. Başka bir deyişle bu kip ekleri ile kurulan birleşik fiiller, işlevsel olarak -(y)A/U ve -Ip ile kurulan birleşik fiillere denk ve eşdeğer görülmektedir (Demir, 2013, s.396). Bu nedenle de söz konusu bu ekler, zarf-fiil işlevli zaman ekleri başlığı altında toplanmıştır.

3.5.1.3.Fiil-Er bar-

ERTER BAR- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “geçip gitmek”

Erter bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Erter bar- [YER]+(Ø)+(Ø)

Awınma bu dünyâka erter barırÖzne [3. tke. Eden] / inanma bu devletka terkin karır
(1331) *Bu dünya ile oyalanma, geçer, gider; bu devlete inanma, çabuk ihtiyarlar.*

3.5.1.4. Fiil-dİ bar-

KODTI BAR- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bırakıp gitmek”

Kodtı bar- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Kodtı bar- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Seninde ozakı **ajun begleri**Özne [Yalın, Eden] /ajunDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Konu] kodtı bardı yatur kör gûri (1405) *Senden önceki dünya beyleri de dünyayı bırakıp gittiler; işte mezarları, yatıyorlar.*

ÖLDİ BAR- [1]:[Özne] “ölüp gitmek”

Öldi bar- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öldi bar- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

AtaÖzne [Yalın, Deneyimci] öldi bardı saña birdi pend / ata pendı tutsa şeker bolğa kand (5154) *Baban öldü, gitti ve bu ölümü ile sana öğüt verdi; baba nasihatini tutarsan, o sana bal- şeker olur.*

3.5.2. (Fiil-Sıfat-fiil) + (Fiil)

3.5.2.1.Fiil-Er bol-

TİLER BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “diler olmak, arayış içinde olmak”

Tiler bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tiler bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Mini ol tiledi eñ aşnu sewip / a+nı Dolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **men**Özne [Yalın, Eden] tiler boldum emdi iwip (4786) *İlk önce, severek, o beni arzuladı; ben de şimdi çırpınarak, onu arar oldum.*

3.5.2.2. Fiil-dİ + bol-

AYDI BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “söylemiş olmak”

Aydı bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Aydı bol- [İNSAN, SÖZ]+(Ø)+(Ø)

Munı+nDolaysız Nesne [Belirtme, Söz] aydı bolğay **bilig birgüçi** Özne [Yalın, Eden] / sakalsız
kerek tip idiş tutğuçı (2919) *Bilgi veren bundan dolayı "Kadeh sunanlar sakalsız
olmalıdır" demiş olacaktır.*

ÖLDİ BOL- [1]:[Özne] “ölmüş olmak”

Öldi bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Öldi bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Biziñ köglümüz Özne [Yalın, Deneyimci] öldi bolğa bu kün / havâ nefis me kıldı
boyun ked yoğun (4913) *Hava ve nefis boynunun bu kadar kalınlaşmış olduğuna
bakılırsa, bizim gönlümüz bugün ölmüş olmalıdır.*

3.5.2.3.Fiil-gU bil-

KÖRGÜ BİL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “görebilmek”

Körgü bil- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Körgü bil- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Sewer sewmezin öz bileyin tise / köñülke baka körgü bilgey Özne [3. tke. Deneyimci]
basa (1898) *Sevip sevmediğini anlamak isterse, insan gönüle bakmalı; bu gönülden
anlaşılır.*

3.5.2.4.Fiil-gU bol-

IDĞU BOL- [3]:[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne] “gönderebilmek, iletebilmek”

Idğu bol- [3]+(1)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne, Dolaylı Nesne]+(Dolaylı Nesne)+(Ø)

Idğu bol- [İNSAN, SÖZ, YER]+(YER)+(Ø)

KişiÖzne [Yalın, Eden] **il+din**Dolaylı Nesne (Ayrılma, Kaynak) **il+ke**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef]
SÖZDolaysız Nesne [Eksiz belirtme, Söz] **idğu bolur** / bitig bolmasa söz neçe sözleyür (2701)
İnsan bir yerden başka bir yere her vakit haber gönderir; yazı olmasa, fikrini nasıl ifâde eder.

TÜZGÜ BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “(bir şeyi) düzeltmek”

Tüzgü bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tüzgü bol- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Bağırsak kişi özke küzñü bolur / anar baksa kıl k yan+nıDolaysız Nesne [Belirtme, Etkilenen] **tüzgü bolur**Özne [3. tke. Deneyimci] (5619) *İçten bağlı olan kimse insana ayna olur; insan ona bakarak, tabiat ve tavrını düzeltebilir.*

YANĞU BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “dönmek”

Yanğu bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yanğu bol- [İNSAN, YARATICI]+(Ø)+(Ø)

ÖzümÖzne [Yalın, Deneyimci] **yanğu boldı** bayat+**ka**Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **bu kün** / yazuklar üçün yığlasa-men ünün (5644) *Bugün artık Tanrıya rücû edecek zamanım geldi; güna hıların için, feryâd ederek, ağlamalıyım.*

YARUĞU BOL- [1]:[Özne] “mutlu olmak”

Yaruğu bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yaruğu bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Kısa tutsa oğlın kör edgü bolur / **atası anası**Özne [Yalın, Etkilenen] **yarugu bolur** (1219) *Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altında yetiştirirse, annesi ve babası bundan dolayı saadet duyar.*

3.5.2.5.Fiil-mAz + bol-

EMİTMEZ BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] “bir tarafa kaymamak”

Emitmez bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Emitmez bol- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Kişi aslı edgüg unıtmaz bolur / **kişi urğü**Özne [Yalın, Eden] köñli+nDolaysız Nesne
[Belirtme, Etkilenen] emitmez bolur (1637) *İnsanın asılı iyiliği unutmaz olur; insanın soylusu gönlinü başka tarafa kaydırılmaz olur.*

TUSULMAZ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “faydasız olmak”

Tusulmaz bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Tusulmaz bol- [İNSAN, İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Bu yalnız yorıglı **kişi**Özne [Yalın, Eden] kıwçakı / **kişi+ke**Dolaylı Nesne[Yönelme, Hedef]
tusulmaz bolur ay akı (3407) *Ey cömert, bu tek başına yaşayan yabanî adamın başkalarına faydası dokunmaz.*

UNITMAZ BOL- [1]:[Özne] “unutmaz olmak, unutmamak”

Unitmaz bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Unitmaz bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ögi bolsa **yalğuk**Özne [Yalın, Deneyimci] unıtmaz bolur / sanu saknu işler yanılmaz bolur (2770) *Akıllı olan insan hiç bir şeyi unutmaz; işini hesaplı ve düşünerek görür ve hiç bir vakit yanılmaz.*

YANILMAZ BOL- [1]:[Özne] “yanılmaz olmak”

Yanılmaz bol- [1]+(0)+(0):[Özne]+(Ø)+(Ø)

Yaşılmaz bol- [İNSAN]+(Ø)+(Ø)

Ögi bolsa **yaşılmaz** Özne [Yalın, Deneyimci] unıtmaz bolur / sanu saknu işler yaşılmaz bolur (2770) *Akıllı olan insan hiç bir şeyi unutmaz; işini hesaplı ve düşünerek görür ve hiç bir vakit yanılmaz.*

YARASMAZ BOL- [2]:[Özne, Belirteç Tümleci] “(bir şeyle) anlaşılamamak”

Yarasmaz bol- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Belirteç Tümleci]+(Ø)+(Ø)

Yarasmaz bol- [İNSAN, NİTELİK]+(Ø)+(Ø)

İsiz Özne [Yalın, Eden] **edgü birle** Belirteç Tümleci [Vasıta, Birliktelik] **yarasmaz bolur** / köni egri birle küreşmez bolur (2249) *Kötü iyi ile hiç bir zaman anlaşılamaz; doğru eğri ile hiç bir zaman başa çıkamaz.*

YÜGÜRMEZ BOL- [2]:[Özne, Dolaylı Nesne] “yürümez olmak”

Yügürmez bol- [2]+(Ø)+(Ø):[Özne, Dolaylı Nesne]+(Ø)+(Ø)

Yügürmez bol- [İNSAN, YER]+(Ø)+(Ø)

Karın todsa aw+**ka** Dolaylı Nesne [Yönelme, Hedef] **yügürmez bolur** Özne [3. tke. Eden] / idisi tilekinçe barmaz-turur (3602) *Karını doyarsa, ava koşmaz olur; sahibinin arzusuna göre hareket etmez, yerinde durur.*

3.5.2.6.Fiil-miş + bol-

OLINMIŞ BOL- [1]:[Özne] “inlemek, kıvranmak”

Olinmiş bol- [1]+(Ø)+(1):[Özne]+(Ø)+(Belirteç Tümleci)

Olinmiş bol- [İNSAN]+(Ø)+(SOYUT KAVRAM)

Kayu aç kayısı yalınmış bolur / kayu kadğu **birle** Belirteç Tümleri (Vasıta, Sebep)
olunmuş bolur Özne [3. tke. Etkilenen] (5243) *Bâzısı aç, bâzısı da çıplaktır; bâzısı ise, endişe içinde kıvrılır.*

ÖTEMİŞ BOL- [2]:[Özne, Dolaysız Nesne] **“(bir şeyi) ödemiş olmak”**

Ötemiş bol- [2]+(0)+(0):[Özne, Dolaysız Nesne]+(Ø)+(Ø)

Ötemiş bol- [İNSAN, SOYUT KAVRAM]+(Ø)+(Ø)

Ötemiş bolur sen özün hakların / **olar** Özne [Yalın, Eden] ma ötemiş bolur öz
hakı+n Dolaysız Nesne [Belirtme, Konu] (5583) *Böylece sen onlara karşı vazifeni yapmış
olursun, onlar da senin hakkını ödemiş olurlar.*

SONUÇ

İstemi etkileyen ve değişimine neden olan en önemli süreçler, anlam değişmesi ve çokanlamlılıktır. Anlam değişmesi ve çokanlamlılık fiilin mantıksal, semantik ve sözdizimsel istem düzeyi üzerinde etkilidir. Fiilin yönetim çerçevesini değiştirmektedir. Bu durum sözdizimsel düzeyde fiilin katılanlarının niteliksel ve niceliksel olarak farklılaşmasına neden olur. Çalışmamızda birleşik fiil yapıları bu anlayışla ele alınmıştır. Fiillerde görülen bu durum, birleşik fiil yapılarında da söz konusudur. İncelememizin neticesinde görülmüştür ki Kutadgu Bilig’de yüklem olan birleşik fiil yapılarının yönetim çerçevesinde bulunan durum tamlayıcıları, birleşik fiilin cümlede aldığı anlama göre şekillenmektedir. Birleşik fiiller, fiile çokanlamlılık kazandırmak ve yeni bir fiil oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle birleşik fiil yapılarının istemleri, birleşik fiillerin kurdukları yeni anlama göre değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın sonucunda elde edilen veriler maddeler halinde şu şekildedir:

1. Birleşik fiil yapılarında mantıksal olarak var olan zorunlu ve seçimli istemler bazen sözdizimsel olarak kullanılmamıştır. Bu cümle örnekleride sözdizimsel olarak yer almayan istemler dilbilgisel olarak bir eksiklik oluşturmamaktadır. Çünkü Kutadgu Bilig nazım şeklinde yazılmış, beyitler arasında bağlamsal konu bütünlüğü olan bir eserdir. Bu nedenle her cümlede bu istemler yüzey yapıya yansımamaktadır. Bağlam içerisinde ifade edilmektedir. Bununla beraber yüzey yapıya yansımayan istemlerin tercihinde yazarın vezin kullanımının ve dil üslubunun da etkili olduğu düşünülmektedir

2. İsim+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerin fiil unsurunun yalın kullanımlarında aldığı istemle, birleşik fiil halinde iken aldığı istem arasında farklılık tespit edilmiştir. Bunun sebebi isim+fiil şeklinde oluşan öbek yapının oluşturduğu yeni anlam olmuştur. Birleşik fiilin anlam değişikliği mantıksal, sözdizimsel üye yapısına ve anlamsal rol yapısına etki etmiştir. Özellikle de birleşik fiil kuruluşlarında sıklıkla kullanılan *bol-*, *kıl-*, *bir-*, *tut-* vb. fiillerde bu farklılaşmanın daha belirgin olduğu tespit edilmiştir.

3. Aynı fiille kurulan isim+fiil yapılarında isim unsuru değıştikçe birleşik fiilin istem alma potansiyeli ve istem çerçevesi de değışmektedir. Özellikle bu değışimler zorunlu istem yapılarında gözlenmiştir.

4. Bazı birleşik fiillerde, birleşği oluşturan isim ve fiil aynı olup farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu yapılar kendi anlamlarına göre istem almışlardır. Bu anlamların farklılaşmasında aldıkları durum tamlayıcıları etkili olmuştur.

5. KB’de *bol-*, *kıl-*, *it-*, *tut-*, *tur-* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiillerin aldıkları istemleri, birleşği oluşturan yeni yapı ve anlamın belirlediği görülmüştür.

6. Fiil+fiil şeklinde oluşan birleşik fiillerde ikinci fiil, ilk fiilin anlamını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Bu şekilde oluşan birleşik fiillerin ikinci fiili, yapım eki gibi bir işlevde kullanılmıştır.

7. Fiil+fiil şeklinde oluşan yapılarda ikinci fiil, birleşik fiil yapısından bağımsız bir fiil olmaktan çıkıp, bağımlı biçimbirim gibi bir işlev kazanmaktadır. Bu durum ikinci fiilin sözdizimindeki biçimbirimleri belirleme ve yönetebilme gücünü kaybetmesine sebep olduğu belirlenmiştir.

8. Aynı iki fiilden oluşan bazı birleşik fiiller kullanıldıkları bağlama göre anlam farklılığı göstermektedir. Bu durum birleşik fiilin çokanlamlı bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlam farklılığından dolayı da istem alma potansiyeli farklılaşmaktadır.

9. İki fiilden oluşan birleşik fiil yapılarının istemini birinci fiilin istem çerçevesi belirlemiştir. Birleşik yapıda bulunan ikinci fiil, istemi belirlemede bir rol oynamamaktadır.

10. Kutadgu Bilig’de yer alan birleşik fiillerin çoğunluğunu isim+yardımcı fiil ve isim+fiil şeklinde kurulan yapılar oluşturmaktadır. Kutadgu Bilig’de yüklem olan 3.201 birleşik fiilin 1.610’u isim+yardımcı fiil şeklinde, 1.591’i isim+fiil şeklinde oluşmaktadır. KB’de isim+fiil şeklinde birleşik fiil kuruluşunda kullanılan fiillerin kullanım sayısı ve kullanım sıklığını oluşturan birleşik fiilleri şöyledir:

KB’de Birleşik Fiil Kuruluşunda Kullanılan Fiiller	Birleşik Fiil Sayısı	Fiilin Kullanım Sıklığını Oluşturan Birleşik Fiilleri
İsim+bol-	565	edgü bol-, asıg bol-, küni bol-, osal bol-, yawa

		bol-, kul bol-,
İsim+kıl-	570	tapuğ kıl-, yuluğ kıl-, yawa kıl-, edgü kıl-, asıg kıl-, şükür kıl-, yanut kıl-
İsim + kılın-	14	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+tut-	382	edgü tut-, işke tut-, yakın tut-, yırak tut-, ağır tut, arıg tut-, berk tut, köñül tili köni tut-, ölüm tut-, söz tut-, katı tut-
İsim+aç-	55	kapuğ aç-, köz aç-, yol aç-
İsim+ açıl-	17	kapuğ açıl-
İsim+ağ-	3	törke ağ-
İsim+al-	49	asıg al-, ülüg al-
İsim+alın-	11	köñülke alın-
İsim+at-	10	otka at-, ok at-
İsim+ata-	5	er ata-
İsim+ay-	6	söz ay-
İsim+ba-	10	kur ba-
İsim+bar-	34	tadıg bar-, terk bar-
İsim+bas-	8	havâ bas-
İsim+başla-	10	sözüg başla-
İsim+bil-	21	bilig bil-, bedük bil-
İsim+bir-	233	yanut bir-, bilig bir-, elig bir, erig bir, köñül bir-, orun bir-, törü bir-
İsim+bul-	133	tilek bul, sevinç bul, kut bul-
İsim+bulun-	11	bağırsak bulun-
İsim+eg-	5	boyun eg-
İsim+itil-	11	iş itil-
İsim+ıd-	28	boşlağ ıd-, yawa ıd-, sözçi ıd-, bitig ıd-
İsim+kal-	59	atı kal-, kuruğ kal-, meñü kal-
İsim+keç-	10	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+keçür-	12	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+kel-	42	edgü kel-
İsim+ kes-	35	söz kes-
İsim+kir-	15	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+kit-	14	emgeki kit-
İsim+kod-	13	iz kod-
İsim+kol-	26	edgü kol-, asıg kol-
İsim+kop-	6	adakın kop-
İsim+kör-	14	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+kötür-	48	elig kötür-, ülüg kötür-, baş kötür-, köñül kötür-
İsim+sözle-	14	köni sözle-

İsim+tap-	3	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+teg-	73	inçke teg-, emgek teg-, edgü teg-
İsim+tegür-	17	elig tegür-
İsim+tile-	28	edgü tile-, asıg tile-
İsim+tir-	3	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+tokı-	11	kağuş tokı-, yoduğ tokı-
İsim+tol-	8	asğı tol-
İsim+tüg-	7	kaş tüg-, yüz tüg-
İsim+ur-	54	at ur-, yüz ur-, hazine ur-, törü ur-
İsim+yadıl-	5	yüz tüg-
İsim+yaru-	6	küni yaru-
İsim+yat-	12	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+yaz-	7	kaş köz yaz-
İsim+yetil-	12	elig yetil-
İsim+yetür-	15	bilig yetür-
İsim+yi-	55	arzu yi-, baş yi-, sakınç yi-
İsim+yit-	6	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
İsim+yorı-	26	köni yorı-

KB’de fiil+fiil şeklinde kurulan yapıların, isim+fiil yapılarına nazaran oldukça az olduğu görülmüştür. Fiil +fiil şeklinde oluşan birleşik fiil sayısı 277’dir. Bunların ikinci fiil unsuruna göre dağılımları şöyledir:

KB’de Birleşik Fiil Kuruluşunda Kullanılan Fiiller	Birleşik Fiil Sayısı	Fiilin Kullanım Sıklığını Oluşturan Birleşik Fiilleri
Fiil+al-	2	artlap al-, tırlatu al-
Fiil+bar-	34	uka bar-
Fiil+bil-	9	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
Fiil+bir-	118	ayu bir-, aça bir- bolu bir-, kodu bir, kolu bir-
Fiil+bol-	33	Bu fiilin kullanım sıklığı açısından belirgin bir birleşik fiili yoktur.
Fiil+ıd-	2	Körü ıd-, kıldru ıd-
Fiil+kal-	12	yatu kal-, turu kal-
Fiil+kel-	13	turup kel-, kopa kel-
Fiil+kıl-	1	seve kıl-
Fiil+kop	1	örü kop-
Fiil+kör	2	baka kör-

Fiil+tur-	32	baka tur-
Fiil+tut-	2	adra tut-
Fiil+yi-	1	Küle yi-

KAYNAKÇA

- Acar, D. (2005) *Die Syntaktische Valenz Deutscher und Türkischer Verben und Ihr Einfluss Auf Das Deutschlernen Türkischer Studierender* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşehirli, S. (2013). *Türkçede Et- Katkısız Fiilinin Sözlüksel İşlevleri*. Ankara: Turkish Studies.
- Arat, Reşit R. (1979) *Kutadgu Bilig III (İndeks)*. (Hazırlayan: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Y.) İstanbul : Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Arat, Reşit R. (1999). *Kutadgu Bilig I (Metin)*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, Reşit R.(1988). *Kutadgu Bilig II (çeviri)*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Atacık, D. A. (2008) *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan Erol, H. (2002). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın Özkan, I. (2017) *Evrensel Dil Bilgisi ve Türkçede İstem*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Berbercan, M. T. (2013). Kutadgu Bilig’de Fiillerin Çok Anlamlı Yapısına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6(24).
- Börekçi, M. (2007). *Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme. IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 24-29 : (245-276)*. Eylül 2000. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Çetinkaya, B. (2001). *Kutadgu Bilig'deki Deyimlerin Semantik ve Sentatik İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic structure*. Mouton.
- Chomsky, N. (1965). Aspects of the theory of syntax. *Cambridge, MA: MIT Press*.
- Chomsky, N. (1982). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht; Foris
- Çimen, F. (2009). *Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. (2013). “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”, Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 389-398.
- Demirez Güneri, A. (2007). *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiral, A. (2012). *Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dilaçar, Agop. (2016) *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dinar, T. (2010). *Kül Tigin Abidesi ve Kutadgu Bilig'deki Ortak Fiillerin Tamlayıcı İlişkisi Açısından İncelenmesi*. Turkish Studies, Volume 5/3 Summer, s. 1044-1091
- Doğan N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*. Samsun: Yayımlanmamış Doktora Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, Süer. (2006). *Yusuf Has Hacib: Kutadgu Bilig (1069)*. Türk Edebiyatı Tarihi C. 1. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. ss. 193-199.
- Emre, V. (2008) “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Fiillerin Birleşim Değerleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ercilasun, Ahmet B. (2012). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet B. (2014). *Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, M. (2006). *Türkmen Türkçesinde Hareket Fiillerinin “İstem”e Göre Anlam Değişimleri*. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi: S: 2. (s.38–50).
- Erdem, Mevlüt. (2004) “Eski Anadolu Türkçesinde Fiiller ve Unsurları”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I. Ankara: Türk Dil Kurumu. (s. 951-958)
- Has Hacib Y. (2018). *Kutadgu Bilig*, (çev. Ayşegül Çakan). Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1969). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Helbig, G.,& Schenkel, W. (1991) *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Max Niemeyer Verlag. Germany: Tübingen.
- Herbst, T. & Ian R. (1996). *How obligatory are obligatory complements? An alternative approach to the categorization of subjects and other complements in valency grammar*. English Studies: Volume 77. Issue 2. s. 179-199.
- Hirik, Seçil (2017). *Öbek Yapılarda Yönetim*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, ss. 389-416
- İleri, E. (1997). *Türkçedeki Fiillerin Birleşim Değeri*. VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri (7-9 Ağustos 1996), s. 157-165
- İlker, A. (2013). *Ağız Alanında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbirleriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış*. (Leyla Karahan Armağanı s. 633-649). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hirik, S. (2018). Rol Kuramı İle Fiillerin Anlambilimsel Kategorilerinin İlişkisi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği. *Turkbilig/Turkoloji Araştırmaları Dergisi*, (35).

- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin. Mustafa S., *Kutadgu Bilig*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>
- Karaağaç, G.(2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karabulut, Ferhat, (2007) “*Türk Diline Kuramsal Yaklaşımlar (Taşınımli Dönüşümlü Dilbilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı Işığında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Edilgen Oluşumların ve Sıfat Fiilli Yapıların İncelenmesi)*. I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı III. ss. 1255–1270.
- Karaca O. S. (2011). *Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (1997). *Fiil- Tamlayıcı İlişkisi Üzerine*. Türk Dili (549). ss. 209-213.
- Katz, J. J. & Fodor, J. A. (1963). The structure of a semantic theory. *language*, 39(2), 170-210.
- Kaya, Y. (2007). *Olmak Fiiliyle Yapılan Birlesik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz. Z. (2003) *Türkiye Türkçesi Grameri -Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, Agâh S. (1969). *Yazılışının 900. Yıl dönümünde: Kutadgu Bilig*, Türk Dili Dergisi. Sayı: 211. Cilt: XX.
- Mert, O. (2002). *Kutadgu Bilig’de Hâl Kategorisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Muharrem, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Nesrin Arı, (2010). *Harezmi Türkçesinde Birlesik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Maimaitiaili, N. (2013). *Kutadgu Bilig'in Söz Varlığı Açısından Açıklamalı Sözlüğü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, A. (2004). *Eski Anadolu Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan A. (1999). *Türkçede Fiil - Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi*. Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları (1) . s. 125-143.
- Özkan, A. (2011). *Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler*. Turkish Studies: (Volume 6/1) s.512-522
- Özsoy, S. (1997). Chomsky'nin Sözdizim Kuramına Bir Bakış. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 8, 9-12.
- Özyetgin, A. Melek, (2006) *Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı*. Özyetgin A.M., "Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı", Chinese Academy of Social Science, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History,
- Porzig, W. (1986). *Dil Denen Mucize* (Dil Biliminin Konulan, Metotları ve Ulaştığı Sonuçlar). Cilt II, Çev. Prof. Dr. Vural Ülkü. Birinci baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Růžička. R. (1978). *Three Aspect of Valence*. Valence, Semantic Case, and Grammatical Relations, Werner Abraham (ed.). Amsterdam: Jhon Benjamins B. V. s. 47-55.
- Savran, H. (2001). *Bir İsim İle Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine Yeni Görüşler*. Türk Dili, S: 596, Ağustos, s. 140-142
- Uğurlu, M. (2001). *Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi*. Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri. Mersin, Gazimağusa (20-23 Mayıs 1999). Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.

Uysal, S. (2010). *Nehcü'l-Feradis'te Kıl- Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant Üniversitesi.

Uzun, Nadir E. (1997). *Türkçe Fiillerde Çokanlamlılık ve Rol Kuramı*. Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi: Sayı: 51, ss. 5-20

Uzun, Nadir E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dil Bilgisi ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Uzun, Nadir, E. (2006) *Biçimbilim Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayınları.

Uzun, Nadir, E.(2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları, Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Kitap Matbaası.

Uzunboy, H. (2008) *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üçok, N. (2004). *Genel Dilbilim*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Tesnière, L. (1965) *Éléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Librairie C. Klincksieck.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Kitabevi.

<http://www.Türk Dil Kurumu>

Yayinlari.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1 *Güncel Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, (23. 04. 2019).

